

Keyifli Okumalar Dileriz

Binlerce kategoride milyonlarca PDF e-kitap, ders kitapları, dergiler ve romanlara platformumuz üzerinden ücretsiz ulaşabilirsiniz.

RESMİ WEB SİTEMİZ

<https://rantey.org>

Yedek ve Duyuru Kanallarımız

Sitemize erişim engeli gelmesi veya adres değişikliği durumunda aşağıdaki kanallardan güncel giriş adresine erişebilirsiniz:

- Telegram: <https://t.me/birkitapbir>
- WhatsApp Kanalımız : <https://whatsapp.com/channel/0029VbDHv8uE50Us4lvMoc0Y>

Zafer CİRHİNLİOĞLU

Meslekler VE Sosyoloji

Meslekler ve Sosyoloji

Derleyen ve Çeviren:

Zafer Cirhinlioğlu

GÜNDOĞANYAYINLARI

Derleyen ve Çeviren:
Zafer Cirhinlioğlu

MESLEKLER VE SOSYOLOJİ

GÜNDOĞAN

Ücretsiz PDF Kitap Arsivi - <https://rantey.org>

Meslekler ve Sosyoloji
Derleyen ve Çeviren: Zafer Cırhinlioğlu
Gündoğan Yayınları: 96.126
Siyaset/Sosyoloji Dizisi:02.36
Düzeltili: Zafer Cırhinlioğlu - Nurten Sıcakyüz
Dizgi: Gündoğan Macintosh Elektronik Dizgi
Kapak Düzenleme: Gündoğan Grafik
Baskı, cilt: Cantekin Matbaacılık
Birinci Baskı: Eylül 1996
ISBN:975-520-050-9
Gündoğan Yayınları
Bayındır Sokak 6/12
Kızılay / Ankara
Tel: 0 312 433 97 95 (4 hat)
Faks: 432 32 50
Yazışma Adresi:
P.K. 271 Yenışehir / Ankara

İÇİNDEKİLER

Önsöz	7
Meslekler	
Everett C. Hughes(1963)	25
Meslekler Sosyolojisinde Bazı Sorunlar	
Bernard Barber(1963)	43
Topluluk İçinde Topluluk: Meslekler	
William Goode(1957)	67
Doktorlar ve Hukukçular: Meslekler Teorisi Üzerine Bir Yorum	
Dietrich Rueschemeyer(1964)	81
Mesleksi Kontrolün Değişen Doğası	
Eliot Friedson(1984)	99
Profesyonelleşme: Gelecek İçin Alternatif Bir Hipotez	
Marie R. Haug(1973)	129
Profesyonelin Proleterleşmesi	
Martin Oppenheimer(1973)	151
Tıp Mesleğinin Değişen Yayı: Kuramsal Bir İnceleme	
Donald Light ve Sol Levine(1988)	169
Profesyonel-Yönetici Sınıf	
Barbara ve John Ehrenreich(1977)	197
Seçilmiş Bibliyografya	231

ÖNSÖZ

Profesyonel meslekler çağımızı belirliyorlar. Özellikle sanayileşmiş ülkelerde, doktorlar, hukukçular, mühendisler ve öğretmenler mesleksel örgütlenmelerini tamamlamışlardır. Bu tür gruplar, siyasal, ekonomik ve kültürel etkinliklere, geçtiğimiz yüzyıla göre çok daha aktif biçimde katılmaktadırlar. Toplumsal hiyerarşinin en üst kesimlerini artık profesyoneller işgal etmektedirler. Kapitalist sistemin temel taşı olan girişimci şirketlerin idari ve teknik birimleri tamamıyla profesyonellerin denetimi ve sorumluluğu altına girmiştir. Toplumsal yaşam içinde, sağlık sorunları doktorlarca, hukuk sorunları hukukçularca, eğitim sorunları da eğitimcilerce çözülmekte; halk bu tür sorunların çözümünde bilimin dışındaki kaynaklara çok nadiren başvurmaktadır. Bu alanlarda üretilen bilgiler o kadar ayrıntılara inmiştir ki sıradan halkın genel kültürü içerisinde yer almamaktadır. Kısacası, yüzyılımızda toplumsal yaşamımızı profesyoneller yönlendirmektedir.

İletişim yollarının inanılmaz bir şekilde çeşitlendiği, teknolojinin görülmemiş bir hızla eskidiği bir çağda, uzmanlaşmanın çok daha hızlı artacağı, profesyonellerin çok daha etkin olacağı şimdiden bellidir. Bugün kaydedilecek ilerlemeler geleceğin toplumsal düzenini belirleyecektir. "Acaba gelecek yüzyılın toplumları tamamen profesyonel toplumlar mı olacak?" yoksa "profesyoneller gelecekte bugünkü güçlerini yitirecek, yerlerini başka tür oluşumlara mı bırakacaklar?". Daha köktenci bir ifade ile "gerçekten, profesyonel gruplar bugün göründükleri kadar güçlü gruplar mı?", "Her ülkede benzer bir şekilde mi geliştiler" ya da "bu tür-gruplaşmalar sadece sanayileşmiş ülkelere özgü müdür?". Bütün bu sorular elbette başta sosyoloji olmak üzere sosyal bilimlerin dikkatini çekecek türden sorulardır.

Sosyolojinin bir alt dalı olan meslekler sosyolojisi, profesyonelleşmeyle birlikte ortaya çıkan soruları kendine konu edindi. Toplum-

sal değişim süreci içerisinde, profesyonel rollerini geniş bir şekilde ilk defa Durkheim(1933) incelemiş olsa bile, araştırmacıların ilgisi asıl son otuz yıl içerisinde ivme kazanmaya başlamıştır. Özellikle İngiltere ve ABD’de yapılan çalışmalar bu konunun yaygınlaşmasına, kendi başına bir alt disiplin olarak ortaya çıkmasına zemin hazırladı. Ancak gelişmekte olan ülkelerdeki durumun incelenmesi Batı ülkelerinde yaşayan araştırmacıların ilgi alanının dışında kaldı. Bunun başlıca nedeni profesyonel grupların sanayi devriminin bir sonucu olarak görülmesi olduğu iddia edilebilir. Çoğu batılı yazar, sanayileşmesini tamamlamayan ülkelerde profesyonel oluşumların gerçek anlamıyla ortaya çıkamayacağı inancını taşımaktaydı. Ancak gelişmekte olan ülkelerin sanayileşme süreçleri ile tarihsel özellikleri üzerinde yeteri kadar durulmadığı için bu ülkelerde profesyonel grupların farklı şekillerde gelişebileceği olgusu meslekler sosyolojisi literatüründe yeterli bir biçimde ortaya konamadı. Halihazırda, söz konusu gelişmekte olan ülkelerin özel durumunu açıklayan gerek kuramsal gerekse uygulamalı çalışmalara çok büyük ihtiyaç duyulmaktadır. İşte bu ihtiyaç, elinizdeki kitabın oluşmasında en etkili rolü oynadı. Tıpkı sanayileşmiş ülkelerde olduğu gibi, gelişmekte olan ülkelere de meslekler sosyolojisi genel sosyolojinin içerisinde kendisine bir yer bulmak zorundadır. Bu amaç için ilkin söz konusu dalm kuramsal çatısının oluşturulması, ana sorunlarının Türk okuyucusuna ve araştırmacısına tanıtılması gerekmektedir. İnancım odur ki, bu kitapta yer alan makaleler böyle bir ihtiyacı büyük ölçüde cevap verecek niteliktedir. Bir sosyalbilimci araştırmaya kalkıştığı alanda yeni düşünceler üretbilmesi için daha önce yapılan çalışmaları incelemesi gerektiğini bilir. Bu derlemeyi oluşturan makaleler, meslekler sosyolojisi alanında en çok yankı uyandıran yazarların eserleri arasından seçilmeye çalışıldı. Bir başka değişle, bir bütün olarak bu kitap, son yıllarda Batı ülkelerinde meslekler sosyolojisi alanında kaydedilen gelişmelerin kısa bir tarihçesini içermektedir.

Profesyonel örgütlenme biçimlerinin gelişmekte olduğu ve etkin bir güç olacakları geçtiğimiz yüzyılda vurgulanmıştı. Ancak,

1960'larda, işlevselci kuramın Amerika ve Batı Avrupa'da popüler olması ile birlikte profesyonel örgütlerin toplumsal uyum sürecindeki rolleri yeniden gündeme geldi. 1960'larda üretilen görüşler, genel olarak, profesyonel mesleklerin yirminci yüzyıla özgü çıkar grupları olduklarını ileri sürdüler. Bu çizginin temel önermelerinin kaynaklandığı düşünür Durkheim'di. Durkheim, sanayileşme sonrasında Fransa'da yaşanan sosyo-ekonomik bunalımın ve ahlak yozlaşmasının ancak yeni yeni ortaya çıkan yüksek düzeyde eğitim almış kişilerce yavaşlatılıp, yokedilebileceğine inandı. Profesyonel grupları, karşılıklı güven temeli üzerine kurulu, evrensel ahlak kurallarının geçerli olduğu bir ortamda yaşayan bir tür aile üyelerine benzetti.¹ Parsons(1954) ve izleyicileri de bu noktayı genişleterek İkinci Dünya savaşı sonrası Amerikan toplumuna uyarladılar. Carr-Saunders(1933) İngiltere'de, K.Manheim(1929) Almanya'da profesyonellerin artan toplumsal itibarını ve önemini vurguladılar. Fakat asıl önemli çalışmalar 1960'lı yıllarda başladı. Sanayi sonrası toplumlara ilişkin yaptığı çalışmalarla ün kazanan Daniel Bell, eğitilmiş insanların bu toplumlardaki işlevlerinin ne olabileceği sorusunu sordu. Çünkü, sanayi sonrası toplumlarda, Bell'e göre, artık mülkiyet ilişkilerinin toplumsal gelişmelerdeki rolü çok kısıtlanacaktı. Eğer, Marksizm'in iddiası, yani toplumsal tarihin, mülkiyetin sınıflar arasında el değiştirmesi biçiminde anlaşılması, sanayileşme süreci açısından doğru kabul edilirse, 'bilgi'sel ilişkilerin ağır bastığı günümüz toplumlarında geçerliliğini yitimesi gerekir. Sanayileşme sürecinde toplumlar cemeğe değer vermek zorundaydılar; çünkü, tüm ilişkiler emek ilişkilerinden doğuyordu. Fakat, artık, emek, gelişen kapitalist ilişkiler ve yüksek teknoloji

¹ Durkheim'in bu görüşlerini bazı ders notlarında açıkladı. H.Nail Kubalı Durkheim'in mirasçılarında bu ders notlarını alarak yeniden düzenledi, Fransızca ve İngilizce'den önce, İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi dergisinde 1947 tarihinde yayınladı. Meslekler Sosyolojisinin klasığı sayılan bu ders notlarının ilk kez Türkçe'de yayınlanmasına rağmen, daha sonra bu konunun Türkçe'de tartışılmaması ve gelişmemesi dikkat çekicidir.

karşısında önemini giderek yitirmektedir. Tarihçilerce bir tür Marksizm'in eleştirisi biçiminde yorumlanan Bell'in bu görüşleri aslında "bilgi çağı"na geçişimizi önceden haber veriyordu. Ona göre, bilgi çağında toplumların ilerlemesi, Marx'ın iddia ettiği gibi "üretim araçlarının mülkiyeti"ne değil "bilgi"yi kimlerin elinde tuttuğuna bağlı olacaktır. Bilgiyi yönlendiren toplumlar aynı zamanda "gücü"de elinde tutacak, tarihin gelişim yönünü belirleyeceklerdi. Bilgi'ye hakim sınıflar da diğer sınıflar üzerinde hegemonya kurma olanağını ellerine geçirebileceklerdi.

Bell'in bu görüşleri meslekler sosyolojisinde yeniden bir canlanmaya neden oldu. Madem ki her toplumda "bilgi" artık baskın gücü simgelemeye başlamıştır, o halde "bilgi"yi elinde tutanlara yönelik sosyolojik incelemeler de bu süreci anlamamıza yardımcı olacaktır. Modern çağda, bilgiyi elinde tutan kişiler, bildiğimiz gibi, doktorlar, hukukçular, mühendisler, öğretmenler, hemşireler, kütüphaneciler ve hepsinden önemlisi, bilginin asıl yaratıcıları üniversite hocalarıdır. Bu yaklaşımın, 1960'lardan itibaren araştırmaların görülmemiş bir hızla çoğalmasına ve meslekler sosyolojisinin kendi başına bir disiplin olarak çok sayıda taraftar toplamasına neden olduğu ileri sürülebilir.

1960'larda meslekler sosyolojisi literatürü Hughes(1958, 1963), Goode(1957, 1960), Barber(1963) gibi, profesyonellerin toplumsal uyumu kolaylaştırıcı işlevlerini gündeme getiren araştırmacılarca belirlendi. Bu yazarlar, genel olarak, profesyonel mesleklerin iki önemli özelliklerinden dolayı diğer mesleklerden ayrıldıklarını ileri sürdüler: 1) uzun bir eğitim sonucunda elde edilen yüksek düzeyde bir bilgi ve 2) bir meslek örgütü etrafında birleşme(Hughes, 1963). Gerçekten de, hemen hemen her ülkede, tıp, hukuk, mühendislik gibi mesleklerle girebilmek için adayların çok uzun süren bir eğitim sürecinden geçmeleri gerekmektedir. Çoğu zaman, bu da yetmemekte, mesleğe giriş ve meslek içi sınavlarını başarı ile vermeleri ve daha sonra çeşitli stajerlik dönemleri aşmaları istenmektedir. Bu aşamalar sonunda sadece meslek üyelerinin anlayabildiği özel bir bilgi türünü(esoteric) elde edebilmektedirler. Mesleğe kabul edilen

yeni üyeler kendilerinden önce varolan çeşitli kurallara da uymak zorundadırlar. Bu kurallar bazen yazılı çoğu zaman da yazısızdırlar. Genelde düşünülenin aksine, yazısız kurallar yazılı olanlardan daha etkilidirler. Meslek üyeleri bu kurallara uymadıklarında, çeşitli yaptırımlarla ya da cezalarla karşı karşıya kalırlar. Hata yapan bir üyenin hatası ancak yine diğer bir üyece saptanabilir. Başka bir deyişle, meslekten olmayanlar profesyonel meslek üyesinin hatasını bulabilecek durumda değildirler. Örneğin, bir doktorun hatasını yine başka bir doktor bulabilir. Bunun için, meslek üyelerinin uyguladığı, meslek içi, özel bir kontrol biçiminden söz edilebilir. Her ne kadar bu tür meslekler para kazanmaya yöneliklerse de kendi maddi çıkarlarını koruma uğruna toplumun genel çıkarlarını zedeleyemezler. Çünkü, özlerinde kamu çıkarını koruma amacı yatmaktadır. Zaten, mesleksehl ahlakın da temelini, "genel" in çıkarını koruma ülküsü oluşturur. Yardım talebinde bulunan halktan bir kimse, sorununu kendi başına çözemeyeceğinin bilinci içerisinde, profesyoneli görmeye gelmektedir. Ama, profesyonel meslek üyesinin kendisini kandırmayacağından, bilgisi ölçüsünde elinden geleni yapacağından, eğer bilerek hileye başvurursa diğer meslek üyelerinin bu kişiyi cezalandıracağından emin olmak ister. İşlevselci kuramlardan kaynaklanan yaklaşımlar, en azından Batı ülkelerinde, tıp ve hukuk gibi yerleşik mesleklerde, müşterileri ile profesyoneller arasında karşılıklı güvene dayanan bu tür bir ilişkinin kurulduğunu, müşterilerin şikayetlerinin sadece istisnai durumlarda söz konusu olduğunu belirtiyorlar. Halk, doktor ve hukukçu gibi yüksek düzeyde eğitilmiş kişilerin bilgisine saygı duyuyor, bu kişilerin kendileri adına 'iyi'yi başarmak istediklerine inanıyor. Profesyoneller ise her fırsatta mesleklerinin halkın yaşamsal çıkarları için var olduklarını ifade ediyorlar. Hatta, bazı kuramcılar, profesyonel grupların birbirlerine o kadar bağlandıklarını iddia ettiler ki, neredeyse toplum içerisinde kendilerine özgü yeni bir toplum oluşturduklarını söylediler (Goode, 1957). İşlevselci kuramcılar bu görüşü paylaşarak, daha ileri noktalara taşdılar. Örneğin, Hughes(1963), meslek içinde üyeler arasında kendiliğinden oluşan ve kurallara

bağlanan dayanışma ruhunu buna delil olarak gösterdi. Özellikle yerleşik(established) ya da öteden beri süre gelen geleneksel mesleklerde, halkın huzurunda herhangi bir üyenin aleyhine diğer bir üyenin ifade vermesinin neredeyse imkansızlığına değindi. Profesyonel mesleklerde meslek içinde çıkan sorunlara yine meslek içerisinde çözüm bulma yani mesleğin iyi işlememesinden çıkan sorunlarının halka yansıtılmaması bir ilke haline geldi. Meslek ahlakına aykırı davranan üyelere cezanın normal adli yollardan ziyade meslek içerisinde oluşturulan yazılı-yazısız kuralların ışığında verilmesiyle, halkın gözünde meslek itibarının korunacağına, bu yolla güvenilirliğinin artacağına inanıldı. Gelenekleri çiğneyen üyelere en büyük cezanın meslekten ihraç cezası olduğu genel kabul gördü. Gerçekten de, gelişmiş ülkelerde iyi eğitim almış, kuralları öğrenmiş, onların gerekliliğine inanmış profesyonel meslek üyelerinin gelenekleri çiğnediklerine çok az rastlandığı birçok araştırmacı tarafından vurgulandı. Fakat, kuralları çiğneyenleri de cezaya çaptırmada meslek örgütlerinin tereddüt etmedikleri bir gerçektir. Bunun için meslekler sosyolojisinin kuramsal çerçevesini çizen işlevselci düşünürler, profesyoneller mesleklerin devamını istiyorlarsa, kesinlikle koydukları kuralların kamu çıkarlarına uygun olmaları ve meslek üyelerince sıkı bir şekilde izlenmeleri gerektiğine inandılar. Dolayısıyla, profesyonel meslekleri diğer mesleklerden ayıran en önemli özelliğin üyelerinin sıkı sıkıya kurallara uygun davranmaları olduğuna ısrar ettiler.

Bu çizgi 1970'lerde Freidson'ın(1970, 1976, 1983) çalışmaları ile doruk noktasına ulaştı. Freidson(1970) profesyonel mesleklerin, geçtiğimiz yüzyılda özel bir sınıf olarak ortaya çıkan emekçilerden ya da zanaatçılardan farklı olarak, kendi mesleklerinin geleceğini kendileri güvence altına alabilecek güce sahip olduklarını iddia etti. Bir başka deyişle, profesyoneller meslek hakimiyetlerini (professional dominance) kurmuş kimselerdir. Bu yüzden de, Freidson'a göre, profesyonel meslekler aslında özerk gruplaşmalardır, bir dereceye kadar, siyasal iktidarlardan bağımsız toplumsal bir güç oluştururlar. Bu görüş açısından özerklik olgusu bir kaç nedene dayalı olarak or-

taya çıkar; genel olarak 1) yapılan 'iş'in kendisi ve 2) diğer meslek üyelerinin yaptıkları iş kontrol altına alınmıştır. 3) kültürel inançlar yaratılmış, 4) 'güç' kurumsallaşmıştır. Freidson modelinde, profesyonel meslekler kendilerini dışsal etkilere koruyabildikleri sürece özerkliklerini devam ettirebilirler. Bu yüzden, toplumun kendilerinden bekledikleri standartları oluşturmak ve itibarlarını korumak zorundadırlar. Bu amaca yönelik bir yığın etik kurallar koymuşlar, mesleklerini dış etkilere kapamışlardır(closure).² Freidson, 1980'nin ikinci yarısından sonra, bu kitapta da yer alan makalesinde, 1970'lerdeki görüşünden biraz daha farklı bir görüş ileri sürerek profesyonel mesleklerin toplumsal değerler aracılığıyla kontrol altında tutulduğunu, mutlak bir özerkliğin değil özel bir özerkliğin olabileceğini söyledi. Örneğin, dünya sistemleri arasında tek seçenek haline gelen serbest pazar ekonomisi içerisinde çalışma durumunda olan profesyoneller müşterileri ile iyi ilişkiler kurmak zorundadırlar. Ona göre dolaylı bir yolla bile olsa, müşteriler tercih haklarını kullanarak meslek üyelerini kontrol ederler. Ek olarak, sözü edilen makalede işaret edildiği gibi, daha bir kaç tür kontrol etme ya da özerkliği sınırlama araçları vardır. Sonraki döneminde geliştirdiği görüşleri ile Freidson'ın daha liberal bir bakış açısı üretmeye çalıştığı söylenebilir. Durkheim gibi, o da, profesyonellerin kanunun genel çıkarlarını korumaya yönelik hizmetlerine dikkat çekti. Bu çizgiden hareket eden birçok araştırmacı profesyonellerin kendi içine kapalı dünyalarına yöneldiler.

Ancak Freidson'ın bu görüşleri çoğu Marksist ve neo-Marksist düşüncelerden benimsenmedi. 1970'li yıllardan itibaren sosyoloji

² Kendi içine kapanma konusu meslekler sosyolojisi kuramında en çok tartışılan konulardan biridir. Bilindiği gibi "kapanma" terimini Weber örgütleri incelerken ortaya attı. Bu nokta özellikle ünlü Amerikan sosyoloğu R.Collins tarafından ödünç alınarak meslekler sosyolojisi alanına aktarıldı. Daha geniş bilgi için bkz. Collins, Randall, (1979), "The Politics of Professions;" In 'The Credential Society, Academic Press, London; ve Collins, Randall.(1990), "Market Closure and Conflict Thoery of the Professions, in M.Burage and R.Torstendahl, Professions in Theory and History, Sage Publications.

alanında yapılan yeni Marksist yorumlara paralel olarak meslekler sosyolojisinde de profesyonelleşme süreci Marksist model çerçevesinde yorumlandı. Bu yazarların en ünlüleri Haug(1973), Oppenheimer(1973), Donald.W.Light ve Sol Levine(1988), Ehrenreich&Ehrenreich (1977), Derber(1982) gibi araştırmacılarıdır.

Genel olarak Marksizm kaynaklı eleştiriler, klasik görüşlerin iddia ettiği gibi profesyonel mesleklerin toplumun iyiliği için çalışan, özerk, güçlü gruplaşmalar olmadıklarını, tam aksine, kapitalist sistem içerisinde varolan tarihsel uzlaşmazlıkların bir devamını simgelediklerini ileri sürdüler. Wilensky(1964-65), bu yaklaşımın ilk tohumlarını atmış olsa bile, en çok yankı uyandıran eser Haug (1973)'un bu kitapta da yer alan makalesi oldu. Burada, Haug(1973), profesyonel mesleklerin ilk zamanlarda halkın destek ve ilgisini çektikleri, hatta bu profesyonel kişilerin toplumsal hiyerarşide en üst kesimlere geldiklerini kabul etti. Ancak onun açısından, günümüzde artık geleneksel ilişkiler tıkanmış, profesyoneller görece avantajlarını yitirmişlerdir. Bu toplumsal erozyonun başlıca iki nedeni vardır: 1)müşteri kalıplarındaki değişimler, 2)teknolojik yenilikler. Haug'a göre, müşteriler artık eskisi gibi profesyoneller karşısında edilgen bir durumda değildirler. Doktora giden hasta ilkin doktorun ne yapmak istediği öğrenmek istemekte, mevcut tedavilerin neler olduğunun anlatılmasını talep etmekte, hatta kendince (tıp kitapları okumak gibi) küçük araştırmalar yapmaktadır. Hukukçuya giden müşteriler ise, aldıkları eğitim gereği -ki bu yüzyılda, halkın genel eğitimi görülmemiş oranda yükselmiştir- hukuksal işlemlerden daha çok anlar duruma gelmiş, hukukçunun sorunu nasıl çözdüğünü daha bilinçli bir biçimde izleyebilmektedirler. Yani müşteriler artık daha çok sorgulayıcı olmuşlardır. Profesyoneller ise her istediklerini müşterileri üzerinde uygulayamamaktadırlar. Böylesi bir durum profesyonellerin özerkliğinden çok şey almış götürmüştür. İkinci olarak örneğin bilgisayar teknolojisinde yaratılan çok önemli yenilikler profesyonellerin yaptıkları işin hacmini ve önemini azaltmıştır. Mahkemelere gelen davalar artık küçük bilgisayar disklerine sığdırılabilmektedir. Birbirine benzeyen davaları bilgisayarlardan

bulup çıkarma olanağının olması, hukukçunun işini çok daha kolaylaştırmıştır. Bir anlamda, profesyoneller, müşterilerin gözünde eskiden olduğu kadar önemli değillerdir artık. Bilgisayarlarda hazır bulunan bilgi artık herkesin elde edebileceği türden bilgidir. Dolayısıyla, en azından teknolojinin bu aşamasında, basit konularda müşteriler profesyonellerin bilgisine ihtiyaç duymadan bilgisayarları kullanarak uzmanlık bilgisine ulaşabilmektedirler. Böyle bir süreç içerisinde profesyoneller ellerinde tuttıkları, tek güvenceleri olan, uzmanlık bilgisi üzerindeki tekellerini, itibar ve maddi gelir gibi ayrıcalıklarını yitireceklerdir. Profesyoneller özerk kişiler değil toplumun ya da bazı sınıfların hizmetçileri konumuna gelmeye başlamışlardır. Kısacası, Haug(1973), sanayi devrimini sonrasında başlayan profesyonelleşme (professionalisation) eğiliminin, profesyonelleşmeme (deprofessionalisation) eğilimiyle yer değiştirdiğini ileri sürmektedir.

Benzer bir görüş ise, C.Wright Mill(1951)'in önderttiğinde geliştirdi. Bu modele göre, bürokratik uzmanlaşma, profesyonel iş alanlarını daraltmış, profesyonelleri sadece basit bir teknisyen durumuna düşürmüştür. Bürokraside çalışan yöneticiler, profesyonellere nelerle uğraşmalarını ve amaçlarının ne olması gerektiğini dikte etmektedirler. Yani, profesyoneller kendi uzmanlık alanları üzerindeki geleneksel kontrollerini artık kaybetmişlerdir. Bu görüşün 1970'lerdeki en önemli temsilcisi Oppenheimer(1973, 1975)'dir. Ona göre, sanayileşme sürecindeki önemli beş değişiklik profesyonelleşme sürecini etkilemiştir. 1) Bürokratikleşme profesyonel işlere de bulaşmış, bu alanda daha da artmıştır. 2)Çok gelişmiş eğitim sistemlerinden geçmeyi gerekli kılan profesyonel uğraşlar artık can sıkıcı olmuşlardır. 3)Pazar ilişkileri içerisinde, yüksek bir yaşam standardı, itibar ve anlamlı bir iş yapmak gibi profesyonellerin sahip olduğu bir kaç görece üstünlük yitirilmektedir. 4)Devlet dairelerinde çalışan profesyoneller her geçen gün artan siyasi ya da siyasi olmayan baskı altındadırlar. 5)Kadın hareketleri gibi sosyal hareketler ile profesyonel işyerlerinde ortaya çıkan bunalımlar arasında bir ilişki vardır. Bunlara ek olarak, son zamanlarda profesyonel meslekler arasında

katılmaya çalışan birtakım yan meslekler de profesyonel meslekleri tehdit etmektedirler. Openheimer(1973), bu toplumsal gelişim ve değişimler sonucunda profesyonellerin de işçi sendikalarına benzer örgütler etrafında toplandıklarını, çıkarlarını korumak için eylem yapmak zorunda kalacaklarını iddia etti. Her ne kadar şu an çeşitli bakımlardan görece üstünlükleri varsa da yakın bir gelecekte proletarya konumuna düşeceklerdir. Bir başka deyişle, Openheimer (1973), içinden geçtiğimiz sürecin, mesleklerin profesyonelleşmediğini tam aksine proleterleştirdiğini ileri sürdü.

Bu çizgide en çarpıcı yaklaşımlardan birisini de, Ehrenreich ve Ehrenreich geliştirdi. Bu modele göre, kapitalist sistem içerisinde, profesyoneller çok özgün bir yere sahiptirler. Hatırlanacağı gibi, Marksist ekol genel olarak -orta sınıf bir kenara bırakılırsa- iki temel sınıfın varlığına işaret etmişti. Yani 'sermaye' ya da 'emek' sınıfı. Halbuki, profesyonel gruplar başlangıçta ne emekten yana ne de sermayeden yanadılar. Sınıfsal tabakalaşma içerisinde sermaye ile emek arasında bir yerde bulunmaktadır. Bir anlamda hem yönetici hem de yönetilen konumundadırlar. Klasik Marksizm'in iddia ettiği gibi, bu statüye sahip 'üretken olmayan' bir sınıftır ve üyeler gelirlerini toplumsal artı-değer üzerinden elde ederler. İşte bu yüzden, profesyonel gruplar, her ne kadar sermaye sınıfı içerisinde yer alsalar da, hakim(dominant) sınıfın çıkarlarına hizmet etmek zorundadırlar. Görüldüğü gibi Ehrenreich ve Ehrenreich'in yaklaşımı sonuçta gelip klasik Marksizm'in ileri sürdüğü noktalara bağlanmaktadır. Yani işlevselci kuramların iddia ettikleri gibi profesyonel gruplar toplumun tümünün çıkarlarını korumayı amaçlayan uzlaştırıcı gruplar değil, yöneten sınıfların çıkarına hizmet eden kölelerdir.

Klasik Marksizm'in diğre bir savı ise, kapitalist sistemin zorunlu olarak tekelci bir görünüm kazanacağıydı. Meslekler sosyolojisinde, bazı neo-Marksistler (Montagna, 1968; Baer, 1981; Derber, 1982; McKinlay 1982; Navarro, 1988; McKinlay ve Stoeckle, 1988) çok gelişmiş kapitalist sistem ile birlikte gelişen yeni kontrol sistemleri karşısında profesyonellerin durumunu değerlendirdiler. Kapitalizmin

günümüzde eriştiği aşamada, hem Batı Avrupa'da hem de Amerika'da dev boyutlu şirketler ortaya çıktı. Profesyonellerin çoğu ise bu şirketlerde görev alarak geleneksel çalışma koşullarını yitirdiler. Örneğin, hukukçular, dev hukuk bürolarında çalışmak zorundalar artık. Ya da dev kapitalist şirketler kendi hukuk bürolarını kurarak kendi hukukçularını kendileri istihdam etme yolunu seçtiler. Doktorlar ise artık bir çoğu özel olan dev boyutlu hastahanelerde çalışmak durumundalar. Bu kuramcılara göre, kendi bürolarında çalışırken kendi işlerini kontrol etme olanakları olan profesyoneller artık bu olanaklarını yitirmişlerdir. Dev şirketlerin patronları ya da yöneticileri maaşlarını verdikleri memurlara emir verme yetkisini de ellerinde tutmaktadırlar. Dolayısıyla, profesyoneller, bu şirketlerde bağımsız çalışanlar konumunda değil birer emir kuludurlar. Daha açık bir deyişle, kapitalizmin dev şirketleri profesyonellerin özerkliklerini yok edecek, işlerini tamamen ellerinden alacaklardır. Ancak, bu noktada şu vurgulanmalıdır ki, tekelci kapitalist gelişmenin, gelişmekte olan ülkeler açısından ikincil derecede önemli olduğu düşünülerek bu derlemede, söz konusu ekolün temsilcilerine yer verilmedi. Yine de diğer makalelerde bu görüşe ilişkin yorumlar bulmak mümkündür. Örneğin Donald Light ve Sol Levine'in makalesi bu ekol hakkında oldukça aydınlatıcı bulunabilir.

Son olarak, kitap halinde basılmış olmalarından dolayı, bu derlemede yer alamayan, ancak, Meslekler Sosyolojisi'nde oldukça yankılar uyandırmış iki eser ve yazarlarından söz etmek yerinde olacaktır. Bunlardan ilki The Rise of Professionalism adlı eser ve yazarı M.S.Larson(1979); ikincisi, The System of Professions ve yazarı A.Abbott (1988).

Profesyonelleşmenin Yükselişi'nde, (The Rise of Professionalism) Larson(1979), klasik Marksizm'den esinlenerek profesyonellerin toplum içerisindeki yerlerini araştırdı. Bunu yaparken, zaman zaman Weber'den ödünç aldığı terimleri kullandı. Bu yüzden, Larson'ın yaklaşımına Weberci gelenekle Marksist geleneğin birleştirilmesi olarak bakılabilir. Larson(1979) incelemesinde profesyonel mesleklerin hem iç hem de dış ilişkilerine değindi. Profes-

yonellerin emeklerinin sanayi döneminde önemi artan kol emeğine benzemediğini; çünkü satılmak için üretilmediğini ileri sürdü. Oysa, sanayi devriminin yarattığı işçiler gibi, profesyoneller de, yaşamlarını sürdürebilmek için maddi gelir sağlamak durumundadırlar. O halde, profesyonel üretimin satılabilmesi için hiç değilse özel bir pazarın oluşması gerekir. Bu pazarın oluşabilmesi için, özel kontrol mekanizmalarının kurulması şarttır ki; bunlar başlıca iki tanedir: 1)özel bilgilerinin herkesçe ele geçmemesini sağlamak; 2)meslek içi ilişkileri düzenlemek. Her profesyonel meslek herşeyden önce kendine özgü bir eğitim sistemi yaratmak zorundadır. Oysa bu eğitim sistemi içerisinde yer alan bilgiler hakim sınıfların ürettiği bilgilerdir. Bu bilgileri alan profesyoneller eninde sonunda hakim sınıfların çıkarına hizmet etmek durumunda kalacaklardır. Bu süreçte Larson, profesyonel gelişmelerin "bilişsel zemin"ni(cognitive base) yaratmak diyor. İkinci olarak da, her profesyonel meslek, gelişimini sağlamak için meslek içerisinde bir disiplin yaratmalıdır. Üyeler arasında rekabeti önlemeli, her üyenin mesleki etkinliklerini izlemelidir. İşte, etik kurallar aslında bu kaygılardan ötürü konmuşlardır. Ceza ise, üyeleri bu kurallara uymaya zorlayan en önemli etkidir. Bu süreçte de Larson "mesleki tasarımlar"(professional project) adını veriyor. Bu iki özellik sayesinde gelişmiş kapitalist sistemler içerisinde profesyoneller bir örnek davranış geliştirmeye alışırlar. Bir yanda eğitim sistemi diğer yanda meslek içi kurallar işin rutinleşmesine neden olur. Teknolojik gelişmeler sermayeye bağımlılığı artırdığından, bu tür meslekler etkili olabilmek için sermayeye bağımlı olmak durumundadırlar. Bu süreç sonunda, sermaye artık profesyonellerin özel becerilerine ihtiyaç duymayacaktır ve profesyoneller her türlü somürüye açık hale geleceklerdir. Bir başka deyişle proleter olacaklardır. Bu görüş, aynı zamanda Meslekler Sosyolojisi'nde önemli çalışmaları ile ünlü olan Derber'ce de (1982) benimsendi. Ona göre proleterleşmenin iki önemli görünüşü vardır. Birincisi tarihsel; ikincisi yapısal değişikliklerdir. Birinci aşamada profesyoneller kendi işleri üzerindeki kontrollerini yitirirler. Kendi iş yerlerine sahiplerken büyük şirketlerde memur

durumuna düşerler. İkincisinde ise, büyük şirketleri yönetenler profesyonel işleri kontrol etmeye başlar. Dolayısıyla, Derber için de profesyoneller devletin basit köleleridirler.

A.Abbott(1988) ise, *The System of Professions* isimli kitabında farklı bir yaklaşım geliştirdi. Ona göre kontrol kavramı mesleklerin tarihsel gelişiminin açıklanmasında en vazgeçilmez kavram değildir. Çünkü, her ülkenin kendi kültürü, profesyonel mesleklerin görevlerini dikte eder. Bunun için, profesyonel mesleklerin ortaya çıkmasında iddia edildiği gibi kontrol mekanizmalarını oluşturmaları değil, toplumun onlara verdiği görevler önemlidir. Buna karşın, kontrol kavramı, mesleklerin iç düzenlerini kurmaları bakımından önemlidir. Abbott(1988), kontrol sürecinin üç alan içinde ortaya çıktığını iddia ediyor; bunlar, medya, hukuk ve profesyonel iş'e ilişkin yapılan pazarlıklar. Her profesyonel meslek aynı zamanda yeterliliklerini (jurisdictional claim) de ispatlamak zorundadır. Bu ispat ise yine üç alanda gerçekleşir: hukuk, kamuoyu ve işyeri. Örneğin, profesyonel bir meslek olmayı arzulayan yarı-meslek konumundaki bir meslek, yaptığı işin gerekliliğini ve meslek içi örgütlenmelerini tamamladıklarına kamuoyunu ikna etmeleri gerekir. Buna ek olarak, meslek hayatı içerisinde bir boşluğun ortaya çıkması da şarttır. Bu boşluğun nedeni toplumsal değişimlerdir.

Görüleceği gibi Abbott'ın modeli aslında kendinden önceki yaklaşımların derlenip toplanmasından ibarettir. Özetle, çok geniş bir tarihsel bakış açısına sahip olduğu ve işlevselci kuramlar ile çatışmacı kuramlar arasında orta yolu bulmaya çalıştığı söylenebilir. Örneğin, bu modelde, meslekler birbirleri ile çatışma halindedir ve aynı zamanda toplumsal bir ihtiyaca cevap vermek zorundadırlar. Yeni bir yaklaşım gibi görünen böyle bir görüş, aslında geçmişin bir tekrarıdır başka bir şey değildir. Fakat, Meslekler Sosyolojisi'nin kuramsal çerçevesi içinde Abbott'ın modeline yönelik her türlü önemli bir eleştirisi yapılamadı. Burada, sadece Abbott'ın kendisinin iddia ettiğinin aksine, modelinin yepyeni olmadığını vurgulamakla yetineceğiz. Çünkü, dile getirdiği hemen hemen her görüş farklı zamanlarda farklı kuramcılarca işlenmişti. Kendisinin yapmaya çalıştığı, bu

görüşleri gerçekten takdir edilecek bir biçimde tarihsel bir bakış açısıyla derleyip, toparlayarak genel bir kuram ortaya koyma uğraşıdır. Bu açıdan Abbott modelinin değerli bilgiler içerdiği söylenmelidir.

Meslekler Sosyolojisi alanında üretilen genel kuramları özetledikten sonra, gelişmekte olan ülkelere ilişkin ne tür bilgilerin var olduğuna değinmek gerekir. Ancak bu bilgilerin pek fazla olduğunu söylemek mümkün değil. Marksist olsun olmasın, Meslekler Sosyolojisi alanında üretilen bilgiler gelişmekte olan ülkeler hakkında pek fazla bir şey söylemediler.³ Bu ilkin şunu gösteriyor ki, esasen sosyal bilimler, yerel sorunlardan kaynaklanmakta ve sosyalbilimciler de herşeyden önce kendi ülkelerinin sorunlarıyla ilgilenmektedirler. Türkiye gibi gelişmekte olan ülkelerde, bilgi çağına girildiği çok sıklıkla vurgulanmasına rağmen sosyalbilimciler, bilgiyi elinde tutan toplumsal gruplara fazla ilgi duymadılar. Bunda, Batı'lı kuramcılarının, bilgi'nin ancak öneminin sanayi sonrası toplumlarda arttığını, sanayileşmelerini henüz tamamlamamış ülkelerde profesyonelleşme süreçlerinin gözlenemeyeceğini iddia etmeleri büyük rol oynamıştır. Gelişmekte olan ülkelerde yaşayan sosyalbilimciler ise, sadece kendi sorunlarını incelemeye güdülenmiş, Batı'lı araştırmacıların gelişmekte olan ülkelerin durumunu incelemelerini bekleme gafletine düşmüşlerdir. Oysa, Bell'le başlayan Meslekler Sosyolojisine duyulan ilgi, 1970'lerde o kadar arttı ki, bir araştırmacı, özellikle İngiltere ve ABD'de doktor'lar ve hukukçu'lara ilişkin o kadar çok araştırma yapıldığına işaret ederek, bu alanda artık araştırılacak pek fazla konunun kalmadığını iddia etti.

Özellikle işlevselci kuramlar, gelişmekte olan ülkelerde, doktorlar, hukukçular, mühendisler ve öğretmenlerin mesleksel ahlak ku-

³ Ancak, İngilizce literatürde çok az sayıda gelişmekte olan ülkelere ilişkin bilgi üretildi. Bu isimlerden bazıları şunlardır: Shills(1961), Ziadeh (1968), Fanon(1970), Commonwealth Foundation (Report-1971), Khane (1972), Reid(1974), Al-Nouri(1975), Milic(1975), Falcao(1979), Pardo-mo(1979), Ross(1979), El Sayed(1988), Dias(1981), Krause(1992).

rallarını ve disiplinlerini oluşturmadıklarını, bu yüzden profesyonelleşme aşamasına giremediklerini ileri sürdüler. Bu iddiaya göre, gelişmekte olan ülkelerde yaşayan profesyonel meslek üyeleri, gelişmiş ülkelerde olduğu gibi, kamu yararını, kendi bireysel ve mesleki çıkarlarının üstünde tutamazlar. Halkın gözünde yetici kadar itibar kazanmamış, müşterileri ile karşılıklı güven esasına dayalı bir ilişki kuramamışlardır. Bu genel görüşe karşı çıkan birkaç araştırma varsa bile, gelişmekte olan ülkelerdeki durumu derinlemesine inceleyememişlerdir.

Herşeyden önce şurası belirtilmelidir ki, gelişmekte olan ülkelerde de profesyonel mesleklerin varlığı en azından gelişmiş ülkelerde olduğu kadar su götürmez bir gerçektir. Bugün bu ülkelerde de sağlık sorunları doktorlarca, hukuki sorunlar hukukçularca, mühendislik alanlarındaki sorunlar mühendislerce çözülmektedir. Yani bu meslekler pratik hayatta halkın içine girmiş durumdadırlar. Örneğin, günümüzde herhangi bir günlük gazeteyi açtığımızda ya doktorların ya hukukçuların ya da mühendislerin oluşturduğu mesleki örgütlerle ilgili bir haber görmek mümkündür. Özellikle siyaset, hukukla daha yakın olduğundan, hukukçuların Baro'lar aracılığıyla yaptıkları açıklamalar çeşitli halk kesimlerinden yankılar bulmaktadır. Bir başka deyişle, hukukçular pratikte siyasi yaşamda söz sahibi kişilerdir. Sağlık sistemimize ilişkin her türlü şikayete rağmen, halkın doktorlara attığı itibar ise tartışamayacak düzeydedir. Diğer yandan, geniş bir inşaat alanı gibi görünen ülkemizde mühendislerin önemi ve vazgeçilmezliği açıktır. Yine aynı şekilde eğitim sektöründe öğretmenlere gösterilen geleneksel saygının günümüz olumsuz ekonomik koşulların bu mesleğe düşürdüğü gölgeye rağmen devam ettiği çıplak gözle dahi görülebilir. Üniversite hocalarının toplumsal statüleri her dönemde toplumsal hiyerarşinin üst kesiminde yer almıştır. Kısacası, halk, profesyonel mesleklerle, birçok olumsuz koşula rağmen, saygı duymaktadır. Bilgiyi elinde tutan gruplar zaman zaman kamunun çıkarlarını gözetken tutum ve davranışlar içerisine girdiklerini, bu uğurda mücadele verdiklerini ifade etmek-

tedirler. Örneğin, Türk hukukçuları bu mücadelenin öncülüğünü ve bir anlamda sözcülüğünü yapmaktadırlar. Türkiye'nin hemen hemen her şehrinde çalışan Avukatlar, Baro'lar aracılığıyla gerçek hukuk devletinin yaratılması için mücadele ettiklerini her fırsatta belirtmektedirler.⁴ Hukuk devleti anlayışı ile düzenlenmiş bir toplumda, halkın daha özgür olacağına, mesleklerini daha iyi icra edeceklerine inanmaktadırlar. Bu açıklamalarıyla hukukçular sadece kendi mesleklerinin değil halkın da yararını düşündüklerini dile getirmektedirler. Kısacası, profesyoneller Batı ülkelerinde olduğu kadar ülkemizde de kendi mesleklerine sahip çıktıkları gibi halkın çıkarlarına da sahip çıkmaktadırlar.

Batılı araştırmacıların gözden kaçırdıkları nokta, profesyonel mesleklerin farklı ülkelerde farklı biçimlerde gelişmiş olabileceği olasılığıdır. Bu nokta İngilizce literatürde vurgulanmış olsa bile yeteri kadar araştırılmamış, kuramcılar sadece değinip geçmişlerdir. Oysa karşılaştırmalı çalışmaların hem gelişmiş ülkelerin hem de gelişmekte olan ülkelerin tarihsel gelişimlerini ortaya serme açısından önemli bilgiler üreteceği açıktır. Profesyonelleşme sürecinin başlaması için sanayileşmenin gerekli olduğu görüşü, görünürdeki durum incelendiğinde, önemini yitirmektedir. Çünkü, Larson'ın "büyük dönüşüm" diye adlandırdığı sanayi devriminin yarattığı sonuçlar, gelişmekte olan ülkelerde farklı yollardan farklı şekillerde ortaya çıkmış bulunmaktadır. Hatta, yüksek teknolojinin çok büyük bir hızla yayıldığı bir çağda gelişmekte olan ülkeler sanayi devriminin çağrıştırdığı hantal sanayiden kurtulmuşlardır. Yani bir anlamda sanayi devrimini de aşmışlardır. Dolayısıyla, bu tür kendine özgü teknolojik dönüşümlerin yine kendine özgü toplumsal sonuçlar yaratması beklenmelidir. Profesyonel mesleklerin çok büyük bir hızla gelişmesi bu beklentilerden birisidir. Her ne kadar sanayi devrimi Batı'da olduğu gibi bu ülkelerde yaşanmamışsa da, gelişmekte olan ülkeler benzer bir süreçten geçmiş profesyonel mes-

⁴ Bu konu için Türkiye Barolar Birliği'nde ve İstanbul Barosu'nda yapılan her konuşmaya bakılabilir. Özellikle adli yılın açılış törenlerinde bu konu sık sık gündeme getirilmektedir.

lekler bu sürecin sonunda oluşmuştur. Günümüzde, gelişmekte olan ülkelerde, profesyonel meslekler aktif bir biçimde halka hizmet sunmaya devam etmektedirler ve tarihsel gelişimlerini tamamlamış bulunmaktadırlar.

Fakat, şu da vurgulanmalıdır ki, profesyonel meslekler açısından gelişmiş ülkelerle gelişmekte olan ülkeler arasında bazı önemli farklar da vardır. Örneğin, gelişmekte olan ülkelerde, tekelci kapitalist gelişim tam anlamıyla gözlenmemektedir. Profesyonellerin işlerini ellerinden alabilecek dev boyutlu şirketler henüz ortada yoktur. Türkiye'de avukatların şirketler halinde çalışmalarına izin verecek yasa uzun yıllardır tartışılmaktadır. Devlet, doktorlara geniş yetkiler vermiş, tüm maddi ihtiyaçlarını karşıladığı hastahanelerde mesleklerini icra etmelerine olanak tanımıştır. Bazı doktorlar, kendi özel muayenehanelerinde, herhangi bir kimsenin yönetimi altına girmeden, hastahane koşullarından bile bağımsız bir şekilde çalışmalarını sürdürmektedirler. Bir başka deyişle, ne doktorlar ne de hukukçular çok gelişmiş kapitalist sistemin baskısı altında değillerdir. Oysa, bazı Batılı kuramcılara göre şirketleşme(corporation) sürecinin profesyoneller üzerinde yarattığı baskı tartışılmaz bir gerçektir.

Sonuç olarak denebilir ki, her ülke farklı tarihsel, ekonomik, siyasi ve kültürel koşullardan süzülerek günümüze gelmiştir. Çağımızda teknolojinin eriştiği boyut bu ülkeler arasındaki mesafeyi kısaltarak, farklılıkları azaltmaya devam etmektedir. Profesyonel meslek üyeleri, teknolojik bilgiyi ellerinde tutan grupları temsil etmektedirler. Bu yüzden her geçen gün önemleri artmakta, neredeyse, bilgi çağına damgalarını vurmaktadırlar. Hem gelişmiş hem de gelişmekte olan ülkelerin profesyonel gruplarına yönelik araştırmalar bu süreçlerin anlaşılmasına önemli katkılarda bulunmaktadır.

Esasen, elinizde bulunan kitap bu inançla derlendi. Batı ülkelerinde son otuz yılda kaydedilen gelişmelerin bir özeti sunulmaya çalışıldı. En büyük amacım, artacağına inandığım Türk profesyonel mesleklerine ilişkin çalışmaların Batı ülkelerinde daha önce yapılmış çalışmalarını tekrar etmemelerini sağlamak, onların

yaklaşımını araştırmacıya ve meraklısına sunarak, Türk sosyal bilimcilerin Meslekler Sosyoloji'sine katkılarını artırmaktır.

Bu kitapta temel olarak iki ana bölüm var. İlk bölüm işlevselci önermeleri kuramlarının çıkış noktası yapan yazarlara ayrıldı. İkincisi ise, işlevselci kuramları eleştiren neo-Marksist eğilimli kuramları ağırlık kazandı. Çok özet bir biçimde söylenecek olursa, mesleklerin işlevsel yorumları, profesyonelleri toplumsal uyumu artıran, 'genel'in çıkarını koruyan, çağdaş gruplaşmalar olarak tanımladılar. Bu grup açısından, profesyoneller özerk kuruluşlardır ve güvenirlüklerini koruyabilmek için özerk kalmak zorundadırlar. İkinci gruptaki yazarlar ise, profesyonelleri üst ya da burjuva sınıfının elinde bir oyuncak olarak gördüler. Bu görüşte, profesyoneller ister istemez, devletin onayladığı düzene hizmet etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla, neo-Marksistler, profesyonellerin, en kaba deyişle, devletin ve üst sınıfın kölesi durumunda olduklarına inandılar. Onlara göre, geçtiğimiz yüzyılda çok önemli toplumsal statülere sahip zanaatçılar gibi bu gruplarda yok olup gideceklerdir.

Her okuyucu ya da araştırmacı, bu iki eğilim arasından kendi hayat anlayışına uygun olanını seçip alacaktır. Ancak, şu da unutulmamalı ki, henüz ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerdeki profesyonelleşme sürecini açıklayan genel bir kuram yaratılmış değildir. Meslekler Sosyolojisi'nde özellikle ülkemiz açısından araştırmaya açık birçok konu ve sorun bulunmaktadır. Örneğin, hemen hemen hiçbir profesyonel mesleğin tarihi derli toplu bir biçimde yazılmamıştır. Tıp, hukuk, mühendislik ve eğitim mesleklerinin uygulayıcılarının toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel kökenlerine ilişkin bir iki örneğin dışında kapsamlı herhangi bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Kısacası, Meslekler Sosyolojisi neredeyse bakir bir alan olarak karşınızda durmaktadır.

Elinizdeki bu derlemenin Meslekler Sosyolojisi'ne yönelik bir ilginin uyanmasına vesile teşkil edeceğine inancım tamdır.

Zafer Cırhinlioğlu
Haziran 1995

MESLEKLER*

Everett C. Hughes

Geçmiş yıllara göre profesyonel meslekler şimdi çok daha çeşitli. Emek gücünün çok daha geniş bir oranını profesyoneller oluşturuyorlar. Aynı şekilde, profesyonelce eylemde bulunma ya da buna benzer bir psikoloji gittikçe yaygınlaşıyor; insanlar profesyonel statülerin peşi sıra koşup duruyorlar. Bütün bu olgular, profesyonelleşme eğiliminin öğeleridir; yani yüksek düzeyde sanayileşmiş ve kentleşmiş toplumlar da görülen bir olay ya da siyasi ideolojilerden ve sistemlerden bağımsız, kesinlikle sanayileşme ve kentleşmeyle ortaya çıkan bir eğilim. Mesleklerin en gözdesi tıp mesleği, bürokrasinin ya da en azından hekimlerin dışında kalanların el atacağı bir tür bürokrasinin, çok bilinen bir düşmanı olsa bile, profesyonelleşme eğilimi bürokrasi ile iç içedir.

Profesyonel bir meslek, hireylere, örgütlere, hükümetlere; bütün bir sınıfa, gruplara ya da halkın hepsine, ya özel bir hizmet-öğüt ya bir eylem ya da her ikisini birden sunar. Bu elle yapılan bir eylem dahi olabilir (bir cerrah ya da bir din adamı sonuçta ellerine bağımlıdır; din adamının bu bağımlılığı biraz sembolik, cerrahın ki ise tam bir bağımlılıktır). Yine de, bazı din adamları ya da dinden yararlanarak insanları tedaviye kalkanlar, arayış içinde olan insanların kafasına girme konusunda çok daha etkili olabilirler. Eylem pratiğe yönelik olsa -ya da öyle olduğu farzedilse bile- insanların sorunlarına uygulanabilecek şekilde sistematik olarak düzenlenmiş özel bir bilgiyi gerektirir. Bu tür bir hizmet öğüt verme demektir. Bu özel hizmetin muhatabı olan kişiler ve görevi bu insanlara hizmet etmek olduğu düşünülen insanlar, önemli sorunların çözümü için profesyonel bir eylemin gerekli olduğuna inandırılmışlardır. Gerçekten de, bazı durumlarda, profesyonel kişiler, müşterilerine

* Bu makalenin aslı için bkz. Hughes, Everett C. (1963), "Professions", in Daedalus, Special Issue on The Professions.

(bu bir birey ya da bir örgüt olabilir) tavsiye ettikleri öğütler tutulmadığında, onları temsil etmekten vazgeçebilirler.

Verilen öğüdün ya da tavsiye edilen davranışın kaynaklandığı kuramsal ya da uygulamalı bilgiler her zaman açık ve net değildirler; bu bilgiler, çoğu zaman birkaç tür bilginin karışımıdır. Fakat, uygulamanın, profesyonellerin uzun bir tahsil ve halihazırda mesleğin içinde olan bir ustanın gözetim ve denetimiyle elde ettiği bilgilere dayalı olması, profesyonel olmanın koşulu, aynı zamanda mesleği karıştıran bir özelliktir.

Küçük Oxford Sözlüğü, "profes" sözcüğünün ilk anlamının dinsel bir kökten geldiğini ve "dinsel düzen adına yemin etmeyi" dile getirdiğini bize bildiriyor. 1675 yılından itibaren, sözcük, dinsel anlamını yitirmiş ve "yeteri kadar nitelikli olma anlamına gelmeye başlamış". Bu anlamda, "profesyon" (ya da bir meslek), herhangi bir konuyu açık bir şekilde ortaya koyma anlamına geldi. Dolayısıyla, bir meslek (profession), bu mesleğe girmek isteyen bir kişinin işi iyi bildiğini ve gerekli niteliklere sahip olduğunu ifade etme (profess) anlamını taşımaya başladı. Bir öğrenme süreciyle elde edilen bir meslek (vocation), uygulamada diğer insanların işlerini halletmek için dile getirilen bilgiyi ya da bu bilgi üzerine kurulu bir tür sanatı ifade etti. Özellikle üç bilge meslek için kullanıldı; din, hukuk ve tıp; bazen de askeriye için. "Profesyonel" sıfatı işte böyle bir geçmişten gelerek günümüzdeki bilinen anlamını aldı.

Kısacası, profesyoneller konuları açıkça ve dürüstçe dile getiren kişilerdir. Müşterilerini rahatsız eden konuları, diğer kişilerden daha iyi bildiklerini iddia ederler (profess). Bu profesyonel olmanın özünü oluşturur. Bundan birçok sonuç çıkar. Mesleklerinin gereği olarak, profesyoneller, bildiklerini iddia ettikleri sanatı uygulamayı ve çok özel bilgileri temelinde bir çeşit öğüt vermeyi isterler. Bu özellikleri, hem dar anlamda hukuksal bir izni hem de daha geniş bir anlamda, kamunun bir meslek üyesine (ya da bir profesyonele, çn), uygulama alanında, belki de düşünme ve yaşama biçimlerinde bir rahatlık vadeden, lisans (çalışma izni, çn) verme düşüncesinin

temelidir. Profesyonellerden, meslekten olmayanları duygusallığa ve katılığa itebilecek konularda tarafsız ve sorgulayıcı olmaları beklenir. Dahası, profesyonel kapasiteye sahip birisi, herhangi bir sorundan kişisel olarak etkilense bile tarafsız olarak düşünmesi beklenir; ya da bu şekilde eylemde bulunması gerekir. Bu yüzden, doktorların kendilerini iyileştirmeleri, din adamlarının kendileri için dua etmeleri ya da öğretmenlerin mükemmel anne-baba olmalarını beklemek pek adilce bir tutum olmaz. Profesyonel birisi, eylem sırasında ya da iddia ettiği her tür düşünceden, bilgi-yoğun yapılan işlerden vazgeçme yetkisini ellerinde tutarlar; bu tür vazgeçme, bir tür kurumlaşmış ve sorunların, rollerin daha iyi tanımlandığı bir vazgeçmedir.

Profesyoneller genelde bir iddia ile ortaya çıktıklarından, müşterilerine kendilerine güvenip güvenmediklerini sorarlar. Müşteri, genelde aldığı hizmetin değerini yargılayabilecek durumda değildir, dahası, insanların sorunları o kadar çeşitlidir ki en iyi profesyonel öğütler ve eylemler dahi her zaman bunları çözmeye yetmez. Profesyonel mesleklerin asıl özelliği su düsturdur (bildiğimin kadarıyla bu şekilde kullanılmasa bile deyin şöyleydi) satıcı dikkatli olsun (credat emptor-latince, çn). Alıcının dikkatli olması (caveat emptor-latince, çn) gereken piyasalardan (ki bu evrensel bir kural olmaktan çok uzaktır) farklı olan profesyonel ilişkiler bu türdendir. Müşteriler profesyonellere güvenmek zorundadırlar: profesyonel de müşteriye eldeki sorun hakkında tüm sırları söylemelidir. Kendi yeteneğine ve kararına güvenmelidir. Buna karşılık olarak, profesyoneller, profesyonel hareketlerinden dolayı ortaya çıkabilecek talihsiz sonuçlardan korunma talep ederler. Mahkemeler de dahil olmak üzere, meslekten olmayanlarca, meslek üyelerinden herhangi biri için olumsuz bir karar vermeyi çok zorlaştırırlar. Profesyonel birinin hatasını sadece diğer bir profesyonel söyleyebilir.

Meslek içi düzen özel bir bilgiye sahip ve yüksek kabiliyetli olmayı gerekli kılar. Hukukçular müvekkillerine sadece tavsiyede

bulunmazlar, onlar için dava da açarlar; hukukun doğasına ve en uygun bir biçimde adaletin nasıl yerine geleceğine ilişkin, bir tür hukuk felsefesi de geliştirmişlerdir. Hekimler, hastalıkları tanımlamayı ve sağlık hizmetinin nasıl dağıtılacağını, bu hizmetlerin karşılığının nasıl alınacağını belirlemeyi kendi ayrıcalıkları olarak görürler. Sosyal hizmetçiler, alan çalışmalarına ilişkin teknikleri geliştirmeye pek istekli görünmüyorlar; daha çok sosyal yasaların çıkmasıyla ilgileniyorlar. Her meslek kendisini, toplumun, doğanın ve hayatın nasıl düşünüleceğine ve bu bağlamda toplumsal politikaların genel çizgilerinin ayrıntılarını bile tanımlamayan kuralları koyabilmeye yetkili görür. Bunu yerine getirebilecek güç, bir mesleğe diğerinden daha fazla verilmiş olabilir: bunların zamanlarında, böyle bir yetki, en saygı uyandıran güçlü meslekler için bile sorgulanabilir.

Mesleklerin sözü edilen özellikleri ve birlikte ileri sürdükleri istekleri, meslek içi sıkı bir dayanışmaya, bir ölçüye kadar da üyelerin kendilerine özgü oluşturdukları meslek anlayışlarına (ethos) bağlıdır. Bu ise, kapsamlı ve hayat boyu sürecek bir taahhütü dile getirir. İyi eğitilmiş, meslekte tecrübeli bir meslek erbabı eğer meslekten ayrılacak olursa, arkadaşlarının hatta meslekten olamayanların gözünde, dininden dönmüş birinin konumuna düşer. Tekrar onu kazanmak ya da yeniden işten atmak gerçekten bir ömür alır. Eğer haber vermeden işten ayrılırsa, bu zaman da, meslek arkadaşlarını ve mesleği küçük düşürmüş olur. Tabi ki, eğitilmiş insanların varlığını gerekli kılan bütün meslekler bu özelliklerin hepsini tam anlamıyla göstermezler. Fakat, bunların hepsi, bildiğimiz öneme haiz profesyonel mesleklerin temel özellikleridir. Bu meslekler, prestij sıralamasında en üstte sıralanan mesleklerdir.

Bazıları yeni, bazıları eski birçok meslek, profesyonel bir konum kazanabilmek ve bu şekilde itibar görebilmek için, çalışma üsluplarını, kamuyla, müşterileriyle olan ilişkilerini ve mesleklerine ilişkin kendilerinin ve müşterilerinin imajlarını değiştirmeye çalışıyorlar. İnsanların sorunlarına uygulanabilecek bilimsel ve teknik buluşlar yeni meslekleri ortaya çıkarabilir. Bilgisayarlarla veri-

leri çözümlmeye çalışan kişiler bunun iyi bir örneğidir. Tıptaki bazı özel sorunların çözümü, büyük çapta tanı koymaya yarayan aletlerin gelişmesine ya da biyolojik ve kimyasal bilginin gelişmesine bağlıdır. Bir virüs, virüsbilimciye geldiğinde, virüsbilimci, mantarlar hakkında bilgiye sahip bakteribilimcilerle ve mikroskoplarla çalışan mikrobiyolojistlerle birlikte araştırmasını sürdürme durumundadır. Ortaya yeni çıkan meslekler toplumdaki değişikliklere cevap verirler. Genel sigorta anlayışı eski sistemlerle yer değiştirirken, ölüm, hastalık, işsizlik, emlak ve hayat sigortacılığı alanlarında, insanlar sigorta yaptırma riskini üstleniyorlar, bu alışkanlıkları zorunlu bir şekilde geliyor, bu yüzden de yeni meslekler ortaya çıkıyor. Profesyonel sosyal çalışma mesleği sosyal değişmelerin bir ürünüdür. Baş döndürücü teknolojik ve örgütsel değişim çağında, yeni teknikler ve yeni sosyal talepler belirli bir bütünlük içinde, yeni özel meslekleri yaratabilecek bir bütünlük içinde, varolma durumunda kalıyorlar.

Belki de, toplumumuzdaki meslekleri anlamanın yolu, daha çok profesyonelleşmiş (bu bağlamda bu terim bir mesleğin başına gelenleri temsil etmektedir, fakat son zamanlarda bir bireyin bir meslek sahibi olmak için aldığı eğitim sonucunda kazandıklarını ifade edecek biçimde kullanılmaya başlandı) olmak için, kendilerini ya da imajlarını ya da her ikisini birden değiştirmeye çalıştıklarını görmektir. Profesyonel meslekler, eğitim gerektiren üst düzey meslekler ya da çalışma sosyolojisi adı altında düzenlenen kurslar, seminerlere (ki ben organizasyonları yirmibeş yıldan daha fazladır kendim yapıyorum) sosyolojinin dışından gelen bir yığın insanın dikkatini çekmektedir. Hiç de azımsanamayacak ölçüde, bazı iş alanlarının profesyonel meslek haline gelmeye başladıklarını ya da halihazırda bazılarının bu statüye eriştiklerini ispat etmek için yazıp çiziyorlar. Söz konusu kurslar, öğrencilere kendi düşüncelerini ortaya koymak için bir grup ölçüt sunuyor. Kütüphanecilik, sigorta temsilciliği, hemşirelik, halkla ilişkiler alanlarında çalışanlar, hayır kurumlarında yöneticilik yapanlar, hapishanelerde çalışanlar, hastahane yöneticileri ve hatta kamu kurumlarında çalışan hekimler

hep bu tür meslekleri temsil ederler.

Bu kişiler ciddi insanlardır, çoğunlukla da idealisttirler. Yapmak ya da gözler önüne sermek istedikleri değişiklikler, aynı amaca (terminus ad quem-latince) yönelik olmasına rağmen, çıkış noktaları biraz farklıdır. Sigorta temsilcileri iş adamlığı etiketinden kendilerini sıyırmaya çalışıyorlar; bunlar satış yapan kişiler değiller, fakat, insanların üstlenebilecekleri riskler hakkında uzman ve tarafsız çözümler sunuyor ve kendilerini korumanın en iyi yolları hakkında öğütler veriyorlar. Üzüldükleri nokta ise, aile reislerinin kendilerine tam anlamıyla güvenmedikleri konusu. Kütüphaneciler ise, sadece kitapların dağıtımını ya da muhafazası ile ilgili kişiler olmaktan çok bibliyografiler ve kaynakçalar hazırlayan, okuma işi ile ilgili etkin birer uzman olma yolunda uğraş veriyorlar; okullarda ve üniversitelerde, öğretim elemanlarına eşdeğerde bir statü talep ediyorlar. Sosyal psikologlar gibi, okuldaki iletişim sorunlarını araştıran kişiler olduklarını ya da olmaları gerektiği konusunda ısrarlı bir tavır sergiliyorlar. İş yönetimi dünyasındaki kişiler ise amacı ne olursa olsun, hemen hemen her örgüte uygulanabilecek bir tür yönetim bilimi geliştirmeye çalışıyorlar. Daha önceleri, sosyal çalışmacılar, mesleklerinin, iyi niyetin dışında hiçbir etkiye sahip olmayan amatör kişilerce yapılamayacağını ispat etmek için uğraşıp durdular; bunlara göre, sosyal çalışmacılık, uygulamalı bir eğitimi, insanın doğasına ilişkin birikmiş bilgi ve tecrübelerden kaynaklanan bir tekniği ve bu tekniklerin bunalım zamanlarında ve diğer koşullarda nasıl işlediğine ilişkin bilgilerin varlığını gerekli kılar. Burada ilk amaç, profesyonellerin konumunu belirlemek ve bunları amatörlerden ayırt etmektir. Meslek tarihleri çok eskilere uzanan hemşireler, tıp sistemi içerisindeki yerlerini genişletmeye çalışıyorlar. Mesleklerinin biçimsel olmaktan çok daha genel bir eğitimi ve daha özel bir bilgiyi gerektirdiğini söylüyorlar; tıp gelişirken, hekimler teknik konuları hemşirelere, hemşireler de daha basit işleri, yardımcı hemşirelere ve yardımcı elemanlara terk ediyorlar. Hemşireler, gittikçe artan görevlerinin üstesinden gelebilmek için daha fazla bağımsızlık, prestij ve para istiyorlar. Dinsel

vakıflarda çalışanlar, yaptıkları işin şehirlerde yaşayan genç insanların dinsel doğruları bulmalarına yardımcı olan bir meslek olarak tanımlanmasından çok, gençlerin sorunlarıyla ilgilenen evrensel bir meslek olduğunun kabul edilmesini istiyorlar. Bu işte çalışanlar, işlerinin düşünsel yanının (intellectual), toplumsal yaşamın doğasından ve örgütlenmesinden, küçük gruplardaki davranışlardan ve yetişkinlerden öğrenilenler üzerine kurulduğunu söylüyorlar. Meslek seçiminde gençlere yardımcı olan kişiler, öğretmenlerin kendi mesleklerinin psikoloji üzerine kurulu, farklı bir alan olduğuna inandırmakta güçlükleri var. Kamu sağlığını korumaya uğraşanlar daha güç durumdalar. (Genelde hastalıkları tedavi etmeye ya da herhangi bir teşhis koymaya çalışmayan) mesleklerinin bir tür tıp mesleği olduğuna diğer hekimleri gerçekten inandırmak durumundadırlar. Aynı zamanda, bu tür doktorlar, diğer hekimlerin işlerine benzeyen işler karşılığında maaş almaktan çok belli bir ücret karşılığında iş yapmaları gerektiği biçiminde ortaya çıkan hekimler arasındaki yaygın bir inanışa karşı da mücadele etmek zorundadırlar.

Yukardaki örneklerde profesyonelleşmenin ana konuları ortaya çıkmaktadır. Tarafsızlık bunlardan birisidir; ve bu, hiçbir kişisel çıkara sahip olmama anlamında her türlü olayla ayrıntılı bir biçimde ilgilenen profesyonellerin eylem ve öğütlerini etkiler. Olaylarla ayrıntılı bir şekilde ilgilenme gerekliliği onları bilgilerin gelişimini takip etmeye ve düzenlemeye zorlar. İlgilenilen sorunları kendi bağlamlarından ayırarak daha evrensel bir düzenin parçası haline getirebilecek, düşünsel bir temel aramaya yol açar. Bir yanı ile meslekler, evrenselleşme parçaları arasında belirli bir dengeyi kurmaya çalışırlar. Dikkatini tamamen dinsel davranışların evrensel yanına çevirmiş bir din adamı kendisini bağladığı dinden farksız bir konumda dolayısıyla dinden dönmüş ve bir asi durumunda bulabilir. Dinsel kurumlar (kilise) aydınların bu fikirler arasında dolaşıp durmasından pek hoşlanmazlar. Yönetim bilimini bilen kişilere iş vermelerine rağmen, büyük şirketler de, işverene sadakat ve tehayütlere dengelenmiş insan örgütlerinin evrensel yanına ilişkin

bir merak ve sevginin yöneticilerde varolmasını isterler. Sanırım hizmet ettikleri müşterilerine ve ilgilendikleri sorunlara dikkat etmeyen profesyonel kişiler de var. Fakat bu tiplere çok az rastlansa gerek. Bunlar olsa olsa oldukça saf ya da aşırı idealist kişiler olabilir.

Bir meslekte evrensel olanla olmayan arasındaki denge değişir, fakat, tarafsızlık ve çıkar arasında uygun bir denge içinde her ikisi de her zaman bir ölçüye kadar vardır. Böyle bir denge ahlında teori ile uygulama arasındaki dengeyle bağlantılıdır. Öğrenmenin yolları her zaman direkt olarak sıradan bir iş hayatıyla ilgili değildir. Eğer bazı meslekler profesyonel düzeye zihinsel ilgilerini geliştirerek çıkabiliyorlarsa, bazıları da aynı şeyi uygulamaya dönük işler yaparak elde edebilirler. Şu günlerde, çok sayıda eczacı sanayide istihdam edilmiş durumda. Psikologlar sadece kendileri için psikolog adının kullanılmasını ve bu yolla bir tür mesleksel tekel olma izni verecek ve bu meslek dışında kalan kişilerin mesleği icra etmeye kalkıştıklarında ceza ile karşılaşacakları yasal düzenlemeler peşinde koşuyor ve bu düzenlemeleri gerçekleştirebiliyorlar. Bazı sosyologlar, özellikle müşterileri için araştırma yapan sosyologlar da benzer bir talepte bulunmaktadır. Belki de, meslekler iki biçimde ele alınmalıdır; bir yanda örneğin, mühendislik ve tıp gibi bilgileri sonuç itibarıyla uygulamaya dönük meslekler, diğer yanda, rastlantı sonucu profesyonel bir meslek statüsüne çıkmış meslekler, örneğin, sadece uygulama bilgilerin asıl bilgiyi oluşturduğu arkeoloji gibi alanlar. Her iki durumda da meslek sahipleri yaptıkları işlemler sonucu hayatlarını kazanırlar. Bazı alanlarda, böyle bir ayrımı ortadan kaldıracak, uygulamada ortaya çıkan ve istihdam sürecinde gerekli olan yeterlilik belgelerin ve hizmetlerin dağıtım sorunuyla ilgilenebilecek bir tür profesyonel loncalar etrafında oluşan daha eğitilmiş topluluklara yönelik bir eğilim var. Eğitim düzeyi yüksek bir çok toplulukta profesyonelleştirenlerle geleneksel aydınlar arasında bir gerilim vardır.

Sırası gelmişken, bu gerilim her tür profesyonel meslekte bir ölçüye kadar vardır. Bir hekim araştırmaya çok fazla kendini adayabilir; bir hukukçu karşılaştırmalı hukukla çok fazla ilgili olabilir;

bir sosyal çalışmacının ise insan davranışlarının kökenine ilişkin merakının sınırları çok geniş olabilir. Gerçekten de, çoğu mesleğin içinde daha teorik ve daha uygulamaya dönük olan işler arasında bir süre için dahi olsa bir çatışma patlak verdiğinde gözle görülmeyen bir işbölümü oluşur. Profesyonelleri yetiştiren okullar belki çok fazla akademik olmakla suçlanabilir; akademikler ise diğer uygulamacıları yeteri kadar entelektüel olmamakla suçlayabilirler.

Profesyonelleşme hareketleri içinde, diğer bir grup konu ise, herhangi bir mesleğin içinde bulunduğu konumun, mesleğin kendi geçmişiyle ve diğer uzantılarla (yani müşteriler, kamu ve diğer mesleklerle) olan ilişkisidir. Değişim, daha fazla bağımsızlık, daha fazla tanınma, daha yüksek bir yer, meslekte olanlarla dışarda olanlar arasında daha açık bir ilişki ve mesleği devam ettirecek olanlarla meslek arkadaşlarının seçiminde daha geniş bir özerklik gibi konuları içerir. Toplum içinde varolan mesleki konumlardaki bu tip değişikliklerin en göze çarpan doğrulayıcı kanıtı, profesyonellerin üniversitelere sunulan hem uygulamalı hem de teorik eğitimlerine yönelik programlardır. Bu ülkedeki öğrencilerin büyük bir oranı profesyonel mesleklerle yönelik bir eğitim görmektedirler. Bazı meslek üyeleri ise standart profesyonel niteliklere sahip olmaktan bir master derecesini anlıyorlar; bu meslekler genellikle, sosyal çalışmacılık, iş yönetimi, laboratuvar teknolojisi, kütüphanecilik vs. Master derecesi, aynı zamanda bir mezuniyet derecesinin yeterli olduğu mesleklerde çalışan profesyonel ve yöneticiler tarafından diğerlerinden farklı olmak için de kullanılmaktadır. Doktora ve benzeri dereceler ise profesyonelleri yetiştiren okullarda daha yüksek yönetici ve eğitimci konumlarını elde etmek için isteniyor.

Hukuk ve tıp gibi eski meslekler uzun zamandır üniversitelerde yerleşik bulunuyorlar, şu anda bu ülkede, bu mesleklerle girecek olanlar liselerde dört yıl, mesleki okullarda üç ya da dört yıl eğitim görme durumundadırlar. Gerçekten de, bu meslekler kendi konumlarından öyle eminler ki öğrencilere nasıl bir çizgi de eğitim almaları gerektiğini mütemadiyen söyleme eğilimindedirler. Tabi ki bu,

İrşanlarının devamlı olmasına da bağılı gözüküyor. Mesleklerin yüksek konumlarını devam ettirebilmelerinin bir yolu emek piyasasına girmekte olan genç insanlar arasından seçim yapmak ve bunları büyüleyici mesleki yaşama kabul etmeden önce uzun bir müddet okullarda tutmaktır.

Eğitimdeki bu amacın gerçekleştirilmesi, eğitime olan eğilim, istek ve parasal amaçların bir araya gelmesini zorunlu kılar. Bu istek, bazen ufuklarının genişlemesine yardımcı olan öğretmenleri destekleyen alt sınıf ailelerce ve genel olarak da orta sınıf ailelerce beslenir. Parasal amaçlar ise, meslekten elde edilebilecek gelirin peşinen hesabını yapan adayın ailesi veya becerikli bir hükümetçe, sanayice ya da vakıf kurumlarınca konabilir. Bu sonuncu, insanlara, özellikle, savunma ya da sanayinin gelişmesi için yararlı olduğu düşünülen işler için daha yüksek bir eğitime devam edebilmelerine zemin hazırlamada oldukça büyük bir öneme haizdir. Sadece, iyi bir gelir ve yüksek bir prestij beklentisiyle perçinlendiğinde daha etkili olabilir.

Profesyonel bir konuma gelebilecek her meslek, en kabiliyetli adaylara ulaşmada ve tıp ya da hukuk kadar onları okulda tutabilecek bu özelliklerden birini göstermede yeterli olmayabilir. Kendi özelliklerinden dolayı, hem işe alma sürecini hem de eğitim sistemindeki konumlarını geliştirmeye çalışırlar; profesyonelleşme çabalarının ilk döneminde, meslek sahipleri yüksek bir eğitimi elde etmede kendi yollarını bulmada çok yavaş ve acılı bir yoldan geçmiş olabilirler ve profesyonelleri yetiştiren okullar üniversitelere kabul edilmelerinde birçok güçlük ortaya çıkmış olabilir. Akademik olarak gelecek kuşakları eğitebilecek ve profesyonel dereceleri vermeye yetkili elemanları bulmak bir hayli zor olabilir.

Böyle bir yarışma, mesleksel eğitimi uzatmaya yönelik bir eğilimle birlikte vardır; başlangıçta, okula girebilmek için gerekli koşullar çoğaltılır ve bitiminde, verilecek kurslar ve staj uzatılır. Bir çok meslek, adaylarını daha yolun başında tanımak ve uzun bir müddet okulda tutmak için başlangıçta fazla bir gelir sunmayarak

bu eğilimleri kontrol altında tutar. Daha az gelire sahip anne ve babalar da çocuklarına, daha orta düzeyde bir meslek seçmelerini öğütleyerek daha güvencede olmaları için baskı yaparlar. Bu tip bir baskı mesleksele koşulların kaldırılmasına yönelik hareketlere karşı çalışır.

Eski ya da yeni bütün meslekler bir kez yeni üye kabul ettiklerinde onları bağırılarına basarlar. Adaylarını büyük bir dikkatle seçerek, örneğin, tıp okulları, sürüden bir koyun ayrılacak olsa kükrer, öfkelenirler. Herkes kuzunun neden sürüyü terkettiği konusunda düşünür. Yeni gelelere, neye sahiplerse, hepsini, önce kendine sonra mesleğine ve seçtiği okula borçlu olduklarını açık bir dille söylerler. Bütün geçilen sınavlar adayın yeteneklerini en güzel biçimde bu meslekte geliştirebileceğini söylememiş midir? Söz konusu meslek ve meslek okulları adaya büyük miktarda bir yatırım yapmamış mıdır? Aday geriye dönme hakkına sahip midir? Meslek okullarına yeni girenlere sınıftaki arkadaşlarına iyi bakmaları zira gelecek yıl bir çoğunun olmayacağı söylendiğinde artık iş işten geçmiştir. Mesela, mesleki örgütlerce desteklenen öğrencilere yardım eden kişiler ve "öğrenci-doktor" gibi öğrencinin halihazırda aileye dahil olduğunu vurgulayan sözcüklerin kullanımıyla pekiştirilen karşılıklı taahhütler vardır. Herkes aileye bir tür sadakat borçludur.

Dolayısıyla, adaylar adımlarını eşikten içeri attıklarında, meslekler arasında, oldukça olumlu hislerle takviye edilmiş, yüksek düzeyde rekabetçi bir ortamla karşılaşır. Profesyonelliğe adım atan öğrenciler bir dereceye kadar örgüt insanı olurlar.

Fakat, modern bir profesyonelin örgütsel bir şahsiyet olduğunun biricik görünüşü bu değildir. Meslekler artık her geçen gün daha fazla örgütler halinde çalışıyorlar. Almanya'daki Freie Berufe sadece özgür insanlardan oluştuğundan değil, kendilerini kontrol edecek bir anırlarının olmamasından bu adı almışlardır. Hatta, Freier Gelehrte, ya da bağımsız eğitici, bir kez ders verme hakkını elde ettiği zaman, müşterilerinden yani öğrencilerinden hizmeti karşılığı para

alır. Üniversite bu iş için onayını verir, aynı şekilde, mahkemeler de hukukçulara bir anlamda hem oynama alanı hem de hakem sağlar. Eğitim gerektiren mesleklerin geleneksel ideolojilerine göre, gerçek profesyoneller hizmetlerinin para karşılığı kiralınmasına izin vermezler. Bir profesyonel, sadece hizmetine ihtiyacı olanlarca tutulabilir, bunları temsil edebilir ya da tavsiyelerde bulunabilir. Profesyonel, müşterilerine sunduğu hizmetlerini hemen hemen tamamıyla kontrol altında tutmak durumundadır.

Özellikle tıp alanında bir kurum içinde ya da bir maaş karşılığı çalışmaya karşı oldukça güçlü bir tepki vardır. Fakat, bu alanda ulusal bir plan yapıldığı İngiltere'den daha fazla olarak bu ülkede (Amerika'da-çn), hekimler örgütlerde çalışıyorlar. On yıl öncesinde bile her bir hekime karşılık tıp dışında dört ya da beş hekim çalışıyordu. Şimdi ise, tıpta birçok insan, muhasebecilik, ev kiralama, mühendislik, tamirat işleri ve tıbbi sigortacılık işleriyle uğraşıyor. Artan bir oranla hekimler uzmanlık alanlarına yöneliyorlar, bu yüzden de diğer hekimlerle birlikte çalışmak zorunda kalıyorlar. Hastalar çoğunlukla ilk adımda bu tür uzmanlara başvuramazlar, ancak birkaç kez denedikten sonra bu hekimlere ulaşabilirler. Patolojistler ya da anestejistler gibi uzmanlar sadece kliniklerde ve hastahanelerde çalışabilirler. Hekimlerin hepsi bir yıl süre ile inturn olarak çalışmak zorunda, birçokları ise en azından birkaç yıl uzman hekim olarak çalışma durumundalar. Bazı hekimler (özellikle mesleğe ilk kez başvurmayanlar) genelde bir örgütte çalışıyorlar ve maaşa tabi olma bir kural halinde. Sayıları gittikçe artan hukukçular, görev ve davaların kendilerince özgürce seçilmediği fakat dağıtıldığı büyük hukuk şirketlerinde çalışıyorlar. Bu şirketler bir başvuru aracı olarak işlev görüyorlar ve herbir hukukçuya uzmanlaşmasını sağlayacak kadar dava veriyorlar. Çoğu hukukçu sadece bir müşteriyi ya da bir şirketi üstlenir ve müşteri rolüne sıra geldiğinde de bu dev şirket işveren gibi hareket eder.

Örgütsel bağları çok az olan müşterilerin çıkarlarını kollayarak, bireysel, özgür uygulamaları desteklemelerine rağmen, tıp ve hukuk meslekleri (ki diğer meslekler bu modellere yaklaşımaya çalışıyorlar)

birçok şekilde kendileri ile müşterileri arasına giren karmaşık örgütlerde mesleklerini icra etmede epeyce yol katetmiş görünüyorlar. Mühendisler, uygulamalı bilimciler ve daha yeni mesleklerin hepsi kendi mesleklerinden kimselerle ve diğer benzer bir çok meslekten gelenlerle birlikte çalışma durumundadırlar. Gerçekten de birçok durumda müşterinin kim olduğunu söylemek çok zor oluyor; tıp örneğinde müşteri, sigorta şirketleri mi yoksa hastanın kendisi mi? Okul örneği ele alınırsa, burada da asıl hedef, öğrenci mi, anne-baba mı, daha geniş bir anlamda toplum ya da toplum içindeki bazı sınıflar mı? Sosyal çalışmacılıkta ise, hedef, müşteriyi bulan ajans mı, genelde kendi isteğinden bağımsız bir şekilde tedavi görmek zorunda olan hasta mı? Modern mesleklerin önemli bir özelliği, profesyonellerin gerekli niteliklere sahip olmayan ve çok sayıda ve çeşitte insanla birlikte kurumlarda çalışma durumunda kalmalarıdır. Mesleksenel ideoloji ikili bir yapıdadır; bir yanda profesyonel bir yanda müşteri. Profesyoneller, kendi lehlerine konuşan ve ödemesini doğru dürüst yapan müşterileri tercih ederler. Fakat böyle bir tercih kalıcı gibi görünmüyor ve ilerde de bu böyle olmaya devam edecek.

Dolayısıyla meslekler açısından birçok sorun ortaya çıkıyor. Bir müşteri grubu bulmak örgütler içinde bir yer bulmakla eş anlamlıdır. Meslek arkadaşı sorunu, birçok mesleğin iç içe geçtiği örgütlerde, gerçekten kimin meslektaş ve hangi dereceye kadar meslektaş olduğunun belirlenmesidir. Özgürlük sorunu, eylemin yapıldığı ya da öğüdün verildiği ya da işverene ve örgüte duyulan yükümlülükler arasında yapılacak bir ayrımla ilişkilidir. Örneğin, bir üniversitede çalışan hekim, öğrencisi ile hasta arasındaki bir sırı dekana bildirir mi ya da bildirirse hangi dereceye kadar bildirir? Aynı zamanda, bir de otorite sorunu vardır; işverenden, özellikle, meslekten anlamayan ve çıkarı her zaman meslekle ve müşterinin çıkarları ile uzlaşmayabilecek bir işverenden ne tür emirleri kabul edilebilir.

Madalyonun diğer bir yüzü, işverenler kendilerini, sıradan me-

mırlara benzemeyen ve onlar gibi rahatça emredilemeyecek ve sayıları her geçen gün artan profesyonel kişilerle ilgilenme durumunda bulurlar. Gerçekten de Robert Maynard bir tezinde şunları söyledi.

....iş dünyası nihayetle üniversiteler gibi düzenlenecek; elemanlar bir tür akademik özgürlük isteyecek ve karar mekanizmalarına katılacak ve işin sürekli olmasından memnuniyet duyacaklar. Bu olduğunda, Amerikan üniversite yöneticileri, üniversitelerin yanlış yönetiminden şikayet etme alışkanlığına sahip bu sanayinin önderlerinin mücadelelerinden bilinen merhamsiz tatminler çıkaracaklardır.*

Yüksek eğitim gerektiren meslekler daha fazla örgütlenirken iş örgütleri de daha fazla profesyonelleşiyorlar. Sonuç ise yeni tür örgütlenme kalıplarının gelişmesidir. İş dünyasına ve sanayiye güvenilir hizmet veren profesyonel, iş dünyasında çalışanların bilmediği türden özgürlük kalıpları yaratmaya çalışıyorsa, aynı zamanda özel meslek alanlarında var olan ve profesyonel kişiye uygun bir hayat standardı ve iyi bir geliri garanti eden müşterilerin çıkarını savunması gerektiğinden sahip olduğu özgürlüğünü yitirir.

Fakat, bugünkü koşullar altında, bir mesleğin serbest uygulayıcıları çok fazla özgür olmamaları ya da en azından daha geniş örgütlerde çalışan meslektaşlarının sahip olduğu türden özgürlüklere sahip olmamaları mümkündür. Teoride, serbest uygulayıcılar istedikleri gibi hareket etme özgürlüğüne sahip görünürler; gerçekte ise belirli bir toplumda yerleşik durumda olan profesyonel birinin serbestçe hareket etmesi uygulamada çok büyük ölçüde şans faktörüne bağlıdır. Müşteriler arasında ünlü olma genelde bölgesel bir özellik taşır ve meslekle ilgili olmayan inanç ve bölgesel geleceklere uygunluğa bağlıdır. Bir örgütte çalışan birisi çok daha geniş bir ün hatta ulusal düzeyde bir ün kazanabilir; zaman zaman yer değiştirerek nüfuzunu artırabilir. Hem de toplumsal baskıdan uzak-

* "The Administrators" in R.B.Heywood (ed.), The works of the Mind(Chicago: University of Chicago Press, 1947), pp.135-156.

laşıdır. Serbest çalışan kişiler, gerçekten de, işleri acilen halletmek ve daha fazla uzmanlaşmış bir şirket ya da örgüt aramayan ya da daha fazla bilgili birilerini aramayacağını garanti eden müşterilerinin kulu ve kölesi olurlar. Dolayısıyla, bu tür profesyonel meslek erbabının ne tür iş yapabileceğini belirlemede çok az şansı vardır. Daha büyük şirketlerde çalışan profesyoneller kendilerini belirli bir işe yönlendirebilirler ve o kadar uzmanlaşabilirler ki zevkine uygun düşmeyen işleri kabul etmeyebilirler. Belki örgütteki kişi, müşterisini seçemez ama ilgilenmek istediği sorunu seçebilir. Serbest olarak çalışan bir yığın uygulamacı, müşteriler karşısında çok daha uzmanlaşmış meslektaşları arasında hiçbir üne sahip olmayan şamar oğlanları haline gelirken, mesleğin en yüksek noktalarını işgal eden bir avuç profesyonel zengin ve ünlü müşterileri arasındaki ve meslekteki ünlerine dayalı olarak istedikleri gibi serbestçe çalışma olanağına sahip olabilirler.

Bu iki aşırı uç arasında, örgütlü çalışma ortamlarında mesleklerini yürüten birbirleri ile rekabet halinde çok sayıda profesyonel olabilir -ki ben olduğuna inanıyorum. Başarılı olabilmek için, meslek arkadaşları arasında bir ün sağlamak durumundalar ve meslek bunu gerektirdiğinden, müşterilerinin profesyonelin etkili biri olduğunu bilmesi gerekir. İş dünyasında, devlet dairelerinde, üniversitelerde, hastane ve kliniklerde diğer tür örgütlenmelerde olduğu gibi yeni bir ilişki sistemi yaratabilirler; yaratılacak ilişkiler arasında, hem örgütün dışındaki hem de içindeki meslek arkadaşları ile çalıştıkları örgütler arasındaki denge kurmaları sayılabilir. Yeni tür kontrol ve özgürlük formülleri yaratılacaktır. Örgütlerde çalışan kişiler bir anlamda bürokrat bile olsalar, sadece üç beş varlıklı kimseye değil herkese profesyonel hizmet sunma yollarını keşfeden, meslekleri ile ilgili teorik ve uygulamalı bilgilerin öncülerini bir kenara iterek birçok yenilik yaratan kişilerdir. Çoğu mesleğin, meslek-sel bilinci ya da süperegosu karmaşık ortamlarda çalışan profesyonellerin bu kesitine yerleştirileceğini sanıyorum, çünkü, meslekler varlıklarını sürdürebilmeleri için, daha çok soruna, daha çeşitli bakış açılarına duyarlı olma durumundadırlar.

Diğer yandan, profesyoneller dışardan gelen fikirlere daha duyarlı olacaklardır; ve diğer örgütlü gruplar gibi, onlar da, genç insanların önlerinde duran mesleki gelecekleri anlatılan okullarda, televizyonlarda ve basında tatminkar bir imaj yaratmak için özel bilgiler sunan halkla ilişkiler uzmanlarına iş vereceklerdir. Farksız bir şekilde, profesyonel meslekler, mevcut siyasi ideolojisi ne olursa olsun, sanayileşme ve kentleşme yoluna girmiş bütün toplumların ve gelecek toplumlarının etkili bir ögesi olacaklardır; profesyonellerin çalıştığı örgütsel yapılar birbirlerine benzeyeceklerdir.

Bu arada, dünya ülkelerinin büyük bir kısmı bu çizginin dışında kalmaktadır. Bu ülkelerin bazılarında, aşırı ya da yetersiz bir profesyonel arzında ya da genel arzda bir dengesizlik vardır. En son araştırmalar şunu gösteriyor; bir ülkede herbir hekim için birkaç tane hemşire varken örneğin, Hindistan'da bir hemşire için birkaç tane hekim düşüyor. Aşırı arz şüphesiz ki bir ekonominin kaldıramayacağı sayıyı ifade eder. Talep yetersizliği ise para eksikliğinden ya da bir mesleğin istemlerin tanımlamasının kabul edilmesindeki yetersizliklerden dolayı ortaya çıkar. Fakat genelde asıl neden hem para hem de yetersizliğe dair ortaya sürülen düşüncelerin her ikisidir. Fakir ve sanayileşmemiş toplumlarda tıp, eğitim, hukuksal koruma ve toplumsal hizmetler için talepler nasıl artar? Bu gidişat kesinlikle daha önce sanayileşmiş toplumlarda olduğu gibi gelişmeyecektir; çünkü, daha önce bu sürece girmiş ülkelerin izleyebilecekleri herhangi bir model yoktu; şu anda gelişmekte olan ülkelerdeki insanlar, profesyonel hizmetlerin oldukça yoğun bir şekilde sanayileşmiş ülkelerde var olduğunun farkındalar ya da çok yakında farkedecekler. Bu ülkeler büyük bir olasılıkla bizim geçirdiğimiz profesyonel uygulama, hizmetlerin örgütlenmesi ve dağıtımı aşamalarından geçme zorunda kalmayacaklar.

Modern toplumların birçok kurumu, sanayi örgütleri için hizmet üreten profesyonellerin yeterli düzeyde yetişmesine (arz edilmesine) bağımlıdır; yani, su sistemlerini, iletişim hatlarını, yolları, sanayi tesislerini kuran kişiler; yani, ticaret hayatındaki diğer insanları

eğiten kişiler; yani kamu hizmetlerini düzenleyen kişiler. Geçmişte, bu işleri yapan profesyoneller, işveren ya da koloni güçlerini, iş dünyasını temsilen ya da misyoner olarak bu yeni ülkeye (ABD'ye-çn) geldiler. Her zaman saf ve temiz mirasçılar aramadılar; ne de bölgede meslektaşlarını tam anlamıyla kabullendiler. Şimdi ise, profesyonel kişilerin dünya sathına yayıldığı yeni bir dönemin içindeyiz. Fakat, bu yayılmayı kim destekliyor, profesyoneller yeni uluslarda nasıl karşılanacak ya da bir hayli gelişmiş toplumlardan gelen kent kültürüne sahip bu kişiler yurtdışındaki mesleksel yaşamlarında nasıl davranacaklar.

Yine mesleklerin özel kültürel yanının evrensel yanı ile olan ilişkilerinde ortaya çıkan sorunlarla yüz yüze geliyoruz. Profesyoneller belki de fiziksel, biyolojik ya da sosyal dünyadaki evrensel olan konuları öğrenebilirler. Fakat, büyük bir olasılıkla, evrensel bilginin özü söz konusu olduğunda profesyonelin sadece kendi kültürüne ilişkin bir yığın pratik bilgiye sahip olacağı açıktır. Bir hekim bir Doğu Hindistan'lı kadının kalp atışlarındaki ritmi tanıdık bulabilir, fakat, acı çektiği sorunu ona kabul ettirmede ve sorunu ile nasıl birlikte yaşayabileceği konusunda en ufak bir bilgisi olmayabilir. Dahası, bir hekim -ya da diğer profesyoneller- kendi ülkesindeki, ödeme biçimleri ya da işi paylaşma gelenekleri gibi uygulamalara o kadar çok alışmış olabilir ki, özellikle sanayi öncesi ve yüksek düzeyde okumuş yazmış olmayan toplumlara uyum zorluğu ile karşılaşır ya da karşılaşacaktır. Dünyanın diğer bir yanında ortaya çıkabilecek bir istisnai durum profesyonelin yurt içindeki kariyerinin temelini oluşturan para, kıdem ve ün gibi birikimini tehlikeye düşürebilir; ya da yurt dışında her ne öğrendiyse yurt içindeki kariyerine ve meslekteki geleceğine bunlar herhangi bir şekilde yardımcı olmayabilir. Bir anlamda, her mesleğin evrensel bir yanı olmasına rağmen hepsi ulusal temelde gelişir. Birçok meslekte, ilerleme sadece bir tek toplum ve ekonomide geçerli olabilir. Gelecekteki en ilginç gelişmelerden bir tanesi mesleksel bilginin ve mesleksel kurumların uluslararası değişiminde ortaya çıkacak yeni kalıplardır.

MESLEKSEL SOSYOLOJİSİNDE BAZI SORUNLAR*

Bernard Barber

Meslekler sosyolojisi, uzmanlaşmış bilginin kısmen gelişmiş bir alanı olsa bile, halihazırda bu makalede anlatılandan çok daha geniş kuramsal analiz ve ampirik araştırmayı içerir. Bu yüzden, sadece mesleklerin (professions) işlevselliği ve yapısı ile ilgili merkezi sorunlara değineceğiz; daha sonra yer darlığından dolayı bu sorunların altı genel özelliği üzerinde yoğunlaşacağız, bunlar: (1) mesleklerle duyulan ilginin toplumsal kaynakları; (2) meslekleri tanımlama denemesi; (3) üniversite gibi profesyonel okulların rolü; (4) yeni beliren ya da marjinal meslekler; (5) profesyonel roller ve örgütsel gereklilikler; ve (6) profesyoneller ve siyaset. Bu altı sorun bütün toplumlardaki mesleklerin temel özelliklerine değinse bile, kendi örneklerimiz, meslekler konusunda en çok deneysel araştırmanın yapıldığı Birleşik Devletler'e ilişkin olacak. Bazı temel benzerliklere rağmen, farklı ülkelerde farklı tarihsel zamanlarda beliren profesyonel meslekler arasında önemli farklar vardır ve meslekleri daha kapsamlı bir biçimde ele almak demek bu karşılaştırmalı toplumsal ve tarihsel farkları belirlemek demektir.

Mesleklerle Duyulan İlginin Toplumsal Kaynakları

Modern Toplumlarda mesleklerin doğası ve işlevlerine ilişkin yapılan geniş çaplı tartışma, çözümleme ve araştırmalar, karmaşık moral, entelektüel ve uygulama alanlarıyla ilgilidir. Ahlaksal ilgiler, modern toplumlarda bireysel çıkar ve toplumsal çıkar arasındaki gerilim ve çatışma sorunu üzerine toplanmıştır. A.D. Lindsay'ın dediği gibi "modern bir sözcük" olan bireysellik, bazı kişilere, bütün toplumsal bağların ve toplumsal değerlerin çürümesine neden olan bir kavram gibi görünmeye başlamıştır. Simon, Bentham ve Mill'in

* Bu makalenin aslı için bkz. Barber, Bernard(1963), "Some Problems in the Sociology of the Professions", Daedalus, Special Issue on The professions.

iddia ettiği gibi, bireysellik, "görünmez bir el" aracılığıyla toplumsal çıkarlara dolaylı bir yolla daha fazla yardımda bulunduğu söylene bile, çoğu zaman bunu yapamadığı oldukça açıktır. Ve kimi ahlakla uğraşanlar (bu soruna az çok ilgi duyanlar), bireyselliğin aslında toplumun refahı ile uzlaşmadığını hissetmeye başladılar.

Şüphesiz ki, iş dünyası, hem manevi alanda hem de uygulama alanlarında bireyselliğin en canlı merkezini oluşturdu.¹ Toplum çıkarına yönelik daha dolaysız bir şekilde ilgi kalıpları ortaya süren profesyonel meslekler, çok daha farklı ilkeleri temsil eder gibi göründüler. Sonuçta, modern toplumların ahlaksal refahını daha merkezi yerlere koyan kişiler mesleklerin ve iş dünyasının profesyonelleşmesinin daha da yaygınlaştırılması gerektiğini çok daha sıklıkla tavsiye eder oldular.² Örneğin Fransa'da, Emile Durkheim, hem ahlak filozofu hem de sosyolog olarak, iş dünyasındaki mesleklerin, ahlaklılık standartlarını geliştirmek ve bireysel çıkarları toplum çıkarlarına feda etmek için, bir örgüt etrafında toplanmalarını tavsiye etti. İlk kez, 1890 ile 1900 arasında Bordeaux'a verdiği ve daha sonraki yıllarda Sorbonne'da tekrarladığı, Profesyonel Etik ve Sivil Moral adlı derslerinde Durkheim şunları söyledi: "din adamları, hukukçular, yargıçlar için mesleki ahlak kuralları var.... Neden ticaret ve sanayide böylesi kurallar olmasın?"³ İngiltere'de ise, tarihçi, sosyal kuramcı ve ahlakçı R.H. Tawney, iş dünyasının profesyonelleştirilmesine ilişkin bu ülkede söylenebilecek en etkili sözleri söyledi. Ona göre, işlevsel bir toplum, bireysel ve toplumsal çıkarların uzlaştığı bir toplumdur; "parçalanmış (acquisitive) bir toplum" ise bireysel çıkarların peşine düşerek toplumsal çıkarların tahrip edilmesi ile ortaya çıkar.⁴ Profesyonel bir ruhu idealize etmenin çok saçma olacağına ilişkin bizi uyandır, ancak yine de işlevsel bir toplumda gerekliliğinden dolayı profesyonelleşmenin genişletilmesini tavsiye eder. Son olarak Durkheim ve Tawney'le eş zamanlı olarak, Massachusetts'te sosyal bir reformcu olarak bilinen daha sonra ise Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesine yargıç olan Louise D. Brandies umudunu şu şekilde dile getirdi; "iş

dünyasındaki meslekler gelişmelerini sürdürürken, günümüz toplumsal kargaşasında ortaya çıkan toplumsal sorunlar bir bir çözüm yollarına kavuşacaklardır".⁵ Aynı yıl 1912'de "iş dünyasının profesyonel mesleklerden biri haline gelmesini ve halihazırda bir dereceye kadar buna ulaşıldığını" dile getirdi.⁶

Profesyonel mesleklerle duyulan entelektüel ilgi, en geniş şekliyle ilk kez, son yirmi beş yıl içerisinde uzmanlaşma açısından tam anlamıyla rüştünü ispat etmiş bir alan olan meslekler sosyoloji içerisinde bulunabilir.⁷ Modern toplumlarda, mesleklerle olduğu kadar işin kendisine de çok büyük bir entelektüel ve pratik önemlilik atfedildi. Belki de sosyologların mesleklerle ilişkin yapılan çalışmalara tutuşturacakları önemliliğin en büyük göstergesi Talcott Parsons'ın çalışmalarında ona atfettiği merkezi yerde bulunabilir.⁸ Mesleklerle ilişkin yaptığı çalışmaları, sadece modern toplumların en belirgin özelliklerini tanımlamak için değil fakat bütün toplumsal cyclemlere uygulanabilecek analitik değişkenlerin genel bir tablosunu geliştirmenin bir aracı olarak ele aldı.

Son olarak, mesleklerle ilişkin yapılan çalışmalarda önemli uygulama alanlarının doğduğu açıktır. Birleşik Devletler'de nüfusun 100,000'ine düşen "profesyonel" sayısı 1870'de 859'dan 1950'de⁹ 3310'a yükselmiştir. W.J. Goode'nin de belirttiği gibi, "sanayileşen bir toplum profesyonelleşen bir toplumdur".¹⁰ Şüphesiz ki, sanayileşen toplumlar, gelişmemiş ya da "modernleşen" toplumları da içine almaktadır.¹¹ O zaman, bütün dünyada profesyonel mesleklerin uygulamadaki önemlerini, sayısal olarak büyümelerini görebiliriz.

Profesyonel Mesleklerin Tanımlanmasına Doğru

Bu tür "mesleklerin" tanımlanmasında, sosyologlar arasında teorik ve yöntembilimsel bir uzlaşım henüz kesin bir anlaşma sağlayacak kadar geniş çaplı değildir.¹² Ve şüphesiz ki, kamuoyunda da "meslek"le "meslek olmayan" gruplar arasındaki sınırlara ilişkin tartışmalar sıkı bir şekilde devam etmektedir; bu tartışmalar aslında sınırları belirleyen koşulların farklı mesleklerle farklı itibarlar

kazandırdığı olgusundan dolayı süregelmektedir. Yine de, bir tanım bulma açısından önemli ilerlemeler kaydedildi ve makalenin bu kısmında bu ilerlemeleri özetlemeye çalışacağız.¹³

Mesleklerin sosyolojik olarak tanımlanması mümkün olduğundan, profesyonel davranışlar farklı özellikleri (*differentia specifica*; lat. çn) ile sınırlanabilir. Örneğin, hayat tarzı, grupsal dayanışma ve toplumsallaşma yapısı ve süreçleri gibi profesyonel mesleklere olduğu kadar diğer gruplara da uygulanabilecek kavramlar farklılaştıran özellikler değildir (*differentia specifica*; lat.çn).

Profesyonel ve diğer tür meslek davranışları arasında kesin bir farklılaşma yoktur, fakat, diğer meslek davranışları arasında ortak bazı özellikler bakımından sadece göreceli olarak farklar vardır. Aşağıda tartışacağımız özellikler ışığında görülecek bazı mesleksele davranışlar tamamen profesyoneldirler; diğerleri kısmen profesyonel; bazılarının ise hiçbir şekilde profesyonel oldukları düşünülemez. Bu açıdan, örneğin, iş dünyasında ortaya çıkan bazı davranışlar içerisinde bazı profesyonel öğeler olabilir. Benzer şekilde, tıp mesleği hemşirelik mesleğinden daha profesyoneldir ve üniversite de araştırma yapan tıp doktorları bir çelik fabrikasında sadece temel tıp hizmeti sağlayan bir doktordan çok daha profesyoneldirler. Profesyonelleşme sadece bir derece meselesidir.

Profesyonel davranış dört temel özellik aracılığıyla tanımlanabilir: yüksek derecede genel ve sistematik bir bilgi; bireysel çıkarlardan çok toplumsal çıkarlara yönelme; işteki toplumsallaşma süreci içerisinde ve uzmanların kendilerinin gönüllü olarak kurdukları ve işlettikleri dernekler aracılığıyla oluşturdukları etik kanunlar sayesinde yüksek derecede kendi kendine davranışları kontrol etme eğilimi; bireysel çıkar anlamına gelmeyecek fakat sadece işteki başarıları sembolize eden (para veren ya da manevi olarak onurlandıran) bir ödül sisteminin varlığı.¹⁴ Bu dört özelliğin bazı ayrıntılarının incelenmesinde yarar olabilir.

Mesleksele davranışların bir özelliği hepsinin belli bir dereceye kadar bilgiyle ilgili olmalarıdır. Bir yanda "profesyonel" meslekler

terimi canlı bir anlama sahipken, diğer yanda, yüksek derecede genel ve sistematik bilgiye sahip olma, profesyonel davranışların en sözü edilen özelliklerinden birisi oldu. Profesyonel düzeyde genel ve sistematik bilgi, fizik ve biyoloji bilimleri, din ya da din bilimleri, hukuk, matematik, edebiyat sanat ve felsefe gibi çok farklı kültürleri içeren alanlarda ortaya çıkmaya başladı. Son yüzyıl içerisinde, tarih, ekonomi, psikoloji, antropoloji ve sosyoloji gibi sosyal bilimler profesyonel düzeyde genel ve sistematik bilgilerini geliştirdiler.

Bu bilgilerin bireysel ve toplumsal çıkarlarla olan ilişkisi, mesleki uygulamaların başka bir özelliğini dile getirir. Genel ve sistematik bilgi doğa ve toplum üzerinde güçlü bir kontrol olanağı sunduğundan, toplum açısından böyle bir bilginin ilkin toplumsal çıkar doğrultusunda kullanılması önem arz eder. Nereden böyle bir bilgi varsa, bunun kullanımına ilişkin yönelimin bireysel olmaktan çok toplumsal olması profesyonel davranışın temel bir özelliğidir. Şüphesiz ki, profesyonel davranış içerisinde, bireysel çıkar tamamen unutulmuş değildir, dolaylı bir biçimde artmasına yardım edilmektedir.

Açıkçası, toplumsal kontrol, kısmen, kontrol edilecek davranışın, iyi bir şekilde anlaşılmasına bağlıdır. Yüksek derecede bir bilgi ile tanımlanabilecek bir davranış söz konusu ise, gerekli olan anlayış, bu iş için eğitilmiş kişilerce ve bu bilgileri uygulayanlarca ortaya konur. Bu şu demektir; gruplaşma sürecinde gösterilen gönüllülük ve kendilerine özgü yarattıkları etik kurallar sayesinde oluşturulan bir tür kendi kendini kontrol etme sistemi gereklidir. Profesyonel davranış alanında, standartları oluşturma ve koruma bakımından, bu tür yasalar ve dernekler çoğalmaktadır. Şüphesiz ki, profesyonel davranış üzerinde daha gelişmiş bir kontrol, kamuoyunun resmi olmayan ve hükümetin yasal kuruluşları sayesinde varlığını sürdürür. Fakat, bu biçimdeki toplumsal kontrol profesyonel olmayan alanlardakinden çok daha önemsizdir.

Maddi gelir, genel itibar ve başarı karşılığında alınan özel onurlandırmalar ve semboller mesleki uygulamalarda toplumsal

ödüllendirmelerin farklı şekilleridirler.¹⁵ Maddi gelir, bireysel çıkar açısından çok daha uygun bir ödül olduğundan ve itibar ve onursal ödüller toplumsal çıkarlara daha çok yöneldiğinden, bu tür ödüller profesyonel alanlarda profesyonel olmayan alanlarda olduğundan çok daha önemlidir. Bu yüzden profesyonel mesleklerde, gerçek ödül sistemi itibar, unvan, madalya ve meslek örgütlerince verilen diğer mükafatlardır. Bahşedilen bu ödüller, profesyonellere uygun bir hayat tarzı yaratacak maddi bir gelirle birlikte varolmalıdır. Bir bütün olarak, Amerika'da kendi eşdeğerleri açısından bu meslek grupları iyi ücret almasalar da, bütün araştırmalar, kamunun profesyonel kişileri mesleksi prestij hiyerarşisinde en üst sıraya yerleştirdiklerini ve profesyonellerin işlerinden diğer meslek gruplarından daha fazla tatmin sağladıklarını göstermektedir.

Bu dört temel özellik, mesleksi uygulamalarda ne derecede var olduğunu ölçme açısından, profesyonelleşmeye bir ölçüt oluşturmaktadır. En profesyonel davranış bu dört özelliği de en uygun bir biçimde gerçekleştiren davranıştır. Birleşik Devletler Yüksek Mahkemesi Yargıcı ya da üniversitede nobel ödülü kazanan ünlü bir fizik profesörü yüksek düzeyde bir profesyonel davranış geliştirdikleri söylenebilir. Bu anlamda, orta düzeydeki bir şirkette hukuksal işlerle görevli ve yıllık 100,000\$ kazanabilen bir başkan yardımcısı açık bir şekilde daha az profesyonel bir davranış içerisindeyler. Ve yılda 6,000\$ kazanan bir öğretmenden de daha az profesyonel sayılır.

Profesyonelleri Yetiştiren Üniversitelerin Rolü

Şimdi tanımımız ışığında profesyonelleri yetiştiren üniversitelerin, profesyonel hizmetler üzerinde nasıl bir rolü olduğunu daha kolaylıkla görebiliriz. Her üniversitede yerleşik bir mesleğe yönelik bir bölüm bulunmaktadır. Belirli bir meslekte, "iyi" ya da daha profesyonel okullar büyük bir olasılıkla olanakları daha az üniversitelerde (colleges) en iyi olanlar ise tabi ki en ünlü üniversiteler bünyesinde yer alacaklardır. Bazı özel nedenlerden dolayı, eğer oturmuş bir meslek bir üniversitede yer almıyorsa, bu meslek, üniversitelerin kalitesine yaklaşık bir düzeyi tutturabilen

diğer kurumlarca kurulurlar (yüksek düzeyde askeri personeli yetiştirmek için kurulan üniversitelerde olduğu gibi). Bu tür kurumlar kısmen de olsa, elemanlarını üniversitelerin ünlü hocalarından seçmeye çalışırlar ve part-time olarak kendi hocalarının yetersiz kaldıkları konularda ihtiyaç duydukları farklı sistematik ve genel bilgileri verebilecek uzmanları çeşitli sivil üniversitelerden getirebilirler. İlerde göreceğimiz gibi, yeni yeni ortaya çıkmaya uğraşan meslekler, kendi mesleklerine özgü standartları oluşturmaya çalışırken üniversitelerde de kendilerine uygun bir yer bulmaya uğraşırlar. Eğer halihazırda böyle bir yere sahiplerse bunu geliştirmeye gayret ederler. Bir mesleğin üyelerinin bakış açısından ve muhtemelen kamuoyunda da, profesyonelleri yetiştiren hocalar mesleği fiilen yerine getiren kişiler kadar gelirleri olmasa bile onlar kadar prestije sahiptirler.

Profesyonelleri yetiştiren üniversitelerin temel işlevi, öğrencilerine profesyonel uygulamaların temelini oluşturan genel ve sistematik bilgileri aktarmaktır. Aktarmak istedikleri konu sadece temel bilgiler değil, profesyonel bilgideki gelişmelerin nasıl takip edileceğine ilişkin bilgilerdir. Profesyonel bilginin bütünlüğünün değişmeye başladığı yerde, bu üniversiteler meslek sonrası eğitim kursları, seminerler ve kurumlar aracılığıyla meslek üyelerinin eğitiminin geliştirilmesinde direkt bir rol oynarlar. Profesyonel uygulamaların temelini teşkil eden yeni ve daha iyi bilgilerin yaratılmasında üniversitelerin sorumlulukları aynı derecede önemlidir. Üniversitelerin bu konumundan dolayı, elemanlarının bazıları part time eğitimci ve araştırmacı ve bazıları da full time olarak bu tür etkinliklerde rol alırlar. Profesyonelleri yetiştiren üniversiteler diğer üniversite bölümlerinden ya full time eğitim ve araştırma elemanları görevlendirerek ya da daha az resmi bir şekilde part time olarak üniversite elemanlarının yardımını isteyerek bilgi kaynaklarını ödünç olarak kullanırlar. Üniversite elemanları ne kadar iyiye mezunları da o kadar üniversitenin diğer bölümlerinden mezun olanlardan farklı olurlar. Kısacası üniversiteler, mesleklerdeki fikirleri sistematize eden ve yaratan, biricik olmasa bile, en önemli

öncülerdir.

Topluluğun yönelimlerinin(ya da etiksel) normatif standartları açısından yine profesyonelleri yetiştiren üniversitelerin bazı işlevleri vardır. Bu üniversiteler, öğrencilerin diğer dersler gibi etik açısından da eğitilmeleri gerektiğini söylerler. Etik eğitimin bir kısmı, mesleki yasaların öğretilmesi biçimlerinde kapalı olarak, bir kısmı, sadece var olan bilginin öğrenilmesinde açık olarak, diğer bir kısmı ise, öğretim elemanlarının davranışlarında kapalı olarak iletilir. Profesyonel mesleklere yönelik üniversitelerin öğretim elemanları, öğrencilerine etiksel davranış açısından örnek teşkil ederler; hatta olgun meslek üyeleri olarak çalışmaya başladıkları zamanlar bile öğrencilerin rehberlik ederler.

Üniversitelerdeki öğretim elemanları, çalışma hayatına atılmış profesyonellerin etik standartlarının sürekli olarak gelişmesinde ve kuralların oluşturulmasında liderlik etme durumundadırlar. Bazen meslek içerisinde kalarak bazen de kamuoyu önünde profesyoneller arasında ortaya çıkan uygunsuzlukları ve sapmaları açıkça eleştirirler. Bu eleştiriler üniversite çalışanlarının yaptıkları dikkatli araştırmaların üzerine kurulu oldukları zamanlar ise çok daha güçlü ve etkili olurlar. Fakat, bütün bunlar olumsuz olmaktan çok sadece eleştiri biçimindedirler. Üniversite öğretim üyeleri çoğu zaman, meslek üyelerini uygulama alanında gösterdikleri başarılarından olduğu kadar meslek etiği meslek düzeyinde izledikleri içinde maddiyalar ve diğer birçok onur ve değerler vermekten de sorumludurlar. Sayılan bu yollar aracılığıyla, profesyonelleri yetiştiren üniversiteler mesleklerin ahlaksal değerlerini koruyan bekçiler gibidirler.

Hem bilgilerinden hem de etiksel işlevlerinden dolayı, üniversitelerin görece olarak tecrit edilmeleri belirli avantajlar doğurur. Diğer örgütler açısından ve iş hayatındaki profesyonellerin sahip oldukları çıkarlar açısından görece olarak taahhütlere uyma bakımından daha serbesttirler ve bu yüzden de, daha büyük bir olasılıkla entelektüel ve ahlaksal standartları koruyabilirler. Ve de,

üniversitelerin bu genel tecrit edilmişliği, belirli bazı baskılardan onları korur ve kendi işlevlerini uygulamada daha güçlü kılar, bazen de, bu, çalışan profesyonellerin muhalefeti ya da direnmelerine karşın yapılır.

Profesyonelleri yetiştiren üniversitelerin pozitif işlevleri sayılamayacak kadar çoktur. Maalesef, bu konudaki mevcut literatür, bu işlevlerin yerine getirilmesinde, öğretim üyeleri ile uygulamada çalışan profesyoneller arasında "bir yapısal gerilime" neden olup olmayacağına işaret etmemektedir. Üniversitede çalışan profesyoneller, artan bilgilerini ve yüksek ahlaksal standartlarını kullanarak, aşağıda göreceğimiz gibi, çalıştıkları örgütlerde profesyonel olmayan kişilerden hatta diğer toplumsal kültürel çevrelerden gelen baskılara göğüs germek durumunda olan uygulamadaki profesyoneller üzerinde ayrı bir baskı oluşturmalar. Bu baskılar yasallığa ve uygulamadaki profesyonellerin hissettikleri ve üniversitelerden gelen baskılara eşit düzeyde bir güce sahip olabilir. Bir profesyonel başarılı bir şekilde her iki tür baskıyı da kabullense bile, görece olarak tecrit edilmiş, işlevli işlevsiz "fildişi kulelerinde" yaşayan üniversite profesörlerine karşı bir kırgınlık hissedecektir.

Yeni Ortaya Çıkan ya da Marjinal Meslekler

Modern toplumlarda, genel ve sistematik bilginin düzeyi ve türleri sürekli olarak geliştiğinden, belirli bazı profesyonel olmayan ya da profesyonel benzeri meslek gruplarını daha fazla profesyonel olmaya ve kamuoyunda tanınmaya zorlayan içerden ve dışardan gelen baskılar vardır. Bu yüzden, yeni ortaya çıkan grup kalıpları, özellikle de profesyonel davranışların temel özelliklerine işaret ettiğinden özel çıkarları vurgulayan marjinal ya da yeni beliren meslekler olgusu ortaya çıkmıştır.¹⁶

Yeni ortaya çıkan ya da marjinal bir meslek profesyonelleşmenin özelliklerinin (genel bir bilgi ve toplumun çıkarına çalışma) ne çok yükseğinde ne de çok altında yer alır, yani konumu kendisince ve diğer mesleklerde belirlenir. Yeni ortaya çıkan bir meslek her iki boyutta da ortada yer alabilir ya da bir boyutta yukarıda diğer bir bo-

yutta aşağıdadır. Kütüphanecilik, sosyal çalışmacılık, eczacılık ve muhasebecilik yeni ortaya çıkan ya da marjinal mesleklere örnek gösterilebilir.

Profesyonel bir meslek olma iddiasında olan grupların üyeleri sahip oldukları bilgi ve toplumun çıkarlarına uygun hareket etme duyguları bakımından homojen olmayan bir yapı arz ederler. Sosyal çalışmacılık ve kütüphanecilik gibi mesleklerde belki üçte iki belki de daha fazla üye oldukça açık bir şekilde marjinal profesyonellerdir. Fakat, bu mesleklerin, üniversite kütüphane müdürleri gibi seçkin çalışanları, kendi mesleklerinde profesyonelleşmeyi geliştirme ve yeni konumlarını kamuoyuna kabul ettirme bakımından zorlayıcı bir rol oynarlar.¹⁷ Bu amaçları gerçekleştirmek için, bu tip insanlar aşağıdaki kalıpsal davranışlar içerisine girerler.

Yeni ortaya çıkan mesleklerin liderleri gruplarında var olan açık uygunsuzlukları kabul ederler fakat, bu uygunsuzlukları şu anda tamamen yerleşik durumda olan mesleklerin üyelerinin geçmişte karşılaştıkları uygunsuzluklarla kıyaslarlar. Bu yüzden, Amerikan Yönetim Derneği'nin kendini profesyonel bir tarzda yönlendirmiş lideri şunları söylüyor: "Doktorların yıllar önce tıp meslekleğinin sağladığı eğitimin eczanelerde çalışmaya yetmeyeceğini anladıkları gibi, şimdi de yönetim alanı aynı dönüşünden geçiyor."¹⁸ Sorun şudur; yeni ortaya çıkan meslekler de, profesyonelliğe doğru ilerleme kaydedebilirler.

Kendi gruplarının toplumun çıkarlarını koruma eğilimlerini güçlendirmek ve dile getirmek bakımından, liderler etiksel yasaları oluşturup, kamuoyuna bildirmek için ellerinden gelen herşeyi yaparlar. Maalesef, mesleksele uygulamaları temellendirdikleri bilgiler yüksek düzeyde gelişmediği için, oluşturdukları bu kurallar çoğu zaman belirsiz genellemelerle doludur; bu yüzden uygulamacıların tek tek bu kuralları somut durumlara uygulamaları çok zordur. Yeni gelişen meslekler aynı zamanda yerleşik mesleklerde var olan kuralları uygulamak ve yorumlamak bakımından bir düzen oluşturmayı da gerçekleştiremezler.

Liderler meslek derneklerini kurmaya ya da güçlendirmeye çalışırlar. Yerleşik bir meslekte, bu tür dernekler etkili bir şekilde, üyelerinin kendi kendilerini kontrol etme, toplumsallaşma ve eğitimleri, kamuoyu ile iletişim kurma ve halkın ya da diğer mesleklerin mesleki çıkarlarını zedelemelerine karşı savunma yapma gibi birçok işlevi yerine getirirler.¹⁹ Yeni ortaya çıkan meslekler bütün bunlarla etkinliklerini artırma yollarını araştırırlar.

Mesleksel hiyerarşi içerisinde, liderler, örneğin, en basit unvanları yaratarak daha az profesyonel olanları ilerleme yapmaya teşvik ederler, profesyonel davranışlara ilişkin kurallar ve unvanlar geliştirirler. Bu kişiler, aynı zamanda devletten (şayet yoksa), mesleklerini yasallaştıracak yetkileri de talep ederler. İtibarları ve hatta çalışma hakları yenilik hareketleri yüzünden tehdit edilen profesyonel gruplar, yeni ortaya çıkan daha az profesyonel gruplara, bazen şiddete bile dayalı olmak koşulu ile direnç gösterirler. Bu dirençlerden bazıları önlemek amacıyla, aydınlar bütün unvan ve itibarlara ilişkin her yeni ve resmi olmayan düzenlemede "orta yolcu" (grandfather clause) bir anlaşma sunarlar. Amerikan üniversite sisteminin esnek olması marjinal mesleklere bile bazı üniversitelerle yakın ilişki kurma izni vermiştir ve profesyonelleşme konusunda herhangi olası ilerlemeler için her kapıyı açık tutmuştur. Marjinal meslek okulları üniversite standartlarına uygun olmadığından, sırası geldiğinde, bu okulları üniversiteler kendi kaynaklarından mahrum bırakmışlardır. Bu yüzden, bazı durumlarda yeni ortaya çıkan meslekler ilerlemenin nimetlerinden yeteri kadar yararlanmamaktadırlar.

Genel olarak kamudan itibar ve destek istediklerinden, liderler, sundukları "profesyonel" hizmetlere ve yürütmeye çalıştıkları topluma yönelik "meslek" standartlarına ilişkin halkı bilgilendirme programlarına katılırlar. Bu tür kampanyalar, mesleğin dışında kalanlarca, "sıradan" halkla ilişkiler biçiminde yani, yalanlar ve yarı doğru şeylerle halkı kandırma girişimleri olarak değerlendirildiğinden, ciddiye alınmazlar. Yeni çıkan meslekler, halkı bilgilendirmeye yönelik bazı kampanyalarda bu tür palavralar söyleyebilirler, fakat böylesi

bir durumda hem gelecekteki bu meslekler hem de kamuoyu kendini kandırmış olur. Eğer, kamunun bu konudaki ihmali yeni ortaya çıkan mesleklere ilişkin gerçek olgularla, yani toplumsal gerçekliğin test edilebileceği olgularla yer değiştirirse, bu tür halkı bilgilendirmeye yönelik kampanyalar mesleksel grupların profesyonel statülerini artırmaya yardımcı olabilirler. Benzer şekilde, profesyonel unvanlar bakımından, halk sadece, yeni ortaya çıkan mesleklerin gerçek performans ve ahlaklılık düzeylerini sembolize eder gibi görünen unvanlara saygı duyar.

Ve son olarak, yeni ortaya çıkan mesleklerin liderleri mesleğin hem dışındaki hem de içindeki öğelerle çatışma içine girme durumunda kalacaklardır. Halihazırda, bu liderlerin grup içinde daha az profesyonel üyelerden gelen muhalefeti de göğüslediklerini gördük. Ve de, bir dereceye kadar teknik uygulamaları yapmaya talimli olurlarken, bu düzey ve standartlara erişemeyen mesleğin dışındakileri "şarlatanlar" diye adlandırmak durumunda kalabilirler ve kendilerini de diğer yerleşik meslekler ve profesyonel uzmanlık alanları açısından "tecavüzcü" olarak kabullenebilirler.²⁰ Bu gibi toplumsal durumların, rekabetin ve çatışmaların olumlu olduğu kadar olumsuz işlevleri de vardır.

Profesyonel Roller ve Örgütsel Gereklilikler

Modern toplumlar, özel amaçlar, uzmanlaşmış resmi örgütler ya da Weber'in dünyanın bürokratikleştiğini söylerken atıfta bulunduğu bürokrasilerden oluşur. Bürokratik olarak yapılanmış her tür örgüte (hükümetler, iş dünyası, sendikalar, pul koleksiyoncuları dernekleri, üniversiteler ve gönüllü çalışanlar dernekleri) çeşitli profesyonel örgütler (hukukçular, doktor, bilimadamları, sosyal bilimciler ve reklamcılar) şu anda birbirinden ayıramaz görünüyolar. Bunun için, meslekler sosyolojisi, profesyonel roller ve örgütsel gereklilikler ya da ihtiyaçlar arasındaki ilişkilere yönelmiştir.

Gördüğümüz gibi, profesyonel rollerin temel bir özelliği özerklik ya da profesyonellerin sadece kendilerinin uzman oldukları genel bilgilerin kullanım ve gelişmesine ilişkin yine kendilerin

geliştirdikleri bir oto-kontroldür. Diğerk taraftan, bu (yani özerklik-
çn), yönetimin ikincil etkinliklerin yerine getirilmesinden sorumlu
kişilerin uygun bir şekilde kontrolüne yönelik, uzmanlaşmış ve ken-
disini özel amaçların gerçekteştirilmesi için çeşitli etkinliklerin koor-
dinasyonuna adanmış etkin resmi örgütlerin de bir gereksinimidir.
Profesyonel meslekler, "meslektaş kontrolünü" en uygun kontrol
olarak görseler bile, resmi örgütler açasından gerekli otorite kalıbı,
"amir durumundaki kişilerin yaptığı kontrol"dür. İlk tür kontrol mes-
lek üyelerince ikincisi ise amirlerce yapılır. Bu iki tür otoritenin so-
nucu olarak, profesyonel roller örgütsel gerekliliklerle çatıştığı
zaman, belirli düzeyde bir gerilim ortaya çıkar. Örneğın, iş
dünyasında ve hükümet dairelerinde çalışan profesyoneller kendi
meslektaşları olmayan fakat kendilerinden üstün mevkilerde olan
kişilerce değerdendirilme durumunda kalmalarını pek işlerine sindi-
remezler. Ya da, yeniden, her tür resmi örgütte çalışan profesyonel-
ler, bu örgütlerin çalışanları üzerinde uygulamak istedikleri
"kırtasiyecilik" denebilecek bütün kontrol süreçlerini (yani, zamanın
kontrolü, paraların nasıl harcandığına ilişkin kontrol, görevlerin
seçimine ilişkin kontrol gibi süreçleri) gereksiz görürler.

O zaman, bu durumda, kaçınılmaz bir gerilim oluşur, fakat, bu
kaçınılmaz çatışma demek değildir. Zira, farklı toplumsal kalıplarla,
bu tür kaçınılmaz gerilimler yaratıldığında, çoğu zaman, bu gerilimi
azaltmaya yönelik ya da bu gerilim sonucunda ortaya çıkabilecek
çatışmayı önceden haber verebilecek çeşitli uzlaştırıcı mekanizmalar
yaratılır. Maalesef, profesyonellerle, çalıştukları örgütlerin
yöneticileri arasında varolan işbirliğinin zararına çalışan, bu tür
uzlaştırıcı mekanizmaların hem etkili bir işleve sahip olduğu hem de
olma olasılığını gözden kaçıran oldukça yaygın bir eğilim var.
Zaman zaman profesyonellerle kendilerini isihdam eden örgütler
arasındaki çatışmaların uzlaştırılamayacağı düşünülür. Bu çatışma
içerisinde, profesyoneller kaçınılmaz olarak sömürölmüş, şaşkına
çevrilmiş ve boğulmuş bir haldedir.

Profesyonel roller ve örgütsel gereksinimler arasında varolan

kalıcı gerilimi azaltacak üç tür uzlaştırıcı mekanizma tanımlayabiliriz. Bunlar şunlardır: farklılaşmış rol yapıları, farklılaşmış otorite yapıları ve farklılaşmış ödöl yapıları.²¹ Bu uzlaştırıcı mekanizmalar, örgütlerin ve mesleklerin farklı ve bir dereceye kadar karşıt ihtiyaçlarını karşılamaya yöneliktir. Mesleklerin ve örgütlerin karşılıklı etkililikleri bu tür mekanizmalar var olduğunda ve iyi çalıştığında kuvvetlenir.

Profesyonelleri çalıştıran örgütler, profesyoneller işleri gerektiği gibi yerine getirebilsinler diye örgütlerin kısmen ayrık duran alt yapıları içerisinde özel roller yaratırlar. Dolayısıyla, bu amaç için, iş hayatında ya da hükümette, özel hukuk, araştırma ve tıp bölümleri açılır. Hatta, bu profesyonel bölümler ya da alt-yapılar(substructures) özel profesyonel rollere göre daha fazla alt birimlere ayrılabilirler. Nerede bu farklı profesyonel etkinliklere ihtiyaç duyulursa, örgüt, temel mesleksel araştırmalar için, temel düşüncelerin gelişimi ve uygulaması için ve az bilinen mesleksel uygulamalar için özel uzmanlık bölümleri yaratabilir. Örneğin, hükümet içinde, temel tıp araştırmaları için, tıp teknolojisinin gelişimi ve günlük hasta bakımı için, birbirinden ayrılmış bölümler ya da alt örgütler olabilir. Bir bütün olarak örgütlerin çeşitli özel alt bölümlerindeki farklı roller özerklik açısından mesleksel ihtiyaçların devamını sağlamaya yardım eder.

Profesyoneller açısından bu tür farklılaşmış yapılar, kendilerine özgü yeni bazı problemler yaratırlar. Örneğin, düşünce ve becerilerini ortaya serebilmek için, örgüt içerisindeki bu farklılaşmış gruplara ulaşma güçlükleriyle karşılaşılabilir. Bu grupların ya da bölümlerin kendilerine özgü ihtiyaçları ve kazanılmış hakları vardır. Bu yüzden, bir sanayi kuruluşundaki üretim bölümlerin profesyonel araştırma bölümüne direnebilir ya da tamamen görmemezlikten gelebilir ya da satış bölümleri hukuk bölümünün önerilerini profesyonel bulmabilir. Profesyonelin kendi çıkarını korumak amacıyla farklı rol yapılarının mevcut olduğu yerde, kendi profesyonel bilgi ve becerilerini örgüt içerisindeki diğer farklılaşmış gruplara daha aktif bir biçimde geçirmelidir. Yaptığı işe ilişkin bilgi eksikliğinden ve

yapısal direnmeler yüzünden düşüncelerinin tanıtımında zorlayıcı olmak zorundadır.

Farklı rollere ek olarak, profesyonelleri çalıştıran örgütler, genelde, amirlerin kontrol yetkisine duyulan ihtiyaç ile meslekten olanların kendi aralarında yarattıkları kontrole duyulan ihtiyaç arasında bir denge anlamına gelen, özel bir otorite yapısı yaratabilirler. Bu uyumcu ve uzmanlık gerektiren otorite yapısındaki anahtar rol "profesyonel-yöneticiler" tarafından oynanır. Bu rolü oynayan kişi, diğer bir profesyoneli yargılayabilen ve yönetebilen kimse olmalıdır fakat, gerekli olduğunda da elinde tuttuğu kontrol gücünü kullanabilmelidir. Profesyonel yöneticinin işlevi, ister para yapmak isterse aya insan göndermek olsun, örgütün birincil hedefinin düzenleyip, yönlendirerek, profesyonel bir ürünün seçiminde olduğu kadar, değerlendirilmesinde de azami derecede özerklik vermektir. Birçok profesyonelin çalıştığı yerde, profesyonel yöneticiler arasında bir hiyerarşi olabilir. Herhangi bir yöneticinin bu hiyerarşi içerisindeki konumu ne kadar yüksekse o kadar örgüt içerisinde düzenleyici konumundadır. Dahası, ne kadar çok yüksek konumda ise o kadar çok amir düzeyinde kontrol yetkisi vardır. Bu hiyerarşi içerisinde ne kadar düşük bir konumda olunursa o kadar çok meslektaş kontrolüne tabi olunur. Bu yüzden, gerçek çalışma düzeyinde, bölüm yöneticisi ile ilişkisinde profesyonel, ihtiyaç duyduğu ve istediği meslek kontrolüne tabi olur.

Bu tür uzmanlaşmış profesyonel otorite yapısının kendine özgü sorunları da vardır. Bunlardan birisi, profesyonel ve yönetsel yetenekleri uygun bir şekilde kimin birleştireceğidir. Aynı zamanda, her iki taraftan gelebilecek baskı, profesyonel-yöneticilerin rolünü herkesin kolayca üstesinden gelemeyeceği bir karışıklığın odak noktası haline getirir. Yine de, profesyonel yönetici rolünün yok edilmesine yönelik bazı eğilimlere rağmen, profesyoneller arasında, böyle bir rol gittikçe ünleniyor ve daha etkin bir biçimde yerine getirilmesi için istek gittikçe artıyor gibi görünmektedir. Hatta en eski profesyonel yöneticiler olan üniversite dekanları bile, bu yeni itibari ellerinde tutmaktadırlar.

Son olarak, farklı ödöl yapılarından oluşan uzlaştırmacı bir mekanizmadan söz edilebilir. Profesyonelleri istihdam eden örgütler, örgütün birincil ihtiyaçlarını karşılamaya çalışırken genellikle profesyoneller için de fırsatlar yaratabilirler. Bu profesyonel olanak ve ödüller arasında, profesyonel örgüt toplantılarına katılma, araştırmalarını yayınlama, bedava mesleki eğitim ve buna katılma izni, profesyonellik gerektiren bir işte full-time olarak çalışabilme, işte daha profesyonel bir gruba üye olma ve prestij ve maaş bakımından ilerleyebilme gibi olanaklar gelir. Bu olanakları en ileri noktalara kadar götürebilen örgütler, yöneticiler ayrı olmak üzere her farklı profesyonel için ayrı istihdam şekilleri yaratarak çeşitli şekillerde işte ilerleme kanalları kurarlar. Hükümet dairelerinde ve iş dünyasında olduğu gibi, profesyonellik merdiveninde, profesyoneller profesyonellik özelliklerini terk etmeksizin olanaklarını, gelirlerini ve prestijlerini artırabilirler. Hatta, bazı durumlarda, profesyonel yönetici konumuna gelmeden, full-time olarak çalışan bir profesyonel olabilirler.

Örgütlerde profesyoneller açısından uyum sağlayıcı bu mekanizmayı oluşturmadaki güçlük belki de zorunlu olarak örgütsel amaçlara ulaşma eğiliminin daima ikincil profesyonel amaçlara ulaşma eğiliminden biraz daha yüksek olmasıdır. Bunun için, profesyoneller üzerinde, bireysel çizgilerinden, para bakımından ödüllendirmenin kesinlikle daha fazla olduğu merkezi yönetim çizgisine doğru kaymaları için bir baskı vardır. Ana yönetim merkezine doğru bu tür bireysel kaymalar birçok profesyonel için kısmi bir kayıp gibi görülse bile çoğu zaman bir avantaj teşkil eder. Yüksek yönetici tabakasına karışmış eski profesyoneller kendi meslektaşlarının özel ihtiyaçlarını anlama bakımından iyi bir konumdadırlar. Bir ticari örgütün en tepe noktasındaki eski bir hukukçu ya da bilim adamı, hukuk ya da araştırma bölümlerinin ihtiyaçlarını, profesyonel olmayan birinden çok daha iyi anlayacaktır. Eski bir profesörden eski bir işadamına veya generale göre daha iyi bir üniversite rektörü olur.

Kornhauser'in belirttiği gibi²² çalıştırdıkları profesyonellere bu tür uyumcu yapıları başarılı bir şekilde sağlayan örgütler "çokcul bir özellik" gösterecekler güç ve özgürlük arasında bir dengeye varacaklardır. Şüphesiz ki, çoğu örgütte profesyonellerin ihtiyaç duydukları bu farklı yapıları kurmada başarı göstermenin çeşitli yolları vardır. Bunun yanında, uyumcu mekanizmalar olarak bu yolların iyi anlaşılması, birçok ticari örgütte, hükümet dairelerinde ve diğer örgütlerde, profesyonel roller ile örgütsel gereklilikler arasındaki ilişkinin iyi bir şekilde gelişmesi sağlanabilir.

Şimdiye kadar, meslekler sosyolojisi, profesyoneller ve siyaset konusunda genel bir analiz üretilmedi. Konunun geniş bir alana yayılması, bu bakımdan farklı meslekleri kıyaslayan araştırmaların azlığı ve profesyoneller arasında gerçekte var olan siyasi davranışlardaki önemli farklılıklar göz önünde bulundurulduğunda, bu şaşırtıcı olmaz. Fakat, başlangıç için bir şeyler söylemek mümkündür, bu arada sunacağımız işte bu başlangıcı oluşturacaktır. Siyasi davranışlarla ilgili, her tür mesleğe uygulanabilecek gibi görünen beş genelleme vardır.

Yerleşik olsun, yeni oluşuyor olsun her meslekten gittikçe artan sayıda profesyonel, hükümet dairelerince istihdam edilmektedir. Profesyonellerin kamu kuruluşlarında çalıştırılmasının tarihi eski ve her iki taraf için de tatminkar olsa bile, hükümet açısından profesyonel roller ile örgütsel gereklilikler arasında önemli ölçüde çözülmemiş bir gerilim vardır. Uyumcu mekanizmalardaki gelişmeler çok yavaş bir şekilde halledilmektedir. Eğitimleri, araştırmaları ve diğer kaynak ve olanakları hükümetlerce desteklenip etkilendiği sürece, profesyoneller, bu eylemleri tahmin etmek, cevaplamak ve kontrol etmek için kendilerinin gerekli olduğu profesyonel örgütlerce hissettirilmektedir. Profesyoneller hem hükümetlerin yaşama süreçlerini hem de kendilerini etkileyen günlük yönetsel kararları kontrol etmeye çalışırlar. Kısacası, hükümetler açısından, profesyoneller "baskı grupları" oluşturan kesimler arasında yer alırlar.²³ Şüphesiz ki, diğer "baskı grupları" gibi,

profesyoneller de, hükümet eylemlerini kontrol etme girişimlerinde olumlu işlevleri vardır ve tamamen yasal çizgiler içerisindeyler.

Modern toplumlar da meslek gruplarının sadece bir tek güç grubu oluşturacak şekilde bütünleşmesini amaçlayan resmi ya da gayri resmi herhangi bir hareket yoktur. Çeşitli meslekler birbirleri ile rekabet halindedirler. Bu rekabetin geçerli olmadığı bir çok toplumsal konuda ayrılmalar gösterirler. Modern toplumalarda belirli bir grubun korkulu rüyası ya da profesyonellerin toplumu ele geçirecekleri ve kendi özel bilgileri adına teknokrasi kuracakları korkusu hiçbir şekilde gerçek olamayacaktır.

Her meslekte, çeşitli siyasi katılım kalıpları, parti bağlantıları ve siyasi ideolojiler olabilir. Örneğin, Amerikan ordu mensupları arasında dış ilişkiler konusunda derin ayrılmalar devam etmektedir ve isim belirtilmesi gerekmeyen bir ankette²⁴, kendilerini "muhafazakar" olarak niteleyen çoğunluğa karşı kendilerini "liberal" olarak tanımlayan küçük bir azınlık grup bile çıkmıştır. Bir meslekteki çeşitlilik uluslararası önemli siyasi etkinliklerle sonuçlanabilir. Mesleki örgütlerin siyasi eylemleri daha fazla araştırmaya değecek bir konudur.²⁵

Bir yanda, siyasetçiler ve bürokratlar diğer yanda profesyoneller arasında uzmanlık bilgisinin alınıp verilmesinde, teknik mesleki bilginin nerede bittiğini ve siyasi ve ahlaksal yargıların nerede başladığını bilmek bazen güçtür. Siyasetçiler ve bürokratlar, gittikçe artan bir sıklıkla, profesyonellerden tavsiye almak durumundadırlar; fakat, her iki yanda da teknik ve ahlaki-siyasi olan arasında ayrım yapmak zorlaştığı zaman tehlike vardır. Kendi açılarından siyaset ve bürokratlar görev ve sorumluluklarının çiğnenmesi tehlikesiyle karşı karşıyadırlar; profesyoneller de, kendi değerlerinin ait olmadıkları yerlerde kullanılması ve müşterilerine yaptıkları tavsiyelerinin profesyonel ve doğru olmadığı anlaşıldığında ağır bir bedel ödeme tehlikesi ile karşı karşıyadırlar. Savaşın bu yana, siyasetçiler, bürokratlar, profesyonel bilimadamları bu tehlikelerin oldukça farkındadırlar.²⁶ Fakat, bunlar, siyasi karar verenlere öğüt veren her profesyonelin karşısına çıkan tehlikelerdir.

Profesyoneller ve siyaset konusundaki değişmezlerle ilişkin bu beş genellemeye ek olarak, meslekler arasındaki çeşitli açıklayıcı toplumsal etkenleri sergileyen diğer genellemeler de vardır. Profesyoneller arasında siyasi davranışın çeşitliliği, kısmen profesyonel bilginin göreceli bir ölçüde siyasi süreçlere uygulanabilirliği ile açıklanabilir. Örneğin Amerikan toplumunda, hukukçuların geliştirdikleri kişiler arasında arabuluculuk, uzlaştırma, ve sözlü ikna etme gibi becerileri direkt olarak siyasi süreçlere de uygulanabilir. Bu nedenden dolayı, hukukçular, Amerikan çalışma gücünün sadece yüzde 0.1'ini oluşturmaları gerçeğine rağmen, son yıllarda Amerikan Senatosu'nun yarısını oluşturmaktadırlar.²⁷ Tam aksine, bilgilerinin sınırlı uygulanabilirliğinden dolayı, doktorlar Birleşik Devletler Kongre'sine pek üye gönderemezler. Örneğin 86. kongrede (Mecliste-çn) üçü artık çalışamayan dört doktor vardı.²⁸

Siyasete full-time olarak katılım, aynı zamanda, profesyonelin her zaman ki işinden ayrılma özgürlüğüne bağlıdır. Bu noktada yine, hukukçuların işlerinden ayrılma süresi, diyelim ki, doktorlardan, bilimadamlarından ve diğer birçok profesörden, daha uzundur.

Siyasete profesyonel katılım biçimlerini ve işten ayrılma derecesini etkileyen neden, mesleki bilginin göreceli olarak demode olmasıdır. Hukuksal bilginin değişme hızı, örneğin, tıp ve bilimsel bilgiden daha azdır. Hukukçular, full-time siyasi katılımdan doktorlardan daha kolayca vazgeçebilirler. Siyasi katılımdan profesyonel kariyer açısından elde edilecek kazanım çeşitli profesyonel davranış kalıplarının belirlenmesinde de yardımcı olur. Yine, hukukçular bu açıdan en çok kazanma şansına sahiptirler; siyasi alandan işine tekrar döndüğü zaman, mesleğine yardımcı olacak, güç, bilgi ve dostlar kazanabilirler. Sosyal bilimlerdeki bir çok kimse en azından kısa süreli bir siyasi katılımın sosyal araştırmalarını canlandırdığını düşünmelerine rağmen, doktorlar ve diğer her tür araştırma alanında çalışan profesyoneller en az kazanımı olacak kimselerdir.

Son olarak, farklı meslekleri tanımlayan gelir, prestij ve işteki tatminin göreceli miktarı siyasi katılımın çeşitli biçimlerini belirleme-

ye yardım eder. Örneğin Amerikan toplumunda, diğer profesyoneller arasında doktorlar, en fazla gelire, prestije ve iş tatminine sahiptirler.²⁹ Siyasette bireysel kariyer peşine düşmek için çok az teşvik edici unsur vardır. Bu bakımdan hukukçular arasında çeşitlilik vardır; birçoğu siyasette kendi mesleklerinden çok daha fazla gelir, prestij ve tatmin bulabilmektedirler. Dahası, oldukça iyi bir şekilde ödüllendirildiklerinde, doktorlar, toplumda onu değiştirmeye çalışmadan yaşama eğilimindedirler; yani daha fazla tutucu siyasi eğilimler içerisindedirler. Tersine, ülke düzeyinde uygulanan ve üniversitelerin sosyalbilim bölümlerinin üyelerinden oluşan 2451 denekli bir araştırma bu profesörler çok büyük bir oranda liberal görüşlere sahip olduklarını çünkü toplumun kendilerine bahsettiği prestijden hiç de memnun olmadıklarını ortaya koydu.³⁰

Sonuç

Toplumumuza bir "iş toplumu", bir "sanayi toplumu" veya diğer birçok şekilde bakılabilir. Bazı anlamlarda bunların hepsi doğru olabilir, fakat yine de, şurası kesinlikle açık ki, toplumumuz artık "profesyonel bir toplum"dur. Olmasını istediğimiz ya da olduğunu bildiğimiz gibi, profesyonel davranışların genel bilgisi ve toplumun çıkarını gözetmesi gibi özellikleri toplumumuzun ayrılmaz parçası olmuştur. Gerçekten de, bizim gibi toplumlar, artık temel özelliklerini sadece profesyonel davranışlar alanını genişleterek devam ettirebilirler. Bu genişlemeye önemli bir katkı, her alandaki profesyonelin gerçek işlevinin ve doğasının iyi bir şekilde anlaşılması ile yapılabilir.

Referanslar

- 1 Son kanıtları içeren bir çalışma için, bkz. Francis X.Sutton, S.E.Harris, Carl Kaysen and James Tobin, *The American Bussiness Creed* (Cambridge, Mass.: Harward Univeristy Press, 1956). Ve de, David Roger ve Ivar E. Berg, Jr., "Occupation and Ideology: The Case of the Small Business Man", *Human Organization*, 20(1961), pp.103-111.
- 2 Bkz. Bernard Barber, "Is American Business Becoming Professionalised? Analysis of a Social Ideology," in E.A.Tiryakian (ed.), *Sociocultural Theory, Values, and Sociocultural Change: Essays in Honor of Pitirim A. Sosokin* (New York: The Free Press of Glencoe, 1963).
- 3 Emile Durkheim, *Professional Ethics and Civic Morals* (Cornelia Brookfeild, Trans.), (London: Routledge and Kegan Paul, 1957), p.29.
- 4 R.H. Tawney, *The Acquisitive Society* (1920), (New York: Harvest Books, 1946), Chapter 7, "Industry as a Profession".
- 5 Lousi D. Brandeis, *Business: A Profession* (1914), (Boston: Hale, Cushman & Flint, 1933), p.12.
- 6 Ibid., p.1.
- 7 İş konusu ile ilgili genel olarak bkz. Erwin O.Smigel, "Trends in Occupational Sociology in the United States; a Survey of Postwar Research", *American Sociological Review*, 19(1954), 198-404. Meslekler ilişkin bkz. R.K. Merton, "Some Preliminaries to a Sociology of Medical Education", in R.K.Merton, George Reader, M.d. and P.L.Kendall (eds), *The Student Physician* (Cambridge, Mass.:Harward University Press, 1957), esp.pp.36ff. Meslekler sos-yolojisinin bir bakışı için eğitim alanında çalışan bir profesyonelin bir görüşü için bkz. George Reader, M.D., "Studies in the Evaluation of Hospital Function: Some Examples of the Contribution of the Behavioral Sciences to Medicine", Lowell Lecture, Massachusettes General Hospital, Boston, February, 1963. Harward üniversitesince basılacak.
- 8 Bu makale boyunca Parson geleneğinde iki sosyolog anılacak. R.K.Merton ve William J.Goode bu özel alanda önemli ve hala devam eden katkılarda bulundular. Farklı bir gelenekte önemli katkılar, Dea-dalus'un özel sayısına bir makale yazan Everett C.Hughes tarafından yapıldı.
- 9 Alba M.Edwards tarafından analiz edilen U.S nüfus sayımı (Census)

- verilerine ilişkin olgular, W.J.Goode'nin "Community within a Community: the Professions" American Sociological Review, 22(1957), 194-200, adlı makalesinde bulunabilir.
- 10 W.J.Goode, "Encrachment, Charlatanism, and the Emerging Profession: Psychology, Sociology, and Medicine", American Sociological Review, 25(1960), 902-914.
 - 11 "Modernleşen" bir toplumda mesleklere ilişkin. bkz. Edward Shills, *The Intellectual between Tradition and Modernity: The Indian Situation*, *Comperative Studies in Society and History*, Supp. 1 (The Hauge: Nouton and Compny, 1961)esp. Cjapter I, "Dimensions of an Intellectual Class".
 - 12 Sosyologlardan birisi "emeğin kendisinin profesyonelleşmekte" olduğunu söyleyecek kadar ileri gitti. Bkz. Nelson Foote, "The Professionalisation of Labor" in Detroit", *American Journal of Sociology*, 58 (1953), 371-380.
 - 13 Buradaki tartışmamız Barber'in "Amerika'daki İş Dünyası Profesyonelleşiyor mu?" sorusu ile yakından ilgili. (İş American Bussiness Becoming Professionalised?" pp.130-133). (Bkz, referans 2). Burada sunulan tanıma temel destek Parsons'in çalışmalarında bulunabilir. Bkz. "The Professions and Social Structure". Ve de bkz. A.M.Carr-Saunders and Paul.A.Wilson , "Professions", *encyclopedia of the Social Sciences* (New York: Macmillan, 1933); and R.K.Merton, "Some Thoughts on the Professions in American Society", *Brown University Pappaers*, No.XXXVII, 1960.
 - 14 Bu temel özelliklerden belirli "yan" özellikler çıkar. Ön yan özellik için bkz. Goode, "Encraoachment, Charlatanism, and the Emerging Profession".
 - 15 Mesleki prestije ilişkin bkz.Bernard Barber, *Social Stratification* (New York: Harcourt, Brace, 1957), pp. 100-111. Bilimde onurlandırılmaya ilişkin bkz. R.K.Merton, "Priorities in Scientific Discovery: A Chapter in the Sociology of Science" *American Sociological Review*, 22 (1957), 642-646.
 - 16 Bu bölümdeki tartışmalar geniş çaplı W.J.Goode'nin iki makalesinden kaynaklandı; "Encraoachment, Charlatanism, and the Emerging Profession" ve "The Librarian: from Occupation to Profession?" *The Library Quarterly*, 31 (1961), 306-320).

- 17 İş dünyasında bile, profesyonelleşme ideolojisi, Amerikan iş dünyası profesyonelleşirken, onlar arasında gelişti.
- 18 The New York Times, December 27, 1957.
- 19 Bkz. Robert K. Merton, "The Functions of the Professional Associations", American Journal of Nursing, 58 (1958), 50-54.
- 20 Psikoloji, sosyoloji ve psikiatri gibi yeni oluşan meslekler arasında çıkan çatışmalar için bkz Goode, "Encrapachment, Charlatanism, and the Emerging Profession".
- 21 Bu bölümdeki tartışma William Kornhauser'in şu makalesinden kaynaklandı: "Scientists in Industry: Conflict and Accomodtion (Berkeley: University of California Press, 1962).
- 22 İbid.
- 23 Bkz. David R. Hyde and Payson Wolff, "The American Medical Association: Power, Purpose and Politics in Organised Medicine" Yale Law Journal, 63 (1954), 938-1022, William A. Glaser, "Doctors and Politics", American Journal of Sociology, 66(1960), 230-245; ve Morris Janowitz, The Professional Soldier (New York: The Free Press of Glencoe, 1960).
- 24 Bkz. Janowitz, op.cit. vii ve Chapter 12, "Political Beliefs".
- 25 Bkz. Oliver Garceau, The Political Life of the American Medical Association (Cambridge, Mass.: Harward Univeristy Press, 1941).
- 26 Delil için bkz. Robert Gilpin, American Scientists and Nuclear Policy (Princeton: Princeton University Press, 1962). Ve de bkz. Don Price, "The Scintific Establishment", Science, 136(1962), 1099-1106; Wallace S. Sayre, "Scientists and American Science Policy", Science, 133 (1961), 859-864; and Bernard Barber, Science and the Social Order (rev.ed.) (New York: collier Books, 1962).
- 27 Bkz. Donald Matthews, U.S. Senators and Their World (Chapel Hill: Univeristy of North Carolina Press, 1960).
- 28 Glaser, op.cit.
- 29 İbid.
- 30 Paul F. Lazarsfeld and Wagner Thielens, jr., The Academic Mind (New York: The Free Press of Glencos, 1958).

TOPLULUK İÇİNDE TOPLULUK: MESLEKLER*

William Goode

Bu makale, toplum kuramının az keşfedilmiş alanlarından biriyle ilgilidir: yani toplum içinde yer alan bir topluluk ile ve bu topluluğun bir kısmını oluşturduğu ve bağımlı olduğu daha geniş bir toplum arasındaki yardımlaşma ve yapısal gerilimlerle ilgilidir. Sanıyorum ki, bir topluluğu incelemek için kullanılan kuramlar, eğer bu topluluk daha geniş bir toplum içerisinde bulunuyorsa, uyarlanmalı, düzenlenmeli ve değiştirilmelidirler. Masonluk gibi dostluk ve kardeşlik üzerine kurulmuş örgütler, aşırı ya da gizli siyasi partiler, kırsal ya da kentsel kökenli etnik kümelenmeler, örgütlenmiş siyasi ya da ekonomik çıkar grupları ya da tıp gibi özel meslek gruplaşmaları¹, bu tür topluluklara örnek oluşturabilirler.

Toplum içinde yer alan bir topluluk ile toplum arasında bu tür yapısal ilişkilere yönelik yapılacak daha geniş bir araştırma, ilerde, her ikisinde de var olan güçlere ilişkin hipotezler türetmemizi mümkün kılabilir. Şu anda, üzerinde durduğumuz topluluk, diğer örneklerden birçok bakımdan farklılık gösteren profesyonel bir topluluktur.² Bu topluluğun ilişkilerini açıklığa kavuşturabilmek için sadece iki grup bağlantıya değineceğiz; (1) toplumsallaşma ve toplumsal kontrol ve (2) müşteri seçimi ve profesyonellerin değerlendirilmesi.

Her yerleşik mesleğin özelliği ve geleceğe yönelik diğer mesleklerin amacı "bir meslek topluluğu" olmaktır. Profesyonel mesleklerin hepsi, fiziksel bir varlığı olmayan topluluklardır, diğer topluluklar gibi hareket kabiliyeti zayıf, kurucu babaları ile şimdiki yönetici kuşak arasında hiçbir kan bağı bulunmaz. Yine de şu özelliklerinden dolayı topluluk olarak adlandırılırlar: (1) Üyeleri

* Bu makalenin aslı için bkz. Goode, William J. (1957), "Community Within A Community: The Professions", *American Sociological Review*, 22, P.194-200.

kimlik duyguları ile birbirlerine bağlıdırlar. (2) Bir kez üye olduğunda sadece çok az kişi mesleği terkedebilir.³ (3) Üyeleri açısından, meslekler son bir nokta ya da çoğu kimse için sürekli devam eden bir süreçtir. (4) Hem üyeler hem de üye olmayanlar açısından rol tanımlamaları bellidir ve her üye için aynıdır. (5) Birlikte hareket edilen alanlarda, meslekten olmayanların sadece kısmen anlayabilecekleri ortak bir dil vardır. (6) Topluluk, üyeleri üzerinde bir otoriteye sahiptir. (7) Bunun sınırları makul ölçülerdedir ve coğrafyasal ya da fiziksel olmasa bile toplumsaldır. (8) Meslekler biyolojik olarak gelecek kuşakları üretmese bile, yeni gelen acemileri seçmede elinde tuttuğu kontrol ve bu kişileri gönderdiği eğitim ya da toplumsallaşma süreçleri sayesinde bunu toplumsal olarak yapar. Şüphesiz ki, mesleklerin topluluk olma dereceleri değişiktir ve bunları bu şekilde görmek de yeni değildir.⁴

Mesleklerin önde gelenleri genellikle topluluk kimliğinin farkındadırlar. Gerçekten de, profesyonel olmaya çalışan meslekler ilkin bir topluluğa ait olma isteklerini ortaya koyarlar.⁵ Doğru olan ya da olmayan bu istekler sosyolojik bir dikkati gerektirir. İlkin, yerleşik ya da henüz oluşmamış mesleklerde çalışan tecrübeli üyelere yönelik yapılan konuşmalarda ve haklarında yazılan yazılarda, hiçbir kavram 'hizmet ideali' ve 'meslek topluluğu' kavramları kadar yaygın olarak kullanılmamıştır. İkinci olarak, bu tür idealler, emir, amaç ya da olguların tanımlanması olarak ileri sürülürse, örgüt içi siyaset ve ikincil amaçlar için bir doğrulama haline gelirler. Üçüncü olarak, gerçekten de, eğer, bu tür ideallere topluluğun olumlu bir cevabı varsa, bu cevap derhal topluluğun gücünün bir ölçüsü ve amaçlarını ilerletmesinin bir aracı olur.

Sonuç olarak, profesyonel bir meslek ortaya çıkarsa ya da profesyonelleşme çizgisine yaklaşmaya başlarsa, topluluk olma özelliğini üstlenmeye başlar. Eğer mesleğin içinde yer aldığı toplum sanayileşiyorsa, profesyonel hünarlere bağımlılığı artar. Belki de, Birleşik Devletler, "mesleksel birlik" temelinde profesyonelleşme ile tanımlanan tipik bir sanayi devletidir. Sadece iki örnek bu değişikliği yansıtabilir: Her 100.000 kişiye düşen profesyonel

sayısı artmakta (859 olan 1870'teki rakam eski mesleklerde daha az değişikliğe uğrayarak, 1950'de 3.310'a yükselmiştir) ve profesyonel konum talebinde bulunan meslekler çoğalmaktadır.⁶

Profesyonel meslekleri, sosyoloji açısından ilginç kılan özelliklerden birçoğu topluluk oluşturma boyutundan kaynaklanmaktadır. Genellikle, örgüt ve üyeleri aracılığıyla bir meslek, meslek eğitimine girişi kontrol eder ve stajyerlerinden toplumun genel olarak talep ettiğinden daha fazla bir eğitim ister. Üyelerin mesleksel davranışları hukuksal olarak düzenlenmiş olmasına rağmen, meslek topluluğu hukuktan daha yüksek davranış standartları getirir. Her iki özellik de, kapalı bir topluluk olduğundan dolayı profesyonel mesleklerle, diğer mesleklerde olduğundan daha fazla bir itibar sağlar. Bu yüzden, profesyoneller mesleksel sistem içerisinde itibarın doruklarındadırlar.⁷ Mesleğe girişin ve mesleksel davranışların kontrol edilmesinden ve özel bazı beceriler üzerinde tekel oluşturulmasından dolayı, profesyonel topluluklar diğer mesleklerden daha yüksek bir gelir düzeyine sahiptirler.⁸ Dahası, her meslek topluluğu becerileri üzerinde tekele sahip olduğundan dolayı, bu tür kapalı topluluklara danışılması gerekir ve işte bu yüzden profesyonel meslekler ulusal meclislerde, yönetim kurullarında, danışma ve teknik kurullarda önemli miktarda sandalyeye sahiptirler.⁹ Bir profesyonel mesleğe ilişkin hiçbir yaşama bu meslek üyelerince geniş bir ölçüde şekil verilmeden yasallaşamaz. (En azından bu toplumda -ABD, çn- hiç kimse güçsüz bir profesyonel meslekten bahsedemez).

Şüphesiz ki, sadece "birlik" ruhu bu kadar güç vermez, fakat, uygulayıcıların olduğu her topluluk, üyelerinin yüksek bir eğitim almasını gerektirir. Toplum, bu eğitimin hem bireysel hem de toplumsal sorunlar (ki bunlar, hastalıklar ve ölüm, özgürlük ve mülkiyet, beklenmedik sorunlar, üretim ve inşaat işleri, savaş vs. dir) bakımından önemli olduğunu düşünür. Üretim ve inşaat işleri, diğer alanlarla birlikte, profesyonel topluluğun gücünün artmasında en büyük etken rolündedirler. Bununla beraber, eğer bu gücü isteye-

cek ve kullanımından doğacak sorumluluğu taşıyabilecek profesyonel bir topluluk yoksa, bu güç ortaya çıkmaz. Toplumun verdiği ödüllerden ötürü, profesyonel meslek topluluğu, mesleğe katılmak isteyen adaylardan daha çok becerili olmalarını talep edebilir ve zor bir toplumsallaşma sürecine katılmalarını isteyebilirler.

Bu yüzden, profesyonellerin ellerinde tuttıkları avantajları topluluğun kendisi vermediğinden, toplum tarafından değerlendirmeye tabi tutulur. Yani, bu ödüller, toplum ile profesyonel topluluk arasındaki yapısal ilişkileri temsil eder.

Toplumsallaşma ve Toplumsal Kontrol

Mesleklerde, toplumsallaşma ve toplumsal kontrol, özellikle kendi çıkarlarını gözeterek kullandıkları olanaklar yüzünden önemlidir. Profesyonellere getirilen sorunlar genellikle müşterilerin çözemeyeceği, sadece profesyonellerin çözebileceği türden sorunlardır. Müşteri, genelde, profesyonelleri çok bilinçli olarak seçmez ve iş bittikten sonra işin uygun bir şekilde yapıp yapılmadığını değerlendirebilecek durumda değildir.¹⁰ Toplumu sömürmeye yönelik bu olanaklara rağmen, yine de profesyonel topluluk önemli ölçüde güç ve saygınlık kazanmıştır.

Gerçekten de profesyonellerin toplumu sömürebilecekleri halde sömürmediklerinden yani bu olanaklarını kullanmadıklarından dolayı toplum da, onlara büyük itibar bahşetmiştir. Bu, sıradan vatandaşlara göre profesyonellerin daha asil oldukları anlamına gelmez. Bunun yerine, profesyonel topluluklar sömürünün eninde sonunda itibarı düşüreceğine ve mesleklerini meslekten olmayanların daha yakın kontrolüne açacağına inanırlar. En azından şurası açık ki, tek tek müşteriler uygulayıcıların kendilerini sömürme yollarını araştırdıklarına inanırlarsa, bu kişilere artık güvenmemeye başlarlar. Dahası, her toplulukta olduğu gibi, en yüksek itibar ve para ödülleri büyük bir olasılıkla gerçekte profesyonel rol yükümlülüklerine göre bir hayat süren uygulayıcılara bahsedilir. Diğer iş adamlarına benzemeksizin, sorumluluğu müşteriye atma ilkesine göre yaşayan uygulayıcı ise resmi ya da gayri-resmi olarak

topluluktan kendisini uzaklaşmış bulur.

Bu iki toplulukta da, var olan güçler, profesyonelin müşterileri ile olan ilişkisinde beliren özel rol tanımlamaları aracılığı ile yerine getirilir. Bu da şu demektir: profesyonel topluluk güçlü olduğu -ve yeni üyelerini bir grup toplumsallaşma süreçlerine tabi tuttuğu ve meslek üzerinde sürekli toplumsal kontrol biçimleri oluşturduğu ölçüde üyeleri de gerçek bir teşvikle karşı karşıya gelirler ve davranışsal talepleri meslek dışı dünyada yaşayanların taleplerinden farklı olur. Şu üç meslek -din adamlığı, askeriye ve tıp- yıllar boyu yeni meslek üyelerini önemli dış temaslardan hemen hemen ayrı tutarak yeni bir benlik ideali ve grup bilinci oluştururlar, gelecekteki başarıları için mesleğe olan toplumsal bağlılıklarını artırır ve uygun olmayan davranış ve tutumları için onları cezalandırırlar.¹¹ Bu toplumsallaşma, dış dünyadaki bir çocuğun toplumsallaşması gibi mükemmel olmayabilir, fakat bu zorunlu da değildir, zira profesyonel topluluğun değerleri toplumun değerlerinden çok büyük ölçüde farklı değildir.

Toplumsal kontrol toplumsallaşmanın sonuçlarını destekler ve burada tekraren, toplum ve meslek topluluğu karmaşık bir şekilde birbirleri ile etkileşme halindedirler. Meslek, toplululuk haline gelme derecesi ile uygulayıcıların değerleri ile toplumun ya da müşterilerinin değerleri arasındaki fark ile bağlantılı(correlation) olabilir. Bununla beraber, toplum açısından, profesyonel topluluk toplumun kabul ettiği etik kavramlara başvurarak, dışardaki kimselerce bazıları potansiyel olarak sömürmeye yönelik olarak görülse bile, etik yasalardaki her maddeyi doğrulamalıdır. İşi biraz daha karıştıracak olursak, müşteriler kendilerini koruyan maddelerin sadece kısmen farkındadırlar ve kendilerini bu maddelerle korumak üzere fazlaca bağlamazlar. Bu maddelere uyacak olanlar profesyonellerdir.

Bu potansiyel gerilimlerle bağlantılı olarak, etiğin (yazılı ya da yazısız) "işleyen kodları" büyük çapta dört grup insan bakımından uygun profesyonel davranışı tanımlıyor: daha geniş bir topluluk,

tecrübeli uygulayıcılar, yetkisiz uygulayıcılar ve müşteriler. Hukukçu mahkemede kendi müşterisini kontrol etmelidir. Hekim hastasını yetkili olmayan birisine gönderemez ve meslek topluluğu yetkisiz kimselere karşı toplumu yasalara uymaya zorlar. Açıktır ki, yasalar sadece bir öge ile uyumlu olma durumundadır, yani meslekten kişilerle. Öte yandan, diğer gruplar açısından meslek arkadaşları birbirlerinin davranışlarını kontrol ederler.

Sırası geldiğinde bu dört gruptan her biri belirli bazı toplumsal kontrol ölçütlerine sahiptirler: devletin yasal ögeleri aracılığı ile daha geniş bir topluluk, profesyonelin kabul etmesi veya reddetmesine bağlı olarak müşteriler, yetki veren devletin kurumları ya da profesyonellerden memnun olmayan müşterilere hizmet sunan profesyonel olmayan kişilerin hizmet sunması kadar itibar elde etme ve mesleki gelişme üzerinde kontrol kuran meslektaşlardan oluşan profesyonel topluluk.

Fakat, meslekler bu kontrol biçimlerinden sadece birine yaslanıyor olmaları ile farklılaşırlar. Hiçbir meslek profesyonellerle dolup taşan devlet dairelerine büyük ölçüde bağlanmaz. Müşterinin ekonomik kontrolü mesleğin kabul ettiği ölçütler üzerine kurulu ise, profesyonel topluluk kendi üzerine daha az kontrol geliştirir. Gerçekten de, profesyonel grubun kendi yargıları müşterinin yargıları ile uyuşmadığından dolayı üyeleri üzerinde kendi kontrolünü kurma gereğini duyar. Sonuç olarak, üyeler meslek topluluğunun koruma ihtiyacını hissederler ve talep ederler. Buna karşın, kurala aykırı bir durum mühendislikte söz konusudur; burada genelde müşteri tecrübelidir ve mühendisle ilişki içerisinde, meslekleri ne talep ediyorsa müşterilerde mühendislerden onu talep ederler. Sonuçta, diğer mesleklerle kıyaslanırsa, mühendis topluluğunun, üyeleri üzerinde daha az kontrolü vardır. Diğer bir aşırı uç iş insan ilişkileri ile ilgili mesleklerdir; örneğin, din işlerinde ve tıpta müşterilerin profesyonel olarak üretilen ürünü değerlendirebilecekleri düşünülmez. Yani, müşteri tercihleri meslek topluluğunun yargılarını yansıtmayacak ve uygulayıcılar üzerinde sıkı bir kontrol gerekecektir. Eğer bu tür mesleklerin bir soruna ilişkin tek-

nik kontrolleri zayıfsa, yetkili olmayan uygulayıcılar en başarılı konuma geçeceklerdir.

Bürokrasi yapısal ilişkilere daha ileri bir boyut kazandırır. Aynı zamanda bürokrat olan bir profesyonelin mesleki geleceği profesyonel topluluğa daha az bağlıdır ve grubun sıradan yaptırımları çok daha az etkilidir. Yine de, bürokrasi, bu kişileri, kendilerini mesleğin bir parçası sayan ve daha yüksekte görevli bulunan profesyonellerin tavsiyeleri üzerine, işten kovabilir, iş verebilir ya da daha ileri mevkilere getirebilir. Aynı şekilde, bürokrasi, profesyonel kişilere yönelik (kurallarını çekip aldığı profesyonel topluluklar gibi) kurallar koyar ve uygularlar, dolayısıyla toplum açısından bir kontrol mekanizması oluştururlar. Şüphesiz ki, sırası geldiğinde, meslek topluluğu uygun bir şekilde elemanlarını seçme açısından bürokrasiye sorumluluk duyar.

Yapılan olumsuz bir işi telafi etme açısından, meslek topluluğu üyelerine iki çeşit koruma sunar. Topluluk, profesyoneli, müşteriye ya da yaptıkları işi uygunsuz ya da alakasız gören meslek dışı nda kalan kimselere karşı korur. Hughes'in belirttiği gibi, örneğin, profesyonellerin kararlarındaki yanılğı payına ilişkin istatistik bilgiler sağlar.¹² Müşteriler profesyonellerin hatalı yargılarını dile getirirler bile, topluluk mesleği öyle bir yeniden yapılandırır ki meslek üyeleri meslek dışındakilerden daha iyi bir duruma gelirler.¹³ Dolayısıyla topluma karşı koruma bakımından, profesyoneller meslek topluluğunun toplumsal kontrolünü kabul ederler.

Sonuç olarak, toplum meslek topluluklarına karşı toplumsal kontrol sayesinde dolaylı bir kontrol kurar ve bu yüzden meslekler kendi kararlarını kendi kurallarına göre verebilirler. Mantıksal olarak şu sonuç çıkar: meslek topluluğu suç işleyenlerin cezasız kalacağı bir durumun yaratacağı itibar kaybından sakınırken, kurallarla dolu yapısı güçlenmiş olur. Profesyoneller bu ilişkiyi kendi çevrelerinde dile getirirler ve topluluklarının en kötü üyelerinin seçilerek yargılandığını iddia ederler. Dahası, meslek topluluğu üzerindeki meslek dışı kişilerin kontrolünden sakınmanın en etkili

yolunun kendi üyelerini kendilerinin sıkı bir kontrol altında tutmaları olduğunu sık sık dile getirirler. Yani, meslek topluluğunun üyeleri üzerindeki toplumsal kontrolü toplum içindeki meslek dışı kimselerin mesleği kontrole kalkışacakları korkusundan kaynaklanır. Disiplin yaratmada gösterilecek bir başarısızlık hem toplumdaki itibarı hem de meslek topluluğun özerkliğini azaltır.

Müşteri Seçimi ve Kamunun Değerlendirmeleri

Müşteri seçimleri bir tür toplumsal kontrol biçimidir. Bu seçimler, bir profesyonelin mesleki başarısında olduğu kadar mesleğin devam edip etmeyeceğinde de belirleyici bir rol oynar. Sırası geldiğinde, bu seçimler, toplumun elde ettiği profesyonel yardımın türünü de belirler.

Hemen hemen hiçbir müşteri isteyerek ahlaksız ya da beceriksiz bir profesyonele başvuramaz ve müşteriler daima kendi profesyonelinin mükemmel olduğunu iddia ederler. Oysa, hem resmi olmayan hem de kendi söylemleri aracılığıyla, profesyoneller bu seçimlerden olumlu bir şekilde bahsetmezler. Fakat, eğer müşterilerin verdikleri kararlar akıllı kararlar değilse ve meslek toplulukları da bu kararları doğru olarak yargılayabilecek tek kurumsa, o zaman toplumu bu konuda bilgilendirmemek, profesyonelin hizmet idealini zedelememi? Yani, eğer, toplum profesyonel bilgiden yararlanacaksa, meslek topluluğu, üyelerinin değerlendirmesini yayımlamalıdır. Bu şekilde, toplum daha iyi bir profesyonel yardım elde eder ve meslek topluluğu üyelerini toplumun onaylamasına daha açık bir hale getirir.

Şüphesiz ki, meslekler sıralanmaya alışık durumdadırlar. Birçok meslek okulunda öğrenciler sıralanırlar. Mesleklere giriş sınavları bazen sonuçları açıklanan sıralamalarla olur. Çok iyi çalışmalar için ödüller vardır. Meslek örgütleri ödül kazanmış üyelerine çeşitli görevler verirler. Yüksek ya da alçak düzeyde profesyonel yargılar sürekli olarak vardır. Topluluklar mevcut olduğu sürece, üyelerinin de davranışlarını değerlendirirler. Temel olarak profesyonel hayat başarı üzerine o kadar çok dayatılmıştır ki, alttan gelen bu tür yargılar sürekli olarak yapılır. Gerçekten de, meslek içindeki

sıralamalar bir tür toplumsal kontrol gibidir.

Buna rağmen, genelde, bu tür veriler kamuya ulaşmaz ve gizli bile olmasa bilinemezler. Meslek toplulukları toplum önünde kendi üyelerini sıralamazlar ve toplum da bunu istemez. Gerçekten de, mesleklerin içinde var olan değerlendirmeler topluluk içerisinde düşmanlıklar yaratır ve örneğin bilim alanında, profesyonel hayat içerisindeki sınırsız çekişmeler büyük üzüntüler yaratır. Ödüllere boğulan en başarılı üye başarısızlığı ve beceriksizliği yüzünden üzülebilir. Meslek topluluğunun koruyucu duvarları, belirli bir yaş, tecrübe, eğitim ve işin türünü, geçilebilecek beceri ve başarıyı tanımlayarak ve bu toplum önünde bu tür düşmanlıkları dile getirmeyi yasaklayarak, hasmane davranışları ve bundan doğan üzüntüleri sınırlar içerisinde tutar. Bu tür loncalar, herkesin ya da hemen hemen herkesin meslektaş olduğunu ve karınlarını doyuracak kadar bir geliri elde ettiklerinde meslekten olmayanlardan daha iyi bir şekilde hünelerlerini ortaya koyduklarını ileri sürerler.¹⁴ Bundan şu sonuç çıkar; bu tür tanımlamalar uygulayıcı toplumun imkansız olan taleplerine karşı korur, örneğin; kararlarında herhangi bir hata yapmamasını ya da en son gelişmiş buluşları ve teknikleri bilmesini talep etmek gibi. Dolayısıyla, meslektaşların eleştirilerini meslekten olmayanların önünde yapmalarına müsaade edilmez ve meslekler, bu tür eleştirilerin toplum içerisinde mesleklerin konumu düşüreceğini iddia ederek bu kuralı doğrularlar. Bu konuyla yakından ilgili bir sosyolojik önerme bu doğrulamayı onaylamak için ortaya atıldı: bu tür eleştiriler ve halkın gözündeki sıralamalar, meslek topluluğunun bağlarını (ki eleştiriler topluluğun başarılarını mümkün kılan bu bağların gücünü oluşturur) zayıflatır. Yani, eğer topluluk halinde hareket etmeye son verirse daha önemli olan diğer amaçlarını gerçekleştiremez.

Yapısal olarak, meslektaşları açık bir şekilde değerlendirmek stajyerleri değerlendirmekten farklıdır. Stajyerler henüz topluluk üyesi değildirler. Yani, nihai kararlar tercih edilse bile, değerlendirme süreçleri topluluk içerisindeki statüleri olumsuzlar ya da sorgularlar.

Dahası, bu tür değerlendirmeler sürekli olarak yapılırsa, hiçbir uygulayıcı kendi üyeliğinden emin olamaz. Oysa, paylaşılan kimlikten ve ortak gelecekten duyulan bu eminlik topluluğun en önemli ögesidir. Uygulamadaki bu ilişkilerin yakınlaşması mesleğe giriş standartları önemli ölçüde artırıldığında ortaya çıkar. Yani, bu, mesleğin eski üyelerinin uygun bir biçimde eğitim görmediklerinin halka açıklanmasıdır. Bunun yanı sıra, meslek birliğine duyulan sadakat kamudan çok hizmet yükümlülüklerine ağırlık vermeyi gerektirir ve "büyükbaba tavrı" bu iddianın şiddetini azaltır.

İki mantıksal sonuç daha belirtilmelidir. Her ne kadar kamunun değerlendirmeleri topluluğun gücünü artırsa bile, gerçekte toplumsal kontrolü daha geniş bir topluma bırakırlar. Zira, değer vererek yapılan sıralamalar, uzmanlaşma, kusal-kentsel yapılar ya da deneyim ölçütlerince profesyonelleri sınıflara ayırsa bile, listenin altına doğru bunun ekonomik etkisi, yok edici boyutlara ulaşır. O halde sonuç şudur: bu değerlendirmelerin yararı müşterilerin ya da meslekten olmayan kimselerin elindedir ve bu da toplumsal kontrol konusunda meslek topluluğun önceliğinin inkâr edilmesi anlamına gelir.

Sonuncu yapısal mantıksal sonuç şudur: meslek toplulukları içinde bulundukları toplumdan becerikli yeni üyeleri için ve artan eğitim olanakları açısından aşırı taleplerde bulunmak zorunda olacaktır. Çünkü, mevcut üyelerden önemli bir kısmı bu tür değerlendirmelerden dolayı müşteri desteğini elde edememişse, daha iyi diğer profesyoneller eğitimden geçirilmelidirler. Kamunun desteğini sağlamak ve becerikli kimseleri çekmek için, her meslek buna aynı anda yeltenirlerse, toplam talep karşılanmayabilir.

Toplum ile meslek toplulukları arasındaki ilişkideki bu yapısal öğeler her profesyonelin günlük olarak yaptıkları değerlendirmelerin derlenip toplanıp halka açıklanamayacağını ileri sürerler. Diğer yanda, -ister bürokrasi ister sadece bir birey olsun- müşterilerinin herhangi bir yönlendirme yapılmadan terk edilmesi meslek topluluğunu tamamen eğitimsiz bir müşteri kitlesinin insafına bırakmak

olur. Sonuç olarak, toplumu en azından dolaylı bir yolla bile olsa yönlendiren süreçler ve topluluk kalıpları vardır. Bunlar arasında şunlar sayılabilir: (1) kurumsal reklam, (2) profesyonel danışmanlar, (3) Hukuksal Danışma Planı gibi, çeşitli danışma planları ya da acil tıp danışma sistemi gibi, (4) fiziksel olarak birbirine yakın bürolardaki hekimlerin resmi olmayan uzmanlar birliği oluşturmaları, (5) resmi listeler ve yönlendirme kılavuzları oluşturma, (6) bürokraside yer edinme, (7) ödüller vb. dağıtmak.

Bunlar uygulamada vardır; fakat çok kaba ve dolaylı yönlendirmelerdir. Her bir meslekte var olan temel direkleri zayıflatmadan toplumun yaptığı seçimlerin gelişigüzel yapılma olasılığını azaltır. Diğer yanda, meslekler sosyolojik olarak bu iki uç arasında en doğru bir dengeyi bulmuş gibi gözükmemektedirler.

Özet

Burada sunulan karmaşık yapısal ilişkiler kısaca özetlenemez. İlk mesleklerin bir "topluluk" olma özelliklerinin nasıl bu kadar önemli olduğunu belirttik. İkinci olarak, diğer birçok topluluk gibi mesleklerin de toplum içerisinde yer aldığını ve ona bağımlı olduğunu vurguladık. Üçüncü olarak, bu ilişkilerin iki özgün yanını çözümledik, (1) toplumsallaşma ve toplumsal kontrol, (2) toplumun ve topluluğun desteğini ve yapısal olarak karşı çıktıkları noktalara değinerek, müşteri seçimi ve profesyonellerin değerlendirilmesi. Bu makalede, toplum ile topluluk arasında ve topluluk içerisinde yer alan bu ilişkilerin büyük bir önem arz ettiği fakat şimdiye kadar bu alanın pek keşfedilemediği ileri sürüldü.

Referenslar

- 1 Bkz. örneğin, George Simmel, "The Secret and the Secret Society" in The Sociology of Georg Simmel, çeviren, Kurt Wolff, Glencoe: The Free Press, 1950, s.307-379; William. F. Whyte, Street Corner Society, Chicago: University of Chicago, 1943; Louis Jriesberg, "National Security and Conduct in The Steel Gray Market", Social Forces, 34 (March, 1956) p.268-277, ve "Costumer Versus Colleague Ties Among Retail Furriers," Journal of Retailing, 29-30(Winter, 1954-55), p.173-176; The Executive Life ed.Fortune, Garden City: Doubleday, 1956; Allan W.Eister, "The Oxford Group Movement, Sociology and Social Research, 34(November, 1949); David Reiesman, "Some Informal Notes on American Churches and Sects", Confluence, 4(July, 1955), p.127-159; Paula Brown, "Bureaucracy in A Government Laboratory, Institute of Industrial Relations Reprint, No.36, Los Angeles: University of California, 1954;etc.
- 2 Diğer alanlar, William I.Goode, Robert K.Merton and Mary Jeab tarafından incelendi, The Professions in Modern Society, New York; Russell Sage Foundation, 1956.
- 3 Fakat, Albert J.Reiss'in vurguladığı özelliklere de bakınız, "Occupational Mobility of Professional Workers, American Sociological Review, 20(December, 1955), pp.693-700.
- 4 "Disiplin" in daha geniş bir tartışması için bkz. A.MCarr-Saunders and P.A.Wilson, The Professions, Oxford: Clarendon, 1933; Morris L.Cogan, "Toward a Definition of Profession", Harward Education Review, 23(Winter, 1953),p.35; Roscoe Pound, The Lawyer from Antiquity to Modern Times, St.Paul: west, 1953, p.4-10, Abraham Flexner, "Is Social Work a Profession?" School and Society, 1(1915), p.901-911; Louise D.Brandies. Bussiness-A Profession, Boston: Small, Maynard, 1914, p2; Robert D.Leigh, The Public Library in The United States. New York: Columbia University Press, 1950, p.186-189.
- 5 Bakınız, örneğin, hemşireliğin, sosyal çalışmacılığın, kütüphaneciliğin, meslek danışmanlığının, yönetimin ve iş yönetiminin meslek dergileri.
- 6 Alba M. Edwards, Comparative Occupation Statistics for the United

- States, 1870-1940, Washington, D.C.: U.S.G.P.O., 1943, p. 91, 11, 178-179; U.S Census of Population: 1950, Vol.II Characteristics of Population, Part 1, p.3 and p.261. Ek olarak "Comparability" tartışmasına bakınız.
- 7 National Opinions on Occupations, NORC, University of Denver, 1947, p.15-17. İlginçtir ki, çoğu profesyonel kendi itibarlarının yüksek olmadığına inanır.
- 8 Milton Friedman and Simon Kuznets, Income from Independent Professional Practice, New York: National Bureau of Economic Research, 1945, Ch.3; George J. Stigler, Employment and Compensation in Education, New York: National Bureau of Economic Research, Occasional Paper No.33, 1950, Tables 34,36.
- 9 P.A.Sorokin, "Leaders of Labor and Radical Movements in the United States and Foreign Countries", American Journal of Sociology, 33(November, 1927), p.399; Ek olarak bkz., Hans D.Mauksch, "The Social and Political Background of the Members of the Seventy-sixth United States Congress", M.A.Thesis, University of Chicago, 1951, P.102-103; John Brown Mason, "Lawyers in the 71st to 75th Congress: Their Legal education and Experience", Rocky Mountain La Review, 10(December, 1944), P.44; Jack N.Lott and Robert H.Coray, Law in Medical and dental Practice, Chicago: Foundation Press, 1942 Ch.VI. Başarılı bir profesyonel gittikçe daha çok yönetsel ve danışmanlık işlerine bulaşma durumunda kalıyor.
- 10 Yapılan işin uygunluğuna gelince, her meslek, dava sonucu tatmin edici olmasa bile, profesyoneller, işin layıkıyla yerine getirildiğine dair müşterileri ve belki de kendilerini ikna edecek bir "özüre" sahiptir. Akt.; Oswald C.Hering, "The Architect and His Clients", "The American Architect, 96(October 13, 1909), p.141, 143; Joseph Hudson, "Confessions of an Architect", Journal of American Institute of Architecture, 14(August, 1950), P.109; R.Steiner, Where Do People Take Their Troubles, Boston: Houghton Mifflin, 1945; Oswald Hall, "The Informal Organization of Medical Practice in an American City", basılamamış doktora tezi, University of Chicago, 1944, p.114-115; ve Josephine J.Williams, "Patients and Prejudice: Lay Attitudes Towards Women Physicians, " American Journal of Sociology, 51(January, 1946), P.285.

- 11 Yetişkinlerin toplumsallaşma süreçlerine ilişkin bkz. Lawrence S. Kubie, "Some Unsolved Problems of the Scientific Career", Part II, *American Scientist*, 42(January, 1954), P.105-106, 112; William Osler, "The Master World in Medicine", *Aequanimitas*, Philadelphia: Blakiston, 1926, p.379; Mary Jean Huntigton, "The Development of A professional Self-Image Among Medical Students", in *The Student Physician*, Edited, Robert K. Merton et al., Cambridge: Harvard University Press, 1957 and Howard S. Becker and Lamcs W. Carper, "The Development of Identification with an Occupation", *American Journal of Sociology*, 61(January, 1956), p.291-292.
- 12 Everett C.Hughes, "Mistakes at Work", *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 17(August, 1951), p.320-327.
- 13 İyi kontrol edilmiş bir meslekteki bu kalıbın mükemmel bir analizi için Oswald Hall tarafından yapıldı. Bkz a.g.e. ve "The Informal Organization of the Medical Profession", *Canadian Journal of Economics and Political Science*, 12(February, 1946), p.30-44, and "the Stages of a Medical Career", *American journal of Sociology*, 53(March, 1948), p.327-336.
- 14 Akademiklerin başarılı olma üzerinde önemle durdukları fakat üyeler arasında hiyerarşik bir sıralama olsa bile "eşitlik" ilkesinde ısrarlıdırlar.
- 15 Charles O.Porter, *Lawyers Reference Plans: A Manual for Local Bar Associations*, Boston: Poole Bros. for Survey of Legal Profession, 1946; ve Edgar A.Schuler, Robert J. Mowitz and Albert J.Mayer, *Medical Public Relations*. Detroit: Edwards, 1952, p.14.
- 16 Bkz. *American Architects Directory*'de ki veriler, hazırlayan, George S. Koyl, New York: Bowker, 1955; *Martindale_Hubbell Law Directory*, 1956: *Medical Directory of New York State*, Vol. 46, New York: Medical Society of the State of New York,1955; etc.

DOKTORLAR VE HUKUKÇULAR: MESLEKSEL TEORİSİ ÜZERİNE BİR YORUM*

Dietrich Rueschemeyer

I

Büyük ölçüde işlevselci olan şu andaki profesyonel meslekler kuramı mesleklerin toplum içerisindeki işlevini ve konumunu açıklamaya yönelik iki önemli özelliğini vurgular. Bu kuram, meslekleri, (1) sistematik bir bilgi yığını ve (2) toplumun merkezi değerleriyle yakından ilgili sorunları çözmek amacıyla hizmete yönelik olduklarını söyler. Yüksek düzeyde öğrenilen uzmanlık bilgileri özel toplumsal kontrol sorunları yaratır: meslek dışındaki kişiler profesyonellerin yaptıkları işi değerlendiremezler; çoğu durumda, somut amaçlar bile koyamazlar. Bu şu demektir; sanayi toplumlarında iki tür yaygın toplumsal kontrol biçimi (ki bunlar, resmi konumlardan kaynaklanan bürokratik denetleme ve müşterilerin yargıları) artık geçerli değildir. Diğer yandan, tehlikede olan değer ve çıkarlardan dolayı, toplumsal kontrole duyulan ihtiyaç ivedilik arz eder.

Bu ikilem, gerekli duyulan teknik uzmanlığın kurulması ve profesyonel görevler açısından merkezi bir yeri olan değer ve normlarla sıkı bir bağlılığın yaratılmasına yönelik uzun bir toplumsallaşma süreci sayesinde ortaya çıkan, bireysel olarak kendi kendini kontrol etme duygusunun ısrarla üzerinde durulması ile çözülür.¹ Dahası, değerler ve normlar meslek kültüründe ve yapısında kurumsallaşmış bulunmaktadır. Dolayısıyla, bireysel olarak kendi kendini kontrol etme meslektaş topluluğunun resmi ya da resmi olmayan kontrolü ile tamamlanmıştır. Kendi kendine kontrol talebinin "toplumsal çıkarlara yönelik" olmasından dolayı, bunun değerini takdir

* Bu makalenin aslı için bkz. Rueschemeyer, D., "Doctor and Lawyers: A Comment on the Theory of the Professions", Canadian Review of Sociology and Anthropology, I(Feb 1964) 17-30.

eden toplum, mesleklere yüksek gelir, itibar gibi avantaj ve imtiyazlar verir ve ayrıca mesleksel özerkliği, meslekten anlamayan kimse-lerin kontrolünden ve müdahalelerinden korur. Profesyonel olmayan rakipler, müşteriler, kitle iletişim araçları ve özellikle hükümet kurumları da kontrol kurmaya çalışırlar: meslek özerkliği, "uç kağıtçılara karşı" yapılan yasalar aracılığı ile, bir tür rekabeti sınırlayan normlar ve mesleksel başvuru kalıpları yaratarak, yapılan profesyonel bir işi değerlendirme de yine müstesna bir profesyonel uzmanlığın kullanılmasını ısrar ederek, hükümete profesyonel tavsiyeler vererek, bu kontrol mekanizmalarına karşı korunmuştur.

Mesleklere özgü toplumsal kontrol yapısı, en azından aşırı biçimlerinde, mesleklerin diğer özelliklerini açıklamak için birbiri ile ilişkili bir dizi hipotezin odak noktasını oluşturur. Her meslek, reklam vermeyi sınırlayan ya da yasaklayan normlara sahiptir. Görünüşte önemsiz gibi duran bu olgu, birçok şekilde odaktaki sorunla ilgilidir. (1) Reklam vermedeki sınırlamalar, simgesel olarak profesyonel mesleklerde maddi başarının kendi içinde önemli olduğu ve diğer mesleklerden daha saygın olmanın temelini oluşturduğu iş dünyası arasında ki alt-kültür farklarını vurgulamaya yarar.² (2) Yasal olarak reklam, çeşitli meslek üyelerinin kalitesi hakkında müşterinin karar vermesini hedefler. Bu, müşteriye yüksek teknik standartların devamı ile karşılaştırılamayacak düzeyde bir kontrol olanağı verir.³ (3) Reklam baskı altında kalan profesyonelin meslek normalarından sapmasına neden olacak ölçüde rekabeti artırabilir. (4) Reklama konan sınırlamalar, meslek üyelerini kendi "kardeşleri (meslektaşları)" ile ilgilenmeye zorlar, çünkü, bireysel hesap yapma olasılığını sınırlar. Böylece, profesyonel topluluğun kimliğini sağlayan diğer mekanizmalar pekişir ve kolektif toplumsal kontrolü kuvvetlendirir.

Sosyolojinin bu alanını (yani meslekler sosyolojisini, çn), tıp mesleğine ilişkin çalışmalar belirledi ve teorik modellerin değerlendirilmesini ve gelişimini büyük ölçüde etkiledi. Bu makalede, tıp ve hukuk mesleği arasında bazı karşılaştırmalar yapacağım ve önerdikleri teorik modele ilişkin bazı düzeltmeleri vurgulamaya çalışacağım.

II

Hukuk ve tıp meslekleri, tartıştığımız teorik modellerin özünü oluşturan iki açıdan anlamlı bir şekilde farklılaşırlar: özgün uzmanlık alanlarının doğası ve profesyonel işin anacına yönelik toplumsal değerler.

Çok istisnai durumlar dışında, tıp mesleğinin hangi merkezi değerlere yönelik olduğuna ilişkin hemen hemen bir uzlaşma vardır. Toplum ve kurumları kadar, doktor ve hasta, doktorun meslektaş grubu ve hastanın ailesi, arkadaşları, diğer bir bağlamda, aynı roldeki arkadaşları, sağlık kavramının temel tanımı ve diğer değerleri bakımından bunun önemi üzerinde hemfikirdirler.

Hukuk mesleği açısından durum çok daha karmaşıktır. Sağlık gibi adalet de toplumsal değer hiyerarşisinde üst yerleri tutar. Bunun yanı sıra, adaletin gerçek tanımı söz konusu olduğunda, geniş ölçüde hemfikir olunan ve açıkça anlaşılan alanların olduğu kadar önemli ölçüde belirsizliklerin ve geniş ayrılıkların olduğu alanlar da vardır. Kesindir ki, yasalar ve yerleşik hukuk kuralları "adil" olma varsayımı taşırlar, fakat, adil olmama kavramı hiçbir şekilde seyrek görülen bir kavram da değildir.

Adaletin bu farklı algılanışı birbirleri ile çatışan çıkarlar anlamına gelmez. Belirli bir adalet düşüncesine karşı çıkan çıkar sahipleri, farklı bir adalet düşüncesi iddiasında bulunmazlar, hali hazırda geçerli olan belirsizlik bu görüşleri gölgeler. Çatışan çıkarlar hukuk ve tıp mesleği arasındaki bu noktaya ilişkin ikinci bir farkı ortaya çıkarır. Müşterinin çıkarları avukatın adil diye düşündüğüyle uyuşmazken, hastanın çıkarı sağlığa kavuşmanın karşısında olamaz.⁴

Çatışan çıkarlar ve adaletin az ya da çok birbirine bağlı farkı tanımları toplumsal yapı içerisinde gelişigüzel dağıtılmamıştır. Bunlar, çeşitli alt gruplarla, özellikle farklı sosyo-ekonomik tabakalarla, etnik ve dinsel gruplarla ilgilidirler. Göreli olarak düşük derecedeki bir uzlaşma, bu gruplar içerisinde göreli olarak yüksek derecede bir uzlaşma ile çelişir. Toplumsal değerlerin uzlaşmazlığı ve

alt grup değerlerdeki uzlaşma arasında kutuplaşma din mesleği ile de çatışma halindedir. Bunun yanı sıra, adalet düşüncesinde çeşitlilik sadece dolaylı bir şekilde siyaset alanında dile getirilirken, dinsel bağlılıklarda çeşitlilik en azından liberal Batı toplumlarında yasal olarak yerleşmiş bulunmaktadır. Dahası, din adamının işi, kendi alt gruplarının ortasında yer alırken,⁵ hukukçunun eylemleri, alt grubun sınırlarını geçerek ve birincil sadakatinin, adaletin çeşitli şekillerde yapılan tanımları arasında belirsiz uzlaşmaları temsil eden değer yönelimleri sistemlerine yönelik olması beklenir.

Nihayi toplumsal değerler açısından, insanların sadece çok sınırlı ölçüde düşünüp hareket edebildikleri söylenebilir. İnsanları gerçekte yönlendiren değerler ve normlar daha yakın çevredeki kurumsal düzenlemeler ve rol beklentileri ile iç içedir. Bunun için, adaletin birbiri ile çatışan tanımları, eğer belirsiz ve muğlak bir şekilde tanımlanmış ve açık bir şekilde formula edilmemiş, özel kurum ve kuruluşlarda yerleşmemişse, hukuk mesleğinin işlevleri ve yapısı bakımından çok az öneme sahiptir.

Bunun yanı sıra, buradaki tartışma, aslında kurumsallaşmış toplumsal hayatın gerekleri ile rekabet edemeyen ve belirsiz olduklarından dolayı çatışan kavramlar için bütünleştirici mekanizma işlevi gören nihayi değerlerle ilgilidir. Genel bir adalet kavramı daha çok ikinci kategori ile örtüşürken, sağlığın değerinin bunlardan hiçbirisi ile ilişkili olmadığı belirtilmelidir. Fakat, bu tür nihayi değerler bile davranışlar açısından sonuçsuz değildir. Dahası, çatışan adalet düşüncesi bir dereceye kadar çıkarlarla ilgilidir ve bazı özel gruplarda, örgütlerde ve kurumlarda yerleşmiştir.

Temel bir adalet tanımı üzerindeki kısmî uzlaşmazlığa rağmen, tıp ve hukuk mesleği kurumları bir bakımdan benzerdirler ve bu değer uzlaşmazlıklarını daha çok önemli kılar. Kamuoyu her iki mesleğin merkezi değerlerinin kullanımıyla oldukça ilgilidir. Adalet ve sağlık değerlerinin çiğnenmesi ve bilerek ihmal edilmesi her nasıl anlaşılırsa anlaşılınsın, önemli ölçüde konuyla alakası olmayan üçüncü tarafların ahlaksal tepkileri ile karşılaşır.

Bu bağlamda, gelişmiş bir hukuk mesleğinin özelliği olan süreçsel hukuğun vurgulanması, hissel olarak algılanması, adalet anlayışının açık ihmaline karşı bir savunma gibi değerlendirilebilir ve sadece, çıkar çatışmasından doğan siyasi şiddet, eğilimlere ve duygulara karşı bir koruma olarak görülemez. Bunun yanında, adaletin aşırı bir şekilde süreçsel olarak düşünülmesi aynı zamanda mesleklerin değer yönelimleri ile mesleklerin farklı "kamu"ları arasındaki yabancılaşmanın kaynağını yaratır.

Hekimlerin teknik uzmanlığı sistematik bilim teorisine dayanır. Bu bilginin gerçek uygulanım alanında, daha az rasyonelleşmiş ve "tıp sanatı" olarak adlandırılabilen diğer öğeler önemli rol oynar, örneğin, belirsiz ve yetersiz ipuçlarını kullanarak teşhisde bulunma sanatı, bazı el becerileri, tedavi etme sürecinde kişilerarası ilişkileri kullanma gibi. Bununla beraber, bütün bunlar, hekimin uzmanı olduğu, tıp bilgisi alanıyla yakından ilgilidir.

Hekimlerle hukukçuların teknik uzmanlıklarını karşılaştırsak, üç önemli fark ortaya çıkar.

İlkin, hukukçunun bilgisi bilimsel değildir. Doğa yasaları temelinde olayların açıklanması ve yordanması ile ilgili değildir; daha çok toplumsal normlarla bunların uygulanmasındaki kurallarla ilgilidir. Bu normlar ve kurallar rahat bir şekilde eğitim verilmesi ve tutarsızlıkların ve çelişkilerin giderilmesi için sistematik hale getirilmiştir. Fakat ortaya çıkan bilgi, uygulamaya yardım etmek ve daha fazla gelişme sağlamak için tasarlanmış sadece bir tek normatif sistemin betimlenmesi olarak kalır.

Yine bu gelişme yorum gerektirir. Doğa kanunlarının tersine hukuk normları insan kararına bağlıdır. Tıp bilgisindeki değişimler yeni buluşlardan kaynaklanır; hukuk bilgisindeki değişiklikler, yasa yapıcı, hakim, dava vekili, hukukçu yazıcılar ve hukuk profesörleri gibi görevler üstlenen hukuk mesleği üyelerinin önemli ölçüde etilediği kararlar ile mahkeme ve parlamento kararlarına bağlıdır. Bu yüzden, tıp bilgisinin içeriği geniş ölçüde tıp mesleğinin değer yönelimlerinden bağımsızken, kalıplaşmış toplumsal çatışmalara tabi olan hukuk mesleğinin değer yönelimleri hukuğun gelişiminde önemli bir rol oynar.

İkinci olarak, hukukçunun yeterliliği büyük ölçüde onun hukuk bilgisi ile ya çok az ilintilidir ya da hiçbir ilgisi yoktur. Hukuk toplumsal kontrolün genel bir biçimi olduğundan, hukuksal uygulamalar bir çok toplumsal durumu içine alır. Farklı uygulamalar hukuksal olduğu kadar toplumsal bağamları da gerekli kılar. Bu yüzden, iyi bir avukattan belirli durumlar için genel bir bilgi ve büyük çapta "dünyasal bilgi" bekleriz. Bu hukuksal olmayan bilgi ve yetenekleri temelinde hukukçular müşterilerine ekonomik tavsiyelerde bulunarak ve "know-how" sağlayarak uzmanlıklarının dışına taşarlar. Tartıştığımız teorik modelin temel önermeleri tam anlamıyla bu etkinliklere uygulanamaz; bunlar sistematik teori üzerine kurulmamışlardır, müşteri sadece kendi açısından bunları değerlendirme durumundadır ve toplum bunlara hukuksal etkinliklerde olduğu kadar aynı ahlaksal önemi vermez.

Son olarak, açık bir şekilde, hukukçuların yaptığı işte rasyonelleşmiş kişisel bir becerinin hakimlerin içinde olduğundan daha önemli bir role sahip olduğu söylenemez. Hukukçunun müşterisi ile olan ilişkisi, doktor-hasta ilişkisine çok benzerdir,⁶ fakat ek olarak kişisel beceriler dava açmada ve müzakere yapmada (ki bunlar hukukçunun asıl iş alanlarıdır) çok büyük bir öneme sahiptir. O halde, tıp mesleğine kıyasla, hukukçunun teknik yeterliliği, yani hukuksal bilgisi, işi ile daha az ilgilidir fakat, genel entelektüel yetenekleri, uzmanlık alanı dışında kalan çeşitli bilgi alanları ve kişiler-arası ilişkileri ele alış tarzındaki becerisi çok daha önemlidir. Hukuksal olmayan etkinliklerde, profesyonel ile meslekten olmayanlar arasındaki uçurum önemli ölçüde azaltılabilir. Eğitimi aldığı uzmanlığının temeli olan kültürel geleneğinin bazıları bilimsel bilgi değildir; hukuk ilkeleri sistemi ve normları, mesleğin değer yönelimlerinden geniş ölçüde etkilenen uygulama ve gelişmelerdir. Bu değer yönelimi açık olmaktan çok uzaktır ve ek olarak toplumsal değer çarşmasına ve belirli bir adalet düşüncesine tezat teşkil eden, çatışan çıkarların, etkisine tabidir. Aynı zamanda, kamunun, çeşilli şekillerde kabul edilmiş değerlerin kullanımına ilgi duyması da oldukça sıktır.

III

Bu noktaya kadar, hukuk ve tıp mesleklerini, teorik model, teknik yeterlilik ve mesleki çalışmanın hedeflediği toplumsal değerler gibi bağımsız değişkenler temelinde karşılaştırdık. İki meslek arasında bağımsız değişken gibi düşünülebilcek kendi kendilerini kontrol etme gibi özellikleri bakımından da benzer farklılıklar olduğunu söylemeliyiz.

Nihayi değerler özgün ve somut normatif kalıpları yasallaştırma açısından önemlidir. Bir toplumda, mesleğin yönelimlerini özel normlarını belirleyen nihayi değerlerin somut anlamlarına ilişkin belirsizlikler ve uzlaşmazlıklar olduğu ölçüde, meslek üyeleri açısından bu değerlerin hiç bağlayıcı olmayacaklarını ve özgün normların, eğer "kuralı çiğnemek birinin yanına kar kalıyorsa", gelecekteki kuralların durumuna düşeceklerini bekleyebiliriz.

Bir mesleğin merkezi "başvuru değerlerin"e ilişkin toplumsal bir uzlaşmazlık ve belirsizlik, mesleğin az ya da çok uzağında duran gruplarca nasıl algılandığı ve değerlendirildiğini de belirler. Gerçekten de, hukuk mesleğinin kamu da bıraktığı imaj şüphe ve belirsizliklerle özetlenebilir. Eğer hukuk mesleği belirli toplumsal sınıflar ya da din ve etnik gruplarla bağlantılıysa ve eğer mesleğin en bilinen işleri çatışmalı durumlarla ve halihazırda suçlu kişiler ve ahlaksal açıdan şüpheli durumlarla ilgili ise bu şüphe ve belirsizlikler daha da güçlenir. Eğer, meslek, çok önemli değer yönelimleri ve çıkarlar çevresinde birlik oluşturmuşsa, mesleğin kamu imajını küçültür öğeler, mesleğin kimlik bilincini ve grup içindeki dayanışmasını azaltacaktır.

Kurumsal kalıplar içerisinde birbirine bağlanmış normları, değerleri ve hukukçuların rol beklentilerini gözönüne alan kapsamlı bir çalışma, hukuk mesleğinin çeşitli öğelerine yönelik grupları ve rol kalıplarını araştırma zorunda kalacaktır. Bu ilişkilerdeki toplumsal kontrol dengesini değerlendirirken, hukukçuların göreceli uzmanlık düzeyi ve rol kalıpları özel bir ilgi gerektirecektir. Bu tür bir araştırma daha çok ampirik delillerin birikmesi için beklemek durumunda kalacaktır.⁷ Bunun yanı sıra, hukukçular ve müşteriler

arasındaki ilişkilerden doğan bir grup olarak hukuk mesleğini ilgilendiren bazı sonuçlara işaret etmek mümkündür.

Bu tür mesleklerin sundukları hizmetler aşırı düzeyde pahalıdır. Bunun için, vergi ve yardım fonları profesyonellerin aldıkları ücretleri desteklemediği sürece, her ne kadar her meslek nüfusun her kesimine hizmet etme idealine sadık kalsa bile, orta ya da üst sınıflar kendi kendilerinin patronu olan meslek gruplarının müşteri tabakasında alt sınıflardan daha fazlaca temsil edilirler. Tıp mesleğine kıyasla bu eğilim üç etken sayesinde daha da kuvvetlenmiştir: ilkin, hukuksal diye tasvir edilen sorunlar orta ya da üst sınıflarda daha çoktur; ikinci olarak, hukuksal hizmetlerin talep esnekliği tıp hizmetleri için duyulandan daha fazladır; üçüncü olarak, vergi yardım fonları tıp sorunlarında, hukuksal sorunlar için harcadığından daha cömertce harcanır. Yapısal olarak bu durum hukuk mesleğini, değerlere ilişkin varolan uzlaşmazlıkların etkisine karşı korur, bir yandan da bu değerleri orta ve üst sınıfla daha yakın ilişkiler içerisine sokar.⁸

Bir mesleğin müşterileri, meslek üyeleri arasında farklı şekillerde dağıtılmıştır. Teknik uzmanlaşmaya ek olarak ve genellikle buna bağlı olarak, belirli bir etnik ve toplumsal kökenden gelen müşteri ve hastalara doğru özel bir uzmanlaşma eğilimi buluyoruz.⁹ Hukuk alanında, müşteri potansiyeli tıp alanından daha geniş olmasına rağmen, bazı etkenler hukuk mesleğinin müşteri kökeni aracılığıyla uzmanlaşma eğilimini kuvvetlendirecek ve bu tür müşteri farklılaşmasına önem addedecek gibi görünmektedir. İlkın, müşterilerin sınıf konumları ile sorunlarının hukuksal özellikleri ve zorlukları arasında kaba bir bağlantı vardır. Dahası, müşterilerin gözünde, sorunlarına, sadece hukuksal yeterlilik istemeyen aynı zamanda belirli bazı tutumları ve değer yönelimlerini gerekli kılan çözümleri üreten her doktora da emanet etmezler. Sonuç olarak, hukukçuların hukuksal olmayan becerileri, özellikle insanlar arası ilişkilerdeki kabiliyetleri sınıf kavramı ile yakından ilgilidir; yöneticilerle müzakere yapma becerileri bölgesel yönetimlerdeki küçük memurlarla başatmeden çok farklıdır.

Belirli toplumsal sınıf ya da etnik kökenden gelen müşterilerle olan bağlantılar, sadece, tıp mesleğinden çok hukuk mesleğinin bir özelliği değil fakat aynı zamanda hekimlerden çok hukukçular açısından önemli sonuçları olan bir konudur. Bu farklı bağlantılar arasında özellikle önem verilen etkenlerden bazıları şunlardır: karşıt çıkarlar ve çatışan adalet düşüncesi ve bilimsel bilgi ile kıyaslandığında, laik hukukun müşterilerden gelen bir baskı ile karşılaşıldığında kararlı bir yönelim olanağı sağlayan başvuru noktalarında (points of reference) önemli ölçüde zayıflık göstermesi.¹⁰ Dahası, hukuk alanındaki müşteriler bu tür baskılara hastalardan daha sık başvuracak ve bu şekilde davranma açısından genelde daha iyi bir konumda olacaklardır; sağlıkları tehlikede değildir; sınıf konumlarına uygun olarak yüksek derecede eğitim alarak normalin daha üzerindedirler; ve eğer hukukçu kendisini bütünüyle hukuksal sorunlarla sınırlamamışsa, müşteri ile hukukçu arasındaki uzmanlık açısından var olan açıklık tamamen ortadan kalkabilir.

Hukuk ve tıp mesleği arasındaki son bir fark bu bağlamda belirtilebilir. Bazı istisnaların olmasına rağmen, doktorun hastaları genelde bir tek kişidir, hukukçunununki ise genelde resmi örgütlerdir. Örgütler sıradan müşteri ve hastalardan daha fazla devamı olan işler getirirler ve eğer kendi hukukçuları varsa, tuttukları hukukçuların nasıl iş yaptıklarını kendi hukukçuları vasıtasıyla denetlerler. Ek olarak, bu örgütler, kendi sorunlarına benzer sorunları olan diğer örgütlerle çeşitli ve karışık bir yolla ilişki halindedirler. Bu yüzden, örgütsel müşteriler, bireysel müşterilerden çok daha fazla toplumsal bir kontrol kurarlar. Hukuk çevrelerindeki profesyonelin yüksek düzeydeki katılımı kendisi ile müşterisi arasındaki uzmanlık bakımından var olan açıklığı önemli ölçüde azaltır.¹¹

Bu etkenler gelir ve mesleki saygı bakımından baro içerisinde bir tabakalaşmaya neden olur; daha düşük bir düzeyde bile olsa bu süreç diğer mesleklerde de bulunur. Aynı zamanda, baronun çeşitli öğelerini farklı değer yönelimleri ve çıkarları olan müşteri gruplarından gelen güçlü etkilerle karşı karşıya bırakır, böylece, mesleğin geleneksel yönelimlerinden sapması ya da meslek

ölkülerinin bazı ögelerini vurgulamak ya da küçük düşürmek için baskı kurarlar. Hukukçuların değeri yönelimlerini ve tutumlarını kısmen belirleyen farklı müşteri ortamları aracılığıyla oluşan barodaki farklılaşmalar mesleki dayanışma üzerine gölge düşürecekler. Bir grup olarak meslekleri aracılığıyla kimlik kazanma eğilimini düşürecek ve mesleğin yerine getirmesi gereken resmi ya da gayri resmi toplumsal kontrol olanaklarını ciddi bir biçimde sınırlayacaktır. Mesleğin ahlaksal taahhütlerini, hukukçu-müşteri ilişkisini ve bundan doğan erdemleri aşan değerlere indirgeyecektir.

Bu eğilimler, profesyonellerin toplumsallaşma sürecinde edindikleri ortak değer yönelimlerinin çok iyi bir şekilde uluslararasılaştırılması ile dengelenebilir. Birleşik Devletler'de, hukukçuların toplumsallaşması önemli ölçüde değişiklikler arz eder¹² ve bu heterojenlik bir yanda toplumsal sınıf yapısına ve diğer yanda Baro içerisindeki tabakalaşmaya sıkıca bağlıdır. Etnik ve sınıfsal köken değişebilir ve hukuk eğitimi öncesindeki eğitimin uzunluğu ve kalitesi, hukuk eğitiminin türü ve kalitesi, işteki tecrübenin bir kısmı olarak hukuksal olmayan işlerde ne kadar çalışıldığı ve son olarak, hukuk alanında hangi konumda ve ne tür bir iş yapıldığı ile yakından ilgilidir. Toplumsallaşma ve işe alma yapısı, tartıştığımız hukuk mesleğinin kendine özgü bir özelliğini oluşturmuyor. Büyük ölçüde, Birleşik Devletler'deki yüksek eğitimin genel yapısına ve resmi olarak hukuk eğitiminin kurumsallaştığı zamana bağlıdır.¹³ Diğer yanda, başlamaya kararsız mesleki geleneklerle ilişkisiz değildir ve müşterilerden ve diğer başvuru gruplarından gelen karşı etkilere ve büyük ölçüde sınıf ve alt kültür kökenli teknik olmayan birçok öğeleri içeren mesleki yeterliklere bağlıdır. Mesleki toplumsallaşmadaki heterojenlik bir kez geliştirildiğinde mesleğin kendisindeki heterojenlikle kuvvetlenir.¹⁴

Her ne kadar, buradaki inceleme Amerika'daki veriler üzerine kurulmuşsa da, hukuk mesleğinin ayırıcı özellikleri Birleşik Devletlerle, onun hukuksal, ekonomik ve siyasi sistemi ile sınırlanamaz. Bununla birlikte, derecesi ve sorunları farklı toplumsal koşullara göre değişir.

VI

Hukuk ve tıp mesleği arasındaki bu karşılaştırmaların, mesleklerle ilişkin geliştirilen sosyoloji modelleri açısından ne gibi sorunları vardır?

Modelin bağımsız diye tanımladığı değişkenler bakımından hukuk mesleğinin üç ayırıcı özelliği vurgulandı: (1) Sistematik bilgi yumağı bilimsellik özelliğini göstermiyor. (2) Mesleğin kendisini adadığı değerler toplumsal uzlaşmazlık ve kalıplaşmış çıkar çatışması ile ilgilidir. (3) Çeşitli etkenler hukukçu ve arkadaşları arasındaki yeterlilik açısından farklılığı azaltma eğilimindedir.

Hukuk mesleğine ilişkin şu anda bilinen ve tahmin edilenler ilk iki noktanın modelin bağımlı değişkenleri açısından öncmlı sorunlar yarattığını söylemişse de, model içinde hesaba katılmamışlardır. Üçüncü nokta, hukuk mesleğini profesyonelleşmenin temel boyutlarından biri içerisinde görelı olarak düşük bir konuma yerleştirir. Model bu durum açısından az ya da çok belirli açık sonuçlar çıkarmıştır. Bunlar doğrulanmadığında, diğer öğelerin modelin bağımsız değişkenlerin işlevsel eşitleri olarak fark edilip edilemeyeceğı sorusu ortaya çıkar.

Ne ilkin söylenen özgün noktalar ne de bunlardan doğacak sorunlar hiçbir şekilde hukuk mesleğı ile sınırlı değildir. Tıp da dahil olmak üzere, az ya da çok diğer mesleklerle de ilişkindir. Modelin gözden geçirilmesi için birkaç öneri, özgün hipotezler olmaktan çok "genel bir yönelim" şeklinde ifade edilebilir.

1-Tartıştığımız model farklı bilgi türleri bakımından yeteri kadar farklılaşmıyor; bilimsel bilginin ve bundan doğan, örneğin rasyonelleşme ve değişim için hazır olma gibi sonuçları fazlası ile vurguluyor. Klasik meslekler arasında sayılan ne hukuk mesleğı ne din adamlığı mesleğı ne de askeriye ile bağdaşılıyor. Sanayileşme sırasında gelişen yeni mesleklerle örtüşüyor fakat, bu gelişme mesleklerle ne bilimsel bir temelde alternatif oluşturdu ne de benzer bir kalıba soktu.¹⁵ Hukuk ve din mesleğı gibi mesleklerinin özü bilimsel önermelerden oluşan kültürel geleneğın parçaları ile ilgilidir.

Dikkatlerimizi mesleklerin ve yarı-mesleklerin bilgi temellerindeki normatif ve evrimsel öğelere çevirirsek, metafizik önermelerin, durumların evrimsel tanımlar ve normlara ilişkin bilgilerin bu mesleklerde az ya da çok önemli bir rolü olduğunu söyleyebiliriz. Bu yüzden, her ne kadar, psikiyatri ile tıp arasındaki ilişki her geçen gün daha da bulanıklaşsa da, sağlıklı olmayı sağlayan ve bunun nasıl olacağını söyleyen faktörler psikiyatride tıp da olduğundan çok daha fazla bilimsel olmayan önermelere bağlı gözükmektedir.

2-İşlevselci teorinin çatışma ve uzlaşmazlığı ihmal ettiğine ilişkin çok şey söylendi; genelde de, eleştiriler çok fazla basitleştirildi ve önerilen alternatifler toplumsal gerçekliğin diğer boyutlarını daha fazla ihmal etti. Tıp paradigmasının da belirdiği gibi mesleklerin kuramsal modeli, yüksek düzeyde toplumsal ve mesleklerarası değer uzlaşmasının var olduğunu ileri sürer.¹⁶ Hukuk mesleğinde bu tür bir toplumsal uzlaşma adaletin neyi gerektirdiğine ilişkin tanımlar bakımından bir uzlaşmazlıkta iç içedir. Bununla birlikte, adalet düşüncesine karşıt olabilecek çatışan çıkarlar bulabiliyoruz.

Dikkatleri karşıt ve çatışan değer yönelimleri ve çıkarlara yöneltmenin, tıp da dahil olmak üzere, her meslek açısından faydalı olacağı söylenebilir. Bu tür bir inceleme, "sağlığın", "adaletin" ve "düzenin" değeri gibi yukarda kullanılan kavramların ötesine gitmeli ve daha çok farklılaşmalıdır. Tanımlama ve görelî sıralama, ahlaksal duyguların ve ilgilerin uygulama açısından yoğunluğu, çıkar ilişkileri, muğlakta kalan öğeler gibi değer yönelimleri, iş bulma alanları, toplumsallaşma çevresi, şimdiki ya da gelecekteki müşteri grubu, kamuoyunun düşüncesi ve denetleme/yönlendirme kurumları gibi meslekler için önemli olan alt kültürler ve diğer çeşitli gruplar aracılığıyla tanımlanmak zorundadırlar. Bu çeşitli yönelimler ve çıkarların meslekler üzerindeki etkileri rol, rol kümeleri ve rol çatışmaları, başvuru grupları ve sapkın davranışları inceleyen mevcut orta-boy kuramlar aracılığıyla araştırılabilir.

3-Hukuk mesleğinde daha açıkça görülebilecek üçüncü özellik

teorik model aracılığıyla daha kolayca araştırılabilir. Hukukçu ile arkadaşları arasında uzmanlık açısından fark çeşitli şekillerde ve derecelerde azaltılmışsa, o zaman hukuk mesleği üyeleri mesleğin ideal tip özelliği konusunda düşük not almışlardır. Bunun, mesleğin gelirini, saygınlığını ve itibarını azaltacağı gibi özerkliğin de azalmasına yol açacağı beklenmelidir. Bu durum, kütüphanecilik¹⁷, sosyal çalışmacılık ve diğer yarı-mesleklerdeki duruma çok benzemektedir. Bu beklenti Baro'nun bazı kesimlerince, özellikle metropol alanlarda bireysel olarak çalışan uygulamacılarca desteklenmiş; fakat hukuk mesleğinin üst tabakasında yer alanlarca onaylanmamıştır. Bu son gruptaki hukukçular toplumsal tabakalaşma sistemindeki yüksek yerlerle olan bağlantıları yani profesyonelleşme modelinin dışında kalan nedenler yüzünden modelin bağımlı değişkenleri açısından puan kazanmışlardır.

Bu nokta genelleştirilebilir. Teorik modelin özü, mesleklerin eski imtiyazlarını korumak ve yenilerini elde etme isteklerini yasallaştırmak için ortaya sürdükleri iddialarla aynıdır. Yasallaşma yapısı sadece profesyonelleşme kalıbını belirleyen nedensel ilişkilerin bir kısmıdır. Herkesçe tanınan bir profesyonel konumun avantajları, yasal olsun olmasın, bu konumu elde etmeye ya da devam ettirmeye yönelik her tür ideoloji, itibar ve güç gibi araçları harekete geçirecek kadar cazip görünmektedir. Bunun yanı sıra, bu araçlara farklı şekillerde sahip olma, özel uzmanlık bilgisi ve bir toplumun öz değerlerinden daha başka faktörlerce etkilenmektedir. Mesleklerin grup yönelimleri doğrultusunda tanımlanmasından dolayı incelenmelerinin toplumsal tabakalaşma incelemelerinden ayrılması gerektiği yolundaki bir anlayıştan kaçınılmalıdır. Gerçekten de, mesleklerin özgün oldukları düşünülen birçok özellik üst-sınıf ve üst-orta sınıf hayatının çeşitli görünüşleri ve bir alt kültürdür. Dolayısıyla, işteki özerklik ve meslek etüğünün birçok yanı sadece mesleki normlar ve isteklerle değil fakat üyelerin sınıf konumları, toplumsal kökenleri ve meslektaşlarının ve müşterilerinin sınıfsal konumları da desteklenir.

Referanslar

- 1 Bu tür toplumsallaşma hiçbir şekilde profesyonel okullarla sınırlı değildir. Gerekli görülen değer bağlılıkları geniş bir şekilde özellikle ilk toplumsallaşma deneyimleri esnasında gelişmiştir. Meslek okulları ve meslekteki ilk deneyimler bu yönelimleri mesleğin özel gelenek ve uygulamaları ile ilişkilendirir. Bunu şu çalışmalar incelemişlerdir: Howard S. Becker, Blanche Geer, Everett C. Hughes, and Anselm L. Strauss, *Boys in White: Student Culture in Medicine School* (Chicago: University of Chicago Press, 1961). Tıp okullarındaki öğrencilerin sapkın davranışlarını tartışan bu yazarlar, şunu dile getirdiler. "Tıp öğrencilerinin bu okullara tıp mesleğinin ve tıbbi uygulamalara ilişkin gerçekten idealist düşüncelerle girmektedirler"(422). İnsanlığa hizmet etmede ve hastalıkları iyileştirmede tam bir idealizme gelmektedirler (ibid). Okul hayatlarında, bu düşüncelerini tamamen yitirmiyorlar fakat, okuldaki mezun olmak için günlük işlerin üstesinden gelmek için sinsice (cynical) işlerin nasıl yapılacağını öğreniyorlar(ibid). Tıp fakültelerindeki bu eğitimin sonunda, tıp öğrencileri biraz farklılaşıyorlar. İdealizmleri fakülteye girdiklerinden çok daha özel ve profesyonel olmaktadır.(425)
- Profesyonellerin "birlikteliğe doğru yönelimleri" kısmen çok uzun süren okul eğitimlerindeki bazı gizli işlevlere bağlı olduğunu belirtmek istiyorum: öğrencilerin çok uzun bir zaman boyunca, yetişkinlerin hayatındaki problemlerden korunurlar ve toplumun diğer kesimlerinin maruz kaldıkları kişisel ve toplumsal sorunları yaşamadan çalışan üniversite hocalarının kendilerine sundukları temelli idealizm olan bir kültürle karşı karşıyadılar. Gençlerin sahip olduğu kültürdeki idealist öğelerle akademik olarak eğitilmiş ahlaksal alt kültürler arasındaki ilişkiler daha fazla incelemeyi hak etmektedirler.
- 2 Akt: Talcott Parsons, "Discussion of Components of Success and Multiple Significance of Monetary Income in This Respect", in "The Motivation of Economic Activities; Essays in Sociological Theory, (Glencoe, II; The Free Press, 1954), 50-68.
- 3 Akt. Goode, "Community Within a Community" *American Sociological Review*, 22 (April, 1957) p.194-200.

- 4 Hukuk mesleği açısından çatışan çıkarların önemini T.Parsons vurguladı. "A Sociologist Looks at the Legal Profession", in Essays in Sociological Theory. (Glencoe, II: The Free Press, 1954). Bununla beraber, Parsons'ın incelemesi eğer uzlaşmazlığı sorununu ihmal etmiştir. Dolayısı ile, kendi başına hiçbir etkisi olmayan çatışan çıkarların basit bir yan ürünü gibi muamele etmiştir.
- 5 Hukuk ve tıp mesleğinde farklılaşmaları bilinçli olarak ihmal ettim. Yukardaki önermelerin en bilinen istisnası hiç dava açmayan danışmanlık şirketlerde çalışan danışmandır. Baskın adalet düşüncesine önemli ölçüde sadık kalsa bile, bazı yasalarca "tutuklu bir hukukçu" gibi hor görülür.
- 6 Akt. Parsons, "A Sociologist Looks at the Legal Profession", op. cit. 381 and The Social System (Glencoe III: The Free Press, 1951), chs. VII and X. Bu çalışmalarda, hukukçu ve müşterisi ile doktor ve hastası arasındaki ilişkiler psikiyatrist ile hastası arasındaki etkileşimin incelenmesi çerçevesinde geliştirilen toplumsal kontrol paradigması aracılığıyla araştırıldı.
- 7 New York hukukçularına ilişkin Jerome E.Carlin'in yaptığı araştırma bu tür araştırmalara önemli katkılarda bulunacaktır: "Social Control in the Legal Profession", American Sociological Association'ın Los Angeles'taki yıllık toplantısında sunulan bildiri (August, 1963).
- 8 1938'de Birleşik Devletlerde ailelerin dörtte üçü 550 ile 2500 dolar arasında ve ortalama olarak 1500 dolarlık bir yıllık gelire sahiptiler. Bu aileler ortalama olarak, 60 dolar sağlık ve 1 dolardan daha az hukuksal hizmetler için ödemede bulundular. "Açıkçası hukukçular müşterilerini Birleşik Devletlerin sadece yüzde 13'ünü oluşturan yüksek gelir gruplarından elde ediyorlar. İnsanların büyük bir çoğunluğu uygulamada hukukçularla müşteri olarak hiçbir ilişkisi yok. Bkz. James Williard Hurst. The Growth of American Law, (Boston, Little, Brown and Company, 1950), 255. Bu kitap Birleşik Devletler'deki hukuk mesleğine ilişkin genel bilgiler açısından çok değerlidir. Ek olarak bkz. Albert P.Blaustein and Charles O. Porter, The American Lawyer: A Summary of the Survey of the Legal Profession (Chicago: University of Chicago Press, 1954). 12 nolu dipnotta hukuk mesleğine ilişkin son zamanlarda yapılan bazı araştırmalar belirtilmiştir.

- 9 Hukuk mesleği dış ında, üst orta ve üst sınıfın doktoru olarak dahiliye alanın da çalışan bir doktor ile problemleri birbirine benzeyen fakat toplumsal sınıflar açısından farklılık gösteren toplumsal çalışmacıların ve psikiyatrların müşterileri örnek olarak verilebilir.
- 10 Parsons, "A Sociologist Looks at the Legal Profession" op.cit. 376.
- 11 Hukukçuların müşterilerin genel olarak örgütle olması bu makalede tartışılmayacak sorunlara yol açar. Arnold Feldman'la yapılan bir tartışmada ileri sürülen bir nokta yukardaki önermeleri biraz değiştirir. Hukuk mesleğin yerine getirdiği görev iktidarın yönetsel odakları ile sıkı bir bağlantı halindedir. Yönetsel rolleri, hisse sahipleri, memurlar, tüketiciler ve toplumun adına hareket eden bağımsız güven odakları olarak tanımlandığı sürece, bu meslekler daha az tek yanlı bakı altında kalacaklar ve kendi mesleksel yönelimlerini dile getirmek için daha iyi konumda olacaklardır.
- Daha yerleşik durumda olan hukuk sistemlerinin güçlü desteği ve müşteri şirketleri ve hukuk şirketlerinin farklı büyüme oranlarından dolayı büyük hukuk şirketlerinin görece olarak daha iyi pazarlık yapma durumunda olmalarıyla birlikte düşünüldüğünde, bu eğilim, Birleşik Devletler'deki hukuk firmalarının yüzyılın sonuna doğru yaklaştığımızda neden mesleksel olarak daha iyi bir durumda olduğunu açıklar.
- 12 Bu eğilimi sınırlayan bir faktör meslek içindeki bazı isimlerin neredeyse tamamen ayrılmasından kaynaklanan ihmallerdir. Tabakalaşma sisteminin üst kesiminde yer alan hukukçular alt kesimlerin varlığından ve hangi koşullarda olduklarından pek haberleri olmaz.
- 13 Bu kurumsallaşma sadece geçtiğimiz yüzyılın sonuna kadar götürülebilir. Hızlı kentleşme ve büyük göçmen seli Baro'nun iş verme sistemindeki heterojenliği artırdı. Büyük hukuk firmaları kendi elemanlarını ülkenin en iyi okullarından seçmeye başlarken, gece okulu öğrencisinin oram yüzde 10'dan yaklaşık olarak yüzde 50'ye fırladı. Akt; Hurst, The Growth of American law, op.Cit. and Carlin, Lawyers on Their Own (New Brunswick, The Growth of Rutgers University Press, 1962)
- 14 Hukuk eğitimin kalitesini artırma girişimleri tıp eğitimde yapılacak benzer değişikliklerden çok daha fazla dirençle karşılaşır. Sık sık duyulan bir tartışma değer uzlaşmazlığına işaret etti: mesleğin sözde-

- siyasi niteliği ona duyulan talebi görelî olarak daha açık bir hale getiriyor ve bu düşünce gece okullarının dezavatajlarını ve benzer düşük ücretli kurumların önüne geçiyor. Akt; Albert J.Harno, Legal Education in the United States (San Francisco: Bancroft-whitney Co. 1953).
- 15 Bilimlerin kültürdeki belirleyici yerinden dolayı kendilerini bilimsel dile tanımlayan hukuksal ve teolojik hareketlere yol açtı. Bunun yanı sıra, bu hareketler, "bilimin ne olduğuna" ilişkin yanlış bir izlenimden doğdular ya da hukuk ve din sosyolojisi gibi yardımcı disiplinler içinde geliştiler.
- 16 Rue and Anselm L. Staruss ("Pofessions in Process", American Journal of Sociology, LXVI, 1960/61, 325-34), işlevselci kurama karşı olarak, meslekler içerisindeki çıkar çeşitliliğine ve çatışmasını vurguluyorlar. Meslekleri daha geniş meslekler içerisindeki toplumsal hareketleri üstlenme eğilimde olan farklı çıkarlar ve farklı kimliklerden oluşan bir yığın öğelerden oluşan gruplar olarak tanımlıyorlar. Bu düşünce Amerikan tıp mesleğinden seçilen örneklerle gösteriliyor. Mesleğin merkezi değerlerine yönelik yönelimlere ilişkin bu tür uzlaşmazlıklar ve iç çatışmalarla toplum arasındaki ilişkilerin oldukça karışık olduğunu tahmin ediyorum. Aksine, düzenlenmiş meslekler-arası ögesel hareketlerin, mesleklerle ilişkili çeşitli gruplardaki uzlaşmazlık derecesine bağlı olduğu iddia edilebilir. "Savaşta hazır" bir grupta, iç partizanlığın açık bir şekilde ortaya çıkması az olasıdır ve hoşgörü ile karşılanmaz.
- 17 Akt; Goode " The Librarian: From Occupation to Profession?" The Library Quarterly, XXXI (October, 1961), 306-20.

MESLEKSEL KONTROLÜN DEĞİŞEN DOĞASI*

Eliot Freidson

Özet

Mesleklerle ilişkin geleneksel görüş, profesyonel mesleklerin diğer tür mesleklerle özgü toplumsal kontrolün hiyerarşik biçimlerine büyük ölçüde bağlı olmadıklarını, kendi kendilerini yönettiklerini ve sadece biçimsel olarak meslekten olan kimselerin kontrolüne açık olduklarını söyler. Birleşik Devletler'de birkaç on yıl içinde cereyan eden olaylar sonucunda, araştırmacılar, mesleklerin geleneksel özerkliğinin aşınmaya yüz tuttuğuna inanmaya başladılar. Bu makale, bu süreci vurgulayan iki teoriyi gözden geçirecek; bunlardan ilki profesyonelleşmeme diğeri proleterleşme konusunu vurguladı. Makalenin sonucu ise şu şekilde özetlenebilir: mevcut deliller, söz konusu teorileri analitik olarak yararlı hale getirmeyi yeterli ölçüde desteklemiyor; buna karşın klinikteki makale, mesleklerin toplumsal kontrolünün şekillenmesini vurgulayan alternatif bir teori geliştiriyor. Üçüncü bir bakış açısı da -şirketler biçiminde örgütlenmiş- mesleklerin görece olarak özerk kaldıklarına ilişkin bulguları vurguluyor. Macera seven meslek üyelerini daha fazla kontrol etmeye yönelik siyasi baskılar, aşırı şirketleşmeyi önleyici kararlar ve profesyonelleri istihdam eden büyük örgütlerde daha fazla saydamlığa duyulan idari gereksinim gibi konular mesleklerin kendi üyelerini kontrol etme yöntemlerinin ortaya çıkmasına öncülük ediyorlar. Alt kademedeki profesyonellerin performanslarını değerlendirme ve yönlendirme amacıyla yönetici, danışman ve şirket sahipleri gibi profesyonellerden oluşan idari seçkin bir sınıf ortaya çıkıyor. Profesyonel olarak yetiştirilmiş bu yöneticilerin uyguladıkları teknik standartlar, profesyonel okullardan mezun olmuş diğer yöneticilerden farklı bir grupça -yani bilgi

* Bu makalenin aslı için bkz. Freidson, Eliot (1984), "The Changing Nature of Professional Control", Annual Review of Sociology, p.1-20.

seçkinlerince- tasarlanmıştır. Daha alt kademedeki uygulayıcılar kendi bireysel yargılarını izlemeye geçmişte olduğu kadar özgür değildir; diğer işçilere benzemeseler bile, bu kişilerin işleri, her gün değişebilen yetkilerinin kullanımı ile ilişkili olması beklenir. Her zaman var olan mesleklerdeki tabakalaşma, geçmişte olduğundan çok daha biçimsel ve açık bir hale geldi. Bu gelişme, gayri resmi olarak birleşmiş şirketlerin dahi barındıramayacağı kadar ciddi bölünmelere yol açtı.

Giriş

Meslekler, sosyoloji içerisinde uzun süredir özel bir konuma sahiptirler. Adından da anlaşılacağı gibi, meslekler üretici ticari etkinliklere dile getirdiler -kasaplar, fırıncılar ve elektrikçiler gibi- ve aynı zamanda toplumsal iş bölümünün bir parçası oldular. Fakat, profesyonel meslek üyeleri her zaman uzmanlaşmış işçilerden çok daha farklıydılar. Herbert Spencer'in çalışmasından bu yana (1896) ya da daha önceleri, eğitim gerektiren meslekler diğer işçilerden kendilerini farklılaştıran yetenek ve bilgiye sahip olduklarından dolayı çok yüksek değerdeki toplumsal görevleri yerine getiren meslekler olarak tanımlandı. Profesyoneller, işlerine özel bir ilgi ve inançla yaklaşımlarından dolayı farklı oldukları düşünüldü ve bu düşünce, R.H.Tawney'i (1920:91-128) sanayi alanındaki amaçları gerçekleştirmek isteyenlerin davranışlarını yönlendirme ve düzenlemenin bir aracı olarak "profesyonelleşme"nin yeşerdiğine inandırdı.

Birçok sosyoloğa göre, meslekler, modern zamanlardaki çoğu uğraşı alanlarınca bilinmeyen türden kendi kendini düzenleyen toplumsal bir kontrole tabidir -yani kendi kendini yöneten işçilerin orta sınıf uyarlaması hala devam etmektedir. İşinin kapitalist pazar yerinde görünmez ellerin kontrolüne bağlı olan girişimci işadamlardan farklı olarak, çoğu işçi, toplumsal kontrolün biçimsel olarak işverence ya da onun temsilcilerince ya da biçimsel olmayan bir şekilde günlük iş hayatının akışı içerisinde meslekten olan

görevlilerce yapıldığı sanayi ve ticari birimlerde işleri yaparlar. Dahası, yaptıkları iş, kendi üstlerinde görev yapan yöneticilerce saptanır ve değerlendirilir. Diğer yandan, profesyoneller, meslekten olmayanların kontrolünden bağımsızdırlar ve kendi mesleki örgütlerine ve meslek arkadaşlarına karşı geniş çapta sorumludurlar. Şüphesiz ki, bir meslek erbabının mesleğindeki beceriksizliğinden dolayı mahkemelerde bir dava açılırsa, bu mesleğe ilişkin özel bir kontrol kuralabilir. Buna rağmen, geleneksel sosyoloji literatüründe mesleklerin kendi kendilerini yönettikleri sıkça vurgulandı. Gerçekten de, Webb'ler(1917), meslekleri, kapitalizm en belirgin özelliği olarak düşünülen hiyerarşik uygulamalara ciddi bir alternatif olabilecek, kendi kendilerine yöneten (ya da üretici kooperatifleri biçiminde çalışan) işçiler grubu olduklarını iddia ettiği modelini geliştirerek detaylı bir çalışma yaptı.

Mesleklerde geleneksel olan kendi kendini yönetme, atamaları üyeler arasından yapan ve sahip oldukları imtiyazları ellerinden almakla tehdit ederek disiplin içine sokmaya yetkili meslek örgütlerince sağlanır. Carr Saunders ve Wilson'ın doğru olarak gözledikleri gibi, uygulamada işten atma ya da disiplin cezası verme olayları çok azdır. "Bir profesyonelin hayatı boyunca sürekli olarak etrafında olup biten olayların, geleneklerin ve düşüncelerin sessiz baskısı profesyonellerin toplumsal kontrolünden çok daha önemlidir"(Carr-Saunders & Wilson 1933:403). Parsons da profesyonellerin önemli bir özelliğinin biçimsel olmayan bir kontrolde yattığını söyledi. Carr-Saunders ve Wilson gibi o da, bunun, yaratıcı olmak, risk almak ve iyi düşünülmüş kararları uygulamada ileri sürülen katı ortodoks normların yeniden sahneye konmasının önüne geçmeye duyulan ihtiyaçtan kaynaklandığına inandı (Parsons 1951:470-71). Barber (1962:195) ise, profesyonelleri, biçimsel bir hiyerarşinin olmadığı, detaylı buyruklar verebilen, katı bir kontrol uygulayabilen ve üyelerinin kontrolünü kendi iradelerine bırakan, eşit insanlardan oluşmuş bir tür şirket olarak tanımladı.

Bununla birlikte, aradan geçen yirmi yıl içinde mesleklerin top-

lumsal kontrolünün bu şekilde tanımlanmasının bir ideal tip bile olarak faydalı olabileceğini iddia etmenin gerçeklikten çok fazla uzaklaşmış olacağına ilişkin elimizde gittükçe daha çok delil toplanıyor. Gözlemciler, örgütlenmiş meslek derneklerin kamu çıkarını zedelediklerini ifade etmekle kalmadılar (örneğin, Gilb 1966; Lieberman 1970), aynı zamanda, profesyoneller arasında kalıcı olduğu düşünülen gayri resmi toplumsal kontrol yöntemi, bu kontrolün mantıksal ve sistematik bir biçimde uygulanmasını engelleyen normlarca yönlendirildi (Freidson 1970, 1980).

Profesyonellerin sapkın davranışları kontrol etmeyi amaçladıkları deneysel süreçlerin eleştirel incelemesinden ortaya çıkan bu delillere ek olarak, yeni bir tür toplumsal kontrolün gelişmekte olduğuna işaret eden bir çok siyasi ve ekonomik olaylar ortaya çıkmıştır. Profesyonellerin çalıştıkları örgütler -yani üniversiteler, hukuk şirketleri, sosyal amaçlı şirketler, hastahaneler, muhasebe firmaları- çok daha büyüdüler ve çok daha karmaşık bir yapıya sahip oldular ve bu yüzden, en azından çalışma koşulları değişti. 1960'lardan başlayarak, birçok skandal, bilimsel araştırmaları, tıbbi araştırmaları ve uygulamaları, hukuksal uygulamaları ve adli tarafsızlığı, kamu nezninde zedeledi. Bir zamanlar, mesleklerini iyi uygulayamadıkları gerekçesi ile hekimlere ve hukukçulara karşı açılan davalar önemli ölçüde arttı ve hükümet bu mesleklerin çalışma alanlarına ilişkin çeşitli düzenlemeler getirdi. Bu arada, mesleklerin kendilerini rekabetten koruma amacı ile üyelerin sadece kendi çıkarlarını ilgilendiren çabalara girmelerini engelleyen bir yığın hukuksal tedbir alındı. Bunun için, sosyolojik çalışmaların yönü mesleklerin özel bir bilgisini ve etiksel davranışlarını incelemekten, özel bir pazar oluşturma ve devam ettirme ile olan ilgilerini incelemeye (Larson 1977) ve devlet gücü, patronlar ve müşterilerle olan ilişkilerini sorgulamaya doğru (Johnson 1972) kaydıldı. Yeni bir konu ortaya atıldı: profesyoneller, profesyonelliklerinden doğan statülerini yok etmeye başlayan bir tür toplumsal kontrole tabi olmaya başladılar.

Bu makalede, Amerika Birleşik Devletleri'nde profesyonellere

uygulanan toplumsal kontrolün çağdaş biçimlerini değerlendirmeye çalışacağım. Temel soru, bu değişikliklerin mesleklerin, genelde siyasi sistem içinde özelde iş hayatındaki konumlarını, geleneksel sosyolojik çözümlemelerinin yapıldığı zamanlardakinden daha az farklı bir biçime dönüştürüp dönüştürmediğidir. Bazı çağdaş yazarlar, profesyonel mesleklerin güçlerinden o kadar çok kaybettiklerini iddia ettiler ki diğer meslekler gibi aynı biçimsel hiyerarşik ve meslekten olmayanların kontrolüne tabi olduklarına inandılar. Şimdi bunların iddialarını inceleyelim.

Profesyonel Statülerin Değiştiğine İlişkin Teoriler

Bu konuyu açıkça ele alan hiçbir bilinen teori olmamasına rağmen, birbirine benzer iki yaklaşımı incelemek faydalı olacaktır: yani profesyonelleşmeme ve proleterleşme tezleri. Bu iki yaklaşımın temsilcileri de Amerika Birleşik Devletleri'nde profesyonel statülerin önemli bir biçimde değiştiğini ve profesyoneller üzerine uygulanan toplumsal kontrolün de biçim değiştirdiğini iddia ettiler.

Daha çok Marie R.Haug(1973, 1975, 1977)'un çalışmaları ile tanınan profesyonelleşmeme tezi oldukça pragmatik. Temel olarak sayıldı şu; profesyoneller sahip oldukları prestiji ve kendilerine duyulan güveni yitiriyorlar. Bir bütün olarak alındığında, Haug'un geçmişte kaldığını düşündüğü prestij ve saygıyı açıklayan mesleklerle atfedilen özellikler şunlardır; görel olarak meslekten olmayanların elde edemeyeceği özel bir bilgi üzerinde kurdukları tekel, kendi çıkarlarından çok kamu çıkarlarının gözettikleri varsayan bir imaj ve "neyin işlerini daha tatmin edici kılacağına ilişkin kuralları kendileri koyabilecek kadar ellerinde güç bulundurmaları"(Haug 1973:196). Haug bu özelliklerin ortadan kalktığını ve profesyonellerin keyfini çıkardıkları özel bir prestij ve otoritenin yok olmaya başladığını iddia etti. Sadece sıradan uzmanlar olarak, profesyoneller, herşeyden şüphe etmeye başlayan müşterileri ile müzakere etme ve uzlaşma gerekliliğinden artık kaçacak durumda değildirler ve bilginin belirli alanlarında ve belirli bazı işlerde sağladıkları hukuksal te-

kellerini bu yüzden kaybetme durumundadırlar.

Belirli karmaşık bilgi ve beceriler üzerinde kurdukları tekeli tehdit eden gelişmelerin birkaç kaynağı var. Sahip oldukları bu bilgi bilgisayarlarda depolanabildiği sürece, özel(esoteric) olmaktan çıkar çünkü herkes bu bilgiye ulaşabilir. Dahası, bilgisayarlar, içinde depolanan geçerli standartlar ışığında profesyonellerin işte gösterdikleri başarıların değerlendirilmesi için kullanılabilir. Profesyonellerin özel bilgi üzerinde kurdukları tekeli tehdit eden diğer bir gelişme ise meslekten anlamayan nüfusun eğitim düzeyinin artması ve bu yüzden insanların bu tip bilgilere artık daha az gizem atfetmeleri, daha eleştirisel olmaları ve profesyonellere bir anlamda meydan okumalarıdır. Son olarak, profesyonellerin içinde çalıştıkları özel bir iş bölümünün daha karmaşık hale gelmesi onları, yetki talep eden ve yerleşik mesleklerin daha önceden tekel-leştirdikleri biçimsel bilgi ve becerinin bir kısmı üzerinde kontrol kurmaya çalışan bazı uzmanlara bağımlı kıldı.

Meslekten olmayan, yığılmış bireysel sorunları için yardım arayan herkesten daha kapsayıcı tecrübelerine dayanarak üyelerine yetki talebinde bulunma izni veren, kişisel hizmetlere yönelik deneysel bilgi de, aynı şekilde tehdit edilmektedir. Bu tehditler, tüketicilerin eğitiminin artmasından, fakat daha da önemlisi, özel tüketici derneklerinin ve daha düşük düzeye sahip yarı-mesleklerde çalışan işçilerin sayısında görülen artıştan kaynaklanmaktadır. Tüketici gruplar arasında özellikle, kadın hareketleri, kadın sağlığı dernekleri üne kavuştular, fakat, bunun yanı sıra, özel hastalıklarla ve sakatlıklarla uğraşan birçok bağımsız gruplar da var. Bu grupların üyeleri bilgi ve deneyimlerini kendi aralarında değiştirebildikleri sürece, profesyonellerin bilgileri ile rekabet edebilecek geniş çaplı deneysel bilgiye talip olabilirler.

Mesleklerin özel bilgi ve beceriler üzerinde kurdukları bu tekel-lere yönelik meydan okumalarının etkileri, Haug'un incelemesinde merkezi bir yere sahiptirler. Profesyonellerin iddia edilen yararcılığını tartışırken, Haug, birçok hastanın faturasının hükümet

kaynaklarınca karşılanacağını açıklayan yasanın geçmesinden sonra, hekimlerin gelirlerini hiç de uygun olmayan bir şekilde atırmak için ne kadar çok reklam yaptıklarını ve bu konuda ki düşüncelerin ne kadar düşmanca bir ortamda geliştiğini belirtiyor. Bu değişiklikler, bir zamanlar zevkini çıkardıkları ve gelişmesine katkıda bulundukları prestij ve güven duygusunun yitimini anımsatan, saydamlık ve müşterilerin haklarını korumaya yönelik daha büyük talepleri doğurmaktadırlar. Böylece, mesleksel özerkliği destekleyen ve kendi kurallarını kendilerinin koymalarına olanak tanıyan bütün bu faktörler yakında ortadan kalkacak. "Profesyonellerin sadece uzman bilgisi sundukları ve müşterilerin başka alternatifler aradıkları zamanlar, bizler de, hasta ya da müşteri modellerinden çok, bütün bu süreçleri kapsayan, tüketici modelleri üzerinde durmaya başlayacağız ve şimdiki haliyle tanımlanan meslek kavramı gerçekten de modası geçmiş olacak" (Huang 1977:226).

Haug'un modelindeki merkezi nokta tüketiciler üzerinde durması fakat görece olarak işin kendisini daha az vurgulamasıdır. Proleterleşme tezi büyük örgütlerdeki mesleksel çalışma koşullarını vurgular. Bu tez Marx'ın tarih görüşünü temel olarak alır; Marx bu teorisinde, kapitalizm doğası gereği bütün işçileri fiili olarak proleter bir statüye indirger: yani yaşamak için emeklerini satmaya mecbur olacaklar ve işleri üzerindeki her tür kontrolden vazgeçeceklerdir. Ücrete tabi emek ya da kendi işinde çalışmaktan çok başkasının işinde çalışma eğilimi, proleter statünün en yaygın belirleyicisidir. Braverman'ın belirttiği gibi, işçi sınıfının bilinen tanımı şudur; "çalışma gücünün dışında hiçbir şeye sahip olmadığından karnını doyurmak için sermayeye sadece emeğini satan sınıf" (Braverman 1974: 1974:378). Buna karşın, Oppenheimer(1973:213-14), "kendi işine yönetmeyi(self-employment), gelir kaynağının, emek zamanının satılmasından çok, yüz yüze pazarlık sistemi ile çalışan ve hiçbir bürokratik aracı kuruma (belki de sanat faaliyetleri hariç) ihtiyaç duyulmaksızın gelirin hepsinin direkt olarak işçiye gittiği, hayli gevşek pazar koşulları içerisinde üretilen bir hizmet ya da bir

malın daha bireysel bir temelde örgütlenen satışının olduğu bir durum" biçiminde betimliyor. Bunun için istihdam edilen profesyoneller proleterleşmişlerdir (ak;Esland 1980:229-32).

Fakat bundan daha fazlası da söylenebilir. İstihdam etme terimi, iş koşullarını kontrol etme kapasitesinin kaybedilmesini ima ettiğinden önemlidir. Güç ve kontrol meselesi onun temelinde yatar ve sadece işin ekonomik koşullarının kontrol edilmesinden çok daha fazla kontrol edilecek mesele vardır. Hangi işin yapılacağı, nasıl yapılacağı ve hedefinin ne olacağı gibi sorulardır bunlar. Bu yüzden, Aronowitz, "profesyonelce eğitilmiş işçilerin, konusu, özellikleri ve yöntemi yukardan belirlenen üretim sürecini ne de mesleksen hiyerarşi içinde değişmez bir şekilde tanımlanan kendi işlerini kontrol edebileceklerini"(1974: 305) söyledi. Vurgulanan şey sadece istihdam olgusu değil; daha çok görevlerin rasyonel bir şekilde düzenlendiği ve hiyerarşide yer alan üst kademe yöneticilerince dağıtıldığı, kısaca bir bürokrasi içinde yapılan çalışmaların sonuçlarıdır. Oppenheimer şunları vurguluyor;

Bürokratikleşmiş işyeri, profesyonellerin fabrika benzeri koşullar içeren kendi çalışma yerleri ile yer değiştirme eğiliminde-bu yerlerde katı sabitleşmiş yetkiler, diğerlerince konulan kurallar ve bir emir komuta zinciri vardır. İşe girilmez alınır ve meslekte yükselme sadece bir örnek görevler ya da sınavlar ya da sertifika ve derece almada gösterilen başarı sayesinde olmaktadır. İş çok küçük çalışma alanlarına ayrılmış ve bu yüzden iş bölümü hayli gelişmiştir. İşçi ile ürettiği ürün arasındaki açıklık artmıştır(1973:213).

Tahminen, profesyoneller meslek arkadaşlarının nüfuzu temelinde kendi yarattıkları yöntemlerle ve derneklerinin gücünden yararlanarak kendi kendilerini yönetme durumunda değillerdir; bunun yerine, diğerleri kendilerini kontrol etmeye başlamışlardır. Oppenheimer, daha fazla mesleksen saydamlık amaçlayan yeni idari yasaların getirilmesine işaret ediyor ve daha iyi bir hizmet verilmesi için müşterilerden gelen baskıları vurguluyor.

Profesyonelleşmeme Tezinin Değerlendirilmesi

Hiçbir manuksal neden yokken, Haug'un profesyonelleşmeme tezi ekonomik ve örgütsel olgulardan çok kültürel ve siyasal olguları vurguladı. Gerçekten de, Haug 1960'ların ve 1970'lerin kültürel ve siyasal olaylarına dikkat çekiyor gibi görünüyor ve bunların devam edeceğini, gelecekte daha da yoğunlaşacağını farzediyor. Fakat, söz konusu hareketlerin çoğu ortadan kalkmış, bulunmakta; diğerleri ise o kadar geleneksel oldular ki farkları farkedilecek durumda değil; bazıları, tamamen yok olmadıysa bile en azından etkileri önemli ölçüde azaldı ve karşı ataklarla değişikliğe uğradılar.

Profesyonelleşmeme tezinin savunucuları özellikle tarihsel değişmelerin etkilerine duyarlı görünen olayları ele aldılar. Tüketici hareketlerinin gücünün vurgulanması -yani kendi yağlarıyla kavrulabilen gruplar ve kadın hareketlerinin tüketiciyi hedef alan kısımları- bu tezin merkezini oluşturdu. Fakat, yerel örgütlerce desteklenen ve kendi gelirlerini karşılayan bu gruplar oldukça yüksek ölüm oranına sahipler ve katılımcılarının çok kısa zamanda terk etmeleri ile ünlüler. Programların profesyonellerce oluşturulduğu resmi olarak örgütlü grupların dışında, bugünkü tüketici hareketleri 1970'lerin ilk yarısındaki durumlarından çok daha güçsüz konumdalar. Dahası, Birleşik Devletler'de, profesyonel katkılara duyulan düşmanlık var olmaya devam ederken, diğer gruplara yöneltilenden daha zayıf ve ayrıntılı durumdadır. Mevcut deliller, artık kamunun siyaset adamlarının, "büyük işadamlarının" sendikaların ve diğer grupların hareketlerine ilişkin daha şüpheli davrandıklarını gösteriyor. Lipset ve Schneider'in onlarca yıl sürmüş büyük bir dikkatli yapılmış araştırmaları güven duygusunun topyekün çöktüğünü gösteriyor; fakat tıbbi, eğitime ve diğer profesyonel kurumlara duyulan güvenin diğerlerine kıyasla çok az düştüğünü belirtiyor; ne de göreceli imtiyazlarının azaldığına ilişkin herhangi bir delil var.

Son beş yıl içinde profesyonellerin kendilerini rekabetten koruma bakımından belirli bir derecede güçlerini kaybetmelerine yol açan bir dizi önemli yasal ve hukuksal olayın ortaya çıktığı

doğrudur. Son zamanlarda Yüksek Mahkeme'nin verdiği birçok karar ücretleri sabitleştirmeye ya da başka bir deyişle meslektaşlar arasında ücret rekabetini önlemeye yönelik mesleki gelenekleri etkin bir şekilde önlediler ve meslek örgütlerini yasal olarak kurulmuş komitelerinin eylemlerinden sorumlu tuttular. Yine de, gerçekten belge verme, sertifika verme ve üye kayıtları ile bir tür kartel ya da tekel benzeri örgütleri ortadan kaldıracabilecek herhangi bir hareket yoktu, ne de profesyonellerin uzmanlık alanlarının teknik kısmına ilişkin ellerinde tuttukları yetkileri müdahale etmeye yönelik herhangi bir eğilim vardı (ak. Kissam 1980).

Benzer bir şekilde, yıllardır her meslek belirli iş alanlarında ellerinde tuttukları kontrolü eski rakiplerine ya da yenilerine terk ederlerken, işleri üzerinde kurdukları egemenliklerinin azaldığına işaret eden gözle görülebilir herhangi bir belirti yoktur. En ünlü tıp mesleğinde bile -yıllardır çok çeşitli meydan okumalarla yüz yüze olan bir meslek olarak- hekimlerin işlerini yitirmeye yakın olduklarına dair hiçbir delil yoktur. Gerçekten de, teknikteki devam eden yeni gelişmeler daha önceleri geçiştirilen birçok alanda daha çok tıbbi ilgilendiren çalışmaların üretilmesini mümkün kıldı.

Bizim, işte böyle bir bağlam içinde "bilgi açıklığı"nın daralıp daralmadığını değerlendirmemiz gerekir. Halk geçmişte olduğundan çok daha ciddi bir eğitim alıyor olsa bile, bilgi ayrıntılaştığı zaman, sayısız farklı alanlara bölünüyor. Sıradan tüketiciler dün olduğundan bugün daha çok uzmanlaşmış teknik bilgiyi anlamaya muktedir fakat, bu kapasite gelişirken, uzmanlık bilgisinin niteliği ve niceliği de artmıştır. Bugünün işten anlamayan müşterileri, geçmişte olandan daha kolay bir şekilde bilgiyi anlayabilir ve eleştirebilirken, bilgisi ve teknik yeterliliği genişlemeye devam eden bugünün profesyonellerinin sundukları hizmetlerin hizmetler bakımından çok etkin bir rol oynayıp oynayamayacakları tamamen ucu açık bir sorudur.

Rakiplerinin ve meslekten olmayanların bilgi düzeylerindeki artış profesyonel mesleklerin sınırlarını zorlasa bile, bu meslekler zaman içinde gücünü yitirmeyecek biçimsel bilgilerinin hiç değilse

önemli kısımları üzerindeki tekellerini ellerinde tutacaklardır. Yeni bilgiler, kaybedilerek bilgi boşluğuna neden olan kısımların yerleri sürekli olarak dolduracaklardır. Aynı şekilde, kodlanmış bilgilerin depolanmasında bilgisayar gücünün yadsınamayacağı gibi, neyin depolanacağını, nasıl depolanacağı ve kimlerin depolanan bilgileri geri çağırarak için yetkilendirilip görevlendirileceği konusu da meslek üyelerinin bir sorunu durumundadır. Sürekli bir bilgi açıklığı ile, depolanmış bilgilere tam anlamıyla girilebileceğini iddia etmek anlamsızdır. Kısacası, profesyonelleşmeme tezinin üyelerinin dikkat çektikleri olaylar gerçekten önemli, ancak, meslek üyelerinin görece prestijlerini ve saygınlıklarını, özel uzmanlıklarını ya da bu uzmanlıklarının uygulamaya aktarılması açısından ellerinde tuttukları tekeli kaybettiklerine ilişkin ortaya atıldıkları iddialar inandırıcı değil.

Proterleşme Tezinin Değerlendirilmesi

Halihazırda söylendiği gibi, proterleşme tezinin izleyicileri, emek piyasasında işçilerin statülerinin en temeli olan ekonomik ve örgütsel faktörleri üzerinde durdular. Bu tezin hem tutucu(Lewis & Maude 1952) hem de liberal(Marshall 1939) destekleyicileri uzun dönemde profesyonellerin kendi işyerlerini yönetmekten çok(Johnson 1973:131-32) diğer işyerlerinde istihdam edileceklerini iddia ettiler. Daha önceki dönemlerdeki zanaatçılar ve küçük çiftçilerin uğradıkları akıbet gibi, böyle bir eğilimin proleterleşme sürecini yansıttığında birleşildi; çünkü bunlara göre, diğer insanların işinde çalışma özerkliğini ve bağımsızlığını azaltır.

Bu önermenin geçerliliğini değerlendirmek için, iki soru cevaplanmalıdır. İlk, bireysel olarak çalışan profesyoneller ve bir bütün olarak profesyonel meslekler açısından, kendi işinde çalışma geleneğinden uzaklaşıldığını gösteren herhangi bir eğilim var mıdır (yani profesyonellerin kendi işlerinde çalıştığı mesleklerin sayısı düştü mü?). Birleşik Devletlerde böyle bir eğilimin var olduğunu gösteren herhangi bir delil yoktur. Bir bütün olarak Birleşik Devletler emek gücünde kendi işlerinde çalışan işçilerin oranı yirminci yüzyılda önemli ölçüde düşerken, bu rakam sadece tarımda çalışan

kişilerinin sayısında düşüşü yansıtmaktadır. Eğer tarım dışında çalışanlarla ilgili rakamlar incelenirse kendi işinde çalışanların oranı bu dönem boyunca inanılmayacak bir biçimde değişmez kalmış hatta İkinci Dünya savaşında ve sonrasında izleyen otuz yılda geçişi de olsa biraz artmış tır(ak; Tausky 1978). Bu yüzyılda (kendi işinde çalışan) profesyonellerin ve satış elemanlarının sayısında belirgin bir artış ve şirket sahiplerinde bir düşüş olduğundan, sözü edilen kararlı dengeli durum, belirli bazı grupların istihdam yapılarındaki değişiklikleri görmemizi engelledi(Bregger 1963:37, ek olarak bkz. Ray 1975:49 ve Dicesare 1975:23-24).

Bunun için, fiili olarak profesyonellerin kendi işyerlerine sahip olmalarına ilişkin bir azalışın ortaya çıktığından şüphe duymak için gerekli zemin vardır ve tam aksi bir eğilim yani kendi işyerine sahip olma eğiliminin arttığını söylemek mümkün. Buna rağmen bir bütün olarak mesleklerin içinde gözlenen eğilimler ne olursa olsun kendi işini kurmaya olanak veren mesleklerin sayısının düşmediğinden hiçbir şüphe yoktur. Gerçekten de, istihdam, mesleklerin keşfinden bu yana çoğunun tipik özelliği oldu ve istihdam etmeye yönelik eğilimlerin görülmesi bu yüzden imkansızdı(ak: Mornhauser 1962:4). Tıp, hukuk, askeriye, din adamlığı ve üniversite bocalığı gibi geleneksel mesleklerle baktığımızda, her ne kadar bu alanlarda çalışan zorunlu olarak ücret anlaşmaları yapma durumunda değillerse de, beşte üçünün hiçbir zaman kendi işinde çalışma eğilimi içine girmediğini görüyoruz. Bunun yerine, gelirlerini, rüşvetlerden, yağmalardan, vergilerden, kiralardan ve öğrenci harçlarından elde edebilecekleri gibi bir düşünce içine girdiler. Modern profesyonel-teknik ağırlıklı mesleklerle baktığımızda, daha yeni ortaya çıkan mesleklerin ezici çoğunluğunun üyelerinin, kendi işlerine sahip olmalarından çok geleneksel olarak istihdam edildiklerini görüyoruz. Geçmişte çoğunlukla kendi işyerine sahip olduklarını bildiğimiz iki geleneksel mesleğin üyeleri -yani doktorlar ve hukukçular, hakimler hariç- ve daha eski olan dişçilik ve mimarlık mesleklerin üyelerinin başkalarınca istihdam edilmesine doğru git-

tıkçe büyüyen bir eğilim vardır. Bununla birlikte, profesyoneller açısından genel eğilim her zaman başkalarının yanında bir iş bulmaktır.

İncelenebilecek ikinci eğilim, işteki statülerin ekonomik özerklikle yakın bir ilişki içinde olup olmadığına ilişkindir. Bu soruya verilebilecek cevap da olumsuz. Gerçek tarihsel koşullar içerisinde, kendi işyerine sahip olma eğilimini çevreleyen koşulları incelediğimizde, kendi işyerinde çalışmanın çok büyük bir ekonomik güvence, çok büyük bir ekonomik ödül ve başkalarının yanında çalışanlardan çok daha fazla özerklik getirdiğini kabul etmek imkansızdır. Bir profesyonel işyeri ya da bir dükkan olsun, bir mülke ya da üretim araçlarına sahip olmanın, bir işyerinde ekonomik kadere ya da özerkliğinin kontrolü güvence altına alma açısından çok önemli görünmemektedir. Tabi ki, daha önemli bir mesele, bu kişilerin kapitalist sistemle ya da pazarla olan ilişkileridir ya da bunun tersi de doğrudur. Eğer insanların ürettikleri ya da sundukları hizmet alıcıların elde etmek için olup bittikleri kadar değerli ise, normal olarak bu kişiler işlerinin, amacı, içeriği, şartları önemli ölçüde kontrol edebilecek durumdadırlar. Fakat, bu üretilenlere ve hizmetlere çok fazla bir talep yoksa, o zaman bu kişiler birbirlerinden farklı olmayan tüketicilerle yüz yüze demektir ve er-iyi deyimle, 1889'da bir tıp dergisinin tasvir ettiği gibi, New York City hekimlerinin yaşadıkları "gururlu açıklarla" karşılaşır(Shryock 1947:116) Bu kişilerin kendi işyerlerine sahip olup olmadıkları bu konuyla ilgilidir. Piyasada güçlü bir konum elde etmek için insanlar hem başkalarının yanında çalışabilirler hem de "kendi biletlelerini kendileri kesebilirler".

O halde kısaca, istihdam biçimi işteki kontrolün ya da eksikliğinin iyi ve dolaysız bir ölçüsü değildir. Halı değerlendirmemizi bekleyen proleterleşme tezinin birinci sayılısı, bürokratikleşmenin işte konumların hiyerarşik olarak daha karmaşık işbölümüne dönüştürülmesinin- profesyonellerin geleneksel olan kendi kendilerini yönlendirme eğilimlerini yok ettiğidir.

Bürokratikleşme ve Mesleksel Kontrol

Profesyonellerin kendi işyerlerine sahip olmaktan çok başkalarının yanında çalıştıklarını belirtmiş bulunuyorum. Dahası, genellikle bireylerden çok örgütler -yani okullar, hastahaneler, hukuk şirketleri ve hukuk hizmetleri örgütleri, toplumsal amaçlı örgütler, üniversiteler ve sanayi şirketleri, bu kişileri istihdam ederler. Ek olarak, profesyonellere iş veren firmalar son birkaç on yıl içinde daha büyük ve daha karmaşık oldular. Çoğunlukla, bürokrasi adı verilen, daha büyük devlet ve özel sistemlerle bütünleştiler. Bürokrasinin yetersizlik dile getirdiği popüler kullanımının aksine, akademik anlamda, meslek üyelerinin çok dikkatli olarak denetlenmesi ve kontrolü ile etkinliklerinin iyi planlamasını dile getirir. Sanayi üretimi bağlamında, proleterleşme tezini benimseyen işin yönetsel açıdan Taylorlaştırılması ile bürokratik kontrol arasında bir benzerlik olduğunu düşünürler -yani oldukça ayrıntılara inmiş iş bölümünün gelişmesi ve belirlenmiş görevlerin uygulanmasını kontrol etmek amacıyla tasarlanan denetim kademelerinde ince ele-nip sık dokunulmuş bir hiyerarşinin varlığı (ak. Braverman 19740). Aronowitz ve Oppenheimer gibi, profesyonellerin proleterleştiğini savunan diğer yazarların aklında sanayi örgütleri ile böyle bir paralellik vardı. Bürokratik örgütlerin, geleneksel olarak profesyonellere atfedilen etkinlikte bulunma özgürlüğüne düşman kuruluşlar olduğu farzedilir.

Profesyonelleşme ile bürokratik yönetim arasındaki çatışmaya ilişkin oldukça geniş bir literatür vardır. Altı çizilmesi gereken iddia şudur; profesyonellerin mesleklerine ve meslek arkadaşlarına bir vefa borcu vardır. İşveren örgütün amaçlarını temsil eden bürokratlardan emir alma zorunluluğuna direnerek, kendi standartlarının iş iği altında işlerini kontrol etmeye çalışırlar (çatışma alanları için bkz. Scott 1966). Farklı derecede başarılı olsalar bile bir çok araştırma profesyonellerin bürokratik örgütler içerisinde tatmin olmadıklarını ve hatta yabancılaştıklarını gösterdi. Fakat, profesyonellerin çalıştıkları örgütlerin hepsi bürokrasinin bu özelliklerine sahip değildir. Hastahaneler, hukuk şirketleri, muhasebe

şirketleri ve sosyal amaçlı örgütler gibi kurumlar hakkında yapılan ampirik çalışmalar profesyonelleri istihdam edebilmek için bürokratik modellerden farklı bir çeşit melez örgütlenme fikrinin yaratılmasına yol açtı. Danışma Bürokrasisi (Goss 1961), profesyonel bürokrasi (Smigel 1964) ve profesyonel örgütler (Montagna 1968; Scott 1965) literatürü bilen öğrencilerin tanıdık olduğu kavramlardır. Örgüt terorisinde son kaydedilen gelişmeler kadar, bu çalışmalar da profesyonellere iş veren büyük çaplı örgütlerin bu örgütler içerisinde yapılan işlerin çok sıkı bürokratik araçlarla kontrol edilip emir altında yürütüldüğüne ilişkin yapılacak çıkarımlara izin vermez.

Genellikle, profesyonelleri istihdam eden örgütler, diğer örgütlerden bürokratik amaçlardan daha fazla ayrılma durumundadırlar ya da etkinliği en yüksek noktaya çıkarmayı hedefleyen rasyonel bir sistem biçiminde çalışan örgütlerin temel ilkelerini büyük bir olasılıkla tehdit edeceklerdir. Gerçekten de, Scott'ın (1981:128) 'Açık Doğal Sistem Modeli' diye adlandırdığı bürokratik olmayan örgüt modellerini savunan düşüncesine, temel üretici işlerin profesyonellerce yapıldığı örgütlere yönelik yaptıkları ampirik çalışmalar sonucu erişmeleri hiç de tesadüfi değildir. Bir örgütü, "örgütlenmiş anarşi" biçiminde tanımlama fikri, kısmen de olsa üniversite yönetimlerine ilişkin yapılan çalışmalar esnasında ortaya atıldı (Cohen & March 1972). Örgütlerin bürokrasi ile kurdukları çok sıkı fıkı ilişkiler ve kontrol birimleri sayesinde çok etkin bir şekilde çalışabildiklerine ilişkin geleneksel görüşle çatışan en etkin örgüt incelemeleri yapan ve bu örgütlerin sadece gevşek bir şekilde birbirlerine bağlanmış sistemler olarak görülmeleri gerektiğini söyleyen yazar bu düşüncesine okulları ve okul sistemlerini inceleyerek yaptı (Weick, 1976).

Bu teorik gelişmelerin hiçbirisi, kalıcı bilimsel bir yönetim biçimi olan bürokrasinin ne profesyonellerin çalıştığı birçok örgütte var olmadığını ne de hiçbir sistematik kontrol biçiminin bunlar üzerinde uygulanamayacağına ilişkin gerçek bir ampirik delil

gösteremiyor. Buna rağmen, bu teoriler var olan kontrol mekanizmalarının profesyonelleri direkt olarak sanayi işçilerinin durumuna - yani yakın bir denetime tabi olma, kabiliyetlerinin zamanla ortadan kalkma tehlikesi, işte kendi başlarına karar verebilme yetkisinin olmaması gibi durumlara- düşürdüğü benzetmesinin doğruluğundan oldukça güçlü şüpheler uyandırıyor. Gerçekten de, hukukun genel çerçevesini ve profesyonel işlerin yerine getirilmesinde ve örgütlerdeki yerleşik uygulamaları inceleyerek, bu benzetmeden çok hem de çok ötesine geçebiliriz.

Şimdi, özerklik ya da işte takdir yetkisi gibi merkezi bir konuyu inceleyelim. Bütün işçiler kendi işlerinde bir dereceye kadar takdir etme yetkisine sahiptirler ve Kusterer'in haklı olarak söylediği gibi, daha fazla bilgi, genelde üst kademelerin bile düşünmediğinden daha fazla detaya inmiş emek gücünün kullanılmasını zorunlu kılar. Dahası, klasik sanayi ilişkilerini konu alan çalışmalar tekrar tekrar işçiler arasındaki, resmi planları zayıflatabilen ya da hatta sabote edebilen gözle görülemeyen kontrol sistemlerinin gücü üzerinde durdular. Fakat, profesyoneller uyguladıkları kontrolün derecesi bakımından diğer işçilerden farklılık gösterir. Birleşik Devletler İş Hukuk'unda profesyonellerden günlük olarak işlerini yerine getirirken kendi yetkilerini kullanıp karar vermeleri beklendiğinde sıradan işçilerden ayrılırlar, yani, iş yaparken kendi başlarına karar vermeleri yasaldir ve kendilerine tanınmış bir hakur. Ortak bir eğitimden geçme, itibarlandırma ve iyiyi ödüllendirme gibi özelliklerin profesyonellere diğer işçilerden farklı, toplu pazarlık yapma hakkına sahip özel türden işçiler biçiminde muamele yapmak için yeteri kadar güç sağladığı düşünülür (ak;Gorman 1976).

Ek olarak, profesyonel işçiler farklı denetim sistemlerine sahiptirler. Genellikle, sanayideki denetçiler ve profesyonel olmayan işçiler yönetici olarak eğitilmiş kişilerdir; daha yüksek sorumluluklara sahip konumlara yükseltilebilen sıradan üyeler gibi değillerdir. En azından adlarının gösterdiği kadar, sanayi denetçileri denetimde bulundukları üretici emek gücünün işlerinde uzman olmaları gerekmez. Diğer yandan, oldukça büyük sayıda profesyonel işçiler

açısından, kendi mesleklerinin üyeleri denetçi, yönetici ve hatta yüksek düzeyde yönetici makamlarını işgal ederler. Bilim adamı, mühendis, denetçi, yönetici ve hiyerarşide daha yüksek konumlarda adam çalıştıran sanayi şirketleri, ilkin profesyonellik açısından değerini ispat etmiş kişileri atarlar(ak: Schriesheim ve diğerleri 1977). En azından, profesyonel işçileri denetleyecek en üst kademeler daima profesyonellerce doldurulur. Diğer birçokları gibi, muhasebecilik, kütüphanecilik, hemşirelik, hekimlik, hukukçuluk, gibi mesleklerde, ortalama denetçilerin üzerindeki yöneticilik kadroları, hukuksal ve örgütsel doğrulandırmeler gerektirdiğinden nitelikli profesyoneller tarafından doldurulur. Gerçekten de, profesyonel hizmet üreten bazı örgütler açısından, bu, bir örgütün en yüksek kademesinde çalışanlarının bile mesleğin iyi bir üyesi olduğunu göstermesi için yasal bir gereklilik ya da koşuldur. İş dünyasındaki profesyonel olmayan yönetici ve müdürler gittikçe sistemin ayrılmaz bir parçası haline gelebilirler, fakat, profesyonel olarak çalışan yüksek düzeydeki yöneticiler nihayi kontrolü ellerinde bulundurlar.

Dolayısıyla, sıradan profesyonel işçiler, ıpki diğer mavi yakalı ya da memur işçilerin yapmak durumunda kaldıkları gibi emirler alma zorunda kalırlarken, bu emirler, sadece yönetim konusunda ya da diğer bir alanda eğitim görmüş birinden değil, çok yüksek konumdaki bir meslektaştan gelmektedir. Profesyonel memurların işleri resmi olarak ayrıntılı bir şekilde saptandığı yerlerde (mühendislerin durumu bu açıdan iyi bir şekilde incelendi(Ritti 1971:18-43)), bu profesyonellerin yeteneklerini kiralayan meslek dışındaki kişilerce değil, mesleğin amaçlarının başarılmasında uzmanlaşmış aynı meslekten gelen kişilerce yapılır. Bu, tek tek sıradan profesyonel işçilerin yargı ve takdirinde bir düşüşe neden olurken, bunu yaratan diğer profesyonel işçiler, sıradan profesyonellerin yönetimi, denetimi ve mesleğin kendisi açısından, profesyonel işin kontrolünde ciddi bir azalmayı temsil etmez. Bu yüzden, tek tek profesyoneller kontrolü yitirseler bile, bir topluluk olan mesleklerin bir bütün olarak üyelerinin çalışmalarını üzerindeki kontrol kurma kapasitelerini yitirdiklerini söylemek hiç de uygun olmaz. Meslekler

üzerinde uygulanan yeni bazı kontrol biçimleri ortaya çıkmış olsa bile, profesyonelleşmeme ve proterleşmeme gibi kavramlar bu kontrolün dolambaçlarını ve özelliklerini göstermede ampirik bir açıklama yapmaktan uzaktırlar. Bu makalenin geri kalanında bu sorunları tanıtmam şimdi mümkündür.

Mesleksel Kontrollerin Oluşması

Mesleksel kontrolün doğası değişirken, her zaman olduğu gibi, bu kontrol, her ne kadar, devletin mesleksel çalışmaları desteklemek amacıyla ayırdığı kaynaklar, şirketlerin ve diğer kurumların yönetim birimleri, diğer yönetici ve tek tek müşteriler tarafından sınırlanmış bile olsa, büyük ölçüde mesleklerin kendilerince belirlenmektedir. Geçmişteki mesleksel kontroller, büyük ölçüde biçimseldi ve meslektaşlar arasında 'yaşa ve yaşat' ilkesine dayalı, seçkin profesyonellerle, sıradan olanlar arasındaki açık bir çatışmayı önlemeye yönelikti. Meslekler içinde daima var olan yetki ve itibar farklarını belirleyip güçlendirirken, önemli bir şekilde bu ilişkilerin temelini zayıflattı. Eğer bu duruma herhangi bir tarihsel benzerlik varsa, bu, kapitalistler ve sanayi işçileri arasındaki ilişkilerde sanayi öncesi loncaların son dönemindeki ustalar ve uzmanlar arasındaki ilişkiler kadar değildir (ak.Thrupp 1963).

Meslektaşlar arasındaki ilişkileri değiştiren ilk öge, mesleklerle, şirketleşmeyi önleyen kanunları uygulamayı hedefleyen son çabalara işaret etmektedir. Adından da anlaşılacağı gibi, bu çabalar kendi içinde bir düzenleme yaratmak için mevcut düzenlemeleri rekabete dayalı bir pazar süreciyle değiştirmeye yelteniyorlar. Pazarı etkili bir şekilde düzenleme, rekabet için herhangi bir engelin olmadığını farz eder, yani ticaret için herhangi bir sınırlama yoktur, ücret belirlemeye yönelik önceden bir planlamayı, tüketiciye ücret hakkında ve diğer üretim bilgilerini vermeyi ya da rekabet edenleri pazardan dışlamayı yasaklamıştır, bu yüzden, geçen on yıl içinde, şirketleşmeyi önleme ya da İlk Ek (ticari konuşma özgürlüğü) hareketleri olarak bilinen bir dizi hukuk davası kendi işyerine sahip çeşitli uygulayıcıları olan çok küçük sayıdaki meslekler açısından

mesleki uygulamaların ekonomik çerçevesini önemli ölçüde değiştirdi. Mahkemeler, günlük hizmet ve ürünlerin fiyatlarını ilan etmede dahil yanıtıcı ya da yanlış olmayan reklam ve rekabete dayalı pazarlık yapma üzerindeki mesleksi yasaklamaları iptal ettiler. Standart ya da asgari ücret biçimindeki fiyat belirleme de ortadan kalktı.

Mahkeme kararları meslek üyeleri arasındaki rekabeti sınırlama kapasitesini önemli ölçüde azaltırken ne adliye, ne de yasal eylemler mesleksi lisans verme kanunlarıyla yaratılan rekabetin önündeki engelleri önemli ölçüde azalttı. Çok az bir istisnaıyla Birleşik Devletler'deki bu meslekler (ak.Shimberg 1982), federal hükümeti değil, eyaletlerin ve bölge adliyelerinin yetki alanları içine girdi. Dolayısıyla, lisans vermeyi azaltacak ya da tamamen kaldıracak ulusal bir hareketin büyümesi çok zorlaştı. Gerçekten de, lisans verme sürecinden duyulan büyük rahatsızlığa rağmen, şu veya bu eyalette, lisans verme kanunları değişikliğe tabi tutulurken, lisans vermeyi ortadan kaldıracak herhangi yaygın bir eylem gözlenmedi. Yerleşik meslekler rakip olabilecek bazı meslekler -örneğin, hemşire yardımcılığı, ebelik, protez laboratuvarları gibi- belirli alanlarda lisans verilmiş olsa bile, bunların çalışma alanları çok dikkatli bir biçimde sınırlandı. Meslekler arasında rekabet kurallarını ortadan kaldırmaya yönelik hiçbir şey yapılmadı. Bunun için, pazar güçlerinin şimdilerde oynadıkları en önemli rol belirli mesleklerdeki meslektaşların arasındaki ilişkilerdir.

Tüketicilerin daha az ücret isteyen profesyoneli seçeceği ve yeni tür mesleklerin ortaya çıkacağı farzedildiğinden, tüketicilerin daha düşük maliyetli hizmet alacağının ileri sürülmesi, bu sınırlı kuralsızlaştırmanın ekonomik sonucu oldu. Ücretlerin düşürülmesi, dikkat çekici reklam yapma ve iş hacminin genişlemesi sayesinde, profesyonel işçilerle dolup taşan ve profesyonel yöneticilerle yönetilen, vergi muhasebeciliği, gözlükçülük, dişçilik, hukuk ve tıp hizmetlerinin ihtiyaçlarını karşılamak için, son zamanlarda bir ticaret zincirinin gelişmesi mümkün oldu.

Bununla beraber, meslek içi rekabetteki artışın ortaya çıkabilecek sonuçları sadece ekonomik olmaktan daha fazladır. Meslektaşlar arasındaki rekabeti sınırlamak için tasarlanan geleneksel meslek etik kuralları ne amaçları ne de sonuçları itibarıyla ekonomiktir. Profesyoneller arasında haksız bir farklılık yaratarak müşteri toplamayı amaçlayan çok açıkça yapılan eylemleri yasaklayarak (ki bu eylemler geçmişte meslektaşların uzmanlıklarını büsbütün kötülemeye de yönelik olabiliyordu) meslekler içinde varolan belirli bir dayanışmanın devam etmesine yardımcı oldu. Fiyat rekabeti her zaman vardı (kutlanan olduğu kadar beğenilmeyen üyeler de her zaman vardı ve ilk tip üyeler daha çok para kazanıyordu). Bunun yanında, her üye yeteneklerini müşterilere anlatmak için sadece bir tek yöntemle sınırlanırsa, yüksek ya da düşük ücret talep etmek amacıyla herhangi bir reklam yapmaktan alıkonulursa, eşitlerden oluşan birlikçilik fikri korunabilir. Gittikçe daha belirginleşen kurallardan uzaklaşma eğilimi şimdilerde meslektaşlar arasında farkların açıkça ortaya konulmasına izin veriyor ya da bunu gerektiriyor. Eğer böyle bir fırsattan yeterli sayıda profesyonel yararlanabilirse, meslekler yarattıkları dayanışma ve örnek iş uzmanlık imajlarını artık devam ettiremeyebilirler.

Mesleksel dayanışmayı korumaya yardım eden diğer bir geleneksel davranış ise üyelerin uzmanlık ve etik anlayışlarına ilişkin yapılan eleştirileri görmemezlikten gelmektir. Birden çok daha fazla insanın gözlemlediği gibi, mesleki hatalar sonucu açılan davalarda bir profesyonelin diğer bir arkadaşı aleyhine tanıklık yapması çok zordur.

Dahası, devlet lisans verme komisyonuna bağlı dernekler kadar, mesleksel derneklerin yönettiği disiplin komiteleri, hiç değilse, tüketicilerin şikayetlerine cevap vermede çok yavaş hareket ediyor göründüler. Bu dernekler meslektaşlarının davranışlarını çok az sansür ettiler ve çok daha az verilen lisansları geri aldılar. Şu anda ise, siyasi baskılar meslekleri bu tür konularda daha aktif olmaya zorluyorlar ve bir üyeyi diğer bir üye ile çarpıştırmaya çalışıyorlar. En çok siyasi baskıya maruz kalan tıp mesleğinde, bir hastanın has-

tabaneye yataırılmasına' ilişkin verilen kararın artık bir komisyonca gözden geçirilmesi, onanması gerekiyor. Uzmanlık ve dürüstlük açısından, geçmişin 'yaşa ve yaşat' ilkesi artık eşitlik anlayışının temelini dahi koruyamaz durumdadır. Hoşgörü temelinde yapılan düzenbazlıklar kadar sessizlik temelinde yapılanlar da ciddi bir şekilde mücadeleye açık hale geldi. Sonuç olarak, bir üyenin meslektaşının yeteneğine ve iyi niyetine duyduğu güven bile artık yıpranabilecektir. Her üyenin, uzmanlık, yetki, güç ve aynı çıkarı paylaşıyor olma ilkelerinde eşit olduğu düşüncesi, özellikle full-time idareci çalıştırabilen büyük şirketlerde, meslek örgütlerinde, zayıflamış bulunuyor. Yönetici, uygulayıcı ve denetleyici konumlarında çalışan profesyoneller tabi ki bu konumlarına bir önceki işleri sayesinde gelmişlerdir ve bunların yetkilcri sıradan profesyonellerin yetkilerinden farklıdır. Örgütlerdeki mesleki tabakalaşma, sırası geldiğinde, mesleki işlerde çeşitli bakış açıları üreten resmi güç ve yetki bakımından farklılıklar içerir. Sıradan profesyoneller, ilkin gerçek uygulamaya yönelik sorunlara ve günlük olarak bu sorunların üstesinden nasıl geleceklerine ilişkin kendi görüşleri ışığında işlerini yapmakla meşguldürler (Lipsky 1980). Bunun tersine, denetleyici durumundaki kendi altlarındaki işçilerin topyekün performansı açısından hesap vermekle ve örgütsel bakış açısı geliştirmekle yükümlüdürler. Bu kişiler, temsil ettikleri mesleksel örgütler kadar ya da bunlardan çok olmasa da uygulama yapan meslekler aracılığı ile tanınırlar.

Hukukun zorlaması, hükümetin yaptığı düzenlemeler ve yüksek kar sağlamak için ticaret hayatındaki yatırımcılardan gelen baskılar, profesyonel işçilerin yaptıklarına ilişkin örgütsel saydamlık talepleri artarken, yönetici seçkinler sınıfı içerisindekiler büyük bir olasılıkla kendi meslektaşlarından çok, daha alt düzeydeki meslektaşları ile çok düzenli bir ilişki içine girdiklerini düşüneceklerdir. Mesleğin yönetim tabakasında yer alan üyeleri en azından sıfatları gereği sıradan profesyonellerin işini düzenleyen emirler vereceklerdir. Bu şekilde, ilk zamanların geleneksel etiketlerini bozacaklar (Goss 1961), ve diğer meslektaşlarından olan farklarını vurgulay-

caklardır. Resmi olarak meslektaşlık fikri yönetim gücünü elinde tutanlarla, üretim görevlerini yerine getirenler arasında net bir şekilde ikiye ayrılacaktır.

Yönetici seçkinler, kendi başlarına, ekonomik ve yönetsel değil ama, teknik ve bilimsel bir güç iddia edebilecek konumdadırlar. Bu kişiler teknokrat olabilirler (Heydebrand 1979), fakat, sıradan profesyonellerin işlerini idare etmeye, değerlendirmeye ve emretmeye yönelik meslekçe onaylanmış teknik bilgileri üretemezler. Bu tür bilgilerin kaynağı kendilerini full-time araştırmaya adanmış mesleğin diğer bir seçkin sınıfına aittir.

Modern mesleklerle zanaatçılar ve daha önceki loncalar arasındaki fark modern mesleklerin üniversitelerle sistematik bir ilişkiyi sürekli olarak geliştirmeleridir. Bu meslekler, profesyonel okullarda kendilerini araştırmaya, ampirik deney yapmaya ve teori kurmaya adanmış özel bir sınıf aracılığıyla büyük çapta yenilikleri kontrol altında bulundurlar. Bu grup, bilgiyi ellerinde tutan seçkin bir sınıf oluştururlar ve bu sınıfın üyeleri hem geleceğin profesyonellerine en son bilgi ve teknikleri öğretirler hem de yeni alanları keşfederler. Kamu idaresine ilişkin konularda karar verme süreci artan bir şekilde bilimsel tavsiyeleri gerekli kılıyor. Bu tavsiyeler, mesleki uygulamaların nasıl olacağına ilişkin yönetmelikleri hazırlayan komisyonlar için çalışmaya ve mesleki uygulamaları değerlendirmek için kabul edilebilir standartları belirlemeye davet edilen bilgi seçkinleri tarafından sağlanır.

İdareci seçkinler, kendi uzmanlık otoriteleri az geldiğinden, sıradan çalışanlara yönelik emir ve buyruklarının oluşturulup değerlendirilmesinde bilgi seçkinlerinin yönlendirmesine ve standartlarına başvurmak durumundadırlar. Bilgi seçkinlerinin standartları, işin somut dünyasından çok bilimsel ilkelerce, istatistik olasılıklarca ve soyut mantık dünyasınca, ayrıca, uygulamaların kontrol edilemeyen ve bulanık ortamından çok kontrol edilebilen laboratuvar bulgularınca ve deneysel tasarımlarca, günlük uygulamaların gerektirdiği para, zaman, alet-edavat ve diğer kaynaklar gibi

sınırlanmalara daha az tabi olan koşullarca, belirlendiğinde, sıradan profesyonellerin şüphesizliğini anlamak hiç de zor değildir. Gerçekten de, tarihsel olarak, üniversite personeli arasında, uygulayıcılar ve akademikler arasındaki gerilim ve anlaşmazlıklar, diğer profesyonel okullarla olduğu kadar üniversitelerin içinde de vardır. Profesyonellerin işlerinin günlük olarak resmi ya da kamusal kontrolünü, giderek artan öze dönük bilinçlenmeyi, yasallaştırmanın bir aracı olarak resmi akademik standartlar sayesinde, sıradan uygulayıcılarla bilgi seçkinleri arasındaki gerilim, eğer uygulayıcılar seçkinlerin yarattığı standartlara uymak istemezlerse, aralarındaki bölünme var oldandan daha fazla olacak ve gittikçe artması önlenemeyecektir.

Teorik Çatının Dolambaçları

Tarihsel olarak bu gerilimlerden hiçbirisi meslekler açısından yeni olmadığını vurgulamaya çalıştım. Meslek olduklarından beri bu kurumların üyeleri arasında rekabet vardır. Bu yüzden de, hem entelektüel otorite hem de ekonomik gücün tabakalaşmaması olgusu her zaman vardı. Bugün yeni olan şey, bu ilişkilerin, geleneksel olarak görünüşü kurtarmaya yönelik normlar tarafından artık korunamayan mesleklerdeki açıkça görünen ve önemli tabakalaşma sistemine doğru büyümesi ve şekillenmesidir. Yine de, profesyonel çalışmanın kontrolünün uygulanması, yönlendirilmesi, şekillendirilmesi, meslek üyelerinin ellerinde olduğu süreç, ne proletarleşme ne de profesyonelleşememe kavramlarının kullanımı entelektüel olarak yararlı olur. Fakat, standartları seçkinlerden birisi koyarsa, diğer bir seçkin yönetir ve kontrol ederse ve başkaları da işi yaparsa, bir grup olarak meslek örgütlerine ve gelecekte onun bütüncül yapısı açısından çok ciddi sonuçlar doğuracak olan üyeler arasındaki ilişkilere bir şeyler olacağı açık. Goode(1957), çok iyi bilinen makalesinde meslekleri ortak bir deneyimden geçen ve bir kimliğe haiz gruplar ya da topluluklar olarak tanımladı. Mesleklerin kendi içlerinde, uzmanlaşma ve yönelim açısından, (Bucher & Strauss 1961) hizmet ettikleri müşterilerinin itibar, güç ve çıkarları

açısından (Laumann&Heinz 1977) parçacıklara ayrıldıkları doğrudur, fakat, Goode'un tanımlaması hukuk ve tıp gibi meslekler için geçerlidir. Meslekler, çok uzun bir geleneğe, kamunun gözünde farklı bir konuma ve kimliğe ve de oldukça homojen bir mesleksel eğitim yapısına sahiptirler. Kendi içlerinde hem tabakalaşma hem de uzınlaşma açısından parçalanmış olsalar ve meslek örgütlerine üye kayıtları tamamlanmamış ve hatta şiddetli darbe yemiş olsa bile yine de Goode'in söylediği anlamda bir topluluk olmaya devam etmişlerdir; yani bu kuruluşları meslek diye adlandırmamızı sağlayan dayanışma olgusunu bir dereceye kadar devam ettirmişlerdir. Meslekler arasındaki bölünmeler hiçbir benzer çıkara sahip olmayan çok farklı örgütlerin ortaya çıkmasına yol açacak kadar büyük olmadı. Diğer yanda, mesleksel kontrolün oluşması ile tehdit edilebilecek olan işte böyle bir örgüttür. Olasıdır ki, sıradan uygulayıcılar, araştırmacı ve yöneticilerden ayrılacaklar, seçkinleri kendi başlarına bırakarak, sadece kendi çıkarlarını savunan meslek örgütlerine katılacaklardır. Bu olasılık, belki de, hekimler ve hukukçular açısından yeni bir gelişme olurken, çoğu hali hazırda bu şekilde parçalanmış olan birçok meslek için hiç de yeni değildir. Öğretmeleri ele alalım: bu meslekte idareciler-müdürler ve müfettişler, genellikle öğretmen yetiştiren kurumlarda ya da fiilen orta öğretim kurumlarının çeşitli kademelerinde öğretmen olmuşlardır. Gerçekten de, bu tür eğitim ve deneyim bu görevler için gerekli olan niteliklerdir. Benzer şekilde, okullarda uygulanan yönetmelik ve standartlar genellikle eğitim fakültelerinde görev yapan öğretim üyeleri ya da devletin eğitim mekanizmalarında görev alan yetkili kişilerdir. Farklı işlevleri olsa da her biri aynı mesleğin bir parçası sayılırlar. Hatta, Birleşik Devletler'de az görünse bile, sıradan uygulamacılar arasında militan sendikacılık faaliyetleri de vardır (ak; Marcüs 1973). Tıp, hukuk, dişçilik ve şimdiye kadar resmi bir kontrole konu olmayan diğer meslekler aynı yöne kayabirirler.

Yine de, meslek içi ilişkilerin resmileşmesi ve yönetici seçkinleri, bilgi seçkinleri ve sıradan üyeler gibi bölünmelere muha-

tap olan mesleklerin farklı ve ayrı küçük parçalara ayrılması hiç de kaçınılmaz değildir. Toplumsal bir kontrolün ortaya çıkması farklı bakış açıları, farklı çıkar ve talep yarattığından dolayı kolektif bir pazarlık olsun ya da olmasın, çatışmanın düzeyinin yoğunlaşacağından hiçbir şüphe yok gibi görünüyor. Bu, hem de, uygulayıcıların günlük işlerini kendilerini tatmin edici bir şekilde (hakları olduğuna inandıkları karşılıkları alıp almadıklarına bakmaksızın) yapma kapasitelerini azaltacak yeni ve alışılmamış engeller doğuracaktır. Bunun yanında, sıradan profesyonellerin özel statülerinin, kendilerini diğer işçilerin konumunda bulacakları bir düzeye düşeceğine ilişkin hiçbir delil yoktur. Geçmişe göre, daha fazla kontrole maruz kalsalar bile, sadece, iş sahibi olmanın ötesinde farklı mesleki kimliklerine sahip olmaya devam edeceklerdir. Büyük bir olasılıkla, işlerini yaparken daha fazla kendi yetkilerini kullanacaklar ve meslektaşlarının yapacağı kontrol aracılığıyla standart oluşturmaya ve kendi uygulamalarını değerlendirmeye daha aktif olarak katılacaklardır. Son olarak, bu kişiler, kendi üstleri ile daha yakın ilişkiler kuracaklardır.

Mesleklerin Yeniden Gözden Geçirilmesi

Sonuç olarak, profesyonelleşmeme ve proleterleşme teorilerinin en büyük kabahati, mesleklerin bulanık bir kavramlaştırmasını yapmaları olduğu belirtilmelidir. Kendi açılarından, bu teorilerin izleyicileri, örtük olarak, meslekleri, tam olarak özerk, yüksek düzeyde itibarlı, her istediklerini yapabilen bireylerden kurulu topluluklar olarak görmüşlerdir. Ne şirket temelinde örgütlenen kurumlar ne hukuksal ve siyasal statüler -bunların her ikisi de prestij ve gücün devamında önemli bir rol oynarlar- ne de emek piyasasını etkileyen diğer kurumsal özellikler bu düşünce de yer alırlar. Bir ideal tip olarak bile, böyle bir düşünce, ondokuzuncu yüzyıldan beri ortaya çıkan hiçbir meslek açısından, ne analitik olarak tutarlı ne de deneysel olarak dikkat çekicidir. Sorun, aslında hiçbir özel teoride değil bunların haklı olarak yansıttığı mesleklerle ilişkin geliştirilen genel teorilerdedir.

Başka bir yerde belirttiğim gibi(Freidson 1983), mesleklere ilişkin sosyolojik teoriler, iki olası duruma erişmek için, yarı yolu bile katedemediler. Bir yanda, profesyonel meslekleri somut, ondo-kuzuncu ve yirminci yüzyılda gelişen büyük çapta orta sınıfın benimsediği uğraşların örgütsel ve tarihsel biçimleri olarak tanımlamak mümkün. İngilizce konuşan ülkelerde belirli bazı özellikleri ortak olsa bile, bu uğraşlar önemli ölçüde bir ülkeden başka bir ülkeye göre değişiklik gösterir. Bu yüzden, iyi bir teorisinin, genel ve pozitivist kavramları geliştirmekten vazgeçerek, daha düzgün, somut kurumsal ve toplumsal varlıkları incelemesi gerekir. Diğer yandan, söz konusu meslekler, soyut teorik düşünceler temelinde, tanımlanan ve ayrıntıları ile incelenen özel türden uğraşlar olarak da görülebilir; yani, örneğin, emek piyasasında özel bir korumanın zevkini çıkaran örgütlü gruplar (Freidson 1982), ya da üyelerinin kendi kaderlerini kendi ellerinde tuttukları gruplar (Child & Fulk 1982). Fakat, bu alternatifi uygulamaya aktarmak, mesleklerin soyut bir dile getirmesi, zamanın belirli bir noktasında belirli bir ülkede mesleklere nasıl bakılacağını söylediğinden, hangi değişkenin seçileceğini ve nasıl çalışılacağını belirlediğinden, araştırmalardan tarihi çıkarmayı gerektirir. Aynı ayrı uygulamalarında önemliliği görülebilecek bu iki amacı izlemekle modern toplumlardaki meslekleri ve rollerine ilişkin gelecekteki düşüncelerimizi büyük ölçüde geliştirecektir.

Kaynakça

- Aronowitz, S. 1973. False Promise: The Shaping of American Working Class Consciousness. New York: McGraw-Hill.
- Barber B. 1962 Science and the Social Order New York: Collier.
- Braverman H. 1974 Labor and Monopoly Capital: The Degradation of Work In the Twentieth Century New York Monthly Review.
- Bregger, J E 1963 Self-employment in the U.S., 1948-1962. Mon.Labor Rev.76:37-43.
- Bucher, R., Strauss. A 1961 Profession in process. Am.j.sociol.66:325-34 .
- Carr-Saunders, A. M., Wilson P.A 1933 The Professions.Oxford: Clarendon
- Child J., Fulk, J. 1982. Maintenance of Occupational Control. The Case of Professions, Work Occupation, 9:155-92.
- Cohen, M.D., March, J. G. 1972. The American College President. New York: McGraw-Hill.
- DiCesare, C.B. 1975. Changes in the Occupational Structure of U.S. jobs. Mon. Labor Rev. 93:23-34.
- Esland, G. 1980. Professions and professionalism. In the Politics of Work and Occupations. ed. G.Esland, G. Salaman, pp. 213-50, Toronto:Uni. Toronto Press.
- Freidson, E. 1970. Profession of Medicine: A Study in the Sociology of Applied Knowledge, New York: Harper & Row
- Freidson, E. 1980, Doctoring Together: A Study of Professional Social Control. Chicago: Univ. Chicago Press.
- Freidson, E. 1982. Occupational Autonomy and Labor Market Shelters. In Varieties of Work. ed. P.L. Stewart. M.G. Cantor, pp. 39-54. Beverly Hills. Calif:Sage.
- Freidson, E. 1983. The Theory of Professions: State of the Art. In the Sociology of the Professions: Lawyers, Doctors and Others, ed. R.Dingwall, P.Lewis, pp. 19-37. London:MacMillan.
- Gilb, C. L. 1966. Hidden Hierarchies: The Professions and Government. New York: Harper & Row.
- Goods, W.J. 1957. Community within a community: The Profession: Psychology, sociology and Medicine. Am.Sociol.Rev. 25:902-14.
- Gorman, R.A. 1976.Basic Text on Labor Law: Unionization and Collective Bargaining. Minneapolis: West.

- Goss, M. 1961. Influence and Authority among Physician in an outpatient clinic. *Am. Sociol. Rev.* 26:39-50.
- Haug, M.R. 1973. Deprofessionalisation: An Alternative Hypothesis for the Future. *Sociol. Rev. Monogr.* 20: 195-211
- Haug, M.R. 1975. The deprofessionalisation of everyone? *Sociol. Focus* 3:197-213.
- Haug, M.R. 1977. Computer technology and the Obsolescence of the Concept of Profession. In *Work and Technology*, ed. M.R. Haig, J. Dofny, pp. 215-28. Beverly Hills, Calif: Sage
- Heydebrand, W. 1979. The Technocratic Administration of Justice. *Res. Law Soc.* 2:29-64.
- Johnson, T.J. 1972. Professions and Power. London: Macmillan.
- Johnson, T.J. 1973. Professions. In *Human Societies: An Introduction to Sociology*, ed. G. Hurd, pp. 131-32. London: Routledge & Kegan.
- Kissam, P.C. 1980. Antitrust Law, the first Amendment and Professional self-regulation of Technical Quality. In *Regulating the Professions*, ed. R.D. Blair, S. Rubin, pp. 143-83, Lexington, Mass: Lexington.
- Kornhauser, W. 1962. *Scientists in Industry: Conflict and Accommodation*. Berkley: Uni. Calif. Press.
- Kusterer, K.C. 1978. *Know-how on the job*. Boulder, Colo: Westview.
- Larson, M.S. 1977. *The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis*. Berkeley: Uni. Calif. Press.
- Laumann, E.o. Heinz, J.P. 1977. Specialization and Prestige in the legal profession: The Structure of Deference. *Am. Bar Found. Res. J.* 1977:155-216.
- Lewis, R. Maude, A. 1952. *Professional People*. Iondo.: Phoenix.
- Lieberman, J.K. 1970. *The Tyranny of the Experts. How Professionals are Closing The Open Society*. New York: Walker
- Lipset, S.M. Schneider, W. 1983. *The Confidence Gap: Business, Labor and Government in the Public Mind*. New York: Free.
- Lipsky, M. 1980. *Street-Level Bureaucracy: Dilemmas of the Individual in Public Services*. New York: Russel Sage Found
- Marcus, P.M. 1973. Schoolteachers and Militant Conservatism. In *the Professions and Their Prospects*, ed. E. Freidson, pp. 191-216. Beverly Hills. Calif: Sage.
- Marshall, T.H. 1939. *The Recent History of Professionalism in relation to*

- social structure and social policy. *Can.J.Eco.Poli. Sci.* 5:325-40.
- Montagna, P. 1968. Professionalisation and Bureaucratization in large professional organizations, *Am.J.Soci.* 74:138-45.
- Oppenheimer, M. 1973. The Proleterianization of the professional. *Sociol. Rev. Monogr.* 20:213-27
- Parsons, T. 1951. *The Social system*. New York: Free.
- Ray, R. N. 1975. A report on Self-employed Americans in 1973. *Mon.Labor. Rev.* 98:49-54.
- Ritti, R.R. 1971. *The Engineer in the Industrial Corporation*. New York, Columbia. Uni. Press.
- Schriesheim, J., von Glinow. M.A.Kerr . 1977. Professionals in Bureacracy: A structural Alternative . *TIMS Stud. Mgmt. Sci.* 5:55-69
- Scott, W.R. 1965. Reactions to supervision in a heteronomous professional organization . *Admi. Sci.Q.* 10:65-81.
- Scott, W.R. 1966. Professionals in Bureaucracies-Areas of conflict. In *Professionalisation*, ed. H.M.Vollmer, D.L.Mills, pp. 265-75. englewood Cliffs, NJ: Prentice-Hall.
- Shinberg, B. 1982. *Occupational Licensing: A Public Perspective*. Princeton: edu. Test. Serv.
- Shryock, R. 1947. *The development of Modern Medicine*. New York: Knopf.
- Smigel, E.O. 1964. *The Wall Street Lawyer. Professional Organization Man?* New York: Free.
- Spencer, H. 1896, *Principles of Sociology* Vol.3. New York: Appleton
- Tausky, C. 1978. *Work Organizations*. Itasca, III: Peacock. 2nd. ed.
- Tawney, A.J. 1920. *The Acquisitive Society*, New York: Harcourt Brace.
- Thrupp, S.L. 1963. The Guilds, In the *Cambridge Economic History*, 3:230-80. Cambridge Uni. Press.
- Webb, S. Webb, B. 1917. Special Supplement on Professional Associations, *New Stateman*, 9(211):1-24; (212):25-48.
- Weick, K. 1976. Educational Organizations as Loosely Coupled Systems. *Admin. Sci.Q.* 21:1-19.

PROFESYONELLEŞMEME: GELECEK İÇİN ALTERNATİF BİR HİPOTEZ*

Marie R. Haug

Acaba yirminci yüzyılda toplum nasıl biçimlenecek? İki bin yılı sadece bir kuşak ötede. Farklı akademik inançlara sahip sosyolog ve "gelecek bilimciler" önümüzdeki yüzyılın asgari niteliklerini belirlemiş durumdadır. "Sanayi-sonrası" bir toplumda yaşayacağımız söyleniyor. Böyle bir toplum, Bell'e(1968, s.152), göre, üstünlüğün, profesyonel ve teknik sınıfa geçeceği, daha genel bir deyimle, profesyonelleşmiş bir toplum olacak(Freidson, 1971, s.467). Bilim ve teknolojiye bilgi patlaması, bu tahminlerin en inandırıcı nedenlerini oluşturuyor. Bilginin genişlemesi, çeşitli konularda özgün bilgiyi elde etmede uzmanlaşmış, kabiliyetlerini ve uzmanlıklarını şu çökmeye yüz tutmuş hassas gezegende yaşayan insanların çok yüzölçümlü sorunlarına uygulayabilecek profesyonellerin sayısının artmasını gerektirecek. Benzer başka bir yordama ise, profesyonelleşmiş hizmet fıkının, toplumun her kesimine yayılacağını ileri sürüyor. Bu görüşe göre, toplumsal düzeni, kendi etik anlayışı temelinde, profesyonellere atfedilen ideolojiler -yani meslek sahiplerinin müşterilerine karşı gösterdikleri ilgi, sempati ve hatta şefkatleri- kuracak (Halmos, 1970, p.14).

Geleceğe dönük bu hesaplamalar, profesyonel mesleklerin iki temel özelliğini vurguluyorlar; bilgide uzmanlık ve bu bilginin kullanımında insani bir yaklaşım. Fakat, açık bir şekilde, mesleklerin üçüncü bir öğesine değinmiyorlar: yani uzmanların özerkliği konusu; bir anlamda uzmanın mesleki rolünü yerine getirirken, meslekten olmayanların kontrolünden bağımsız olduğunu hissetmesi, ya da bir

* Bu makalenin İngilizce aslı için bkz. Haug, Marie R. (1973), "Deprofessionalisation: An Alternate Hypothesis for the Future", In Paul, Halmos.(ed.), Professionalisation and Social Change, J.H.Brookers, Stoke on-Trent.

sözcükte ifade edilecek olursa, elinde tuttuğu gücü.

Greenwood'dan(1957) Moore'a(1970) kadar geçen zamanda, çoğu kez birbirlerine benzeseler bile, bir yığın farklı meslek kavramı tanımlaması yapıldı. Hepsinin ortak noktası, bilgi tekeli, hizmet yönelimi ve işte özerklik gibi kavramlara değiniyor olmalarıydı. Yani meslekler, görevi halkın elde edemeyeceği bir grup özgün bilgiye hükmetmek olan hizmet grupları olarak tanımlanabilir. Ayrıca, meslekler, kâr elde etmekten çok hizmet etmeye yöneliklerdir ve ellerinde tuttukları özel bilgi temelinde, tatmın edici bir düzeyde üretimde bulunsunlar diye, işte özerklik ve kendi kurallarını oluşturma yetkisi verilmiştir(Haug and Sussman, 1969a). Kısacası, profesyonellerin, müşterilerinin çıkarlarını öne alan ve bu yüzden görelî bir özgürlük bahşedilmiş, sadece meslekten olanların kontrolüne açık uzman kişiler oldukları düşünülür.

Bu bilgi-hizmet-özerklik modeli, diğer tür tanımların bazı özelliklerini belirlemeye olanak sağlar. İşe tam anlamıyla kendini verme olgusu, bilgiye ulaşma ve toplumsallaşma sürecine ayrılan zaman ve çaba ile yakından ilgilidir. Alanın püf noktalarını ve itibar kazandıran ödüllendirmeleri elde etmek demek, akademik unvanlara, diplomalara ve bilgilenme sürecindeki diğer tür belgelere sahip olmayanların bilmesinin zor olduğu konuları bilmekle olur. Meslek örgütleri ve ahlak ilkeleri, uygulama standartları ve üyelerin denetimi gibi mekanizmalar, bilgi hakimiyeti ve hizmet yöneliminin garantörleri gibidirler ve bu yolla, profesyoneller müşterilerinin ve kamunun güvenini kazanır, talep ettikleri özerkliği ve gücü hak ederler.

Profesyoneller, müşterileri ile olan ilişkilerinde, örgütsel iş alanlarında, bürokrasiden artan bir şekilde destek bulmaktadırlar (Freidson, 1970). Bürokratik yapılarıdaki bu yerleri, aynı zamanda, müşterileri ile ilgili kararları uygulamak için kurulmuş örgütsel sistemlerle ilişkilidir. Bu yüzden, özerklik ve otorite, profesyonelin karizması doğrultusunda hareket eden müşterinin kendisine verdiği bir ödül olmaktan çok, hukuksal ya da sözde hukuksal kural ve

düzenlemelerle, baş etmek için bir zorunluluk olur.

Hiçbir şüphe yok ki, 'sanayi-sonrası' toplumu, insan tüketimine yönelik malların üretilmesi için olduğu kadar, insan hizmetlerinin iletilmesine yönelik toplumsal örgütlerin bürokratik biçimlerinin devam edeceği bir toplum olacaktır. Bu koşullarda, ileriye dönük hiçbir tahmin, bürokratik güçle beslenen profesyonel otoriteyi ihmal edemez. Bilgi üzerindeki tekellerinin tabi sonucu olarak, profesyonelleşmiş toplum acaba profesyonellerce mi yönetilecek? Acaba, güç, bilimsel bilinmezlerle ulaşabilen, müşterilerine öğüt veren ve bürokratik otoritece desteklenen uzmanların ellerinde mi olacak? Ya da, nihayetle, profesyonellerin kaybetmeleri olası olan, işin kontrol edilmesine yönelik mücadeledeki diğer güçler, modası geçmiş bir meslek kavramı mı yaratacaklar?

İşte bu son nokta, tarihe ve profesyonelleşmeye yönelik çağdaş saldırıları gündeme getirerek, bu makalenin keşfedici bir şekilde değerlendirmeye kalkışacağı noktadır. Kısaca, incelenecek karşıt hipotez, profesyonelleşmeden çok profesyonelleşmemeyi dile getirecek. Profesyonelleşmeme, profesyonellerin, sadece kendilerine özgü niteliklerin, özellikle bilgi üzerindeki tekellerinin, diğer insanların hizmetlerine duydukları inancın, iş özerkliği beklentilerinin ve müşteriler üzerinde kurulan otoritenin yitirilmesiyle tanımlanır. Bu bakımdan birbirlerinden farklı çeşitli eğilimler düşünülebilir. Uzmanlaşma, bazı meslekleri, her biri, sözde daha çok derinlik ve daha çok hüner gerektiren daha dar görev alanlarına bölmeye devam ediyor. Bu açıdan bakınca, tekerleğin civatalarını sıkıştırma uzmanlaşmış bir otomotiv işçisi ile iç kulak ameliyatlarında uzmanlaşan bir doktor aynı ligde oynuyor gibi görünüyorlar. Daha güncel bir akım "emeğin yeniden toplanması"(re-aggregation) görüşüdür; daha önce parçalara ayrılmış görevleri yeniden bağlayarak mavimsi ve beyaz yakalı işçiler arasında uzmanlaşmanın doğurduğu yabancılaşma ve can sıkıntısına tepki olarak ortaya çıkan bir akım(Shepard and Herrick, 1972). Buna örnek, bir grup otomotiv işçisinin başlangıçtan sonuna kadar, parçalara ayrılmış montaj bantları olmaksızın bir ara-

bayı birleştirdikleri Volvo deneyidir. Diğer yanda uzmanlaşma riski, doktorların yabancılaşmasından çok hastalara sunulan hizmetle ilgilidir. Bu yüzden, mesleki açıdan, pratisyen ya da genel bir bilgiye sahip doktor gibi çalışan aile doktorların ortaya çıkması, "yeniden toplanma" olgusuna başka bir örnek teşkil eder.

Fakat, yine de, işbölümündeki üçüncü eğilim kolayca ne uzmanlaşmaya ne de "yeniden toplanma" kalıplarına giriyor. Bu eğilim, mesleki görevlerin, etkinlik, yabancılaşmanın azaltılması ya da uzmanlaşma aracılığıyla değil, eskiden beri çalışanları, yeni iş talep edenleri ve müşterileri içine alan güç mücadelesi aracılığıyla, yeniden yapılanmasına ve yeniden düzenlenmesine, insan hizmetlerindeki ve özellikle mesleklerdeki iş anlayışının toptan çöküşüne, işaret eder. Bu yüzden, iki klasik meslek, tıp ve hukuk, bir önceki iş alanlarının, yeni unvanlarla, yeni sorumluluklarla ortaya çıkan yeni tip işçilerce ele geçirilmesinin yaşandığı ayrışma ve bölünmelerin sancısını çekiyorlar. North Carolina'da varlıklı bir anne, bebek bakımı ünitesinde peditrist olarak çalışan bir yardımcı doktor olabiliyor(Cleveland Call and Post, 1972). California'da bir sekreter, bir hukuk asistanı rolünü üstlenebiliyor(Chosid, 1972). Aynı eğilim, görece olarak daha yeni gelişen sosyal çalışma, öğretmenlik, hemşirelik, mühendislik, muhasebecilik ve danışmanlık gibi mesleklerle, öğretmen yardımcılığı, zihni hastalara bakıcılık, şehir planlama yardımcıları, kamu sağlığında çalışan yardımcılar gibi yeni ortaya çıkan mesleksel rollerde de görülebilir. Birleşik Devletler'deki "ara-meslek" ya da "yeni-meslek" hareketleri daha önce sanayileşmiş toplumlarda devam etmekte olan bir durumu örneklemektedir.

1965'te, Arthur Pearl and Frank Reissman, hizmetlerin profesyonellerce değil, müşterilerce üretildiği bir dizi deney ve deneyimin sonuçlarını bir araya getirdiler. Pearl ve Reissman(1965), mesleki görevi, uzman bilgisi ve uzun bir eğitim gerektirenler ve sadece alaylı bir eğitimin yetebileceği görevler diye ikiye ayıran bir terim, "Yeni Kariyerler" terimini ortaya attılar. Bu deneylerde amaç, yapılan hizmetlerin ihtiyaçlara daha etkili bir şekilde cevap vermesi-

ni sağlamak, fakirlere iş olanağı yaratmak, bu yolla "yardımcı-terapi ilkesi" ne uygun olarak deneklerin hayatlarını bir ölçüde zenginleştirmekti. Aynı zamanda, 'yöredeki işçiler' kullanıldığından, fakir topluluklar ve hizmet örgütleri arasındaki uçurumun, karşılıklı yorum ve anlayış kanallarının sağlanmasıyla, kapanması umuldu. "Bu tip yeni işçiler" iş bulmada engellerle karşılaşmasınlar diye, eğitimsel başarı, yasalara itaat eden bir tarihsel geçmiş gibi idbarlandırmalar, işe almada önkoşul olmaktan çıkarıldı. Ve işin bir 'çıkılmaz sokağa' benzememesinden emin olmak için, artan bir şekilde beceri kazanan yeni işçilere açık olması gerektiği, sürekli gelişen bir kariyer merdivenine ve düzenli ilerleme aşamalarına olan ihtiyaç özellikle vurgulandı.

'Yeni Kariyer' düşüncesi, altmışların sonundaki Amerikan zenci gettolarında tırmanan şiddet ve ayaklanma kıvılcıklarının söndürülmesinin bir aracı olarak görüldüğünden, çok çabuk gözde oldu. Zaten, 'Yeni Kariyerler'i kurumsallaştırmak için, insangücü ile, beden ve akıl sağlığı, eğitim, refah ve sosyal hizmet alanlarında geri kalmışlığı yok etmeye yönelik programlar doğrultusunda, Dokuzuncu Amerikan Kongresi'nde (1967-1968), bir dizi yasama hareketi başlatılmış ve genişletilmişti(Nixon, 1969).

Yeni mesleklere uygun olabilecek genel bir isim bulma da tartışma konusu oldu. Alt-meslekler(sub-professional), ön-meslekler(para-professional), meslek olamayan meslekler(non-professional) ve yeni meslekler(new profesional) gibi terimler şu veya bu zaman da kullanıldı. Şu anda, genel olarak, yerleşik meslek sahipleri, ön-meslekler terimini tercih ediyor gibi görünürken, yeni ortaya çıkmaya başlayan mesleklerin üyeleri tercihlerini yeni meslekler kavramı için kullanıyorlar. Mesleki görevler ve alanlar hakkındaki mücadelelere ilişkin eğlenceli bir nokta da var. "Ön-meslekler" deyimi yeni alanlar için daha aşağı bir statü biçerken, "yeni meslekler", pratikte, fakir ve zencilerce ileri sürülen, Yeni Kariyer'ler ideolojisi ve hareketinin bir sloganı olarak, bir eşitlik imajı çiziyor(New Professional, 1972).

Sanayi ve sanayi sonrası toplumlarındaki hizmetler açısından işbölümündeki değişimler daha az gelişmiş alanlardaki bulanıklıkları da yansıtıyor. Sundukları hizmetin yararları zengin Amerika'da yeniden keşfedilen(Young, 1972) ebeler, tıp eğitimi almış kişilerin çok az olduğu dünyanın diğer kısımlarında, kadınlara doğum yaptırabilecek biricik doğum uzmanları olarak görev yapmaktadırlar. Sadece doktorların kıtlığından değil, hastalarına, toplumsal, psikolojik, ideolojik ve fiziksel bakımdan daha yakın olduğu için etkisi daha fazla olan, Çin'deki "çıplak ayaklı" doktorlar, Birleşik Devletler'de, tıp alanında, aşırı bir şekilde artan insan gücünü hafifletmek için yeni bir yol olarak keşfedilen müşteri avlama taktiklerine sığan asistan doktorlarla aynı görevi yerine getiriyorlar(Gibson, 1970). Kaliforniya'dan New York'a kadar, her biri, profesyonel değil, toplumsal ve duygusal özelliklerinden dolayı seçilen yardımcı öğretmenler, getto okullarında başarılı bir şekilde hizmet veriyorlar(Sidel ve Sidel, 1972).

Dolayısıyla, asıl sorun şudur; bir dizi insan hizmetlerinin ulaştırılması ile ilgili mesleksel alanlardaki değişimler dünya çapında olaylardır. Bu kısa denemede, her ne kadar, profesyonelleşmeme hipotezini araştırmak için, genelde, Birleşik Devletler deneyimine başvurulacaksa da, bu eğilimin sadece bu ülkeye özel olmadığına ilişkin deliller vardır. Profesyonellerin, özel bilgi, hizmet ve özerklik gibi, üç temel boyutta gerçekleştirdikleri istemlerine ilişkin mücadeleleri, var olan görevlerin dağıtılması üzerindeki tartışmalarda ortaya çıkar ve iş bölümüne ilişkin açık ya da örtük mücadeleler fiili olarak yerkürenin her köşesinde ve her tür ekonomik ve sosyal sistemde yer almaktadır.¹

¹ Maalesef, bilgiye dayalı sanayiler ve mesleklerdeki işbölümü hakkında çapraz-kültürel araştırmalar çok az. Sovyetler Birliği ve diğer bazı ülkeler hakkında bölük pörçük deliller ABD'de var, ama, güvenilir çok az bulgular mevcut. Sadece Çin'in gelişmemiş bir ülke olmasından ya da kapitalist olamamasından dolayı değil, son verilere ulaşmanın mümkün olmasından dolayı bu yazıdaki çapraz kültürel veriler Çin'le sınırlı kaldı.

Bilgi Tekelinin Kaderi

Yakın zamanlarda olduğu kadar tarih içinde de, profesyonellerin toplumsal itibar ve güç hiyerarşisindeki konumu ve mesleksel yapıda mesleklerin statüsü, en iyi şekilde, işteki rolleri üstlenenlerce paylaşılan ve kolektif bir grup olarak mesleklerin sahip olduğu "bilgi tekeli" kavramıyla açıklanabilir. Derin bilgi üzerindeki kontrolün, bir bütün olarak toplum içindeki eğitiminin genel düzeyi ile singelenen bilginin dağılımına paralel olarak gerçekleştiğı belirlenmelidir. Örneğin, eğer doktorlar, tıp ve insan vücudu hakkındaki bilgiye ortaçağdaki eczacılardan daha fazla hakim değillerse, bu, onların sadece ilk yardım dersi almış bir kolej öğrencisinden daha fazla bilgili olmadığı anlamına gelir. İyi ki, halkın anlayış düzeyi gelişirken, doktorların otoritesi gibi, uzmanlaşılacak bilgi miktarı da arttı da, tıp mesleği ileriye doğru atacağı birkaç aduma sahip oldu. Benzer iddia, psikolojiden mühendisliğe kadar, birçok bilimsel temele sahip meslek için de ileri sürülebilir.

Fakat, bilginin bu şekilde çok hızlı genişlemesi, gelişmelere uyum sağlamaya çalışan meslekler ve görevleri üzerinde lekeler bıraktı. Patlama o kadar büyük oranlara erişti ki hiç kimse yeni olguları ve teknikleri tek başına kavrayabilecek durumda değildi. Bütün alanlara hükmedebilen Rönesansçılar gerçekten geçmişte kalmışlardı. Mesleklerin bu gelişmelere cevabı, bir süre için, uzmanlaşmanın yaratılması yoluyla bilgi tekellerini koruma biçiminde oldu. Eğer hiçbir kimse, yalnız başına bütün bir alanda bilinen herşeyi kavrayamıyorsa, o zaman, bir grup insan, uzmanlık pastasını dilimlere ayırarak herbiri derinlemesine bir tek dilim üzerinde uzmanlaşıp, var olan bilginin bütününi topluca kontrol edebilir ve bu yolla tekellerini sürdürebilirlerdi. Uzmanlaşmaya yönelik baskı en çok tıp alanındaydı ve bu süreç hukukta da kendisini hissettirmeye başladı(Hecchinger, 1972).

Buna rağmen, bilgi üzerinde bu tür bir nüfuz kurma girişimi bir çok açıdan kösteklenmektedir. Bilgisayar teknolojisi söz konusu tekeli aşındırmaktadır. İnsan beyni, ideal bir ortamda, herhangi bir ey-

lemle ilgili rasyonel karar vermeye çalışırken, eldeki hazır verilere dayanarak, çeşitli sonuçların göreceli olasılığını incelemek için hafızada daha önceden depolanmış bilgileri çağırıyor. Eğer bilgiler eğitim aracılığıyla elde edilmişse geri gelme olasılığının her zaman yüksek olduğu söyleniyor(Howell, 1972). Ve mekezi sinir sistemine 'insanın canlı-bilgisayarı olarak bakılıyor'(Lilly, 1972). Hafızadan çağrılan bilgiler, karışık olasılıkların bulunup, hesaplanması, modern bilgisayarların temelini oluşturuyor. Bilimsel mesleki bilgi kodlanabildiği ölçüde, parçalara ayrılabilir, bilgisayar hafızasında depolanabilir ve gerektiğinde yeniden çağrılabilir. Artık, bu tip bilginin kitaplarda ya da meslek üyelerinin kafalarında korunmasına hiç gerek yoktur. Eğitimleri sırasında profesyonellere aktarılan bilgilerin birçoğu bu yolla herkese açık hale getirilebilir. Gerçekten de, büyük ölçüde profesyonellerin uzmanlıklarını belgeleyen diplomaların simgelediği, akademik bilgiler kodlanabilir ve dolayısıyla bilgisayara girilebilir niteliktedir. Ve elektronik makinalara konan her şeye, geri elde etme yöntemini bilen herkes ulaşabilir. Depolanmış bilgi üzerindeki hakimiyet, salt bilgiyle elde etmekten çok, bilgiye nasıl ulaşılacağına bilinmesi ile ilgilidir.

Bu tür gelişmelerin ortaya çıkardığı sorunlar nelerdir. Tıpta bilgisayarla yapılan tanımlar, hukukta bilgisayara yüklenen önceki davalar ışığında yapılan mahkemeler ve bilgisayar öğretimi halihazırda yaşamın bilinen olguları arasına girdi (örneğin, tıpla ilgili olarak, Garfield, 1970). Diğer bir yazara göre, hatta makinalar bile hasta ile terapi yapabilecek biçimde programlanabilir(Comfort, 1972). Bir gelenek oluşturmaktan çok geleneklerin çiğnenmesiyle sonuçlanan bir alışkanlığı ifade eden(Goss, 1963) mesleki icraatın diğer meslektaşlarla denetlenmesi ilkesi, bilgisayarlar aracılığıyla hayata geçirilebilir. Birkaç yıl önce, Orta-Batıda ki öğretim amaçlı bir hastahane, diabet kliniğinde konulan tanımların ve yapılan tedavilerin bilgisayarlarla analiz edilmesi amacıyla bir program başlattı. Yanlışları ve kusurları görebilmek için, bilgisayarlara, hasta kartlarındaki veriler kodlandı ve terapi sonuçları ile standart olarak yapılan testlerin karşılaştırılması girildi (Levy, 1964). Daha yakın

bir zamanda, Amerikan Genel Uygulama Akademisi başkanı, otomatik bir meslektaş denetimi sağlamak amacıyla, geniş çaplı, bölgesel bir bilgisayar bankası önerdi; doktorlara ait bütün hesaplar,

"Ücretlerin, uygulamaların ve işlemlerin depolandığı bilgisayar-lara aktarılacak. Bilgisayar çok yüksek ücretleri, evlere, ofislere, bakımevlerine yapılan gereksiz ziyaretleri, yazılmaması gereken reçeteleri, yapılmaması gereken tedavileri, saptayacak. Müfettişler bir yanlışlık bulduklarında, bir hastanın ya da üçüncü bir şahsın şikayetini beklemeyecekler, hatasının delilini göstererek doktorla direkt olarak ilişkiye geçip, mücadele edebileceklerdir..."(Kent, 1971).

Fakat, mekanikleşmiş denetim olanakları bilgisayarların ortaya çıkmasının bir yan ürünüdür. Bilgisayarları çok maddileştirmeden ya da çok ilahlaştırmadan, büyük bir dosya ve süratli bir hesap makinası gibi çalışan kapasiteye sahip, kodlanabilen bilgilerin yani akademik bilgilerin depolandığı, geri çağrıldığı ve tahmini analizlerin yapılmasına uygun makineler oldukları kabul edilmelidir. Bunlar aracılığıyla, entelektüel bilgi depolarına girebilme olasılığı halihazırda profesyonellerin bilgi tekellerinin bazılarını ortadan kaldırdı ve şüphesiz ki bunun devamı da gelecektir. Gerçekten de, gelecek yıllarda, makinaların bilgi tekeline talip olacakları düşünülebilir. Yeni veriler, yeni bulgular, çoğunlukla çok meşgul olan meslek üyelerinin, hatta üniversite hocalarının kafasından çok daha kolaylıkla bilgisayarların hafızalarına sokulup yerleştirilebilir. Mesleki eğitimin zaman içinde demode olması insanları rahatsız etmektedir, fakat, bu mekanik depoları daha az rahatsız edecektir.

Gelişmelere bağlı diğer bir olgu da genel eğitim düzeyinin artmasıdır. 1970'teki ABD nüfus sayımına göre, ortalama okula gidilen yıl sayısı 12.2 idi(Statistical Abstract of the U.S., 1972, Tablo,167), ve buna benzer eğilimler dünyanın diğer bölgelerinde de ortaya çıkmaktadır. Çoğu kişi için, eğitimsel başarı, profesyonelce uzmanlaşmanın kapılarının açılması ve alanında herşeyi bilme isteğinin açık bir şekil alması anlamına gelmektedir. Dahası, okulda öğretilenlerin bir parçası olarak, her geçen gün daha fazla sayıda

genç insan bilgisayar teknolojisinin temelleri ile tanışık hale geliyor ve yerinde sorgulamalar yapabilmek için var olan bilgiye nasıl ulaşılabilceğı konusunda da eğitiliyor. Otomobil çağında, "sürücü eğitimi" birçok lise müfredat programının ortak noktası; bilgisayar çağında ise, "girdi-çıkı" eğitimi en az bunun kadar yaygın olacak.

Deneyim ve İtibarlandırma (Credentialism)

Bununla beraber, mesleki bilginin o kadar kolayca kodlanamayan ve depolanamayan bir yanı da vardır. Bu 'iş sanatını' ifade eder; yani, derslerde verilemediğinden ya da kitaplarda kolayca yazılamadığından deneyimler aracılığıyla kazanılan bilgi türü. Akademik itibarlandırmaların bu alanda hiçbir geçerliliğı yoktur. Alan çalışması, stajer doktorluk, hukuk memurluğı gibi kavramlarla dile getirilen deneyerek öğrenme, mesleğe girmek isteyen adayların sınıf içi performanslarının zorunlu bir bölümü ve tamamlıyıcısı olduğu olgusunu doğrulamaktadırlar. Bir önceki mesleki staj modelinde, tecrübeli birinin yanında yapılan bu tür bir eğitim, uzmanlık bilgisinin aktarılmasının yegane yoluydu.

"İtibarlandırma", mesleğe yeni gelenleri, bir üniversite derecesi, sertifika ya da akademik bir çalışmayı tamamlamış olduğunu gösteren deliller temelinde mesleğe kabul etme koşullarını ifade eden küçültücü bir terimdir. İtibarlandırma iddiası ön-mesleklerden birine girmiş birisinin bilgi temeli mesleklere karşı yürüttüğü mücadelesinde başvurduğu bir kavramdır. Deneysel bilgi, başarılı bir mesleki performansa temel teşkil ettiğinden ve diploma ile birlikte gelmediğinden, itibar sahibi olmanın, yerine getirilecek görevlerin ciddiyeti ile alakasız olabileceğı iddia edilebilir.

Bu durumda, bir ön-meslek üyesi, özellikle bilginin gerçek hayat durumlarına uygulanması söz konusu olduğunda, diplomalı bir profesyonelininkinden daha fazla olmasa bile en az onun kadar deneysel bilgiye sahip olduğunu iddia ederek, kendi alanındaki profesyonellerin uzmanlaşma tekeli altında çalışma burukluğına karşı durabilir. Gerçekten de, bu bakış açısından, bir büyükannenin, torununu iyileştirmeye çalışan çocuk doktoru kadar olmasa bile en az onun kadar bilgili olduğu söylenbilir.

Pratik, deneyimsel bilgi, profesyonellerin uzmanlaşmasında temel bir öğeyi oluşturur. Reiff(1971), akademik olmayan hiçbir bilginin profesyonel bilgi olamayacağı gibi bir kültürel inanca saldırarak, bu noktadaki ön-meslek üyelerinin görüşlerini dile getiriyor.

Her profesyonel meslek, kendi uygulama alanında, sağ duyusunda, geleneğinde ve kültürel ve ahlaki değerlerinde büyük çapta profesyonel olmayan bilgisel ve teknolojik öğeleri içerir. Profesyonellerin, daha derinlemesine olan bilgilerinden dolayı, bu profesyonel olmayan bilgi ve hünerlerinin kullanımında daha etkin ve donanımlı olduklarına inanılması için herhangi bir neden yoktur. Gerçekten de, bu kişiler, profesyonel olmayan bilgi ve hünerlerini müşterilerinden çok kendi amaçları için kullanma ve organize etme eğilimindedirler. Sahip olduklarından çok daha fazla bilgiye sahipmiş gibi yaparak, profesyonel olmayan bilginin önemini artırır.

Dünyanın diğer bir ucunda, Pekin Review 'de yayımlanan ve Gibson(1970)'in alıntı yaptığı bir makale, aynı gelişmelerin benzer bir evrimini ortaya seriyor.

İç Moğolistan'da sıradan bir köylü (Kuzey Çin'de sıkça görülen bir kalp yetmezliği hastalığı olan Keşhan Hastalığına çare aramak için) halkın arasına karışarak yöresel ilaç tariflerini topladı ve gözü pek bir deney yaptı. İlk kez başarılı olamadı ama Başkan Mao'nun öğretilerini aklında sıkıca tutarak deneyine sebatla devam etti; başarısızlıklarına bakarak kazandığı ders ve deneyimleri bir arada topladı ve tekrar tekrar yapılan analizler sonucunda yeni bir ilaç keşfetti. Bu yeni ilacın herhangi bir yan etkisinin olup olmadığını anlamak için, kimseyi tedaviye yeltenmeden önce ilacı kendi üzerinde denedi (birkaç başarılı denemeden sonra, devrimci tıp çalışanları hastalığın tamamen tedavi edildiği sonucuna vardılar). Direnen bir kale gibi duran Keşhan Hastalığı, ancak bu yolla, ezilip yok edilebildi.

Profesyonellerin her geçen gün biraz daha çıkmaza saplanacakları tahmin edilebilir. Deneysel ve kliniksel bilgi daha çok kodlanabilir hale gelirken, daha kolay bir şekilde bilgisayarların beynine

yüklenip yorumlanabiliyorlar ve profesyonellerin insansal depolama ve birleştirme kapasitelerini daha önemsiz kılıyor. Diğer taraftan, bilgiyi, akademilerden çok deneyimle dayalı olarak elde etme şansı artarken, daha az okula gitmiş kişilerce daha kolay ulaşılabilir hale geliyor.²

Hizmet Müşteriye mi Yoksa Kendine mi?

Profesyonellerin biricik uzman olma iddiaları her cepheden kuşatılırken, hizmet yönelimleri daha çok mücadeleye açık hale gelmektedir. Paraya aç doktorlar, bukkukçular, psikiyatristler, Amerika'nın bilinen şamar oğlanlarıdır. Dahası, bu noktada, ön-mesleksi hareketler, profesyonelleri, onurunu satmaya hazır kişiler gibi görmeseler de, genelde soğuk, seçkin ve insani duygulardan mahrum olmakla suçlarlar. Profesyonellerin toplum içindeki gerçek rolleri ile bu rollerin kendilerince algılanması arasındaki uyumsuzluk oldukça öğreticidir. Profesyoneller kendilerini liberal ve insancıl olarak görürler. Fakat pratikte, bürokrasi ve teknolojiye bağımlıdır (Reiff, 1971). Bunun tersine, ön-meslek erbabları, kendilerini, en azından kısmen hayat tecrübelerinden dolayı, sıcak, duygulu ve düşünceli olarak görürler. Gerçekten de, rasyonalizmin ve teknolojinin istenmedik sonuçlar doğurduğunu iddia eden karşı-kültür ideolojisine dayanarak (Roszak, 1969), ön-meslek üyeleri insan sıcaklığının soğuk deneyimlere tercih edildiğine inanırlar. İdeolojik bakış açısı şudur: fakirlerle aynı geçmişi paylaşan ön-meslek üyeleri, özellikle bu grup içinde, orta ve üst sınıfı temsil eden profesyonellerden beklenmeyen bir kişisel kabiliyet ve kimlik ortaya koyarlar ve ayrıca, etkili bir bakım için gerekli olduğu düşünülen tarafsız davranma ilkesine karşı çıkarak reddederler.³

² Kliniksel bilgiyi kodlamanın etkilerinin tarihsel örnekleri için, bkz. Jamouse and Peloille (1970), *The French University-Hospital System*.

³ Müşteri ile aynı, fakir bir geçmişten gelen bir profesyonelin bunun üstüne çıkmaya çalışması, kendi yüksek konumunun rahatlığı ve güveni içinde olan diğer bir profesyonelin hareketlerinden çok daha fazla itici ve ters gelebilir.

Aynı zamanda, bazı durumlarda, ön meslek üyelerinin terbiye etme özelliklerinin, sadece biraz sonra sunulacak örneğe mahsus olmayıp, genelde tedavilerin başarılı olmasında esas teşkil ettikleri gözlemlendi. Bu doğrultuda, akıl sağlığı ile ilgili bir programın uygulanması için, 35 ila 55 yaş arasında, sadece lise ve muadil öğrenim görmüş "olgun anneler" seçildi. Sekiz buçuk aylık bir eğitimden sonra yüksek düzeyde başarılı oldukları gözlemlendi. Bu doktor asistanların seçiminde şu noktalara dikkat edilmiş:

"...hissel duyarlılık, sıcaklık, esneklik, anında hareket etme, savunmasız görünmeme. Terbiye etme özelliği, problem çözme kabiliyeti ve kendini geliştirme kapasitesi. Öfkelenmelere ve sinirlenmelere karşı hoşgörü ile yaklaşmak ve kişisel ihtiyaçlarından dolayı hastaların sömürülmesini önleyebilecek yeterli düzeyde duygusal olgunluk...." (Davidoff, 1969).

Bu son cümle önemli, çünkü, profesyonellerin müşterilerine tarafsız bir şekilde göstermeleri gereken ilgi ile ilgili kalıcı bir açmazı simgeliyor. Profesyonelce alınmış bir kararı bozacak ve müşteriye zarar verebilecek hissi karışıklıkların önüne geçebilmek için tarafsızlığın gerekli olduğu düşünülür: ne doktorlar kendi ailelerini tedavi ederler, ne de avukatlar yakınlarını savunurlar. Oysa, Huges (1953)'un bize hatırlattığı gibi, meslek üyeleri açısından müşterilerin bunalımı sadece günlük olaylardır ve tedavi yapıldığında insancıl olmayan, seçkin bir konumda kaldıklarından, çoğu zaman tarafsızlık, bir ilgisizlik gibi görülebilir ya da öyledir.

Profesyonellerin bireysel hizmet tarzları ile meslek gruplarının yönelimleri ve anlayışlarının karıştırılmaması gerektiği ileri sürülebilir. Fakat, müşteriler açısından fark sadece safsatadan ibarettir: doktorların soğuk, ilgisiz ve yavaş tedavilerinin gerçekte müşterilerinin nihai yararına olduğuna inanmak pek zor. Profesyonelce çizilmiş simgelerin ötesini görebilen halkın sağduyusu, bu çürümüş gerçekliğin yanında olabilir. Mesleki seçkincilik, mücadele eden zencilerin ve yoksulların içinde bulundukları acınacak durumlarını anlamaya ve diğer insanları kendilerini bun-

ların yerine koyarak düşünmeye davet eden Yeni Kariyer'ler hareketi, bireysel davranışların değişmesini değil profesyonel hizmet yönelimlerinin yapısal bir reforma tabi tutulmasını istiyor.

Yine paralel bir ideoloji Çin toplumunda da ortaya çıktı. Örneğin, tıp öğrencileri ve hocaları, mesleklerinde hakimiyet sağlamak veya "ün ya da para" elde etmekten çok, fakirlerin zorluklarını ve acılarını tanımak için, "çıplak ayaklı doktorlar"la çalışmak için taşra eyaletlerine gitiler(Gibson, 1970). "Katılım, karşılıklı eylem, tekten ve farklı olma gibi eğilimleri yok etme, şehir ve köyler, aydınlar ve emekçiler arasındaki mesafeyi kapama gibi kavramlar Çin'in insan hizmetleri sisteminin temel taşlarını oluşturdular(Sidel ve Sidel, 1972).

Özerklik Saydamlığa(Accountability) Karşı

Bilgiyi elde etme isteklerine karşı teknolojinin, hizmet etme isteklerine karşı ideolojilerin yaptığı saldırılar sonucunda, profesyoneller bir önceki dönemde yaşadıkları ve hiç kimsenin karşı çıkmadığı göreceli özerkliklerine artık sahip değiller. Saydamlık ve müşterilerin denetim kurma istekleri profesyonellerin karar verme gücünün sona erdiğini haber veriyor. Kısacası, profesyoneller, hizmet sundukları kişiler için neyin ne kadar iyi olduğunu en iyi kendilerinin bildiklerine diğer insanları inandırmakta ciddi güçlükler içerisindeler. Laffarına kanun muamelesi yapılmasını bekledikleri basit bir çağda yaşadıklarını düşünseler bile, diğer uzmanlar gibi, profesyoneller de artık ispatlamak, açıklamak ve doğrulamak zorundadırlar.

Becker'in(1962) pek dikkate alınmayan bir yazısında iddia ettiği gibi, bu, en azından resmi bir imajdır ve tam olarak gerçeği yansıtmamaktadır.

Profesyonellerle müşterileri arasındaki ilişkiler aslında sembolik olarak ifade edilenlerden daha farklıdır. İdeal bir durumda, müşteri, hizmetinden yararlandığı profesyonele güvenir ve bütün inancıyla destekler. Her iki yanda da, profesyonelin kabiliyeti ve yaptığı işe ilişkin sürekli olarak fikir ortaya atılır. Kendi çıkarları gereği, hasta-

lar sık sık doktor değıştirirler, çünkü, bir arkadaşın, akrabasının ya da bir komşunun tavsiyesi üzerine, başka bir doktorun daha iyi tedavi edeceği düşünülür. Geçmişteki profesyonel otoriteyi reddetme ile şimdiki saydamlılık isteği arasındaki fark, müşterilerin son ayaklanmalarının bir birlikteliği simgelemesi ve profesyonellerin otorite taleplerinin derinliğine kadar gidebilen iyi düzenlenmiş sosyal etkinlikler olmasıdır(Haug and Susuman, 1969b).

Kamunun saydamlık talebi ile profesyonellerin nihai otoriteye sahip olınadaki ısrarları arasındaki gerilim henüz, meslek sahipleri ile müşterileri arasındaki genel savaşta patlak vermiş değil. Fakat, çekışmeler sürüyor. Bunların en keskin, New York City'deki örgütlenmiş zencilerle öğretmenler arasındaki okul sistemindeki saydamlıkla ilgili çatışmadır(Ledercer, 1968). Lincoln ve New York Hastahane'lerindeki hastalar ve yörede yaşayanlar, pediatri ve doğum kliniğinde çalışan doktorları, sunulan tedavi ve bakımın kalitesi açısından hesap vermeye davet ettiler ve sonuçta en azından iki doktor istifa etme durumunda kaldı(Handleman, 1972). Bütün bunlar, profesyonellerin, sadece savunma talep eden tek müşterilere değil, organize olmuş müşteri ve gruplara karşı, uzmanı olduğu alanda verdiği kararları doğrulaması gerekecek bir yapının oluşturulması için yapılan atılımları simgeliyor. Reiff(1971) bunu açık bir şekilde ifade etti:

Mesleklerin topluma hesap verebilir hale getirilmesi, idare ve kontrol mekanizmalarıyla sınırlandırılmamalı, bilgilerini de kapsayacak bir biçimde genişletilmelidir. Toplumsal kontrol daha çok sevk ve idare sorunu olarak düşünölmektedir. Teknolojik baskı ve onun insanı olınayan özellikleri biliniyor. Toplumsal kontrol, daha çok, meslek üyelerinin sahip oldukları bilgilerini kullanma yollarının saydamlaştırılması ile ilgilenmelidir. Her profesyonel neyi niçin yaptığı konusunda müşterilerini ve kamuoyunu eğitmekle görevli olmalıdır.

Çin'de de saydamlık taleplerinin arttığı görölebilir. Uzmanlığın profesyonel bir şekilde yapılan tanımından çok, kamunun yaptığı

tanımın daha gözde olduğu(Gibson) köylüler, fabrika işçileri, örneğin, tıp mesleğinin kendi çıkarlarına hizmet edip etmediğini sorguladıkları ve doktorların, talep ettikleri halkın ilgisi göz önünde tutularak yeniden eğitildikleri son raporlarda belirtiliyor.

Fakat bununla birlikte, bir profesyoneli davranışlarından dolayı hesap v rir bir biçime getirmek hiç de kolay değil. Daniels(1972), isabetli bir şekilde belirttiği gibi bir çok etken doktorları hesap vermeye davet etmede rol oynuyor; örneğin, eylemlerinin gözlenebilir olması, amaçlarda ve tekniklerde açıklık ve tekniklerin amaçlara bağlanmasında akılcılık. Akıl sağlığı gibi, dağınıklığın ve kararsızlıkların sıkça olduğu alanlarda, amaçları açık bir biçimde tanımlamak zordur, kullanılan teknikler ucube görünebilir ve yöntem ve sonuçlar arasındaki bağlantı bulanık olabilir. Amaçların daha kolayca belirlenebildiği, eğitimde ise, istendik sonuçlara götüren en uygun yollar üzerinde büyük bir tartışma vardır.

Daniels'in de belirttiği gibi, diğer bir etken ise en az bilinendir; yani, müşterinin profesyoneli eleştirme ve hareketlerinden dolayı sorumlu tutma gücü. Toplu yapılan şikayetler, bireysel yapılanlardan daha etkili olduğu gibi, bir bürokratik örgüt aracılığıyla hizmet alan müşteriler, geniş ölçekli örgütler, müşterileri toplayıp grup protestoları yapabildiklerinden, saydamlık talep etmede daha etkin olabiliyorlar. Profesyonel kararların meslekten olmayanlarca sorgulamaya tabi tutulduklarını iddia eden ideoloji dünya çapında destek gördüğünden ve profesyonellerin karizması yavaş yavaş yok olmaya başladığından, uzman otoritesi ve özerkliğine bu tür meydan okumaların artan bir şekilde tekrarlanacağı beklenebilir. Bu anlamda, mesleki uygulamaların bürokratikleşmesi kendi kendini yok etmesinin de tohumlarını içinde taşır

Diğer yanda, profesyoneller, halka hizmet eden kurum ve kuruluşlarda denetleme ve idare etme gücü kazandığı ölçüde, müşterileri hizmetten mahrum etmekle ya da hizmeti yavaşlatma ile ya da daha kurnazca, üstünkörü, yavaş bir tedavi yapmakla tehdit ederek,

gözünü korkutur ve örgütlü bir baskı kurabilirler. Bu tip önlemler, doktorların hizmet anlayışlarına ters düşse bile, istenmeyen ya da haylaz hastalardan kendilerini kurtarmak için bireysel bir temelde giriştikleri etkinlikleri kurumsallaştırır.⁴

Ayrıca, profesyoneller hizmet örgütlerinde idari konumlara geldiklerinde, ortaya çıkmaya başlayan yeni tip işbölümü üzerindeki halat çekmeye benzeyen mücadeleleri de kontrol ederler. ABD'de Yeni Profesyoneller'le ilgili deneyimler oldukça öğreticidir. Profesyonellerin kazanılmış tıtr'lerinin korunması için ön-profesyonelleri kılalama usullerini geliştirmeleri kumar gibi bir şeydir. Ön-meslek gruplarına üye kişilerin içinde bulundukları ekonomik fakirlikten olduğu kadar sosyal ve kültürel fakirlikten de kaçmaya yönelik aşağıdan yukarıya çıkma arzularından yararlanarak, en başarılılarının profesyonelleştirilmesi bir başka kumardır. Bu açıdan bakıldığında, bütünsel olarak, profesyoneller, profesyonelleşmeme eğilimlerini asgari düzeye indirmek için, ön-mesleklere girmiş olanların mesleksel rolleri üzerinde yönlendirici bir rol oynamayı başarmışlardır. "Yeni Kariyerler" hareketinin bir organı olan "New Human Newsletter" in(1972) son sayılarından birisi, bu hareketin profesyonel işin kurumsallaşmasına yardım ederken, insan hizmet sistemini tanımadığını iddia ediyor.

Bu, şüphesiz ki, ABD, örneğinde çok isabetli bir değerlendirme. Fakat, ön-mesleklerin ideoloji ve uygulama alanında küçük bir profesyonel görev için yaptıkları mücadele ve teknoloji cenahındaki bilgisayar akını arasında, bu yüksek düzeyde sanayileşmiş ülke bile, profesyonel rollerin büyük bir dönüşümünün eşliğindedir. Bu

⁴ Bu makale yazılırken, Amerikan Hastahaneler Birliği, tedavi sırasında kullanılan bütün işlemleri bilme ve anlama hakkı ve eğer durum ümitsizse hastanın arzusuna bağlı olarak tedaviyi reddetme hakkı gibi "Hasta Haklarını" sayan yeni bir politikayı ilan etti (Cleveland Palin dealer, Ocak, 9, 1973). 14 Ocak 1973'te, The New York Times Review, Hastanın, Doktorunun performansını kontrol etmesi için bir muayene sırasında ne yapılması gerektiğine ilişkin oldukça ayrıntılı bir listeyi de içeren bir kitabın ilanını yaptı.

dönüşüm, Çin'de tasvir edilen düzeye yakında veya hiçbir zaman erişemeyebilir ama, dünyanın bu iki farklı kesiminde olgular ve yazılıp çizilenler açısından çok önemli bir örtüşme vardır.

Hipotez Niteliğinde Bir Tahmin

Profesyonel rollerin dönüşümü sürecinde, yeni meslekler ortaya çıkacak, insan hizmetlerinin yeni bölümleri icat edilecek ve bilgileri, insanların sorunlarına uygulamada yeni yöntemler keşfedilecek. Bu saptamaların tamamen rasyonel bir boyutta ortaya çıkması tabii ki olası değil. Eski meslekler kendilerini korumaya ve yeni işçiler uygulamada kendilerine uygun bir yer tutmaya uğraşırlarken, bir kuşak sonra, sanayileşmiş Batı'daki mesleki karışıklıklar şu anda süren halat çekme oyununa benzeyen çekişmelerin sonucuna göre şekillenecekler. Yerleşik meslekler sadece kendilerinin uzman olduklarını ve bildiklerini, buna karşı yeni çıkan meslek grupları sadece kendilerinin bildiğini ve anladıklarını iddia ediyorlar. Diğer yanda, müşteriler uzman fikri istiyorlar, fakat, artık bunu sorgulamadan kabul etmiyorlar, uzmanların gerçekten haklı olup olmadıklarını soruyor, eğer uygun bir anlayış ve saygı ile muamele görmemişlerse şikayci olmaktan çekinmiyorlar. Yüksek sınıf ve statü çağrışımı yapmasına rağmen, profesyonel terimi, belki de modası geçmiş hatta aşağılayıcı, modern olmayan, eski zamanların bir terimi olacak. Yirmibirinci yüzyılda insan hizmet uzmanlığını ifade eden yeni bir sözcük ortaya çıkacak.

Akademik bilginin bilgisayarlaştırılması, uzmanlık bilgisinin ulaşılabilir hale gelmesi müşterilerin denetimi yoluyla mesleksel özerkliğin yıpranması ve profesyonel tarafsızlığa karşı yapılan mücadeleler gelecekteki profesyonelleşme eğilimini artırıyor mu? Sanayileşmiş ya da gelişmekte olan uluslar da dahil, bizim toplumumuzda profesyonelleşen bir toplum olduğunu savlayan peşin bir yargıyı sorgulamak için mevcut deliller yeterlidir. Bilgi genişlerken, daha çok insan daha çok şey biliyor, kamu daha çok eğitilmiş hale geliyor, ama bu süreç, ilerde, halkın uzmanların şu anda sahip oldukları gücü ele geçireceği ya da buna boyun eğeceği

anlamını içermiyor. Dolayısıyla, teknoloji gelişirken kendi mistüsizmini de ortadan kaldırması ve üstünlüğünü yavaş yavaş yitirmesi geleceğin en önemli paradoksunu kuracak.

Bir tahmin olarak, profesyonelleşmeme hipotezi sadece bir hipotezdir. Bu makalenin güvenilirliği onun profesyonelleşme hipotezi kadar geçerli olmasında yatar. Her iki yaklaşım da tarih tarafından ve sosyolojinin ilerde bulacağı makro düzeydeki verilerce denenecektir.

Kaynakça

- Becker, Howard S.: 'The Nature of a Profession' in Sixty First Year Yearbook of The National Society For the Study of Education, Part II, Chicago, 1962.
- Bell, D.: 'The Measurement of Knowledge and Technology', in Eleanor B.Sheldin and Wilbert E. Moore (eds.), Indicators of Social Change, Russell Sage Foundation, New York, 1968.
- Chosid, N.J.: 'Terminal or Transitional: The emerging Occupation of Legal Assistant'. Paper presented at the Annual Meeting of the Pacific Sociological Association, April 13, 1972.
- Cleveland Call and Post: "Welfare Mother Becomes Physicians' Associate", December 15, 1972.
- Comfort, A.: 'The Computer and Doctor, Part II; Towards a Revolutionary Self Awareness', Centre Report 5(April); pp. 26-28, 1972.
- Daniels, A.: "Problems of Social Change in Control of the Professions", Scientific Analysis Corporation(unpublished), 1972.
- Davidoff, I.F., Lauga, A.C. and Walzer: R.S.: 'The Mental Health Rehabilitation Worker: A New Member of the Psychiatric Team.' Community Mental Health Journal 5(1), 1969.
- Freidson, E.: Professional Dominance, Atherton Press, New York, 1970.
- Freidson, E.: 'Editorial Forward', American Behavioural Scientist, 14 (March/April): pp.467-474, 1971.
- Garfield, S.R.: 'The Delivery of Medical Care', Scientific America, 22 (April): pp.15-23, 1970.
- Gartner, A.: Paraprofessionals and Their Performance, Praeger, New York, 1971.
- Gibson, G. 'Chinese Medical Practice and The High of Chairman Mao' Paper Presented to the Medical Sociology Section of the American Sociological Association Meetings, Washington, D.C.August 1970.
- Goss, M.E.: 'Patterns of Bureaucracy Among Hospital Staff Physicians' in Elliot Freidson (ed.), The Hospital in modern Society. Free Press, Glencoe, Illinois, 1963.
- Greenwood. E.: 'Attributes of a Profession', Social Work 2(July), pp.45-55, 1957.

- Halmos, P.: *The Personal Service Society*, Schocken Books, New York, 1970.
- Haug, M.R. and Sussman, M.B.: 'Professionalism and the Public', *Sociological Inquiry* 39(Winter), pp. 57-64, 1969a.
- Haug, M.R. and Sussman, M.B.: 'Professional Autonomy and Revolt of the Client', *Social Problems*, 17(Fall), pp.153-161, 1969b.
- Hechinger, F.W.: 'Law School: A Brief on Behalf of Reform', *News of the Week Review Section, The New York Times*, November 5, 1972.
- Howells, W.W.: 'The Importance of Being Human', *Computers and Automation* 21(October), pp.12-14, pp.41-41, 1972.
- Hughes, E.C.: *Men and Their Work*, Free Press, Glencoe, Illinois, 1958.
- Jarnous, H. and Peloille, B.: 'Professions as Self-perpetuating System? Changes in the French University-Hospital System', in A.Jackson (ed.): *Professions and Professionalization*, Cambridge University Press, Cambridge England, 1970.
- Kent, F.: 'State-wide Computer Bank Urged: MD review of Charged Outlined', *Cleveland Plain Dealer*, July 28, 1971.
- Lederer, J.: 'Interview with Albert Shanker', *The Urban Review*, 3(November), pp. 23-27, 1968.
- Levy, P., M.D., Cammann, M., and Smith, M.J., M.D.: 'Computer Handling of Ambulatory Clinic Records', *Journal of the American Medical Association*, 190(December 21), pp.1033-1037, 1964.
- Lilly, J.C.: *Programming and Metaprogramming in the Human Bio Computer*, Julian Press, Inc., New York, 1972.
- Moore, W.E.: *The professions: Role and Rules*, Russell Sage Foundation, New York, 1970.
- Nixon, R.A.: 'Congressional Actions' in Charles Grosser et al.(ed.), *Non-Professionals in the Human Services*, Jossey-Bass, San Francisco, 1969.
- Peral, A. and Reissman, F.: *New Careers for The Poor*, the Free Press, New York, 1965.
- Reiff, R.: 'The Danger of the Techni-Pro: Democratising the Human Service Professions', *Social Policy*, 2 (May/June), pp.62-64, 1971.
- Reverby, S. and Handkeman, M.: 'Institutional Organising: Emancipation of Lincoln', *Health PAC Bulletin* 37(January), 1972.

- Roszak, T.: *The Making of a Counter Culture*, Doubleday Anchor Books, New York, 1969.
- Sheppard, H.L. and Henrick, N.Q.: 'Where Have All the Robots Gone', The Free Press, New York, 1972.
- Sidel, R. and Sidel, V.W.: 'The Human Services in China', *Social Policy*, 2 (March/April), pp.25-34, 1972.
- U.S. Department of Commerce: *Statistical Abstract of the United States*, Government Printing Office, Washington, D.C., 1972.
- Young, P.: 'The Thoroughly Modern Midwife', *Saturday Review*, 55 (September 2), 1972.
- Young, P.: *New Human services Newsletter*, 2 (Spring), New Careers Development Centre, 1972.
- Young, P.: *New Professional, A Newsletter for Workers in the Human Services*, 1, (Winter), New Careers Development Centre, New York, 1972.

PROFESYONELİN PROLETERLEŞMESİ***

Marlin Oppenheimer

Benim tezim şudur; beyaz yakalı proleter işçi şu günlerde profesyonel-teknik istihdam alanının üst kesiminde çalışan özel bir profesyonel işçi biçimine dönüşüyor. Beyaz yakalı kesimi oluşturan memur ve diğer elamanlar aslında çok uzun zamandan beri proleterleşme sürecine girmiş bulunuyorlar. Proleterleştirme ile, a) sürecin bütünü içinde tipik bir işçinin sadece bir ya da birkaç tane görevi yerine getirebildiği geniş çaplı iş bölümünün olduğu, b) işin yönünün, iş alanının özelliklerinin, üretimin doğasının, kullanıma sunulmasının ve pazar ilişkilerinin, işçilerin kendileri tarafından değil, daha yüksekteki yetkililerce saptandığı (özel ya da kamu bürokrasileri), c) işçinin biricik gelir kaynağı olan ücretinin, bircysel olarak yapılan yüz yüze pazarlıklarla değil, ekonomik süreçler (kolektif pazarlığı dışlanmadan) ve geniş ölçekli pazar koşulları tarafından belirlendiği, d) işçinin, gittikçe kötüleşen yaşama ve/veya çalışma koşullarından kendini kurtarabilmek için bir yolunu bulup kolektif pazarlığa kaydığı; durumları içeren herhangi bir işin "ideal tipini" kastediyorum. Kısacası, bürokratik örgütsel yapılar, işte proleter koşulların ortaya çıkmasına ve sırası geldiğinde, çalışan sınıfların bilinçlenmesinin başlangıcı sayılabilecek savunma tepkilerine yol açıyorlar.

Profesyonel deyiimi ile devam eden bir sürecin diğer bir ucuna atıfta bulunuyorum: buna göre, işin yukarda sayılan özelliklerine

* Bu makalenin İngilizce aslı için bkz. M.Oppenheimer. (1973), "The Proletarianization of The Professional". In Paul, Halmos.(ed.), Professionalisation and Social Change, J.H.Brookers, Stoke on-Trent.

** Bu makalenin Türkçe'sini gözden geçiren Dr. Hakkı Kızılluluk'a teşekkür ederim.

karşıt bir "ideal biçim" vardır: yani; profesyonel deyimini ile, işçinin, ister bir resim, ister bir ameliyat, ister bir kitap, bir köprü ya da bir düşünce olsun, bütün üretimi kendisinin yaptığı, işin gidişatının, çalışma koşullarının, ürünü ve kullanımının ve hatta bir dereceye kadar fiyatının büyük ölçüde işçi tarafından belirlendiği; gelir kaynağını, ürün ya da hizmetin, emek zamanının satımından (bir şeyin yaratılmasını izleyerek) çok, yüz yüze pazarlık ilkesinin benimsendiği oldukça gevşek pazar koşulları altında, bireysel olarak yönlendirilebilen satışların oluşturduğu; uygulamada, gelirin direkt olarak, herhangi bir aracı bürokratik kuruma ihtiyaç duyulmadan (belki sadece sanat konularında olduğu gibi bir ajansın olduğu), işçinin kendisine gittiği; sanatçı ya da zanaatçı tarafından yapılan işi kastediyorum. Kısacası, profesyonel bir iş, çok yüksek bir eğitimin gerekli olduğu, işin standartlaştırmadığı ve işçinin bireysel inisiyatifi ve karar verme süreçlerini elinde bulundurduğu türden bir iştir. Bu nitelikler arasında, sadece yüksek düzeyde eğitilmiş olma koşulu, daha önce saptanan 'profesyonel' olma ölçütleri arasında yer alır.

İster yerleşik olsun (tıp ve hukuk gibi) ister olmasınlar (mühendislik ya da diğer yeni teknolojiler; ya da "yarı" (hemşirelik, öğretmenlik, sosyal çalışmacı gibi) olsunlar, mesleklerin hepsi, bürokratik bir ortamda çalışıyor olmaktan, dolayısıyla, proleterleşme eğiliminden, şu ya da bu derecede etkilenmiş durumdadırlar. "Yerleşik" ve "yeni" meslekler geniş ölçekli bürokratik yapılarca yutulma tehlikesi karşısında temellerini kaybettikleri hissine kapılırlarken, varlıklarını bürokrasiye borçlu olan ve daha yeni işe soyunan "yarı" meslekler, 'yerleşik meslekler' gibi özerk olarak tanımlanmak ve daha fazla kendini -yönlendiriyor olmanın olanaklarından yararlanmak için tam bir meslek olmanın sürekli bir mücadelesini veriyorlar. Fakat, bu yukarıya doğru çıkma isteği (lisans ve diğer sertifika verme sistemleri aracılığıyla) başarılı olsa bile, gerçek iş sürecinin proleterleşmesi de devam ediyor; buna cevap, meslek topluluklarının artan bir hızla sendika benzeri

işlevlerle düzenlenmesi, militan hiziplerin ortaya çıkması ya da bu toplulukların düpedüz sendikalaşmasıdır.

İşin proleterleşmesi ve dolayısıyla savunma düzenlemeleri diye adlandırılabilir durumlar yol açan tatsızlıklarla sonuçlanan işin bürokratikleşmesi, acaba nasıl bir şey?

1-Bürokrasi profesyonel iş alanlarında, yani fabrika benzeri koşullarda, artma eğilimindedir; başkaları tarafından konulan kuralların temelinde sabit yetkiler; hiyerarşik bir emir sistemi vardır. Profesyonel bir iş verilmaz, alınır; işte yükselme, bir örnek görevlerde ve sınavlarda gösterilen başarıya ya da sertifika ya da diplomalarındaki notlara bağlıdır; profesyonel bir işte uzmanlaşma gereklidir ve bu temelde işbölümü artar.

2-Fakat, bunun yanında, işçiler yüksek düzeyde eğitim görmüşlerdir ya da en azından bu doğrultuda disipline edilmişlerdir. Çok yoğun bir eğitim aldıklarından (ve işle ilgili beklentilerden) dolayı, profesyonelin yaptığı iş umduğundan daha fazla anlamsızlaşır ve can sıkıcı bir hal alır. İş ile son ürün arasındaki açıklık büyür -yani, olumlu sonuçlar örgütün olanakları yüzünden değil tam aksine ona rağmen alındığından, işçinin kendi hizmet alanında bile elle tutulur bir sonuç görmesi daha az mümkündür. İşyeri hakkında söyleyebileceği (sevk ve idarenin üst düzeyleri hariç), genelde aldığı eğitiminin ya da kapasitesinin altında kalır. Eğitim sistemimiz, insanların eleştirel kabiliyetlerini yok ederek, cleştürüyü, otoriteye başkaldırmayan bir tip saygı sistemi ile yer değıştirmek amacıyla insansal olmayan ne varsa hepsini yapmasına rağmen, ne kadar zayıf bir düzeyde verilirse verilsin, eğitim süreçleri, hatta bu eğitim profesyonelin yapmak istediğı iş ile çok az ilintili bile olsa, profesyonel bir işçiye eleştiride bulunabilmek için asgari bir kabiliyet sağlamaktadır. Burada, sadece eğilimlerden bahsettiğimi, olmuş bitmiş işlerden bahsetmediğimi vurgulamak istirim -aşağıdaki bazı verilerin göstereceğı gibi, profesyonel işyerinde bugün gördüğümüz genelde sadece genel bir durumun başlangıcıdır.

3-Yüksek bir yaşama standartı, itibar ve anlamlı bir işe sahip olma gibi eğitilmiş profesyonellerin bazı olanakları aşağıdaki olgular karşısında her geçen gün biraz daha yok olup gitmektedir. a)Kamu sektörünün mali bunalımı ve buna bağlı olarak vergi yükünün artması, dolayısıyla (bazı durumlarda, diğer türden işçilere görece olarak), gerçek gelirin durmasına ya da azalmasına neden olmuştur; b)genelde emek alanında, artan ağırlıklarına rağmen beyaz yakalı işçiler arasında işsizlik çok ciddi bir biçimde yükselmiştir; c)'Verimlilik yasalarının çıkması ile sonuçlanan saydamlılık (accuntability) sistemlerini uygulamak için işverenciler (hükümetler de dahil) işyeri üzerindeki baskıların artırmışlardır (bu tür defter tutmaya benzeyen işlevler, profesyoneli gerçek işi diye düşündüğünü yapmaktan alıkoyduğundan, işyerinde daha fazla tatminsizliğin ortaya çıkmasına katkıda bulunmaktadır).

4-Üniversite yıllarında, Güney Asya'daki savaş ve emperyalizmi sürdürmeye ve halkı bir tür iç-kolonileştirmeye uğraşan hükümetlere yönelik tepki göstererek, belirli bir dereceye kadar siyasilenen Batı Avrupa ve Kuzey Amerika'daki profesyonel tabaka üzerinde kurulan baskılara ek, profesyonel işyerlerine de baskılar yapılmaktadır: kamu sektöründe, özellikle "hizmet aktarımıyla" ilgili kısmında (refah, eğitim, iş, sağlık), halk daha adil bir hizmet alabilmek için feryat etmektedir. ABD'de, işsizler, zenciler, üçüncü dünya ülkelerinden gelenler, öğrenciler ve kadınlar, daha çok hizmet talep edebilmek için artan bir şekilde siyasi hizipler oluşturmaktadır. Bir dereceye kadar siyasileşmiş profesyoneller, bürokratik görevleri yerine getirme ve sistemin(ve işlerinin) devamını sağlamanın gereklilikleri ile, belki de işyerlerinin asıl kurulma amacı olan, toplumsal sorunları çözme uğraşısında profesyonelce verilmiş taahhütleri arasına sıkışmış bulunuyorlar. Kısaca, profesyonellerin aldığı eğitim ve müşterilerinden gelen talepler, onlardan insani bir şekilde hizmet üretmeyi ve sorunların çözümüne katkıda bulunmayı isterken, özellikle kamu sektöründeki profesyoneller ve yarı profesyoneller, varlıklı müşterilerin susturulması, bir

tür polislik yapma, düzenleme, hükümetlerin baskıcı tavırlarına göğüs germe gibi işlerle meşgul oluyorlar. Bu şekilde, tam bir profesyonel işin gerçek işlevlerini (aldığı eğitim boyunca söylencilerin aksine), kavramaya başlarken, bütçe kesintileri ve kamu sektörünün mali bunalımlarından dolayı kötüleşen koşullara bağlı olarak, işin kendisi, gittikçe taşmamayacak bir hale geliyor.¹

5-Bu baskılara her geçen gün turmanan feminist hareketin mücadelesi de eklenmelidir. Tıpkı, Batı Dünyası'nın çoğunda, Sovyet blokunda ve komünist Çin'de olduğu gibi, ABD'de de, hiç kimse profesyonel işçilerin büyük bir oranının kadın olduğunu idrak etmeden onlar hakkında tartışmaya giremez. ABD'de profesyonel ve teknik tabakada, kadın ve erkekler eşit bir şekilde temsil ediliyorlar (fakat şu da akılda tutulmalıdır ki, bu tabaka içinde kadınlar bazı tabakalardan -özellikle üst yönetim düzeylerinden- dışlanmışlar, hemen hemen bazı tabakalarda ise -örneğin, çocuk bakımı ve refah

¹ Mali bunalımla adaletsiz vergi gelirlerine karşı artan maliyetlerin birleşiminin bir sonucu olarak kamu sektörünün toplumsal hizmetler için yapılması gereken ödemeleri yapamaması kastedilmektedir. Bu birleşim enflasyonist baskının ya da vergi gelirlerinin savunma giderlerine kanallize edilemesinin bir sonucu olabilir. Enflasyonist baskının bir sonucu olarak, ekonominin bütünü zayıflar ve 'vergi başkaldırılarına' ve iş aleminin çıkarlarına cevap verme durumunda olan hükümeti, kalıcı bir enflasyonist politikaları bir devamı olarak kamu sektöründe kesintilere gider.

Genel olarak bu mali bunalım, özellikle sağlık ve hizmet alanlarındaki kamu sektörü harcamalarına ilişkin daha çok verilen sözler üzerine kurulu vergilendirmeye yönelik daha yüksek bir kamu hoşgörüsü olduğundan dolayı, Batı Avrupa'da bu kadar görünür değil. Enflasyonist baskının varolmasına rağmen, Avrupa ülkelerinin ekonomilerine kıyasla Amerika'nın ekonomisi daha zayıf olduğundan bu önemli bir sorun oluşturmuyor. Bu yüzden, ABD'de kamu sektöründeki bazı baskılar Batı Avrupa ülkelerinde hazır biçimde görünür değil. Doğu Avrupa ekonomileri, o kadar direkt bir biçimde yabancı ekonomilere bağlı olmadığından, daha az sorunludur.

devletiyle ortaya çıkan işlerde- hemen hemen tek yetkili durumuna gelmişlerdir). ABD'de istihdam edilmiş kadınların yüzde 59.4 beyaz yakalı işlerde çalışıyor; toplam olarak, beyaz yakalı işçiler arasında kadınların oranı ise yüzde 46.9. Bir kez daha şu söylenmelidir: kadınlar şimdiye kadar kendilerine kapalı olan alanlara girerken, bu alanlar, tüm insanların evrensel bakımına kendilerini adadıkları düşünülen erkek profesyonellere çok daha büyük sorunlar üreterek, işsizliğin ızdırıp verici bir duruma girdiği alanlar olmaya başladı. (İrksat ilişkilerde, benzer bir sorun yaratacak kadar yeterli sayıda beyaz yakalı olmayan profesyonel yoktur, ama mavi yakalı istihdam alanlarında böyle bir sorun vardır).

Profesyonellerin durumunun yani iş koşullarının kötüleşmesinin bir yanı da, geleneksel olarak, işçi sınıfının bilincinin gelişmesinde anahtar bir değişken rolü oynamaktadır. Bu deneme, kötüleşmenin ölçütleri bakımından, verimliliği artırmak için yapılan baskıları, işsizliği, gelir problemlerini ve bu kötüleşmeye cevap olan ölçütler bakımından da işyerinde örgütlenme eğilimlerini inceleyecektir. Örneğin, orta halli bir eczacı için, tüketici ücret indeksi, 1961'den 1970' e kadar yüzde 29 ve geliri de yüzde 47 artmışsa, böyle bir durumu işte bir kötüleşme var biçiminde değerlendiremeyiz. Ama, eczacı, işsizlik oranının yüzde 11.6, yani bir önceki yılın iki katı olduğu, ve işsiz eczacıların hepsi ve yeni mezun olup pazara girmeyi bekleyen, devlet kesiminde ancak yarısının istihdam edebildiği eczacılar iş koşullarının kötüleştiğini, bu tip bir eczacının örgütlemeye doğru kayacağını iddia edebiliriz (Yukardaki veriler Birleşik Devletler Çalışma Dairesi'nin 1971, Handbook of Labour Statistics'inden alınmıştır).

Yaşama maliyetlerine göz önünde tutulursa, profesyonellerin yıllardır iyi idare ettikleri doğrudur, ancak son birkaç yıldır bu böyle değil. Yukarıdaki örneği biraz genişletirsek, ücret indeksi yüzde 16.3 yukarı çıkarken, bizim orta halli eczacı, gelirini, son üç yılda dolar bazında yüzde 18.8 artırabilmişti. 25 yaşın altındaki eczacılar ise bunun yarısından daha azını kazanıyorlar, bu miktar Amerikan

Hükümeti'nin dört kişilik bir aile için belirlediği "ortalama bütçe"nin altındaydı; bunun yanında eczacılık mesleğinde yüzde yirmi beş oranında işsizlik vardı.

Hükümet fonlarına daha yakın olan mesleklerin gerçek gelirlerini artırmada daha fazla zorlukları olmuştur. ABD'de üniversite öğretimi alanında ortalama olarak gerçek ücretler 1969-70 döneminde sadece yüzde 2, 1970-71 döneminde ise yüzde 0.2 oranında arttı. Kamu destekli kurumların hemen hemen hepsi, yaşam maliyetlerindeki artışı karşılamada başarısız olma açısından, özel okullardan çok daha kötüydüler. Amerikan Üniversite Profesörleri Derneği, buna neden olarak, savaş harcamalarını, enflasyon ve ekonomik durgunluğu (ressesion) hükümet ve özel sektörle ilgili fonların yetersizliğinden dolayı ortaya çıkan genel ekonomik bunalımı gösterdiler. Gelirdeki kötüleşme gibi dolaysız bir delile bağlı olarak diğer türden deliller de vardır; genç yeteneklerin işten çıkartılması, özellikle devlet okullarından ayrılan ya da emekli olan kişilerin yerlerine yenilerinin atanmaması, genç bocaların eğitimde yer almalarına ve araştırma burslarına sınırlar konulması, siyaset adamlarının daha fazla saydamlık için artan tehditkar gürtlüteleri, öğrenci sayısının ve ders yükünün artması, kütüphane ve araştırma fonlarında, mesleki toplantılara katılmak için ayrılan seyahat ödeneklerinde ve kırtasiye ve pul giderleri ile ilgili bütçelerde yapılan kesintiler. Bunlardan daha az görüncibilir olan olgu ise, bazı üniversitelerden, siyasi ve kültürel olarak farklılık gösteren hocaların ortadan yavaş yavaş kaybolmaları ve eğer işte kesintiye gidilecekse ilkin bunlardan başlanması.

Kesinlikle, şu anda var olan ekonomik tablo, işsizlik sorununun sadece bir yüzüdür. Diğerisi ise, şu anda ki ihtiyaçlar göz önüne alındığında, üniversite mezunlarının "aşırı üretimi"dir. Belirli bazı sektörlerde, İkinci Dünya Savaşını ve "Spumik (Ruslar'ın uzaya gönderdiği ilk araç. ç.n.) Bunalımı'nın sonucu olarak okulların mezuniyet sonrasına yönelik olanakları oldukça genişletilmiştir.

TABLO I

Seçilen Altdallardaki Bilimadamlarının İşsizlik Oranları, 1971.

Altdal	Oran(%)	Altdal	Oran(%)
Katılar Fiziği	4.9	Mühendislikler	
İş Verileri Düzenleme	4.1	Uzay	5.3
İşlem Araştırmaları	4.1	Kimya	1.9
İnorganik Kimya	4.0	İnşaat	1.2
Organik Kimya	3.4	Elektrik	2.2
Jeoloji	2.7	Elektronik	5.3
İstatistik	2.5	evre	1.6
Biyokimya	2.1	Üretim	4.5

Kaynak: Unemployment Rates and Employment Characteristics for Scientists and Engineers, National Science Foundation, 1971, Tablo 4 ve 5.

şehirlerin kıyısındaki fakir bölgeler ünlü yayılmalarına başlarken, savaş sonrasında ortaya çıkan küçük toplumsal patlamalar, belirli insan hizmetleri alanlarında daha fazla genişlemeye katkıda bulunmuştur. Bunun en çarpıcı belirtisi dinsel alanlarda çalışanların durumudur: 1945 ila 1965 arasında, Amerikan Protestan Kilisesi'nin üye sayısı 45 milyondan 69 milyona çıkarken, dinsel eğitime katılanların sayısı, 1970'de, bir on yıl öncesinin yüzde 50'sinden daha fazla bir rakama, 29 milyona yükseldi. Fakat, 1965'ten 1970'e kadar geçen sürede kiliseye üyelik toplam olarak yüzde 2 arttı. şimdiki enflasyon-durgunluk belirtileri ile birleştirilirse, bu eğilim, kiliselerdeki istühdamı çok önemli bir biçimde azaltmaya zorladığı söylenebilir. Birleşik Presbyterian Kilisesi, kadrolu olarak, 1980'de, 1960'da çalıştırdığı din adamlarından daha fazla din adamı çalıştırmış, fakat, kilise sayısı 426 tane daha azalmıştır. Diğer mezheplerde de buna benzer bir durumun olacağı belirtiliyor.

Hemen hemen diğer belli başlı mesleklerde de durum aynı; özellikle sanayi alanlarındaki meslek grupları, savunma ve uzay barcamalarındaki kesintilerden oldukça etkilendiler. 1970'de ABD'de

beyaz yakalı işsizlerin sayısı 1 248 000'e çıkmıştır. Amerikan Havacılık ve Uzay Enstitüsü sadece bu alanda 50-100 000 profesyonelin işsiz olduğunu hesapladı. 3 Haziran 1972 tarihli Bussiness Week, hukuk alanında o yıl mezun olacakların sayısı 1965'in (27 000 yeni mezun) iki katına çıktığını ve 14 500 yeni sınıf açıldığını bildiriyor. İlk ve orta okul düzeyinde öğretmen fazlası var; öğretmen okullarından mezun olanlar ya herhangi bir yerde memur ya da satış elemanı oluyorlar. Kamu sektöründeki bütçe dondurmaları, birkaç yıl öncesine kadar istihdamın başdöndürücü olduğu kütüphanecilik dalında bile işsizliğe yol açtı.

İnsanî bilimlerde doktora yapma ise, bu eğilimlerden en kötü biçimde etkilenen işler arasında. Bazı alanlarda, bir iş için başvuru oranı 10'dan 100'e kadar çıkabiliyor. Nüfus tahminleri, lise son sınıf sayısında ve 1980-82'den itibaren full-time olarak liselere kayıt başvurularında, 1985'de de fakülte düzeyinde mutlak olarak istihdam sayısında, gerçek bir düşüş olacağını (sadece ihtiyaç duyulan yeni fakültelerin sayısında bir düşüşü değil) ve bununla birlikte sistemin baştan ayağı değişeceğini söylerken, 1960'dan itibaren verilen doktora sayısı korkunç bir düzeyde artmaya devam etmektedir.

TABLO II

ABD'de Verilen Doktora Dereceleri ve Doktorali Hocalara Duyulan İhtiyaç, 1960-1989

Yıl	Verilen Doktora Savısı	İhtiyaç Duyulan Doktorali Hoca Sayısı
1960-64	59 300	33 900
1965-69	103 600	41 500
1970-74	157 600	47 700
1975-79	204 100	44 200
1980-84	258 000	27 100
1985-89	-	400

Kaynak: Allan M. Cartter, 'Scientific Manpower for 1970-1985, Science, April 9, 1971, Cilt.172, sy.132-140.

Şüphesiz bu rakamlar var olan oranların (ki bunlar şu anda konu değil) devam edeceğini gösteriyor. Üniversiteler mezuniyet programlarını azaltırlarken kadınlar, zenciler, savaş gazileri ve diğer birçokları emek alanlarına katılmak isteyebilirler ve dolayısıyla, toplam doktoralı sayısı düşebilir, fakat öğretim alanında fazlalık bir olasılıkla devam edecektir.

Zorunlu olarak, bu, doktoralılar arasında bir işsizliğe mi işaret ediyor? Şu anda iş alanında çarpışan iki eğilim var. Cartter'in de belirttiği gibi, ilk eğilim, doktoralıların, birçok alanda istihdam edilmiş daha az eğitilmiş kişileri piyasadan silip süpüreceğini iddia ediyor. Doktoralı yabancı ve doktora başlayacak Amerikalı'lar açısından, doktora yapmanın bedeli gittikçe ağırlaşıyor ve buna ek olarak, genç profesörlerin etkilerinden uzak, yaşlanmış, heybetli fakülteler ve siyasi anlamda daha fazla dikkatli genç profesörler baskın oluyorlar. Başka bir deyişle, yüksek mevkiler tamamen daha az niteliklilerce ele geçirilecek, böyle bir sistemde çalışmak isteyen herkesin bir doktora derecesine ihtiyacı olacak, bu da okulların rekabetçi özelliğini artıracaktır. Söz konusu eğilim, bir süre için profesyonellerin proleterleşmesini geciktirebilecek, fakat sadece yüksek unvanlara sahip olanların iyice yaygınlaşmasına kadar. Böyle bir noktada, tıpkı, 1930'ların ve 1950'lerin ABD'sinde herhangi bir iş bulabilmek için, lise diplomasına ya da bir süre sonra kolej diplomasına sahip olma nasıl zorunlu bir hale geldi ise, aynı şekilde gelecekte doktora derecesine sahip olma da bir iş bulmanın önkoşulu olacaktır.

Eğer doktoralılar, toplu sözleşmeler aracılığıyla aldıkları yüksek aylıkları korumayı bilirlerse, karşıt eğilim bu durumda karşıt bir darbeyi dile getirecek; doktoralıları yüksek ücret talep ettiklerinden, üniversite yönetimleri (daha genel olarak kamu sektörü de dahil), lisanslı ya da masturlu kişileri işe alacak; doktoralılar sürekli olarak kıdem talebinde bulunurlarken, üniversiteler, maaşları aşağıya çekmek için, birçoğunu işten çıkaracaktır. Zaten, doktoralılar, halihazırda, birçok işi fazla nitelikli buluyorlar ve hatta bir işe girebilmek için eğitimleri hakkında bazen yalan söyleyebiliyorlar. Bu iki eğilim de iş alanında görülebilir bir şekilde vardır ve gelecekte iş piyasasında bulunacakları ikilemde bırakıyor; aşırı bir şekilde ni-

telikli olma riskini alayım mı yoksa bu az niteliklerimle devam edeyim mi?

Bu durumun kayda değer yanı şimdiye kadar hiçbir önemli mevkideki yetkilinin "kesinti" reçetelerine alternatif üretememiş olmasıdır. Ülkenin ihtiyaçlarını karşılayabilmek için temel kaynakların yeniden dağıtılmasını başarmamız koşulu ile, şimdiye kadar hiçbir kimse, eğitimsiz insanlardan çok, eğitimli insanlara ihtiyacımız olduğunu vurgulamamıştır. Carter'de dahil olmak üzere herkes, sözü edilen varsayımları yani, çok fazla doktoralının olduğunu ve üniversite mezunlarının şimdiki ihtiyaçlara göre yönlendirilebilmesi için, mezuniyet sonrası programlarda bir kesintiye ihtiyaç olduğunu kabul etmiş görünüyor.

Özellikle, insan hizmetlerinin aktarılmasında, kamu sektöründeki geniş çaplı büyümenin devam edeceği sayılışının yanı sıra hem sayısal hem de oransal olarak, buna uygun bir emek pazarının genişlemeye devam edeceğinden herhangi bir şüphe yoktur. Fakat, bu genişleme yüksek okullardan mezun olanların hepsini istihdam etmeye ve bazı özel eğitim alanlarındaki çöküş (örn, havacılık mühendisliği) yüzünden kamu sektöründeki (örn, öğretmenlik) değişiklikler yeterli bir düzeye ulaşacak mı?

Daha önce de önerdiğim gibi, bazı yarı-mesleklerdeki işsizliği önleyebilmek, ancak sahip oldukları tekeli devam ettirmek, çalışanların sayısını kontrol etmek ve mesleğe giriş koşullarını artırarak mesleki alanın sınırlarını genişletmekle mümkün olabilir; fakat, yerleşik ya da yeni mesleklerde, lisan (çalışma izni, çn) verme işi, diğer insanları meslekten uzak tutma -belirli bazı inşaat sendikalarının uygulamalarına benzer bir taktik- hedefine de hizmet etmektedir. Akıl sağlığı alanında hizmet veren profesyonellerin lisan verme ve iyi bir eğitim almamış çalışanlar önüne engel çıkarmaya yönelik artan tepkilerini kısmi olarak bu anlatılanlar ışığında yorumlayabiliriz. Şaşırtıcı bir şekilde, bu taktik, bazen, sendikalaşma hareketleriyle eşleştiriyor. Bu yüzden, bazı profesyonel işçiler hem daha fazla profesyonel olmaya hem de aynı zamanda kendilerini proleter bir çizgide örgütlemeye çalışıyorlar.

Bu nedenle, genellikle hizmet sektörünü, özellikle de kamu sektörünü, daha direkt olarak üniversiteleri, daha çok saydam ve

retken olmaya zorlayan baskılar artmaktadır. The Wall Street Journal, 25 Nisan 1972 tarihli sayısında, içinde bulunduğumuz günlerin, bankalardan sigorta şirketlerine, imalathanelerden hastahanelere, özel şirketlerden kurumlara kadar, herkesin, hizmet sektöründe çalışanları ve beyaz yakalıları daha üretken olmaya zorladığını belirtiyor. Haklı olarak şöyle devam ediyor; birçok firma, yaptıkları işin öneminden dolayı beyaz yakalıların işten atılıp atılmamalarına ilişkin hüküm vermenin zor olmasından dolayı, yöneticiler sınıfında yapılacak bir kesintinin üretkenliğinin artmasına daha çok yardımcı olacağına inanıyor. İş-ölçme standartları, üniversiteleri de içine alarak, birçok beyaz yakalı 'dükkanlarda' tanıtılıyor. Halihazırda var olmayan saydamhlık ölçütlerindeki gelişme, eğitimden zamanın kullanımına kadar her alanda gündeme geldi; bir sekreterin yollanacak anketlerin üzerine yapıştırlacak pullara ayırdığı zamanın, üniversite profesörünün eğitim dışında yaptığı bir düzine görevle eş anlamalı olduğu hesaplandı (bu çalışmalardan bazılarına, işçi sendikalarınca çalışma koşullarının ihlal edildiğı, toplu pazarlık ilkesine başvurmaksızın yönetimin, danışmadan tek taraflı olarak yaptığı gerekçesiyle katışı çıldırdı).

retkenliğı ölçmeye yönelik bu hareketlerin nihayi sonucu, kısmi olarak işsizliğinin yansımalarıyla zorlanmış, hizmet sektöründeki iş koşullarının yıpranmasıdır. Bu konuda çeşitli meslekler arasında bazı örnekler verilebilir; Cincinati Senfoni Orkestrası elemanları yakın bir zamanda prova zamanını artırma kararı aldılar; bir mühendislik ofisinde çalışan bir tasarımcı, 'etkinliğı' artırarak ve insan gücünü yüzde 30'dan 20'ye düşürerek, işin tümü yerine, sadece yüzde 25'ini çiziyor; satış elemanları yıllık seyahatlerini toptan yapıyorlar ve şirket sayılarını 131'den 92'ye düşürme yoluna gidiyorlar; Katolik papazlar biçimsel iş tanımlamalarına ve performans gelişimi kurallarına tabiler; büyük şehir kamu okullarında çalışan öğretmenler, hayat pahalılığından dolayı almaları gereken basit bir ücret artışının bir yıllık ertelenmesini kabul ediyorlar; devlet dairelerinde, daha az üretken yaşlı çalışanlar, emekli aylıklarından bir parça kaybediyor bile olsalar, erken emekli olsunlar diye, daha zor ve daha az istenen işlere atanıyorlar.

Kamu sektöründe, her zaman kırtasiyeciliğe karşı çıkan halkın baskısından dolayı değil finansal açıkları karşılayabilmek için, verim ve etkinliğin artırılmasını hedefleyen önemli araştırmalar yapılıyor. Kamu sektörü, doğası gereği, teknolojik gelişmelere çok yavaş uyum sağlandığından, her "insan-saat" başına düşen büyüme bakımından özel sektörden çok daha gerilerdedir. Fakat, ister refah ister eğitim biçiminde olsun, kamu hizmetlerinin verimi nasıl ölçülebilir? Çoğu yöneticinin cevabı; ölçülebilir şeylerin ölçülmesi gerekir biçimindedir; uzun dönemli bilinçlenme, kişisel gelişme, uzun zaman bir işte çalışma, şimdiki öğrencilerin gelecekteki mesleki mutlulukları gibi işin daha profesyonelce ölçümü geleceğinden vazgeçerek, dağıtılan paraların miktarı, kapanan davaların sayısı, dersteki öğrencilerin sayısı, verilen ödüller, sınav sonuçları gibi konular üzerinde durulmalıdır. Baskın eğilim, işleri ölçülebilir hale getirmek ya da ölçülemeyen işleri ölçülebilir işlerle değiştirmek için profesyonel üretkenliği rasyonelize etmeye doğrudur.

1970'de Bazı Kanada Üniversitelerinin Keşfedici Maliyet Analizi isimli kitap basıldı. Buna göre, bir kolajın herhangi bir sınıfındaki bir öğrencinin eğitim maliyeti bir üniversiteden diğer bir üniversiteye göre çok büyük değişikliğe uğruyor. Aynı şey hastanelerdeki hastalar için de doğru. Kaliteli bir eğitim ve hizmet için tam olarak ne kadar bir paranın gerekli olduğu bilinmiyor-bundan dolayı, Kanada'lı üniversite yöneticileri, üniversiteler arasında bir uyumluluk sağlamak için, ilkin en yüksek miktarı belirliyor daha sonra bu miktarı yontunaya (ya da artırmaya) çalışıyorlar. Bu nasıl gerçekleştirilebilir? Tabi ki, merkezi bir bürokrasinin yönlendirdiği, ulusal standartları saptayarak.

Hemen hemen aynı anda, saygıdeğer bir Amerikan vakfı, Yüksek Eğitim Carnegie Komisyonu (the Carnegie Commission on Higher Education), kolejleri, hocalardan daha büyük sınıflarda ders vermelerini istemeye, ihtiyaç yoksa doktora programlarını azaltmaya, ekonomik olarak çalışmayan bölümleri kapatmaya ve akademik yılı uzatmaya zorluyordu. The New York Times'in (28 Haziran 1972) eğitim analisti Fred M.Hechinger, ise, "hocaların aşırı arzı ile birlikte, yapılacak sözleşmelerin, kurumların daha çok işine gelen bir şekilde imzalanmasının daha kolaylaşacağı" yorumunu yaptı.

İster Kanada'da olduğu gibi ulusal standartların yaratılması, ister, Carnegie yaklaşımında olduğu gibi 'yavaşça hızlandırma' isteği olsun, bu tedbirlerin sonuçları kolayca öngörülebilir; ulusal standartlar, beyaz yakalılar alanındaki yöresel örgütleri 'sanayi tipi pazarlık' yapmaya zorlayarak, merkezi bürokrasinin güçlenmesi anlamına gelir ve bu yüzden, örgütleri daha fazla bürokrasiye doğru iter. Ve çoğu kimse öğrencilerin, kişiliklerinin çok fazla dikkate alınmadan (impersonel) muamele yapıldığını dile getirdiklerini düşündüğü anda, sistemin kendisi daha bürokratikleşir ve daha genelleşir(impersonel).

Dolayısıyla, gelir durumunun, istihdam tablosunun ve gittikçe bürokratikleşen profesyonelin iş durumunun, 'proleter' koşulların yaratılmasına yardım ettiğine ilişkin güçlü göstergeler vardır. O halde, söz konusu 'proleter bir biçimde' değişen koşullara, profesyonellerin tepki gösterdiğine ilişkin göstergeler neler olabilir.

Böyle bir tepkinin en önemli göstergesi, sendikalardan farklı, ara sıra ve hatta (çok az da olsa) kesintisiz işyeri örgütlenmelerin olmasına rağmen (örneğin, radikal örgütlenmeler, zenci ve üçüncü dünya'dan gelenlerin örgütlenmeleri ve kadınların sendikalar içinden olmasa da ona paralel bir şekilde oluşturdukları hizipler), sendikalaşmanın devam ediyor olmasıdır. 1960 ile 1970 arasında, sendikalaşmış emek gücünün oranı yaklaşık olarak yüzde 23.6'dan 22.6 ya düştü. Bu zaman içinde, sendikalardaki beyaz yakalı işçilerin sayısı aynı kalmasına rağmen, bunlar bütün sendikalı Amerikalı'ların yüzde 12'sini oluştururken bu rakam yüzde 16 oldu. Beyaz yakalıların mavi yakalılardan (her zaman mutlak rakam olarak en hızlı olunsa da) daha fazla bir hızla büyüdüğü çok açık; son on yılda, Amerikan Kamu Memurları Federasyonu, yüzde 362, Amerikan Öğretmenler Federasyonu yüzde 265, Amerikan devlet, eyalet ve belediye çalışanları federasyonu yüzde 111, perakende satış elemanları yüzde 77 ve haberleşme işçileri yüzde 62 büyüdü. Kanada'da iş gücünün yüzde 26.3 sendikalar halinde örgütlenmiş bulunuyor ve beş büyük sendikadan ikisi kamu sendikası durumunda. Profesyoneller arasında, daha düne kadar sendikaların altında yer alan ve bir tür sendika taktığı olduğu düşünülen çeşitli topluluklar, bugün, kısmen sendika hareketindeki rekabet düzeninden kısmen de

üyelerinin ihtiyaç ve taleplerinden dolayı, sendika benzeri bir örgütlemeye doğru kayıyorlar.

Ve bu tür sendika benzeri taktikler yeterli gelmediği yerde de, 'profesyonel derneklerden' gerçek bir sendikalaşmaya doğru kopmalar ortaya çıkıyor. New Jersey'de sekiz-kolejden oluşan devlet üniversiteleri sisteminde çalışan profesörler, sendika statüsüne doğru kayan (bu eğilim o kadar güçlü ki Amerikan Öğretmenler Derneği ile birleşme bile konuşuldu, New York eyaletinde ise bu birleşme halihazırda gerçekleşmiş bulunuyor) Ulusal Eğitim Derneği ile işbirliği yapmayı ve toplu pazarlık için ise Amerikan Öğretmenler Derneği'ni yetkili kılmayı seçtiler. Yatırım Brooker'ları Derneği toplu pazarlıkta kendilerini temsil etmesi için, ABD Ulusal İş İlişkileri Kuruluna başvuruyor. Kamyon şoförleri Derneği'de bu süreçte katıldı, pratikte kolej hocalarını örgütledi ve 1972'de (20 000 yeni sendikacının katıldığı) beyaz yakalıları alanında sendikaların kazandığı 168 seçimin 100'ünü bu dernek kazandı. Bugün, diğer bir çok meslek arasında, okul yöneticileri ve danışmanlar, pilotlar (ortalama olarak yıllık gelirleri 34 000\$), mühendisler ve bilimadamları, hakimler (özellikle devlet ve belediye hastahanelerindekiler), gibi bir meslek üyesinin sendikası var.

Özellikle, mesleki hayatın üst kademlerinde, sendikalaşmaya çalışmanın bir nedeni, daha eski profesyonel grupların toplu pazarlık ve grevi reddetmelerinden dolayı savunamadıkları belirli mesleki özellikleri korumaktır. Buna en güzel yorum, Amerikan Doktorlar Derneği Başkanı, Dr. Sanford A. Marcus getirdi (N.Y. Times June 18, 1972): "Biz sadece daha fazla zengin olmaya çalışan bir avuç doktoruz. Tıptaki sosyo-ekonomik değişimden dolayı ortaya çıkan ulusallaştırma ve denetleme ilkelerini, bir doktoru bir postacının ya da bir öğretmenin işlevlerine düşürmemek için korumaya çalışıyoruz".

Üniversite hocaları arasında sendikalaşma etkinliklerinin artmasının nedenleri diğer profesyonellerin nedenlerine benzemektedir: bunlar arasında, alanı rasyonelleştirmeye yönelik baskılara yol açan mali kesintiler, işsizlik tehdidi, siyasi baskının turandırılması (bir UED organizatörü, 1970-71 arasında, ABD'de 2 000'den fazla kişinin siyaset yüzünden canının yandığını hesapladı);

üniversitelerdeki profesyonel olmayan memurların, diğer beyaz yakalı hatta mavi yakalıların sendikalarını ikna ederek profesyoneller arasına sızması sayılabilir.

Şaşırtıcı bir şekilde, akademik sendikalaşmadaki başarı, diğer profesyoneller gibi, profesörlerin de, müzakere konularını, yalnız kalmayı tercih edeceği pazarlık masasına getirilmesi ile sonuçlanmış tır- bu sendikalaşmaya yol açan koşulların kötüleşmesinin bir sonucuydu ve sırası geldiğinde de sendikalar bu tip konuların antlaşma metinlerinde sürekli olarak yer almasını istediler. Örneğin, Amerikan Öğretmenler Federasyonu, en yüksek ders verme zamanını, rehberlik saatini, toplantılara katılma zamanını, odaların büyüklüğünü, ses ve görüntü aletlerini, kampüs içinde bir yerden bir yere gidip gelmenin aldığı zamanı ve hatta öğrenciler için sandalye, hocalar için kürsü ve tahtanın olması gibi, geleneksel profesörlerin varsaydığı ve bu yüzden anlaşma konusu olamayacağını düşündükleri bir yığın konuyu (üniversitelerdeki kolejler düzeyinde), görüşme masasına getiriyorlar. Çünkü, bir kez bu tür mesleki sorunlar rasyonelleştirildiğinde (ya da kanunlaştırıldığında), hiçbir şey artık "dokunulamaz" ya da kanunlaştırılmaz olmaktan çıkar- özerk olarak karar verildiğinden profesyonelleşmenin bir özelliği olan çalışma hayatındaki boşluklar artık mevcut değildir. Yöneticilerin özerkliği çekip aldıkları süreçte, profesyoneller proleterleşirler; özerklikten neyin arta kalacağına ilişkin yapılan savunma daha çok proterleşme ile sonuçlanır.

Örgütleşme, hiçbir şekilde, sadece doğrusal bir olay, işçi sınıfının bilinçlenme aşamalarındaki ilk durak olarak yorumlanamaz. Sendikalaşma sadece işin ya da var olan koşulların korunması anlamına geliyorsa, beyaz yakalı sendika onlardan daha iyi durumda olan mavi yakalıların yolunu izleyecektir. Bu, profesyonellerin mücadele etmeleri gerektiği hizmet sektöründeki koşullara tam olarak uyan bir yoldur. Ancak, diğer etkenler (örneğin, yüksek düzey bir eğitim ve hizmet yapamayan kurumlardan profesyonellerin "uzaklaşması" üzerine kurulu dağıtım sistemlerinin daha fazla eleştirilmesine yönelik eğilimler), beyaz yakalı örgütleri, üretim ve hizmetin doğası, işyerinin ya da karar verme mekanizmalarının

yapısı, gibi işin daha temel kuralları ile mücadele yönüne çekebilse, bu geçmişte yapılandan çok daha farklı bir görünüm sergileyecektir.

Profesyonellerin çoğu sendikaları ücret ve sosyal sigorta gibi ortak payda oluşturan ancak çelişki yaratmayan konuları ileri sürdüler. Toplu pazarlık seçimlerini kazanma süreçleri iş kurallarına yönelik daha temel mücadelelerin ciddi bir şekilde (ki ciddi olursa doğallıkla hep çelişki ortaya çıkar) tartışılmasını dışlama eğiliminde. Günü gününe müzakere yapılarak, bahaneler üretilerek, ya da mahkemeye başvurarak, dikkati, sürekli olarak daha önemsiz noktalara çeken örgütsel detaylara (örneğin para toplamak gibi) döndürür. Kaldı ki, proleterleşmenin kendisinin, gerçekten demokratik bir sendikanın himayesi altında bile dar bir korumacılıktan öte fazla bir şeye yol açacağı hiçte açık değil. Bugün, özellikle iş bulmanın zorlaştığı dönemlerde, işçiler ilkin kendilerini koruma, daha sonra toplumsal manzaraya üzülmeye eğilimindedir.

Ayrıca, siyasi yöneticiler 'bencil' sendika önerilerini işçileri 'kamuunun ilgisinden' ve toplumdan koparmak için sömürürlerken, beyaz yakalıların korumacı politikaları ortadan kayboldu. Sonuç şu oldu; sendikalar daha zayıfladı ve tabrip oldu ve toplum hizmet almaktan yoksun kalmaya devam etti. Dolayısıyla, neticede, sendikalar, sadece bencil nedenlerden dolayı, taleplerini toplumun meseleleriyle ilişkilendirerek, 'toplumsal' olmak zorunda kaldılar: yalnız bu tür bir güç birliği bugünkü kamu sektörümüzde, proleterleşen profesyonellerin çalışma koşullarını sadece en asgari bir biçimde savunabilir.

Şimdiye kadar, "ekmek elden su gölden" anlayışındaki sendikaların ötesine geçme işaretleri oldukça seyrekti. Yöresel öğretmen grupları gibi, sağlık alanındaki birkaç sendika hizmetlerin kalitesine ilişkin taleplerde bulunmaya başladılar. Bir ara, Kamu Çalışanları Kanada Birliği, yönetimdeki hizmet işçilerinin de katılımını içeren, Toronto Üniversitesinin tamamen yeniden yapılandırılmasını önerdiler. Geçtiğimiz beş yılda, Quebec'te, Fransa'da, İtalya'da, yüksek düzeydeki, teknisyenler, öğretmenler, profesörler ve gazeteciler, siyasi görevlerde yönlendiricilik rolünü üstlendiler.

ABD'de, radikaller, kadınlar ve üçüncü dünya etnik grupları

(özellikle, zenciler, Puerto Rico'lular, ve West Coast'ta Chicanos'lar), işteki karar verme süreçlerinin yapısını ve üretimin doğasına ilişkin temel sorular ortaya atarak, hem sendikalar dışında hem de içinde hizip grupları oluşturdular. Bunun canlı bir örneği olarak, sadece daha güvenilir araçlar ve daha iyi saatlerde çalışma için değil havayollarının cinselliğe ağırlık veren reklamlarına, pornografik film ve kitaplardaki düzeysizliklere, kişisel görünüşle ilgili düzenlemelerin küçük düşürücülüğüne karşı çıkmak için örgütlenen havayolları hostesleri gösterilebilir.

Yine de, bu tip hiziplerin ulusal bir düzeyde gelişme göstermediği açıktır. Sendikaların dışında oluşan bir çok grup kayboldu ya da aktif bir hizip olarak diğer sendikalara katıldı. Belki de, kısmen son iki üç yıldır, ABD'de ki Sol'un genel çöküşünden dolayı, radikal hizipler sürekli ve etkili eylemler yapamadılar. Klasik açmazın arasına sıkıştılar; etkili bir örgütlenme acil sorunlar etrafında mümkündür, ancak acil konular etrafında örgütlenmek uzun dönem radikal amaçların kaybolduğu bürokratik süreçleri içerir.

Süregelen işsizlik korkusuyla beslenen, profesyonelin iş hayatındaki tatminsizliği büyük bir olasılıkla sürecek ve daha ciddi bir boyut kazanacaktır. "Ekmek elden su gölden" türü sendikacılığın bu tatminsizliğin üstesinden gelmeye yetmesi olanaksızdır. Müşteri gruplarından gelen baskı ve işsizlik korkusu, beyaz yakalı işçileri, karar verme yetkileri bir yeni tür emek aristokrasisinin eline geçerken lümpen proleterlerin çoğunun toplumsal çöplüğe atıldığı sistemin devam ettiren fakir şehir halkına, beyaz-olmayanlara, iş sahibi olamayanlara ve hiçbir yeteneği olmayanlara karşı, nitelikli mavi yakalılarla 'korumacı' bir işbirliğine sürüklenmeleri olasıdır. Diğer bir olasılık ise, daha anlamlı bir iş için hakiki bir istek, ulusal gelirin ve siyasi önceliklerin (ki bunlar mavi yakalı işçilere de çok yakın öncelikler), yeniden düzenlenmesine yönelik geniş çaplı taleplerin yaratılması için, profesyoneller ya da diğer beyaz yakalılarla, hizmet ettikleri müşterileri ya da topluluklar arasında bir ortaklığın yavaş yavaş gelişmesidir. Bu, ABD'deki "yeni politikalar" tartışmasından başka bir şey değildir.

TIP MESLEĞİNİN DEĞİŞEN YANI: KURAMSAL BİR İNCELEME*

Donald Light¹ ve Sol Levine²

Hekimler beynin en ücra köşelerine magnetik bilgileri kullanarak ulaşukları ve böbrek taşlarını neşter kullanmadan ses dalgaları ile parçaladıklarında ve gittikçe artan bir şekilde teknolojiye hükmettiklerinde, tıp mesleği garip bir şeylerle kuşatıldığı izlenimine kapıldı (Stoeckle 1988). Güven ve saygının hala varlıklarını sürdürmesine rağmen, meslek hataları kol geziyor. Tıbbın teknik ve örgütsel özelliği o kadar karmaşık bir hale geldi ki hekimler kendi mesleklerinin uzmanı ve hakimi olmaktan çok mesleklerinin basit bir parçası durumuna geliyorlar (Arney 1982).

Belki de bundan da önemlisi, tıp mesleği artık güvensizlik ilkele-
rinin dış ında olmaması ya da 1939'da Talcott Parsons'ın (1954, 34-
49) iddia ettiği gibi, ilgisizliğin, doktorlarla işadamları arasında
ayırt edici bir fark olarak düşünülmediği bir değişim süreci
yaşanıyor. Sağlık örgütleri (ki bunlar şimdilerde eski moda mahalle
hastahaneleri anlamına geliyor) açık bir şekilde kâr ya da artı değer
sorunlarıyla ilgilenmeye başladılar ve kliniklerin ön odaları, zaten
maddi sorunları olan doktorların kâr edecek işler yapıp yap-
madıklarını denetlemeye ayırmış durumda. Bu arada, sağlık hizmet-
lerine yönelik olmayan şirketler sağlık sigortalarının aidatlarının
yükselmesine karşı ayaklanmış durumdadır (Goldsmith 1984, Fruen
1986, Gabel ve diğerleri, 1987). Medicare, Medicaid gibi kurumsal-

* Bu makalenin aslı için bkz. Light, Donald.W. and Sol Levine. (1988),
The Changing Character of the Medical Profession; A Theoretical
Overview in The Milbank Quarterly, The Changing Character of the
Medical Profession, 66, Supp.2.

1 University of Medicine and Dentistry of New Jersey

2 Boston University

laşmış diğer şirketlerle birlikte, bu tür şirketler, maliyetleri, kullanma biçimlerini, kaliteyi ve nihayetle hekimleri yönlendirebilmek için geniş kapsamlı programları uygulamaya koydular.

Tıbbi gelişmeler ile mesleksel çöküş arasındaki paradoksun iyi bir şekilde araştırılması gerekiyor. 1970'te Eliot Freidson'un(1970a, 1970b) geliştirdiği ve çok yaygın olarak kullanılan kavram mesleksel hakimiyet (professional dominance) kavramıydı. 1980'lerde, Freidson(1984, 1985, 1986a, 1986b), mesleklerine açık ve örtük saldırılara rağmen, hekimlerin hala bireysel ya da toplu olarak tıp mesleğini kendi egemenlikleri altında tuttuklarını iddia etti. Hatta bireysel çalışan hekimler kendilerini ikincil bir rol bulsalar bile diğer hekimler onları yönlendirebilecekler ve idari yapılarını belirleyeceklerdir.

Daha çok son zamanların toplumsal gelişmelerini yansıtan bu bakış açısına karşı geliştirilen, oldukça farklı diğer üç alternatif kavram şunlardır; 1)tüketicinin isyanını ve derin bir kültürel değişimi vurgulayan profesyonelleşmeme, 2)kapitalist sömürünün kaçınılmaz genişlemesi üzerinde duran proleterleşme, ve 3)meslek üyelerinin işlerini yutacağı ileri sürülen şirketleşme süreci.

Şu andaki sorun ise olup biteni en iyi şekilde resmeden kavramı bulup ortaya çıkarmaktır; çünkü iyi bir kavram özü içine alır, baskın güçleri tanımlar, amacımızı belirler ve gelecekte nasıl bir yöne gidilmesi gerektiğini söyler. Bu makalede, Freidson'in ve diğer üç alternatif kavramın bir değerlendirmesini yaparak, kısaca gözden geçireceğiz. Bu tarihsel inceleme sonucunda, mesleklerin özerklik ve hakimiyet (dominance) elde etmek için verdikleri uzun dönemli mücadelelerinin kaderlerini nasıl ilginç bir şekilde ters yüz ettiğini göreceğiz.

Tarihsel Sırayla Tıp Mesleğini Açıklayan Kavramlar

Mesleksel Hakimiyet

Mesleklere ilişkin teoriler ve kavramlar üretildikleri zamanın normlarını ve bakış açılarını yansıtmaya eğilimindedirler(Light 1988a). Denemelerinde, Talcott Parsons(1951, 428-79; 1954, 34-49,

50-68), doktor ve hastaların nasıl davranacağını tasvir etme amacıyla olan normatif sosyoloji teorisi bakımından bu mesleklerin nasıl davranmaları gerektiğine ilişkin normları oluşturmaya çalıştı. Mesleklerin gerçek yapıları içerisinde rahat bir şekilde çalışmalarını sürdürerek, tıp sosyolojisi çoğu zaman Parsons'ın öncülüğünde ilerledi, fakat Eliot Freidson(1961) bu kural koyucu (normative) teorisin temel inançlarına meydan okudu. Freidson doktor/hasta ilişkisindeki karışıklıkları ve çatışmaları tanıyan ilk kişilerden birisiydi. Daha geniş bir düzeyde, mesleksel hakimiyet (professional dominance) teorisi Parsons'ın mesleklerin doğasına ilişkin kural koyucu(normative) kavramları ile çatışmaya girdi. Örneğin, kural koyucu teori profesyonellerin eğitiminin çok uzun süreli, uzmanlaşma gerektiren ve daha teorik olduğundan diğer eğitim türlerinden daha farklı olduğunu iddia etti. Freidson, birazda kurnazca, bu eğitimin bir profesyonel yetiştirmek için ne kadar uzun, ne kadar uzmanlaşmış ve ne kadar teorik olması gerektiğini sordu. Yüksek eğitim gerektiren mesleklerin hizmet yönelimlerinde özel olmaları söylendi, fakat, bu yönelimle diğer birçok mesleğin ya da bir garsonun hizmet yönelimi arasındaki fark nasıl ölçülebilir? Freidson, eğitim gerektiren bir mesleğin ya da en azından tıp mesleğinin ayırt edici özelliğinin yerine getirdiği işi üzerinde ipleri ellerine geçirmesi(dominance) olduğu sonucuna vardı.

Kendi özgün teorisinde, Freidson(1968, 1970a, 1970b) mesleksel üstünlük kurmanın değişik biçimlerini tartıştı. Bir tanesi yapılan iş üzerinde özerklik elde etmektir. Özerklik gerekli olmakla birlikte hakimiyet kurmak için yeterli değildir; bir çok meslek işleri üzerinde özerklik kurmuşlardır fakat yeteri kadar güçlü değillerdir. İkincisi, bir alanda çalışan diğer insanların işi üzerinde de bir kontrol kurulmasıdır. Bu tip bir kontrol özerkliğin ötesinde bir güç sağlar, fakat bürokratik bir yapıyı gerekli kılar (örneğin hastahanelerde olduğu gibi); bürokrasi ise kurallar ve hiyerarşik yapısından dolayı kendi güç kaynaklarını üretime yollarına sahiptir. Dolayısıyla, mesleksel üstünlüğün diğer bir kaynağı kültürel inançlarda ve insanların tedavi sağlayan kişiler olarak doktorlar arasında yaptıkları ayrımlardır.

yatar. Bu itibarlandırma sınıf hiyerarşisinde, kurumlarda ve tıp kültüründe yeniden üretilir (Navarro 1976, 1986; Waitzkin 1983). Biz ise, Jacques Barzun'un söylediği gibi, kültürün mesleksel gücün en temel kaynağı olduğunu kabul ediyoruz, fakat aynı zamanda çok hassas ve soyut olduğunu ihtiyatlılık farklı olmanın yerine geçerken, mesleklerin ayağının altından zemini kaydırabileceğini de kabul ediyoruz.

Mesleki üstünlüğün son kaynağı kurumsal güçtür. Belki de, mesleksel hakimiyet teorisinin en tutarlı yani Weber'in toplumsal otorite analizi üzerinde toplanır; bir meslek değerli ve karmaşık bilgi istemini, kültürel ve hukuksal yetkiye ve bu yüzden kurumsal yetkiye dönüştürür (Freidson 1968; Light 1974). Yetki alımındaki her ilerleme mesleksel üstünlüğün daha ileri boyutlara taşınmasında yeni bir adım sayılır (Lieberman 1970).

Freidson, tıbbi üstünlüğün ele geçirilmesiyle ortaya çıkan sorunlara da işaret etti. Üstünlüğün kurulması ile hekimler nerede isterlerse orada çalışma eğilimine girdiler ve bu yüzden eşit olmayan bir şekilde ülkeye dağıldılar, bu da milyonlarca kişinin yeterli düzeyde hizmet alamamasına yol açtı. Bireysel özerkliğe sığınarak, hekimler, kendilerine bir tür kolektif özerklik tanıyan toplumun beklediği gibi mesleklerinin işlerinin kalitesini denetlemek için yaptıkları her tür çabayı boşa çıkarırlar. Freidson'un geniş çaplı eleştirilerinin bu ve diğer boyutları, bazıları Freidson'in kendisi tarafından yapılan ve kaçınılmaz bir egemenliği vurgulayan araştırmalarca desteklendi (Waitzkin and Waterman 1976). İlginçtir ki, upkı Parsons'in evrensel tıp mesleği teorisi savaş öncesi ve sonrası döneminde doktorlara yönelik eleştirilemeyen beğeniyi içine aldığı gibi, Freidson'in mesleksel baskı kurma teorisi insanların Vietnam yıllarında tıp mesleğine (ya da diğer geniş kurumlara) yönelik hissettikleri güvenme ve rahatlık duygusunu içine aldı (Light 1988a). Freidson'in teorisi çöküşü imkansız hale getiren devamlı gelişen bir dinamik gücün ana hatlarını çizdi.

1985'le birlikte Freidson çok anlamlı mesleksel hakimiyet kav-

ramını ikinci planda kalan sağlık hizmetlilerinin ve doktorlara belge verme işiyle sınırladı. Kadın sağlığı örgütlerinden, tüketici sağlığı örgütlerinden gelen saldırılara, kar amaçlı şirketlerin belirmesine, maliyet sınırlarının baskı yaratmasına, tıp mesleğinin değişen kalıplarına, tedavi sağlayan örgütlerin artuşına, hekim arzının artmasına ve rekabetin büyümesine rağmen, Freidson mesleklerin hala hukuksal olarak karar vermeye ve diğer tıbbi işleri gözden geçirmeye yükümlü olmalarından dolayı baskın bir konuma sahip olduklarını ifade eden ısrarlı tutumunu sürdürdü. Nasıl olursa olsun, gerçek şu ki durum yarım yüzyıl içinde bazı derin değişiklikleri içine alan yeniden düzenlemeleri gerektiriyor.

Özerkliğin, doktor/basta ilişkilerinin, kurumsal gücü ve tıptaki işbölümünün kontrolünün değişen doğasını araştırmak için önümüzde büyük bir fırsat var. Meslekler önceye göre çok daha farklılaştuklarından dolayı, bu konuların her biri uzmanlaşma ve kurumsal çevre açısından incelenmelidir. Tıbbi uygulamaları gözden geçiren hekimler ya da teşhisleri ortalama bir uzmandan çok daha isabetli bir biçimde koyabilen bilgisayarlar gerçekten kayda değer (Barnett et al. 1987; Rennels and Shortliffe 1987; Shortliffe 1987; Goldman et al. 1988). Hekim olmayanların, tıp mesleğinin dışındaki kurumların yönetimi, denetimi ve doktorların yaptığı klinik çalışmalarını etkileme dereceleri de aynı düzeyde önemlidir (King and Skinner 1984; Ricks 1987; Inlander 1987; Ollier 1987; Aquilina, Daley and Coburn 1987).

Profesyonelleşmeme

Freidson, mesleklerin kurmak istedikleri baskının gittikçe aşın ve dengesizliğini algıladığı dönemde, Marie Haug da (1973), profesyonelleşmemenin başlangıcını tasvir etti. Çok yakında bütün sanayi sonrası toplumların profesyonelleşeceğini savlayan entelektüeller arasındaki moda düşünceye tepki göstererek, Haug(1973), gelecekteki eğilimin profesyonelleşmeme doğrutusunda olacağını belirtti. Özellikle, bu kavramı "profesyonellerin bilgi üzerindeki te-kellerini, hizmet anlayışları hakkındaki kamu inancını, işteki

özerklik beklentilerini ve müşterileri üzerindeki otoritelerini kaybet-tikleri biçiminde" tanımladı(Haug 1973, 197). Geniş kapsamlı ve id-dialı denemesinde aile tıbbi gibi uzmanlaşmanın yeni cephelerini, doktor asistanlar gibi meslek-benzeri gruplaşmalarda açığa çıkan işin yeni biçimlerini tartıştı.

Mesleklerin etkisini azaltan diğer güçlerin, bilgisayarların çıkması ile bilginin daha hızlı yayılması, okur yazarlığın artması ve meslek üyelerinin, müşterilerinin çıkarlarından çok kendi çıkarlarını korumaya eğilimli olmaya başlamaları ile halk arasında hoşnutsuzluğun artması olduğunu belirtti. Haug(1973, 206-7) "say-damlık için ve meslek üyelerinin son yetkinin kendi ellerinde olduğuna dair ısrarlı tutumları arasındaki gerilimin, var olan bazı çekişmelere rağmen, henüz tam olarak ortaya çıkmadığı tahmininde bulundu". Profesyonel kararların meslekten olmayan kişilerce de sorgulanmaya tabi tutulur ve mesleklerin var olan itibarı sönmeye başlarken, uzman bir otorite ve özerkliğe yönelik meydan okuma-ların daha sıklıkla ortaya çıkacağı beklenebilir. Bu anlamda, meslek-sel uygulamaların bürokratikleşmesi yok olma tohumlarını da kendi içinde taşır. Denemesinin hemen başında bile oldukça derinlemesi-ne bu konulara yer verdi(Haug 1976; Haug and Lavin 1981). 1976'ta Bebe Lavin ile birlikte yaptığı bir araştırma, oldukça küçük bir grup vatandaşın, doktorların otoritesine karşı çıkıp, karar verme sürecine kaulmak istediklerini açığa çıkardı.

Freidson profesyoneleşmeme savının ileri sürdüğü birçok nokta-ya karşı çıktı. Tüketici hareketlerinin hepsinin olmasa bile çoğunun hekimler üstündeki etkisinin sınırlı olduğuna ve kamunun doktorlara olan güvenlerinin diğer itibarlı mesleklerden daha fazla olmadığına inandı. Hastalar daha fazla eğitilmiş hale gelirken, hasta ile doktor arasındaki bilgi açığının kapandığının iddia edilmesinden çok fazla etkilenmedi; çünkü ona göre, karmaşık bilginin genişlemesi daha hızlı bile gerçekleşebiliyor. Bir önceki dönemde mesleklerin elde et-tikleri hukuksal ve kurumsal üstünlükler(dominance) geçerliliğini sürdürüyor.

Haug, tıp mesleğinin geleceğine ilişkin hiçbir değerlendirmenin ihmal edemeyeceği çeşitli kökten değişiklikleri vurgulamış olmasına rağmen, var olan delillerin, sistemli bir analizine ve tıp mesleğinin kendisinin tasvir ettiği güçlerden etkilenme biçimlerini inceleyen dikkatlice tasarlanmış çalışmalara ihtiyacımız var. Kadın ve tüketici sağlık hareketleri Birleşik Devletler'de sağlık geleneklerini değiştiren risk faktörlerini azaltan ve sağlık hizmetlerini geliştiren ve hatta bazı bölgelerde tıp mesleğini değişmesine neden olan önemli kültürel dönüşümleri başlattı. Bilgisayarlaşma mesleklerin üstünlük sultasını bozdu. Freidson küçük bir doktor grubunun bu programların gelişmesine yardım edebileceği görüşünde haklı olabilir, fakat, bunların görünen etkisi şudur; profesyonel kabiliyetler öyle bir rasyonalize olacak ki hekimlerin işi meslek dışı değerlendirmelere çok daha açık bir hale gelecek. Tıp uygulamalarını karşılaştırabilen bilgisayar destekli sistemler yanlış yapan uygulamacıları saptarken aynı zamanda kabul edilebilir uygulamalar için normlar oluşturmaya hizmet edebilecektir (O'Donnell 1987; Feldstein, Wickizer, and Wheeler 1988). 1970'den bu yana kaydedilen gelişmeler bakımından iyi bir sistematik gözden geçirme profesyonelleşmeme konusunda çeşitli saptamalarda bulunabilir ve hatta mesleklerin kendi hukuksal ve kurumsal ilkeleri artık değişmez olarak kalmaz.

Proleterleşme

Hekimleri etkileyen kurumsal değişiklikleri anlamak için dikkat çekici bir çaba, gelişmiş ekonomilerdeki profesyonel çalışmaların doğasına ilişkin bazı Marksistler, Weber'ciler ve liberaller arasındaki tartışma üzerinde toplandı. Daniel Bell'in (1973, 1976) üretimin merkezi bir ögesi olarak bilginin sermaye yerine geçeceği sanayi toplumlarına ilişkin tanımını, proleterleşme teorisyenlerince çok sığ bir açıklama olduğu iddia edilerek reddedildi. Bu teorisyenler profesyonellerin rollerini ve sermaye ve diğer sınıflarla olan ilişkilerini vurguladılar. Ondokuzuncu yüzyıldaki zanaatçıların işlerinin rutinleşmesi ve hünelerlerini yitirmeleri ile ondokuzuncu

yüzyıldan bu yana profesyonellerle içine girdikleri durum arasında bir paralellik kurdular(Aronowitz 1973; Oppenheimer 1970, 1975; Larson 1977; Derber 1982). Teknolojik gelişmeler, profesyonelleri ihtiyaç duydukları alet ve edevat bakımından sermayedarlara daha bağımlı bir hale gelmeye zorlayarak, sermayeye duyulan gereksinimi daha da artırdılar. Bu bağımlılık büyürken, sermayedarların "üretimi" biçimlendirme gücü de büyüdü. Profesyoneller bilgilerinin son adımı olarak artık bilgilerine ihtiyaç duyulmayacak yeni bir sanayi teknolojisi içinde kaybolacaklar mı ya da teknik açıdan bir dereceye kadar işlerin kontrolünü ellerinde tutabilecekler mi?

Hiç şüphe yok ki birçok doktor yönlendirilmiş, fedakarlık etme durumunda bırakılmış ve birçok açıdan kontrol ediliyor bir durumda olduklarına inanıyorlar (Block 1988; Scovern 1988). John McKinlay(1977) Freidson'la çalışmasına ilişkin yaptığı dikkat çekici incelemede belirttiği gibi, Kapitalizm'in içinde onu yeni pazarlar bulmaya ve geliştirmeye ve kârı daha fazla büyütmek ve daha fazla mal'ın peşinde koşan ya da reklâm aracılığıyla talep yaratmaya zorlayan bir mantık var. Kalbe gereksiz yere alet takma, estetik ameliyatlardaki patlama, sadece kâr için ümitsiz akciğer kanserine yakalanmış hastaları ameliyat olmaya ikna etme, son zamanlarda gözlenen örneklerden bazılarıdır(McCleery et al, 1071; Waitzkin 1983; Greenspan et al.1988; Greenberg et al. 1988). McKinlay Freidson teorisinde, kapitalizm ve tıp mesleği arasındaki ilişkilerden, profesyonelleşmenin arkasında yatan sınıf çıkarlarından, tıp'ın sağlık üzerinde sadece küçük bir etkisi olurken, tıp örgütlerinin artmasının ekonomik/siyasal sonuçlarından bahsedilmediğinden dolayı hatalı buldu.

Bu büyük tartışmayı, 1985'te McKinlay ve meslektaşı Joan Arches, çatışmaya kaynaklık eden doktorların proleterleşmesine ilişkin yazdıkları bir nakalede daha da kızıştırdılar(Roemer 1986; McKinlay and Arches 1986; Chernomas 1986). Kapitalizmin genişlemesinin, bir toplumsal kontrol biçimi olarak daha çok bürokrasiye neden olduğunda birleştiler. Artan bir şekilde, doktorlar düzenleyici kuralların ve idari hiyerarşinin tıp hizmetlerinin biçimlendirdiği bürokratik örgütlerde maaşla çalışmaya başladılar.

McKinlay and Archers, hızlı bir şekilde büyüyen bir sayıda hekimin piyasadaki gücü azaldığını ve bu durumun, kuralları oluşturmada bürokratik gücün etkisini artırdığını söylediler. Teknoloji temelinde yapılan eğitimin öneminin artması, mezunları daha büyük örgütlere bağımlı hale getiriyor. Profesyonellerin eğitimine "değerlerdeki nötrlük" ya da "tarafsız bir şekilde ilgi gösterme" gibi konuların vurgulanması insancıl olmayan bürokratik tıp yaklaşımıyla çok iyi uyuyor. Uzmanlaşma ve alt uzmanlaşma, işçilere daha az ödeme yapmak, makamları çabukça değişir bir hale getirmek ve emeklerinde daha çok artı değer çıkarabilmek için başat bir kapitalist teknik olarak "hünersizleştirme(deskilling)", nin tohumlarını içinde taşır.

Bu tür tasarımlar dikkatleri önemli gelişmelere çevirmek için değerliydi, fakat hekimler bu yüzyıla girildiğinden itibaren aktif bir biçimde, daha çok gelir, daha çok itibar ve daha ilginç bir iş elde etmek için uzmanlaşmaya çalıştıkları da hatırdan çıkarılmamalıdır (Stevens 1971). Hekimlerin uzmanlaşmasının "hünersizleşme" ya da düşük gelirin temelini oluşturduğuna ilişkin herhangi bir delil yoktur. Gerçekten de çoğu hekim, uygulamadaki kabiliyetlerini geliştirmek, hastalardan gelen talepleri karşılayabilmek ve gelirlerini arttırabilmek için, son geliştirilen tıbbi aletleri ismarlayarak teknolojik gelişmeleri izliyorlar. Proleterleştirme bakış açısı, Kongre'nin ve doktorlara yapılan harcamalarının kontrolünü amaçlayan belli başlı kuruluşların izlediği milyonlarca gereksiz işlemleri, reçeteleri, ameliyatları ve hastahane yatırımları nasıl açıkladığı çok açıkça görünmüyor(Rensberger 1988; Chernomas 1986).

Üç ana değişim proleterleşme savının altını çiziyor: kapitalist ülkelerde olduğu kadar sosyalist ülkelerde de var olan modern tıbbın gittikçe artan örgütsel ve teknik yapısı(Larkin 1983; Light and Schuller 1986); özellikle, riskli işleri kar amaçlı olmayan kurumlara bırakan ya da hekimlere daha çekici olanaklar sunan ve kurumsal destek yapabilen zincir hastahaneler(Light 1986), genelde yatırımcıların sahip oldukları sağlık kuruluşlarının sayısının artması(Shortell 1983; Shortell, Morrissey, and Conrad 1985; Aleander,

Morrissey, and Shortell 1986); ve hizmetlerin maliyetlerinin artmasını kontrol altında bulundurmak isteyen kurumsal alıcıların ayaklanması Kendi içlerinde bu üç değişim en iyi bir şekilde tartışılmıştır. Dahası, proleterleşme kavramının nasıl bir eğilime gireceği sorusu da açıktır (Derber 1982, 1983; Navarro 1988). Navarro 'proleter' kavramının üretim araçlarının mülkiyeti ve örgütlenmesi üzerinde herhangi bir kontrole sahip olmayan sürekli denetim altında duran kol gücünü kullanan işçileri kastettiğini belirtiyor. Marksist okulların bu katı tanımlaması bir dereceye kadar genişletilse bile hekimlerin ellerinde önemli bir gücü tuttuklarından, böyle bir düşüncenin hekimlere uygulanabileceği şüphelidir.

Bu konularla ilgilenen diğer yazarlar, modern toplumlardaki profesyonellerin ve diğer orta düzey grupların nereye doğru gittiklerini anlamaya çalışırken proleterleşme kavramının ötesine geçtiler (Ehrenreich and Ehrenreich 1977; Carchedi 1977; Poulantzas 1975; Wright 1978, 1985; Derber 1982, 1983; Oppenheimer 1985; Burris 1987). Bu yazarlar 'proleter' kavramını profesyonel gruplar için uygun olmadığını söylediler ve şirketlerde istihdam edilen yönetici ve profesyonellerin rollerini dile getirebilecek yeni bir kavram araştırdılar. Hekimler ve sağlık-bilim öğrencileri genellikle sosyal sınıflar hakkında üretilen literatürü okumamalarına rağmen, bu teori sağlığın şirketleşmeye başladığı bu yüzyılda mesleksen kimliğin temel sorunlarına diğer birçok teoriden çok daha açıklayıcı bir biçimde yaklaştı.

Bu yazarların çoğu, profesyonellerin ya da yöneticilerin üretim biçimi ve sermaye ile olan ilişkileri birbirlerinden farklı olduğu zaman, bu kişileri birlikte ele alma sorunu olduğunda hemfikirler. Yine bu yazarlar, şirket sahiplerinin çıkarına önemli miktardaki artı değer üretiminde sömürülebilecek çok yüksek gelirli profesyoneller üzerinde de durmadılar. Ne de sadece hemşireler ve hastalarının tedavisiyle ilgilenen diğer birkaç görevliyi kontrol etme yetkisine sahip maaşla çalışan hekimleri baştan ayağa şirketi kontrolleri altında tutan diğer yöneticilerden ayırt etme yoluna gittiler. Üçüncü bir grup olarak bireysel girişimciliği ağır basan doktorlar da

tartışılmadı, fakat, bunların sadece küçük bir problem ürettikleri düşünülüyor; yani kapitalistlerin palazlanmalarına yardım ediyorlar.

Neo-Marksist kavramlardan biri, Barbara ve John Ehrenreich (1977, 13, 18) tartışmaya kazandırdığı, "profesyonel-yönetici sınıfı"(PYS). Bu kavram, "üretim araçlarına sahip olmayan ve iş bölümündeki asıl işlevi kabaca kapitalist kültür ve kapitalist sınıf ilişkilerinin yeniden üretimi olarak tanımlanabilecek maaşla çalışan fikir işçilerini" ifade eder. PYS ve klasik küçük burjuvazi arasındaki fark, kendi iş yerine sahip(self-employed) profesyoneller ve şirketlerde çalışan profesyonel hekimlerin fark ettikleri önemli değişiklikleri yansıtır. Bir tür küçük burjuvazi, kendi işyerine sahip hekimler yapısal olarak sistemin dışında kaldıklarından, "sermaye birikim süreçleri ve kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretim süreçleri ile alakası yoktur." Fakat, bu kişiler şirketlerde çalışmaya başlar başlamaz, her iki sürece de katılırlar.

Ehrenreich'ler PYS'nin esas olarak "üretim süreci içinde yer almadıklarını"(nonproductive) ve şirket içinde başka bir yerde çalışan işçilerin sömürülmesinden kazanılan artı değerden ücretlerinin ödendiğini iddia ettiler. Bu belki şirketlerde çalışan doktorlar için doğru olabilir(Walsh 1987), fakat ulusal sağlık örgütlerinde çalışanlar için doğru değil. Bu doktorlar sömürülmeye açık üst-sınıf işçilerdir fakat kapitalistlerin finansal ihtiyaçlarını karşıladıktan sonra profesyonellerin ürettikleri değerli ürünlerini paraya dönüştürmede yalnız bıraktıkları proleterleşmenin ilk aşamasındaki zanaatçılar gibi üretim araçlarının mülkiyetini önemli ölçüde ellerinde tutarlar. Kuramsal açıdan profesyonellerin ürettikleri hizmetlerin artı değer üretilip üretilmediği hizmetlerini çerçeveleyen fiyat oluşturma yapısı ve mülkiyet ilişkilerine bağlıdır(Larson 1977, 213-14; Chernomas 1986, 672; bu konu için International Journal of Health Services dergisindeki diğer makalelere de bakınız).

Proleterleşme çizgisinin dışına çıkan diğer bir kapsamlı analiz ise Erik Olin Wright'ın(1980) "çelişkili sınıf bölgeleri"ndeki profes-

yonellere ilişkin düşüncelerinde bulunabilir. Doktorlara uygulandığı şekliyle, bu grubu ifade edecek örnekler küçük burjuvazi ile işçi sınıfı arasına yerleştirilebilecek maaşla çalışan hekimleri ve küçük burjuvazi ile kapitalistler arasına yerleştirilebilecek gruplar halinde çalışan hekimleri içerir. Daha yakın bir zamanda, Wright (1985), sınıf konumun, üretim sürecindeki beceri(skill), özel bilgi, ve işin düzenlenmesi gibi diğer tür mülkiyet hakların sömürülmesine dayandığı şekilleri keşfetti. Bu şekilde, çok çeşitli tıp mesleği kariyerlerinin nasıl sermaye, artı değer ve üretim araçlarıyla ilintili olduğu hakkında çok daha farklı ve geniş kapsamlı çalışmalar yapılması gerekirken, Wright'ın ve benzeri çalışmalar, hekimler, işçiler ve şirket sahipleri arasındaki yapısal ilişkileri belirlemek için proleterleşme bakış açısını aşabiliyorlar.

Şirketleşme (Corporatization)

Şirketleşme teroisi, benzer marksist sayılılara dayanmaksızın, önemli derecede, proleterleşme tezini içine alır (McKinlay ve Stoeckle 1988). Şirketleşme kavramı, kullanım ve kalite kontrolü, fazla mesai ödeme şekillerini, uygulama kalıpları ve uygulamadaki düzenlemeler üzerindeki sınırlamaları, piyasayı bireysel ya da küçük grup girişimciliğinden çok kurumlu kompleksler halinde yeniden dönüştürmeyi ifade eden şirketlerin kontrol etme biçimlerine ilişkin deneyimleri dile getirir(Burnham 1984; Stoeckle 1988; Block 1988; Scovern 1988). Bunlar sadece işçi sınıfının değil aynı zamanda yönetici sınıfın da deneyimleridir(Larson 1980). Ek olarak, şirketleşme, teferruatlı işlerini yerine getirebilmek için karışık örgütsel ve finansal düzenlemelere güvenen fakat diğer yanda bu örgütlerin işlerine karışıklarını, hastalarla olan ilişkilerinde aracı gibi davrandıklarını ve toplumsal aracı düzeyde sahip oldukları itibarlarını zedelemelerinin mümkün olduğunun farkına varan hekimlerin paradoksunu da dile getirir. Yasallaştırma(legitimacy), hem genişlemiştir hem de tehdit edilme durumundadır.

Burada da bir düzen gündemdedir. Rasyonelleştirme ve bürokrasiye ilişkin süregelen şikayetler (Saronson 1977) hangi de-

receye kadar "şirketleşmeye" yüklenebilir? Özerkliğe ve bağımsızlığa ilişkin geleneksel vurgu, modern ve sanayileşmiş dünyanın örgütsel yapısına dahil olma yolunda Amerika'lı hekimlerin iyi bir şekilde hazırlanmasını engellemiştir (Rueschemeyer 1986, b6l.6). Çağdaş bir görünüm içinde, şirketleşme rasyonelleşse ve bürokratikleşse bile. Derber'in (1982, 169-87) "ideolojik proleterleşme" dediğı şeyi de birlikte getirir. Bu kavramla Derber, meslek üyelerinin işlerinin nihayi amaçları ya da ürünleri üzerindeki kontrolü kaybederken teknikleri ya da araçları üzerindeki kontrolü elle-
rinde tuttuklarını ifade ediyor.

Derber, çoğu profesyonelin ideolojik proleterleşme içine girdiklerine inanıyor. Kurumun amaçlarından kendilerini ayrı tutarak ve/veya işlerinin ürün üzerindeki kontrolünün önemini yadsıyarak kendilerini duyarsızlaştırdılar. Önemli olan kişinin işini iyi yapmasıdır. Diğer profesyoneller gibi, hekimler de belirsizliklerin üstesinden gelmenin bir yolu olarak araçlardan amaçlar üretmek için eğitilmişlerdir (Light 1979). Bu durumda, her profesyonel çalıştığı kurumun amaçlarına uygun kendi kimliklerini kazanmak için ikinci bir adım atabilirler. Aynı zamanda, kurumlar açısından yasal-
laştırma için değerli bir kaynak teşkil ederler.

Mantıksal olarak, şirketleşme kavramı bir meslek içinde birlik-
telik eğiliminin gelişmesini içermelidir (Goldstein 1984; Relman 1985). Hekimler hizmetlerini hastahanelere kaydırırlar ve görevlerini, tanıların bulunduğu ve tedavilerin yapıldığı herkese açık sermaye-yoğun merkezlere dönüştürürlerken, mesleklerin şirketleşmesi daha da yayılıyor. Dolayısıyla, şirketleşme izlemeye değer bir kavram oluyor fakat, iki cepheli doğasını fark edilerek.

Bilinçlenme, iş ve mesleklerdeki bu gelişmelerin etkisi sık sık betimlenmiştir fakat derinlemesine anlaşılmış bir durumda değildir. Hekimlerin özel olarak çalış tıkları "eski iyi günlerinde" sahip oldukları özerklik derecesini mübalâğa etmeksizin yeni şirket yapılarının nasıl mesleksel çalışmaları etkilediğini inceleyecek araştırmalara ihtiyaç var. Küçük çaplı özel hekimlerin ya da kar amaçlayan ya da

amaçlamayan örgütlerde, hastahanelerde, şirketlerin sağlık servislerinde çalışan hekimler, ne tür bir kontrol sistemine ve bağımlılığa sahiptirler? Farklı kurumsal bağlamlarda ve farklı konumlarda çalışan hekimlerin sermaye ve (geniş anlamda) karla olan ilişkileri tam olarak belirtilmelidir.

Sonuç olarak, bu bölümde tartışılan dört kavramdan her biri modern tıp uygulamalarındaki önemli değişiklikleri dile getiriyor; fakat her biri daha geniş bir bütünün sadece bir kısmını kapsayan siyasi ve teorik bakış açılarını yansıtıyor. Bunlardan çıkan sonuç profesyonelleşmeme, proleterleşme ve şirketleşme ile tanımlanan gelişmelerin, tamamen dışsal olmadığı fakat tıp mesleğinin elinde tuttuğu mesleksel üstünlüğün (professional dominance) beklenilmeyen sonuçları sayesinde kolaylaşmış olduğudur.

Mesleksel Üstünlük ve Şirketleşme

Her meslek sahibinin, bir tür mesleksel üstünlüğün ardından koşması birçok araştırmacı tarafından iyi bir şekilde belgelendirildi (Burrow 1963, 1977; Berlant 1975; Rothstein 1972, 1987; Stevens 1971; Larson 1977; Starr 1982). Burada daha önce değinilmemiş sadece birkaç konunun vurgulanması gerekir. Tutarlı bir özerk mesleğin gelişimi ya da Larson'ın (1977) "mesleksel tasarım" (professional project) diye adlandırdığı şey kısmen de olsa, bu yüzyılın bitimine doğru, tıp mesleğinin şirketlerin kontrolüne girmesini önlemeyi hedeflemiştir. Halihazırda, demiryolları, ağaç sanayi, maden şirketleri, bazı dev tekstil firmaları binlerce doktor istihdam etmiş ya da görevlendirmiştir (Starr 1982, bol.6). Çoğu kez, zorlamalı dahi olsa pazarlık yolu ile sağlık sözleşmeleri yapmayan yardımlaşma toplulukları ve hükümet birimleri kadar sayıları gittikçe artan geleneksel şirketler ise daha az bilinmektedir (Henderson 1909; Ferguson 1937; National Industrial Conference Board 1923). Çeşitli şehirlerden gelen raporlara göre, toplam nüfusun üçte biri ile dörtte biri arasında bir sayı rekabete dayalı bir sistem içinde sağlık hizmeti almış. Sorunu daha soyut bir şekilde ele alacak olursak, 1910 yılından önce, kurumsal alıcılar pazarın bütünü

oluşturuyorlardı.

Özerklik ve kontrole yönelik mesleksel içgüdü, rekabeti en aza indirgeyerek ve maliyet sınırlarını yok ederek, kurumsal (yani şirket ve hükümet olarak) alıcıların sahip olduğu kontrolü ele geçirebilmek için düşünülen daha çok mücadele etti. Yeni bilimsel programları kurumsallaştırmak için sınav sistemini kullanmanın ve tıp diploması veren kurulları yeniden icat etmenin yanı sıra yeni eğitim programları talep eden iş dünyasından tıp okullarını uzaklaştırmak için yeni programları kullanarak, tıp mesleğinin öncüleri "sözleşmeli tıp"a karşı yoğun bir kampanya başlattılar. Meslek toplulukları üyelerini birbirlerine karşı rekabet etmemeye ve eğer rekabet ederlerse meslekten ihraç etmekle tehdit etmeleri için baskı yaptılar. Tıp mesleği, özel olarak çalışan doktorların faturalarının ödenmesine yardım etme yerine işverenleri ve diğer sözleşme yapanları doktorların direkt olarak hizmet etmelerini önlemekte ısrar etti. Bunun yanında, dispanserler ve diğer önde gelen kamu sağlık kuruluşlarının bedava hizmet sunmaları geleneğine de karşı çıktı (Burrow 1977). Aynı zamanda hekimler, kendi mesleksel amaçları için sermaye elde etmede üstün başarıyla elde ettiler. Hastahaneleri profesyonelleştirdiler ve hem kendi becerilerini geliştirmek hem de ücretlerini artırmak için bu kuruluşları kullandılar (Rosner 1982; Vogel 1980; Rosenberg 1987).

Bu mesleğin peşinde olduğu şey bir kapitalist toplumun ortasında kapitalizm öncesi bir lonca benzeri örgüt oluşturmaktır. Bu akımın öncülerinin, eğer, hekimler kendi aralarında rekabete karşı birleşirlerse herkesin kazançlı çıkacağına inançları tamdı. Max Weber'in (1968, 46, 342-346) yazdığı gibi, loncalar düzey, itibar ve üyelerinin ortak çıkarına hitap eden, kendi içlerine kapalı gruplardır. Weber'in bu tanımlaması profesyonelleşmenin temel öğelerini içeriyor (Carr-Saunders and Wilson 193, 298-364; Scull 1979). Larson'unda dediği gibi (1977), meslekler özerklik kazandılar, (gerçekliğin en geçerli tanımı olarak) ideoloji yaratılar ve uzmanlık alanlarını tekelileştirdiler. Larson, "profesyonelleşmenin özel bir hiz-

meti üretenlerin kendi uzmanlıklarının devamı için bir pazarı yaratıp kontrol ettikleri bir süreç olduğunu" yazdı(Larson 1977). Bu süreç ne "kaçınılmaz" birşey ne de "doğal" (Kennedy 1954)dır.

1920'ler de, tıp mesleği kendi pazarının, uygulama şekillerinin, eğitiminin ve kurumlarının kontrolünü kazandı (Rayack 1967; Burrow 1977; Starr 1982). Halktan toplanan paralarla ya da yardım toplayan örgütlerce ya da dini kuruluşlarca ya da doktorların kendilerince kurulan hastahanelerin çok hızlı bir biçimde gelişmesi, doktorlara sadece becerilerini sergileme olanağı vermedi aynı zamanda meslektaşlarını bölgelerindeki tıp örgütleri ile iyi geçinerek kendilerine iyi bir toplumsal konum sağladıkları sürece intiyaz sahibi olamayacakları belirtilerek belirli bir disiplin oluşturma imkanı da verdi. Buna rağmen büyük miktarda sermaye sağlayanlar da mesleği kontrol edemediler(Derber 1983). Sözleşmeli tıp geleneği çeşitli biçimlerde devam etse bile, şu anda önemli gibi görünmüyor ve yerel örgütlerden ciddi muhalefette karşı karşıya geliyor. Loncalar tarafından sağlanan tam bir kontrol, depresyon'un hizmetlerin karşılığının nasıl ödeneceği konusunda ortaya çıkan bunalımları sürekli kılana kadar olması mümkün görünüyor. Ödemenin peşinen yapıldığı yeni sözleşme biçimleri şirketler, hastahaneler, tıp toplulukları, gönüllü dernekler ve hükümetler arasında yeşeriyor. Hastaların ödemesi gereken yüksek ücretleri karşılayabilmek için çeşitli abonmanlık ve ödeme biçimleri araştırıldı(Williams 1932; Avnet 1944).

ATD doktorlar ve hastalar arasına aracı kişilerin yerleştirilmesini öngören ayarlamalara hoşgörü ile bakmadı, fakat, hastahanelerin buna çok ihtiyacı vardı (Leland 1932). Amerikan Hastahaneler Birliği kendi gereksinimlerini karşılayabilmek amacı ile var olan uzun vadeli planlar arasından birini seçti; kâr etmeme, aracı kullanmama, tıp mesleğine herhangi müdahaleyi kabul etmeme, rekabet etmeme ve sadece hastahanelerden elde edilen gelirlere dayanma, böylece tıp topluluklarının muhalefetine önleme(Rorem 1940). Baylor Hastahanesinde görev yapan Justin Ford Kimball,

Amerikan hastahanelerindeki mali bunalımı çözebilecek en doğru planları göz önüne serdi(Fein 1986), fakat, diğer hastahanelerin ödemelerin önceden yapıldığı bir planı uygulamaya koyduğunu da hatırlamalıyız. Daha da önemlisi, peşinen yapılan herşeyi kapsamına alan sağlık sigortaları ilk önceleri oldukça kabul gördü ve daha sonra şiddetli bir şekilde karşı çıkıldı (Burrow 1963; Rayack 1967).

Birbirleri ile rekabet halinde olan önceden ödemeye dayalı hastane planlarını daha geniş alanları kapsayan rekabetçi olmayan planlara dönüştürmek ve bu planların her yere yayılmasını desteklemek, aidatları karşılayabilecek olanlar için toplum sağlık sigortası, rekabeti ve sürekli kârı düşünmeyi ortadan kaldırmak ve finansal destek verenlerin kontrol de etmesini sağlamak için hukuksal bir temel oluşturmaya yönelik zor ve hala süregelen bir kampanya bu olup bitenleri izledi. Blue Croos adındaki bu toplumsal sigortacılık şekli, planların kontrolünü hekimlere, hastahane yöneticilerine ya da mutemetlere bırakarak araçların rollerini en aza indirmek için tasarlandı. Birkaç yıl sonra hekimler tam aynı çizgide olmasa bile, Blue Shiled'de paralel bir yol izlemeyi kararlaştırdılar.

Sağlık sigortasının profesyonelleşme çizgisi doğrultusunda kurumsallaştırılması ve toplumsal sigortacılığın ulusal biçiminin yasallaştırılması için daha önce gösterilen çabaları yok edilmesi "mesleksel tasarımı" tamamladı(Larson 1977). Bunun sonuçları Freidson'ın "mesleksel hakimiyet" kavramı ile dile getirildi: örgütü, yasaları ve mali durumu ile, hastalar için en iyi bakımı sağlamak, mesleğin itibar ve gelirini artırmak ve hekimlerin özerkliğini korumak için meslekteki öncelikleri yansıtan bir sağlık sistemi(Light and Schuller 1986, 1986, 14-17). Meslekler amaçlarını gerçekleştirmek için tarih boyunca hem devlet güçlerini kullanmış hem de devletin müdahalesinden mesleksel özerkliği tehdit eder diye çekinmişlerdir. Gerçekte ise Amerika, hükümetin müdahale etmek için gösterdiği isteksizlikle diğer birçok ülkeden ayrılır(Larkin 1983; Coburn, Torrance and Kaufert 1983; Wilsford 1987).

Şirketleşmiş Toplumda Profesyonelleşme

Şirketlerin tıp loncaları üzerindeki etkileri çok daha hassas ve dolaysız bir biçimde gerçekleşmiştir. Belge verme geleneği ve grup içinde oluşan kurallar sayesinde tıp mesleği ve yaratılan korunmalı pazarlar, sağlık şirketlerinin piyasada yer kapmalarına izin verdiler. Bugün biz, bu pazarlardan hastahaneler gibi direkt hizmetlerin sunulduğu şirketleri anlasak bile, ilk zamanlarda belki de en önemlisi tıp mesleğinin etik kurallara (yani mesleksel kontrolü kurmak için ATD'nin kurallarına) uygun bir ilaç endüstrisinin gelişmesine yaptığı katkıya işaret eder (Burrow 1963; Rorem and Fischelis 1932; Caplan 1981). Daha 1906'da ATD koca karı ilacı üzerine kurulu tıp anlayışına karşı korkunç bir mücadele başlatmıştı. Tıpcılar, koca karı ilaçlarını üretenlerle rekabet etmek isteyen eczacılarla güç birliği yaparak, bu alanla ilişkilerini kestiler ve önceden denenen, içeriği açıklanan ve ATD'nin onayından geçen ilaçları kontrolleri altına almaya başladılar. Hikayenin birçok cephesi bir kenara bırakılacak olursa, bu çabalar, korunma altında meslekî bir pazarın gelişmesine neden oldu. Tıp, devletin herhangi bir katılımına karşı çıktığından ve kapitalizmin ülkenin "doğal" ekonomik çevresini oluşturduğundan, etik kurallarına uygun davranan ilaç firmalarının görülmemiş bir biçimde gelişme kaydedip kâr elde etmesi kaçınılmazdı. Fakat tıp mesleğinin yordayamadığı şey bu şirketlerin mesleki kararları etkileyebilecek duruma gelebilecekleri ve mesleki yaşamı kendilerine bağımlı kılabilecekleri idi (Goldfinger 1987; Lexchin 1987; Mintz 1967).

Birbirini takip eden yıllarda, şirketler korunmalı tıp pazarının her sektöründe yeşerdi-hastahane ihtiyacı duyulan malzemeler, hastahane binalarına duyulan ihtiyaç, tıp aletleri, laboratuvarlar ve sigorta şirketleri gibi. Sadece dokunulmamış olarak kalan tıp hizmetinin kendisi oldu. Her nasılsa hekimler, kendilerine dokunulmaması kaydıyla diğer bütün alanları kontrol altında tutmayı şirketlere bırakma eğilimine girdiler. Fakat ilginçtir ki, bu kararları birçok şekilde reklama alet oldu-sigorta poliçelerinin nasıl yazılacağında, hastahanelerin yiyecek içeceklerinin nasıl paketleneneğinde, labora-

tuvar testlerinin nasıl mümkün olacağımda, hangi şirketlerin mesleki etkinlikleri destekleğinde ve hangi saucıyla muhatap olunduğu gibi konularda hep hekimlerin adı geçti. Bu yüzden, meslek içinde çok şaşırtıcı kökten bir uzaklaşma olarak karşılanırsa bile, destekleyici şirketler mesleğin kapitalizmle olan uzun vadeli ilişkisi en önemli organik yanını oluşturdu (Relman 1980).

Bürokratik yapıdan dolayı ortaya çıkan şirketlerin diğer bir özelliği kısmen de olsa mesleki üstünlüğün doğal bir sonucu olarak evrimleşti. Mesleklerin uzmanlaşma ve ince teknik yanlarının çok vurgulanması daha karmaşık iş ve finans örgütlerinin ortaya çıkmasına yol açarak, hekimleri gerçekliğin sadece bir bölümüyle uğraşmaya itti. Büyük hastahaneleri ve sağlık merkezlerini yönetebilmek için, yöneticilerin çok daha iyi eğitilmeleri ve daha güçlü olmaları gerekti. Böylece, şu andaki sağlıkla ilgili şirketlerden çok daha önce, idari kontrol ve bürokratik kurallar ikinci dünya savaşından sonra hızlı bir şekilde arttı. Bu yeni şirketler bürokratik eğilimleri daha da genişletti, fakat aynı zamanda hekimleri de besledi (Shortell, Morrissey and Conrad 1985).

İlginç bir şekilde, proleterleşme düşüncesi de, özerklik ve üstünlük için mesleklerin çabasını destekleyen benzer gelişmeleri ve eğilimleri destekledi. Bunun yanında, en iyi tedaviyi elde etmek için maliyetine bakılmaksızın istenen bakım ve testler için harcanan paraların durmak bilmeyen bir şekilde artması alıcı kurumları saydamlık için yeni mekanizmalar bulmaya yönlendirdi. Bu konudaki son gelişmeler hekimlerin tecrübeli olup olmadıklarını, tedavinin yararlılığının gözden geçirilmesi ve standartlara uygunluğu ve kaynakların sistem içinde dağılımı gibi konuları da içine aldı (Ellwood 1988; Caper 1988). Bir kez daha pazarlık yaparken sözleşme yapılmasını gündemden çıkararak, alıcı kurumlar doktorları, klinikleri ve hastaneleri yeni bir şirketleşme biçimini kabul etmeye ve kendi hizmetlerini yeniden yapılandırmaya zorladılar. Amerika'da şu anda sağlık alanında güç merkezi tıp mesleğinden alıcılara doğru kaymaktadır.

Profesyonelleşmeme bakış açısı kısmen de olsa profesyonelce tasarlanmış sağlık sisteminin kusurlarından ve aşırı davranışlarından da etkilendi. Halihazırda bu konunun bürokrasi ve şirketsel boyutunu anlattık. Hastaların bakış açısından, daha çok uzmanlaşma isteğinin sık sık vurgulanması bölük pörçük bir bakım yapılmasına ve teknolojinin gittikçe insancıl olmaktan çıkmasına yol açtı. Hiçbir zaman görülmedik bir şekilde, hastalar aşırı bir şekilde tıbbileşmekten tedirgin durumda ve tıp konularını kendileri okumaya yöneldiler ayrıca kendi vücutlarına neyin yapılmasının uygun olacağına kendilerinin karar verebileceği gibi bir düşünceye eriştiler. Bu arada, tıp mesleği koruyucu ve sürekli bakıma çok az ilgi gösterdi. Bunlardan ilki çok hasta olanları kapsamazken ikincisi tedaviye olumlu cevap vermeyen hastalardan oluşur. Söz konusu aşırılık ve kusurluluk durumu sağlıktan yararlanan kişilerin organize ettikleri hareketleri kendilerini güçlendirmesi ve kendi başlarının çaresine bakma yollarını araştırmalarına katkıda bulundu.

Böylece, tarihsel açıdan, Freidson'inkinden farklı yeni bir bakış açısı sağlayabilecek tıp mesleğine ilişkin dört yeni temel kavramın birbirleri ile iç içe geçmiş durumda olduğu söylenebilir. 1950 ile 1960 arasındaki doktorluğun Altın Çağını arzu ile yad etmek bu dönemin özelliklerinin nasıl şimdiki döneme katkılar yaptığını unutmak demektir.

Profesyonel olmaktan ne anlaşılıyorsa, bu şu anda temelden sarsılmaktadır. Özerkliği ya da özerk olamamayı vurgulayan profesyonelleşme düşüncesinin ötesine gitmeliyiz(Carr-Saunders and Wilson 1933; Freidson 1970a, 1970b). Tıp mesleğinin içinde yer aldığı karmaşık örgütlerin ve şebekelerin görünen özelliklerini ve tarihsel eğilimleri birbirleri ile ilişkilendirebilecek yeni bir çerçeveye ihtiyaç vardır (Schula and Harrison 1986; Ellwood 1988).

Kaynakça

- Alexander, J.A., M.A.Morrisey, and S.M.Shortell. 1986. The Effects of Competition, Regulation and Corporatization on Hospital-Physician relationships, *Journal of Health and Social Behavior*, 27:220-35.
- Aquilina, D., J. Daley and J. Coburn. 1987. Using Hospital Data to spot Utilization Problems. *Business and Health*, 4(7):28-33.
- Arney, W.R. 1982. *Power and the Profession of Obstetrics: Part 2*. Chicago: University of Chicago Press.
- Argowitz, S. 1973. *False Promises: The Shaping of American Working Class Consciousness*. New York: McGraw-Hill.
- Avnet, H.H. 1944. *Voluntary Insurance in the United States: Major Trends and Current Problems*. New York: Medical Administration Service.
- Barnett, G.O., J.J.Cimino, A.Hupp, and E.P. Hoffer. 1987. DXPlain: An Evolving Diagnostic Decision-Support System. *Journal of the American Medical Association*, 258 (1):67-74.
- Barzun, J. 1978. The Professions under Siege. *Harper's* (257): 61-8.
- Bell, D. 1973. *The coming of Post-industrial Society*. New York: Basic Books.
- Bell, D. 1976. *The Cultural Contradiction of Capital*. New York : Basic Books.
- Berlant, J.L. 1975. *Profession on Monopoly: A Study of Medicine in the United States and Great Britain*. Berkeley: University of California Press.
- Block, R.S. 1988. the Pressure to keep Price High at a Walk-in Clinic. *New England Journal of Medicine* 319 (12): 785-87.
- Burnham, J.F. 1984. The unfortunate Care of Dr.Z: How to Succeed in Medical Practice in 1984. *New England Journal of Medicine*, 310 (11):729-30.
- Burris, V. 1987. Class Structure and Political Ideology. *Insurgent Sociologist* 14(2):7-47.
- Burrow, J.G. 1963. *AMA: Voice of American Medicine*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.

- Burrow, J.G., 1977. *Organised Medicine in the Progressive Era: The Move Toward Monopoly*. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Caper, P. 1988. Defining Quality in Medicine Care. *Health Affairs* 7 (1): 49-61.
- Caplan, R.L. 1981. *Pasturised Patients and Profits: The Changing Nature of Self-care in American Medicine*. Unpublished Ph.D. Diss., Department of Economics, University of Massachusetts.
- Carchedi, G. 1977. *On the Economic Identification of Social Classes*. London: Routledge and Kegan Paul.
- Carr-Saunders, A.M. and P.A. Wilson 1933. *The Professions*. Oxford: Clarendon Press.
- Chemomas, R. 1986. An Economic Basis for the Proletarianisation of Physicians, *International Journal of Health Services* 16 (4):669-74.
- Coburn, D., G.M. Torrance and J.Kaufert. 1983. Medical Dominance in Canada in Historical Perspective: Rise and Fall of Medicine? *International Journal of Health Services* 13 (3):407-32.
- Derber, C. 1982. *Professionals a Workers: Mental Labor in Advanced Capitalism*. Boston: G.K.Hall.
- Derber, C. 1983. Sponsorship and the Control of Physicians. *Theory and Society* 12:561-601.
- Ehrenreich, B., and J. Whrenreich. 1977. The Professional-Manual Class. *Radical America* 11(2):7-32.
- Ellwood, P.M. 1988. Shattuck Lecture: Outcomes Management. *New England Journal of Medicine* 318(23):1549-1556.
- Fein, R. 1986. *Medical Care, Medical Costs: The Search for a Health Insurance Policy*. Cambridge: Harvard University Press.
- Feldstein, P.J., T.M. Wickizer and J.R.C. Wheeler. 1988. Private Costs Containment: The Effects of Utilization Review Programs on Health Care Use and Expenditures. *New England Journal of Medicine*. 318(20): 1310-14.
- Ferguson, C.W. 1937. *Fifty Million Brothers: A Panorama of American Lodges and Clubs*. New York: Farrar and Rinehart.
- Freidson, E. 1961. *Patients' Views of Medical Practice*. New York: Russell Sage Foundation.

- Freidson, E. 1968. The Impurity of Professional Authority. In *Institutions and the Person*, ed. H.S.Becker, B.Geer,D.Reisman, and R.S. Weiss, 25-34. Chicago:Aldine.
- Freidson, E. 1970a. *Professional Dominance: The Social Structure of Medicine*. New york: Atherton.
- Freidson, E. 1970b. *Profession of Medicine*. New York: Dodd, Mead.
- Freidson, E. 1984. The Changing Nature of Professional Control. *Annual Review of Sociology*. 10:1-20.
- Freidson, E. 1985. The Reorganization of the Medical Profession. *Medical Care Review* 42:11-35.
- Freidson, E. 1986a. The Medical Profession in Transition. In *Applications of Social Science to Clinical Medicine and Health Policy* , ed.L.Aiken and D.Mechanic,63-79. New Brinswick: Rutgers Univeristy Press.
- Freidson, E. 1986b. *Professional Powers: A Study of the Institutionalisation of Formal Knowledge*. New Brunswick: Rutgers Univeristy Press.
- Fruen, M.A. 1986. *Health Care in the Future*. Boston; John Hancock Mutual Life Insurance Co.
- Gabel, J., C. Jaiich-Toth, K.Williams, S.Loghran and K.haugh. 1987. The Commercial Health Insurance Industry in Transition. *Health Affairs* 6 (3):46-60.
- Goldfinger, S.E. 1987. A Matter of Influence. *New England Journal of Medicine*, 316(22): 1408-9.
- Goldman, L.,E.F. Cook, D.A.Brand, T.H.Lee, G.W. Rouan, M.C. Weisberg, D.Acampora, C.Stasiulewicz, J.Walshon, G.Terranova, L.Gottlieb, M.Kobernick, B. Goldstein-Wayne, D.Coper, K.Daley, A.A.Brandt, D.Jones, Jones, J. Mellors, and R.Jakubowski, 1988, A.Computer Protocol to Predict Myocardial Infarction in Emergency Department Patients With Chest Plain. *New England Journal of Medicine* 318 (13):797-803.
- Goldsmith, J.C.1984. Death of Paradigm: The Challenge of Competition. *Health Affairs* 3(3):5-19.
- Goldstein. M.S.1984. Abortion as a Medical Career Choice: Entrepreneurs, Community Phusicians and Others. *Journal of Health and Social Behaviour* 25:211-229.

- Greenberg, E.R., C.G.Chute, T.Stukel, J.A.Baron, D.H.Freeman, J.Yates and R.Korson. 1988. Social and Economic Factors in the Choice of Lung Cancer Treatment. *New England Journal of Medicine* 318 (10):612-17.
- Greenspan, A.M., H.R.Kay, B.C. Berger, R.M.Greenberg, A.J. Warranted Implantation of Permanent Cardiac Pacemakers in a Large Medical Population. *New England Journal of Medicine* 318(3):158-63.
- Haug, M.R. 1973. Deprofessionalisation: An Alternate Hypothesis for the Future. *Sociological Review Monograph* 20:195-211.
- Haug, M.R. 1976. The Erosion of Professional Authority: A Cross-cultural Inquiry in the Case of the Physician. *Milbank Memorial Fund Quarterly Health and Society* 54:83-106.
- Haug, M.R., and B.Lavin. 1981. Practitioner or Patient: Who's in Charge? *Journal of Health and Social Behaviour* 22:212-29.
- Haug, M.R., and B.Lavin. 1983. *Consumerism in Medicine: Challenging Physician Authority*. Beverly Hills:Sage.
- Henderson, C.R. 1909. *Industrial Insurance in the United States*. Chicago: Univeisty of Chicago Press.
- Inlander, C.B. 1987. Consumers can put Helath Care Data to Good Use. *Business and Health* 4(7):26-27.
- Kennedy, F.R. 1954. The American Medical Association: Power, Purpose and Politics in Organised Medicine. *Yale Law Journal* 63(7):938-1022.
- King, S., and C.Skinner. 1984. Evaluating Utilisation Review. *Business and Health* 1(9):40-42.
- Larkin, G. 1983. *Occupational Monopoly and Modern Medicine*. London: Tavistock.
- Larson, M.S. 1977. *The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis*. Berkeley: University of California Press.
- Larson, M.S. 1980. Proletarianisation and Educated Labor. *Theory and Society* 9:131-75.
- Leland, R.G. 1932. *Contract Practice*. Chicago: American Medical Association.

- Lexchin, J. 1987. Pharmaceutical Promotion in Canada: Convince Them or Confuse them. *International Journal of Health Services* 17(2):77-89.
- Lieberman, J.K. 1970. *The Tyranny of Experts*. New York: Walker.
- Light, D.W. 1974. Professional Superiority. Paper presented at the Annual Meeting of the American Sociological Association, Montreal, August 27.
- Light, D.W. 1979. Uncertainty and Control in Professional Training. *Journal of Health and Social Behaviour* 20(4):310-22.
- Light, D.W. 1986. Corporate Medicine for Profit. *Scientific American* 255 (6):38-45.
- Light, D.W. 1988a. Social and the American Health Care System. In *Handbook of Medical Sociology*, ed. H.E. Freeman and S. Levine. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall. (Forthcoming).
- Light, D.W. 1988b. Turf Battles and the Theory of Professional Dominance. In *Research in the Sociology of Health Care*. vol. 7, 203-25. Greenwich, Conn.: JAI Press.
- Light, D.W. and A. Schuller, 1986. *Political Values and Health Care The German Experience*. Cambridge: MIT Press.
- McCleery, R.S., L.T. Kelly, M. Lam R.E. Phillips, and T.M. Quirin. 1971. *One Life-One Physician: An Inquiry into the Medical Profession's Performance in Self-regulation*. Washington: Public Affairs Press.
- McKinlay, J.B. 1977. The Business of Good Doctoring or Doctoring as a Good Business: Reflections on Freidson's View of the Medical Game. *International Journal of Health Services* 7(30):459-87.
- McKinlay, J.B. and J. Arches. 1985. Toward the Proletarianization of Physicians. *International Journal of Health Services* 15 (2): 161-95.
- McKinlay, J.B. and J. Arches. 1986. Historical Changes in Doctoring: A Reply to Milton Roemer. *International Journal of Health Service* 16 (3):473-77.
- McKinlay, J.B. and J. D. Stoeckle. 1988. Corporatization and the Social Transformation of Doctoring. *International Journal of Health Services* 18(2):191-205.
- Mintz, M. 1967. *By Prescription Only*, 2nd ed. Boston: Houghton Mifflin.

- National Industrial Conference Board. 1923. *Experience with Mutual Benefit Associations in the United States*. New York.
- Navarro, V. 1976. *Medicine Under Capitalism*. New York: Prodist.
- Navarro, V. 1986. *Crisis, Health and Medicine*. New York: Travistock.
- Navarro, V. 1988. Professional Dominance or Proletarianization? Neither. *Milbank Quarterly* 66 (Suppl. 2): 57-75.
- O'Donnell, P.S. 1987. Managing Health Costs Under a Free-for Service Plan. *Business and Health* 4 (5):23-29.
- Ollier, C. 1987. The Data Connection *Health Week* 1(8):22, 26-27.
- Oppenheimer, M. 1970. White Collar Revisited: The Making of a New Working Class. *Social Policy* 1(July-Aug.):27-32.
- Oppenheimer, M. 1975. The Unization of the Professional. *Social Policy* 5 (Jan.-Feb.):34-40.
- Oppenheimer, M. 1985. *White Collar Politics*. New York: Monthly Review Press.
- Parsons, T. 1951. *The Social System*. Glencoe, IL: Free Press.
- Parsons, T. 1954. *Essays in Sociological Theory* Rev. ed. Glencoe, III.: Free Press.
- Poulantzas, M. 1975. *Classes in Contemporary Capitalism*. London: New Left Books.
- Rayack, E. 1967. *Professional Power and American Medicine: The Economics of the American Association*. Cleveland: World.
- Relman, A.S. 1980. The New Medical-Industrial Complex. *New England Journal of Medicine* 303(17): 963-70.
- Relman, A.S. 1985. Dealing with Conflicts of Interest. *New England Journal of Medicine* 313 (12):749-51.
- Rennels, G.D., and E.H. Shortliffe. 1987. Advanced Computing for Medicine. *Scientific American* 257 (4):154-61.
- Rensberger, B. 1988. Thousands a Year Killed by Prescriptions. *New York Times*, Jan. 28.
- Ricks, T.E. 1987. New Corporate Program Lets Employees Compare Local Doctors' Fees and Training. *Wall Street Journal* (Aug.4):37.

- Roemer, M.I. 198. Proletarianization of Physicians or Organization of Health Services? *International Journal of Health Service* 16(3):469-72.
- Rorem, C.R. 1940. Non-Profit Hospital Service Plans. Chicago: Commission on Hospitals Service, American Hospital association.
- Rorem, C.R., and R.P. Fischelis. 1932. The Costs of Medicine. Chicago: University of Chicago Press.
- Rosenberg, C.E. 1987. The Care of Strangers: The Rise of America's Hospitals System. New York: BasicBooks.
- Rosner, D.A. 1982. A.J. 1979. A Once Charitable Enterprise: Hospitals and Health Care in Brooklyn and New York: Cambridge University Press.
- Rosoff, A.J. 1979. Antitrust Laws and the Health Care Industry: New Warriors into an Old Battle. *St. Louis University Law Journal* 446:458-89.
- Rothstein, W.G. 1972. American Physicians in the Nineteenth Century. Baltimore: Johns Hopkins University Press.
- Rothstein, W.G. 1987. American Medical School and Practice of Medicine; A History. New York: Oxford University Press.
- Rueschemeyer, D. 1986. Power and the Division of Labour. Stanford: Stanford University Press.
- Sarason, S. 1977. Work, Aging and Social Change, New York : Free Press.
- Schulz, R. and S. Harrison. 1986. Physician Autonomy in the Federal Republic of Germany, Great Britain and the United States. *International Journal of Health Planning and Management* 2:336-55.
- Scovern, H. 1988. Hired Help: A Physician's Experience in a For-profit Staff-model HMO. *New England Journal of Medicine* 319(12): 787-90.
- Scull, A.T. 1979. Museums of Madness: The Social Organization of Insanity in Nineteenth-Century England. New York: St. Martin Press.
- Shortell, S.M. 1983. Physician Involvement in Hospital Decision Making. In *The New Health Care for Profit*, ed. B.H. Gray, 73-101. Washington: National Academic Press.
- Shortell, S.M., M.A. Morrissey, and D.A. Conrad 1985. Economic Regulation and Hospital Behaviour: The Effects on Medical Staff Organization and Hospital-physician Relationships. *Health Services Research* 20

(5):597-628.

- Shortliffe, E.H. 1987. Computer Programs to Support Clinical Decision Making. *Journal of American Medical Association* 258(1):61-66.
- Starr, P. 1982. *The Social Transformation of American Medicine*. New York: Basic Books.
- Stevens, R. 1971. *American Medicine and the Public Interest*. New Haven: Yale University Press.
- Stoeckle, J.D. 1988. Reflections on Modern Doctoring. *Milbank Quarterly*, 66(Suppl. 2):76-91.
- Vogel, M. 1980. *The Invention of the Modern Hospital, Boston, 1870-1930*, Chicago: University of Chicago Press.
- Waitzkin, H. 1983. *The Second Sickness; Contradictions of Capitalist Health Care*. New York: Free Press.
- Waitzkin, H. and B. Waterman. 1976. Social Theory and Medicine. *International Journal of Health Service* 6(1):9-23.
- Walsh, D.C. 1987. *Corporate Physicians: Between Medicine and Management*. New Haven: Yale University Press.
- Weber, M. 1968. *Economy and Society: An Outline of Interpretive Sociology*. New York: Bedminster Press.
- Williams, P. 1932. *The Purchase of Medicine Care Through Fixed Periodic Payments*. New York: National Bureau of Economic Research.
- Willis, E. 1983. *Medical Dominance: The Division of Labour in Australian Health Care*. Sydney: Allen and Unwin.
- Wilsford, D. 1987. The Cohesion and Fragmentation of Organised Medicine in France and the United States. *Journal of Health Politics, Policy and Law* 12(3): 481-503.
- Wright, E.O. 1978. *Class, Crisis, and The State*. London. New Left Books.
- Wright, E.O. 1980. Varieties of Marxist Conceptions of Class Structure. *Politics and Society* 9(3): 323-70.
- Wright, E.O. 1985. *Classes*. London: New Lefts Books.

PROFESYONEL-YÖNETİCİ SINIF*

Barbara ve John Ehrenreich

Radikal kuşaklara göre, işçi sınıfı sosyalizmin taşıyıcısı, ilerici toplumsal reformların ve devrimin öncüsüdür. Fakat, son yirmi yıl içinde, işçi sınıfı durağan bir aşamaya girerken, sol, daha çok kendilerini "orta sınıf" hisseden kişiler üzerine yoğunlaştı. Yüzyılın başında, Avrupa'daki ya da günümüz üçüncü dünya ülkelerindeki benzerlerinden farklı olarak, bu "orta sınıf" sol, kitlesel işçi sınıfı (ya da köylü) hareketleri içinde azınlık değil; sol'un ta kendisidir. Bu grup, sanayi işçi sınıfına ne bir eklenen öğe ne de ona yabancı bir öğedir; fakat kendine özgü bir kitle mücadelesi tarihi olan bir seçmenler yığını gibidir. Aynı zamanda, Birleşik Devlet'lerde solun içinde yer alan çoğu kimse, kitlesel bir işçi sınıfı olmaksızın, sadece çok önemsiz toplumsal reformların yapılmasının mümkün olduğuna inanırlar (ki biz de bunun doğru olduğunu düşünüyoruz).

A.B.D'deki sola ilişkin bu tarihsel anomali'lerin hiçbirisi, solun çoğunun bugünlerde tutunduğu teorilerce açıklanmış değil. Ortadoks Marksizm, kapitalist toplumu burjuva ve proleterya arasındaki bir kutuplaşma olarak tanımlıyor; bu eğilim, "orta sınıf" ya da, tabii ki, orta sınıf radikalizmi hakkında hiçbir şey söylemiyor. Bu yüzden, bugün, sol, sınıfsal özelliğinin yarattığı açmazı hissedebiliyor, fakat, durumu açıklayacak kavramlaştırmayı ve bu durumu aşabilecek stratejileri üretmede yetersiz kalıyor.

Sınıf kavramına ilişkin teorik karışıklık, sol'un her kısmında yaygın bir durumda. Bazı solcular, savunucu olmaktan çok "kötüleyici" bir analiz çerçevesinde, öğrencileri, profesyonelleri ve diğer eğitilmiş işçileri "küçük burjuvazi" olarak tanımlıyorlar.

* Bu makalenin aslı bkz. Ehrenreich, B., and J. Ehrenreich. 1977. The Professional-Managerial Class. *Radical America* 11(2): 7-32.

Diğer bazı çağdaş solcular, hiçbir üretim aracına sahip olmayan, maaşla ya da ücretle çalışan herkesi "işçi sınıfı" kapsamına alırlar. Bu şekilde düşünülen işçi sınıfı, gerçek kapitalistleri ve klasik küçük burjuvaları (yani küçük esnaf ya da bağımsız olarak çalışan çiftçiler vb.) dışlayan ve bunun dışında herkesi içine alan neredeyse evrensel bir tanım içerir. Sözgelisi, uygulamada, bu solcular, "işçi sınıfı" ve "orta sınıf" arasındaki ayrımın bir dereceye kadar yararlı olduğunu bilerek, bu kavramları günlük dildeki anlamları ile kullanırlar. Oysa, bu ayrım teoride görülebilir değildir: şu anda geçerli teorik çerçeve, bütün ücretlilerin işçi sınıfı olduğu ve bazı işçilerin "orta sınıf"a dahil olduğunun bir kapitalist yanılsama olduğu üzerinde ısrarlıdır.

Eğer bu tür çözümler durdurulursa, bu zorunlu olarak sorunu ortadan kaldırmaz. Dahası, işte bu noktada, bütün kapılar rasyonal olmayan, öznel yaklaşımlara açılır. A.B.D.'deki yeni solun radikal bir tutumdan sosyalist bir tutuma doğru olgunlaştığı yıllarda, sol kendisini mütemadiyen "orta sınıf" kökeni ile "işçi sınıfı"nın gösterdiği sadakat arasındaki çelişkilere bıraktı. Bazıları daha az bir tutuculukla sonuçlanan "saf" proleter çizgi arayışına girdi. Diğerleri ise, daha ayrıntılı bir ayrım yapmak için yapılacak girişimlerin kendilerini arzu etmedikleri bir kategoriye sürükleyeceğinden korkarak, çağdaş sınıf çözümlemesinin belirsizliğinden hiç rahatsız olmadılar. Oysa, eğer sol büyüyecekse, kendi sınıf kökenini objektif olarak anlamaya ve işçi sınıfından kendisini koparan engelleri kavramaya başlamalıdır.

I. Tekelci Kapitalist Toplumda Sınıflar

Kapitalist toplumların, klasik marksizm doğrultusunda yapılan çözümlemesi, sadece ve sadece iki sınıf üzerinde odaklanır; burjuvazi ve proleterya. Olgunlaşmış kapitalist toplumun sayıca daha büyük diğer sınıfı -küçük burjuvazi- bu merkezi ilginin dışında kalır ve bir anlamda tarihsel bir hata olarak sisteme girmiştir: sürekli olarak "proleterleşme" sürecine maruz kalmış daha önceki toplumsal

düzenden devr alınan bir sınıf (yani üyeleri sürekli olarak proleter sınıfa geçmeye zorlandı).^{*} Bu arada, işçi sınıfı sadece çalışan nüfusun büyük bir kısmını kucaklayacak kadar genişlemekle kalmadı, çok daha fazla homojen ve bütünleşmiş oldu.

Yüzyılın başında, gelişmiş kapitalist ülkelerin sınıf yapısı dosdoğru bir şekilde evrimleşmediği aşıkardı. Orta sınıflar basit bir şekilde solup gitmiyordu; yeni, eğitilmiş maaşla çalışan orta sınıf tabaka ortaya çıktı ve hızlı bir şekilde büyüdü. Fakat, çoğu Marksist, ya bu yeni tabakayı görmemezlikten geldiler ya da eskiden bağımsız sanatçı ve girişimci orta sınıf gibi, proleterleştiklerini ısrarla savundular. Bu "yeni orta sınıflar"ın incelenmesi belli başlı Marksist okulların dışındaki radikal toplumsal kuramcılara (örneğin, Almanya'da Emil Lederer ve Jacob Marschak, Birleşik Devletler'de C.Wright Mills) terk edildi. Bu çözümlemelerde, maaşla çalışan beyaz-yakalı işçiler tek bir sınıf olarak değil; daha çok proleter sınıfa dahil edilemeyecek kadar birbirleri ile (ve de eski orta sınıflarla) ilişki içinde olan memurlardan, mühendislere ve üniversite hocalarına kadar uzanan farklı bir grup olarak düşünüldü.

Altmışların ilk yarısında, Marksistler artık, yüksek eğitim görmüş tabakaların sürekli artan farklılaşmalarını ve patlama düzeyine gelen büyümelerini görmemezlikten gelemezlerdi. Fakat, marksist kuramcılar, mühendisleri, öğretmenleri, devlet memurlarını ve muhasebecileri proleterya içine girmeye zorlama alışkanlıklarını hala bırakmaya hazır değillerdi. İlk olarak, Pierre Belleville, Andre Gorz ve Serge Mallet Mills, diğerlerine muhalefet ederek, "yeni işçi sınıfı" diye adlandırdıkları olgunun ortaya çıkışını incelemeye ve tarihe geçirmeye çalıştılar. 1964'de Gorz, eski işçi sınıfları gibi,

* Bizim söylememiz yani, burjuvazinin söylemi, şu farklı özelliğe sahiptir: bir bütün olarak toplum, gitgide iki büyük hasım kampa, direkt olarak birbirleri ile yüz yüze yaşayan iki büyük sınıfa ayrılmaktadır "burjuvazi v. proleterya" (Karl Marx ve Friedrich Engels, The Communist Manifesto)

"yeni işçi sınıfı" da sermayeyle zıt çatışmalı bir ilişki içinde olduğunu yazdı.

Tekniksiyenler, mühendisler, öğrenci ve araştırmacılar, diğerleri gibi sadece bir ücret karşılığı çalış tıklarını ve ancak yaptıkları işin "iyi" olması demek kısa vadede kârlı olması anlamına geldiğini anladılar. Bu kişiler, uzun dönemli araştırmaları, özgün problemlere ilişkin yaratıcı çalışmaların ve işçiliği sevmeye gibi olguların kapitalistlerin kârlılığa dönük ölçütleri ile baş edemeyeceğini kavradılar...¹

Bu çözümlemeye göre, kendilerinin anında gösterdikleri "orta sınıf" bilincine rağmen, eğitilmiş işçilerin büyük bir kısmı işçi sınıfının bir tabakasını oluştururlar.²

On yıl sonra, genellikle öğrenciler ve eğitilmiş işçilerinden oluşturduğu Yeni Sol'un yükselişi ve çöküşünden sonra, "eski" ve "yeni" işçi sınıfı arasındaki uçurum daha önceki araştırmaların iddia ettiklerinden çok daha büyük olduğu ortaya çıktı. Nicos Poulantzas, malların üretimi için zorunlu olan emek ile kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi için zorunlu olan emek arasında bir ayrım yapmayı önerdi. Bu yüzden, Poulantzas'a göre, devletteki ve diğer "ideolojik aygıtlardaki" -okullar, devlet daireleri, toplumsal amaçlı örgütler, kitle iletişim araçları- işçiler, üretim işçilerinden, farklı bir sınıfta değerlendirilmelidirler.³

Yetmişlerin ilk yarısında, Andre Gorz, da, yeniden üretim rolünü sadece ideolojik aygıtlarda çalışanlar değil, aynı zamanda, mühendisler, bilimadamları, yöneticiler gibi üretmeye yönelik şirketlerde çalışanların da üstlendiğini kabul etti. Kapitalist işbölümü, sadece teknolojik zorunluluklardan değil, sınıf çatışması bağlamında, işçilerin ve işyerinin kontrol ihtiyacından dolayı ortaya çıkmıştır.⁴ Bu yüzden, Gorz, üretimin ilk aşamasında bile, üretime ve yeniden üretime yönelik bir ayrımın yapılması gerektiğini iddia etti.

Sermaye birikimi ve toplumsal ilişkilerin yeniden üretimi

sürecinde teknik ve bilimsel emeğin ne gibi bir işlevi olduğunun incelemeye başlamadan, gelişmiş kapitalist toplumların sınıf yapısı içinde teknik ve bilimsel emeğin yerinin saptaması yapılamaz. Teknisyenlerin, mühendislerin, araştırma yapanların ve benzer grupların, orta sınıfa ya da işçi sınıfına ait olup olmadıklarına ilişkin soru aşağıdaki soruların cevaplanmasına bağlıdır: (1) (a) Bu kişiler sadece maddi üretim sürecinde mi, (b) yoksa yukarıdan aşağıya doğru işyerini ve üretim sürecini kontrol etme ve yönetmek için mi sermayenin ilgi alanına giriyorlar? (2) (a) üretim teknolojisinde mümkün olan en yüksek etkinliği sağlamak ya da (b) üretim teknolojisindeki etkinlik sorunu "toplumsal teknoloji" açısından ikincil bir duruma mı düşüyor, yani emek gücünü disiplinize etmek, hiyerarşik şekilde düzenlemek ve bölmek? (3) (a) şu andaki teknik bilgi ve becerinin tanımı temel olarak teknik işbölümünce talep edilip ve bu yolla bilimsel ve ideolojik olarak nötr veriler üzerine mi kuruldu ya da (b) toplumsal işbölümünden türeyerek, teknik beceri ve bilgi, temel olarak toplumsal ve ideolojik mi?⁵

Gorz ve Poulantzas, profesyonel, teknik ve yönetsel işçiler ile üretim işçileri arasında uzlaşmaz nesnel sınıf farklılıklarının olduğu sonucuna vardılar. Bundan dolayı, asıl sorun, bu zihnin işçilerinin kapitalist sınıf yapısı içerisinde nereye yerleştirilebileceğidir. Fakat, bildiğimiz kadar, Gorz "teknik işçiler"in sınıf konularını incelemesini daha fazla genişletmedi. Poulantzas, kapitalizmin gelişim süreci içerisinde yeni bir sınıf üretebileceği görüşünün düşünülmemeyeceği (vurgu bana ait) konusunda ısrar ederek Marksizmin bu dogmatik iddiasına sığındı ve iki sınıf modelini terk etmedi. Eğitilmiş işçileri, kendisinin "yeni küçük burjuvazi" diye adlandırdığı küçük burjuvazi tabakası içerisindeki üretken olmayan diğer işçiler -bankalardaki, ticaret hayatındaki, hizmet sektöründeki ve hükümet dairelerindeki (eğitilmiş ya da eğitimsiz) gibi- ücretliler sınıfına yerleştirerek incelemesini noktaladı.⁶

Marksist araştırmacıların son yirmi yıldır ilgi duydukları

işçilerin "orta sınıf" kısmı -ki bunlar teknik elemanlar, yönetimde çalışan elemanlar ve kültürün üretilmesine katkıda bulunanlardır- tekelci kapitalist toplumda kendine özgü farklı bir sınıfı oluşturduklarını iddia edeceğiz. İlerde tanımlayacağımız gibi, Profesyonel Yönetici Sınıf (PYS)* nesnel olarak diğer ücretlilerle (ki biz bunları basitçe "işçi sınıfı" diye adlandırıyoruz) olan ilişkisinde çatışma halinde olduğundan, daha büyük bir işçi sınıfı içerisinde değerlendirilemez. Ne de bu sınıf, küçük burjuvazi gibi, "tortusal" (residual) bir sınıf olarak düşünülebilir: bu kapitalizmin tekelci aşamasına özgü bir şekillenmedir. İnanıyoruz ki, sadece bu çalışmanın ışığında, gelişmiş kapitalist toplumlarda ve radikal hareketleri içerisindeki teknik, profesyonel ve yönetici işçilerin rollerini anlamak mümkün olacaktır.

Şimdi, "sınıf"dan ne anladığımıza açıklık kazandıralım. E.P.Thomson gibi biz de sınıfın sadece bir ilişkiler anlamına geldiğini düşünüyoruz.

...Sınıf kavramı tarihsel ilişki kavramının anlaşılmasını engeller. Diğer ilişkiler gibi, bu ilişkiyi de belirli bir anda durdurarak yapısını araştırmaya kalkıştığımızda elimizin altından kaçır gider. En iyi hazırlanmış sosyolojik inceleme dahi bize herhangi bir fark ya da yakınlığın dile getirmesinden öte salt bir sınıf örneği veremez. Bu ilişki her zaman gerçek kişilerde ve gerçek bağlamlarda vücuda gelmelidir. Dahası, birbirlerinden bağımsız olan ve bizim ilişki içine sokmamamızı bekleyen iki farklı sınıf yoktur. Aşıklar olmadan aşk olmaz, ne de emekçiler ve patronlar olmadan farklılaşma olamaz.⁷

* PYS belki de itici bir terim. Fakat, daha açık olan "yeni orta sınıf" kavramı çeşitli karışıklıklara yol açtı (Örneğin, C.Wright Mills and Richard Hofstadter satış elemanlarını ve memurları bu sınıfta topladılar) Dahası, "yeni orta sınıf" terimi, tanımlamaya çalıştığımız sınıfın "yeni" ve "eski" sınıfları içine alanda geniş bir orta sınıfın bir parçası değil fakat eski orta sınıftan ayrı ve daha farklı bir sınıf olduğunu olgusunun açıklık kazanmasını engelliyor.

Bundan şu sonuç çıkar: tortusal olmayan herhangi bir sınıf sadece (1) sınıf ilişkilerin bütünlüğü, (2) bu ilişkilerin tarihsel gelişmesi bağlamında uygun bir şekilde tanımlanabilir. Bu yüzden, eğer, profesyonel-yönetici sınıfını eksiksiz bir şekilde tanımlamaya çalışsaydık, bir sosyolojik varlık olarak bu grubun gerçek bir resmi ile kendimizi sınırlayamazdık: araştırmanın bütün aşamalarında, burjuvazi ve işçi sınıfındaki tamamlayıcı ve karşılıklı olarak birbirlerini etkileyen gelişmelerle ilgilenme zorunda kaldık. PYS'in yükselme ve gelişme hikayesi aynı zamanda kapitalist tekelci toplumlarda şekillenen modern proleterya ve modern burjuvazinin yükselme ve gelişme hikayesidir. Şüphesiz ki, biz burada bu hikayenin sadece küçük bir bölümünü sunabiliriz. Sadece, PYS'nin üzerinde odaklaşacağız ve diğer sınıflardaki bu konuyu tamamlayan gelişmelere göz atacağız.

Bizim bakış açımızdan, bir sınıf (diğer tabakalardan ya da diğer toplumsal gruplaşmalardan farklı olarak) iki özellik aracılığıyla tanımlanabilir:

1. Tarihsel gelişim içerisinde bütün zamanlarda sınıf, toplumun ekonomik temelleri ile olan yaygın ilişkileri ile tanımlandı -yani üretim araçları toplumsal olarak düzenlenen dağıtım ve üretim kalıpları. Yaygın ilişki ile sadece- örneğin, yasal mülkiyet ya da üretim araçlarına sahip olma gibi- salt hukuksal ilişkileri kastetmiyoruz.⁸ Sınıf insanlar ve nesneler arasındaki biçimsel ilişkiler aracılığıyla değil, insan grupları arasındaki gerçek ilişkiler aracılığıyla tanımlanabilir. Bu, tarihin belli bir anında, önceki yıllar boyunca evrimleşen hukuksal ilişkilerle örtüşebilir ya da örtüşmez. Sınıfı tanımlayan ilişkiler geniş bir toplumsal işbölümünün içinde yer alan insanların olduğu yerde üretim araçları üzerinde ya da toplumsal artı değerın çekilmesi sürecinin kontrol edilmesine yönelik kalıpların olduğu yerde ortaya çıkar.

2. Buna rağmen, toplumun ekonomik temellerini oluşturan ilişki, sınıfı gerçek bir toplumsal varlık olarak belirtmek için yeterli değildir. İlk oluşum dönemlerin takiben tarihin herhangi bir anında, sınıf kendi içinde tutarlı bir toplumsal ve kültürel varlık olarak

tanımlandı; bir sınıfın üyeleri ortak bir hayat tarzı, eğitimsel kökeni, yakınlık ağı, tüketim kalıpları, iş alışkanlıkları ve inançlarını paylaştılar. Bu kültürel ve toplumsal kalıplar basit bir şekilde sınıf üyelerinin üretim araçları ile eş zamanlı olarak var olan ilişkilerinden türetilemez. Bir yanda, kültürün bir hafızası vardır: üretim araçlarıyla ilgili farklı bir ilişki (ya da hatta diğer bir üretim biçimi) ortaya çıktığı zaman, önceki dönemlerde oluşmuş toplumsal kalıplar kendi sahiplerinin eski ilişkilerinden kopmasına direnebilirler. (Örneğin, yarı köylü köylülerin istihdam edildiği sanayi işçi sınıfının kültürü öteden beri şehirleşmiş işçilerin kültüründen daha farklıdır). Buna ek olarak, bir grup insanın toplumsal varlığı, sadece onların üretim aşamasındaki tecrübelerle değil özel hayatlarındaki tecrübelerle (örneğin, özellikle, üretimin evrimleşen ilişkileri ile çok uzaktan ilgili olan akrabalık ilişkileri gibi) sabittir. Soyut bir ekonomik ilişki olarak sınıf ve gerçek toplumsal bir varlık olarak sınıf arasındaki ilişki bir bütündür, fakat henüz açıklığa kavuşturulamamıştır: bu çalışmamızdaki amaçlarımız doğrultusunda, bir sınıfın, bu iki özelliğin her ikisine de sahip olduğunu iddia ederek kendimizi sınırlama zorunda kalacağız.

Bu iki genel özelliği ifade ederken, sınıfın, bir düzeni, bireyleri, grupları ve ilişkileri başka türlü yapılsa şaşırtıcı olacak olan bir sisteme koyma aracı olarak çözümleyici bir soyutlama olduğunu ısrarla vurgulamalıyız. Bu, bir bütün olarak toplumun her düzeyinde en açık bir biçimde var olan bir olgudur. Bunun yanı sıra, sınıf kavramından bireylerin eylemlerini, düşüncelerini ve ilişkilerini yanılmaz bir şekilde yordaması ya da açıklaması istendiği zaman, bu kavram kullanışlı bir kavram olmaktan çıkıyor. PYS tarihsel deneyimine ilişkin yaptığımız betimleme, kendimizi sadece Birleşik Devletler örneğiyle kısıtladığımız ve sınıf tarihinde (daha da önemlisi, yirminci yüzyıldaki devletin genişlemesi konusunda yapılan herhangi bir incelemede) birçok önemli gelişmeleri dışladığımız biraz bölük pörçük hazırlanmış ve biraz da kısaltılmış durumdadır. Bu yüzden, ilkin, PYS'in biçimsel bir tanımını yapacağız, daha sonra, bu grubun farklı sınıfsal görünüşünün nasıl ortaya

çıkışını ve yirminci yüzyılın ilk yarısında bir sınıf olarak yerini nasıl sağlamlaştırdığını tasvir edeceğiz, son kısımda ise, çağdaş sol'daki durumun incelenmesine geri döneceğiz.

II- Tanım

Profesyonel-yönetici sınıfı, üretim araçlarına sahip olmayan ve iş bölümündeki asıl işlevlerinin geniş bir şekilde kapitalist kültürün* ve kapitalist sınıf ilişkilerinin yeniden üretimi olduğu, maaşla çalışan düşünsel işçiler biçiminde tanımlıyoruz.

Toplumsal kontrolle ya da ideolojinin üretimi ve yayılması (örneğin, öğretmenler, sosyal çalışmacılar, psikologlar, komedyenler, televizyon reklam yazarları vb.) ile direkt olarak ilgili olan bu kişilerin yeniden üretim sürecindeki rolleri az ya da çok açık bir durumdadır. Ya da yöneticiler, mühendisler, ve Gorz, Steve Marglin, Harry Braverman ve diğerlerin de kabul ettiği gibi, görevleri, temel olarak, üretimin kapitalist ilişkilerini korumak olan diğer teknik işçilerin durumunda olduğu gibi, bu roller, üretim sürecinde saklanmış olabilir. Bu yüzden, biz, bu meslek gruplarının (kültür işçileri, yöneticiler, mühendisler ve bilimadamları vb.) daha geniş bir işbölümünde ortak bir işlevleri ve toplumun ekonomik temelleri bakımından ortak bir ilişkiyi paylaştıklarını iddia ediyoruz.**

* Şüphesiz ki, "kültür" kavramı ile sadece "yüksek" kültür ya da sanatı kastetmiyoruz. Bir toplumsal grubun kültüründen, günlük durumlara ve sorunlara verilecek cevaplar ve çözümlerin oluşturduğu bir depoyu kast ediyoruz. Bu depo diğer insanlara aktarılabilir türdendir ve bu aktarmanın araçları mit'ler, şarkılar'dan tutun da bilimsel formüller ve düzenekler olabilir.

** Aksi söylenmediği takdirde, bu makale boyunca, "yönetici" sözü alt ya da orta düzey yöneticiler anlamına gelmektedir. Gelişmiş kapitalist sistemlerde, kapitalistler, daha önceki dönemlerde olduğu gibi bireyler değil şirketlerdir. Bir grup olarak, önemli ölçüde kendi üretim stoklarına sahip olan ve bireysel olarak, işlerin yürütülmesinde direkt ve belirgin bir gücü ellerinde tutan kişiler sadece yönetici sınıfın bir parçası olarak düşünülmelidir. Şirketler gibi çalışmayan büyük girişimlerin (Örn, hükümetler, vakıflar vb.) yüksek düzey yöneticileri yönetici sınıfının bir parçasıdır.

Yaptığımız tanım gereği, PYS geniş bir mesleki becerisi, yüksek gelir düzeyi, gücü ve itibarı (prestige) olan kişilerdir. Bu grubu yukardaki yönetici sınıftan ve aşağıdaki işçi sınıfından ayıran sınırlar oldukça bulanıktır. PYS'in ayrıldığı bölüme yakın kişilerin (örneğin, hemşirelerin, refah devletinin ürettiği sosyal çalışmacıların, işin bitim noktasında görevlendirilen müfettişler ya da mühendislerin, devletin üst kademesinde görevlendirilen yönetici bürokratların) sınıfsal konumlarını tasvir etmek için, sınıf tanımımız iki önemli özelliğini belirtmemiz gerekir: (Paul Sweezy'nin deyişiyle), sınıfın, diğer sınıflardan çok keskin çizgilerle ayrılmış ve içsel olarak mükemmel bir şekilde homojen olduğunu düşünmek bir hata olur.⁹ Hakikatte, bir sınıfın içinde çeşitli farklılaşmalar vardır: bir sınıf bazen hemen hiç hissedilmeden aşamalı olarak diğer bir sınıfa dönüşebilir. İkinci olarak, meslekler sınıfın biricik belirleyicisi değildir (hatta ne de üretim araçları ilişkisinin birinci belirleyicisi değildir).

Örnek olarak, hemşirelerin durumunu ele alalım: bir hemşire, işçi sınıfından, ya da PYS'den ya da bir küçük burjuva ailesinden gelebilir. İki yıllık işçi sınıfına yönelik okullardan ya da dört yıllık özel orta sınıfın üstüne hitap eden okullardan mezun olmuş olabilir. İşinde ise, hasta yatağı kenarında bir çeşit hizmetçilik yapan, hiçbir kimseye emir veremeyen, okulda öğrendiği becerilerinin ve bilgilerinin sadece küçük bir kısmını kullanabilen sıradan bir işçidir. Ya da düzinelerce hatta yüzlerce hemşireyi ve hemşire yardımcılarını yönlendirebileceği yönetim kademesinde olabilir. Bundan başka, hemşirelerin yüzde 98 bayandır ve önemli ölçüde sınıf yapıları kocalarınınki ile paralellik taşır. Gerçekten de, bazı hemşireler doktorlarla evlenirlerken, çoğu daha düşük düzeydeki profesyonellerle evlenirler. Birçoğu ise mavi yakalı ve düşük düzeydeki beyaz yakalı işçilerle evlenmektedirler. Bu yüzden, bütün hemşireleri bir grup olarak sınıflara ayırmanın basit bir yolu yok gibi görünüyor. Tek bir mesleksi grup gibi görünen şey aslında toplumsal ve işlevsel olarak heterojen bir durumdur.

Bu çözümlemenin birçoğu PYS'in sınırlarında yaşamlarını

sürdüren birçok grup için de geçerlidir. Özellikle PYS ve işçi sınıfı yakınında yer alan grupların konumlarının belirsizlik olasılığının yüksek olduğunu vurgulamalıyız: işte bu nokta "hünersizleştirme" (yani daha önce profesyonellik gerektiren işlerin akılsallaştırılarak sadece küçük bir eğitim gerektiren tamamen sıradan işlere dönüştürülmesi) sürecinin oraya çıktığı noktadır. Dahası, bu gruptaki kişilerin ezici çoğunluğu sınıfsal bir ayrım için gerekli ölçütün bulunmasında zorluk çekilen kadınlardır. PYS'in kesin bir tablosunun elimizde olamamasına rağmen, mülkiyet dağılımına ilişkin mesleksel veriler ve istatistikleri biraraya getirerek, Birleşik Devletler'in sınıf yapısına ilişkin, çok kaba bir tahminde bulunabiliriz. Bu tahmine göre, A.B.D.'in yaklaşık 65-70'i işçi sınıfı. (Braverman'ın işçi sınıfı düşüncesini kabul ediyoruz: zanaatçılar, şoförler, emekçiler, satış elemanları, küçük devlet memurları, hizmet sektöründe çalışan işçiler, üniversite eğitimi alamayan teknik elemanlar). Yüzde 8 ya da 10'u "eski orta sınıf" içinde (yani, kendi iş yerine sahip profesyoneller, küçük tüccarlar, bağımsız çalışan çiftçiler vb.). Yüzde 20 ya da 25'i PYS'i temsil ediyor; ve yüzde bir ya da ikisi yönetici sınıf. Yani, PYS, 50 milyon gibi bir rakama denk geliyor. Kapitalist kültürün ve sınıf ilişkilerini yeniden üretimi ile ilgili olan bir sınıf olarak, PYS'in tanımı, kendisini farklı bir sosyolojik varlık olarak genel inceleme dışına itmeyi engelliyor. Bir anlamda, bu sınıf tüketici bir sınıf; varlığı şunları ortaya seriyor: (1) toplumsal artı değer öyle bir noktaya kadar gelişti ki burjuvaziye ek olarak PYS'nin de gelişmesine yetti; ve (2) burjuvazi ile proleterya arasındaki ilişki öyle bir noktaya kadar gelişti ki kapitalist sınıf ilişkilerini yeniden üretiminde uzmanlaşan bir sınıfın gelişmesi kapitalist sınıf açısından kaçınılmaz oldu. Yani, düzenin devamı, artık polisin gücüne terk edilmez.

Tarihsel olarak bu koşullar A.B.D.'de yirminci yüzyılın ilk yıllarda ortaya çıktı. Ondokuzuncu yüzyılın son yarısı şu olaylara şahit oldu: (1) Toplumsal artı değer büyük çapta artması ve tekelleri şirketlerde ve bireysel kapitalistlere yoğunlaşması. (2) Sanayi işçi sınıfı ve kapitalist sınıf arasında aralıklarla meydana gelen şiddet

dayalı bir tür savaş. Topyekün bir ayaklanma olasılığı burjuvazi ve radikaller tarafından çok ciddiye alındı. Bunun yanı sıra, sermayenin yeni bir şekilde yoğunlaşması ve merkezileşmesi, uzun dönem planlama, "yönetimin" (özellikle kol gücüne bir alternatif olarak) daha inceltilmesi ve hem üretim hem de tüketim süreçlerinin kapitalist bir şekilde rasyonelleşmesi olasılıklarına kapıları açtı. Yüzyılın hemen ilk başlarındaki yıllarda, şu olasılıklar gerçekleşmeye başladı:

1. Üretim noktasında, sermayenin yoğunlaşması, toptan olarak bilimin alınıp satılmasını ve kapitalin daha dolaysız bir aracına dönüştürülmesine yol açtı. Bilim ve onun uygulamadaki kolu, mühendislik, öyle bir ayarlandı ki, üretim sadece yeni ürünleri üretmek biçiminde değil, yetişmiş insan gücünün etkinliğini ortadan kaldıracak yeni üretken teknolojiler yarattı. Emek makinelerle yer değiştirdi ya da işçilerden bilgileri ve üretim sürecinin kontrolü alındı bütün işlevleri sadece mümkün olduğu kadar küçük hareketlere indirgendi.¹⁰ Başka bir yerde de kabul ettiğimiz gibi, bu gelişmeler, işçilerin iş süreçlerindeki kolektif ustalıklarını azaltarak ve toplumsallaşmış üretimin kolektif tecrübelerini ortadan kaldırarak, işyerinde süregelen sınıf mücadelesinin koşullarını çok önemli bir biçimde değiştirdi.¹¹

2. Özel vakıflara ve kamu sektörlerini yönelen büyük toplumsal artı değer sivil toplumun yönetim ve düzenlenmesi için bir güç olmaya başladı. Rockefeller ve Carbegie gibi on milyonlarca dolar değerindeki vakıflar yirminci yüzyılın ilk on yılında sahneye çıktılar; 1902 ve 1912 yılları arasında, yerel yönetimler gelir ve giderlerini beş kat artırdılar. Kamu eğitimi görülmemiş bir biçimde genişledi; yoksullar için para toplama işi kurumsallaştı. Kamu sağlığı yasaları destek ve hukuksal yetki kazandı. Şüphesiz ki bu gelişmeler (hem özel bir tarihsel hem de kelimenin yargılayıcılığı anlamında) ilerlemeci gelişmelerdi. Fakat, aynı zamanda, siyasi olarak yönlendirilmiş, işçi sınıfının toplumsal yaşamını alt üst edici bir özelliğe de sahipti. Okullar bir tür sanayi disiplini ve "Amerikan değerlerini" dile getirdi: yoksullar için para toplayan kuruluşlar ve

ev idareleri ile ilgilenen bilim adamları kendilerine göre "doğru yaşam" fikrini diğerlerine kabul ettirmeye çalıştılar; kamu sağlığı çalışanları göçmenlerin yaşadığı gettoları kelimenin tam anlamıyla kontrolleri altında tuttular.¹³

3.1990'larda başlayıp, yirminci yüzyılda giderek artarak, tekkelci kapitalizm ulusal tüketici eşya piyasasının gelişmesine bağımlı olmaya başladı. Evde ya da yakın komşularda imal edilen mallar dev şirketlerin ürünleri ile yer değiştirdi. İşçi sınıfının kültürünün bir parçası olarak düşünülen "hizmetler" sınıfsal bağlamın dışında düşünülen ve tasarlanan mallar tarafından kıyıya itildi. Örneğin, Avrupa göçmen gruplarında ve kırsal kesimlerde(siyahı ya da beyaz) yaşayanlar arasında önemli bir rolü üstlenmiş ebelik kurumu daha profesyonel bir bakım gelişmiş olduğundan, 1900'ların ilk yarısında yasa dışı sayıldı ya da resmi olarak itibarını yitirdi.¹⁴ Spor yapmadan tutun bar gibi yerlerde içki içmeye kadar, geleneksel boş zamanları değerlendirme biçimleri, şirketlerin ürettiği maddileşmiş (ya da özelleşmiş) yeni eğlence biçimleri karşısında aynı kaderden muzdarip oldu (örneğin, plakçılık, radyoculuk, seyircili sporlar ve sinemalar vb.) Bu çeşit üretimle işçi sınıfının parçalanması eğitime (okullarda, reklam şirketlerinde, ev idaresinde, çocuk bakımında vb.) büyük bir iş yükledi ve yüklemeye de devam ediyor. Amerikan sermayesinin yerel tüketici eşya piyasasına olan bağımlılığı artarken, tüketimin düzenlenmesi üretimin düzenlenmesi kadar önemli oldu.¹⁵

Bu gelişmelerin işçi sınıfının üzerindeki etkilerini özetlemek gerekirse şunlar söylenebilir: hem toplum hem de iş hayatında, ondokuzuncu yüzyılın son kısmında ortaya çıkan sermayenin birikimi ve yoğunlaşması işçi sınıfı hayatının çok kapsamlı bir şekilde yeniden düzenlenmesini gerektirdi. Bu yeniden düzenlenme, hem toplumsal kontrol hem de kitlesel tüketim piyasasının gelişmesini amaçlamıştı. İşçi sınıfının hayatının yeniden düzenlenmesi ve yeniden biçimlenmesinin sonucu işçi sınıfının en küçük parçalara (atomization) ayrılması oldu: üretim sürecinde iş (ve işçinin)

parçalanması, istek ve arzuların işyerinden özel amaçlara doğru kayması, karşılıklı yardımlaşma ve dayanışma ağının parçalanması, özerk işçi sınıfı kültürünün tahrif olması ve malların (sağlık, boş zamanlar gibi) oldukça özelleşmiş tüketimiyle tanınan "kitle kültürü" ile yer değiştirmesi.*

İşte, işçi sınıfı hayatındaki (daha doğrusu, işçi sınıfı ile kapitalist sınıf arasındaki ilişkideki) bu gelişmelerle birlikte profesyonel ve yönetimdeki işçiler yeni bir sınıf olarak ortaya çıktılar. Yukarıda sıralanan üç anahtar gelişme (türetim sürecinin yeniden düzenlenmesi, büyük toplumsal kontrol kurumlarının ortaya çıkması, malların işçi sınıfı hayatını tahrif etmesi) sadece gelişmedi; az ya da çok bilinçli kişilerin çaba göstermesini gerekli kıldı. Üretici hünerlerinin işgale uğraması, bilimsel yönetim uzmanlarının müdahalesini gerektirdi: bilimsel bilgiyi devr alacak mühendisler, gittikçe büyüyen iş süreçlerini denetleyecek yöneticilere her zaman ihtiyaç vardır. Aynı şekilde, özerk işçi sınıfı kültürünün parçalanması, fizikçiden gazeteciye, öğretmene, reklamcıya vb. kadar uzanan yeni kültür üreticilerinin ortaya çıkmasını gerektirir (ve zorlar). Bu yeni uygulayıcılar ya da PYS'in öncüleri, sadece "karmaşık" bir toplumun ihtiyaçlarını karşılamak için genişleyen eski bir entelektüeller topluluğu değildir. Yüzyılın bitimine doğru ortaya çıkmaları, tekeli kapitalizmin ortaya çıkmasını işaret eden işçi sınıfının dönüşme sürecini tamamlayan ve buna paralel gelişen bir olgudur.

Bu yüzden, PYS ve işçi sınıfı arasındaki ilişki nesnel olarak çatışmacı bir ilişkidir. İki sınıfın çıkarı ve işlevleri sadece farklı değil, karşılıklı olarak çelişmelidir. Daha doğrusu, her iki grup da

* A.B.D. işçi sınıfı tarihindeki bu aşamaya ilişkin daha iyi tartışmalar için bkz. Stanley Aronowitz, *False Promises* (McGraw-Hill, 1973); Stuart Ewen, *Captains of Consciousness* (McGraw-Hill, 1976), ve Harry Braverman, *Labour and Monopoly Capital* (Monthly Review, 1975).. İşçi sınıfı mücadelesi açısından bu olguların siyasi sonuçları çok büyük olmasına rağmen, bu çalışmanın dışında kalmaktadır.

kapitalist sınıfa kendi emek güçlerini satmaya zorlanmışlardır; her ikisi de kapitalist sistem içerisinde üretim süreci açısından gereklidirler; ve her ikisi de kapitalist sınıfla çatışmacı bir ilişki içerisindeyler (bu noktaya daha ileride döneceğiz). Fakat bu ortaklıklar, bizi profesyonel yönetici sınıfın bir zamanlar işçi sınıfına ait olan kültür ve becerilerin el değıştirmesi sayesinde tekelci kapitalist toplumlarda ortaya çıkabildiğı gerçeğinden uzaklaştırmamalıdır. Tarihsel olarak, bu zaman zaman açık zaman zaman şiddete dayalı el değıştirme, belli başlı sanayi kesimlerin "Taylorizasyon" ilkesi ile düzenlenmesi, işçi sınıfı topluluklarında "Amerikanlaşma" dürtülerinin artırılması gibi olaylarla güçlenerek yirminci yüzyılın ilk yarısında daha da arttı. Bu sürecin her kuşakta-kapitalist sınıfın dışındakiler devamlı olarak ilkel birikim sürecini harekete geçirmek zorundadırlar- kendini tekrar etmek zorunda olmadığı olgusu, PYS ve işçi sınıfı ilişkisinin, modern toplumun çağdaş teknolojisi ve toplumsal karmaşanın ürettiğı tamamen "doğal" işbölümü olduğu izlenimini yaratıyor. Fakat, nesnel çatışma, zihinsel ve elle yapılan işlerin tüm insanları oluşturacak biçimde birleştiğı toplumların tarihsel alternatifleri ile sürekli olarak beslenen bir tür uzlaşmazlığı temsil etmekte ve bunu devam ettirmektedir. İşte bu nesnel çatışmadan dolayıdır ki biz, profesyonel yönetici işçileri, işçi sınıfından farklı bir sınıf olarak tanımlayabildik.

Bu nokta da, işçi sınıfı ile PYS arasındaki çatışmanın sadece soyut nesnel ilişkiler alanında gerçekleşmediğini eklemeliyiz. İki sınıf arasındaki "gerçek hayat" çelişkileri direkt olarak, bazen de iyi niyetle, (öğretmen ve öğrenci, -ya da anne baba-, yönetici ve işçi, sosyal çalışmacı ve müşterisi gibi) PYS-işçi sınıfı ilişkilerinin tüm ortasında yer alan kontrol ilişkilerini dile getirir. Bu ilişkilerin öznel boyutu ise işçi sınıfı kısmında fark ve düşmanlıktan oluşan karmaşık duygular, PYS kısmında ise diğerlerini horgörme ve baba-canlık taslama eğilimleridir.

PYS ile işçi sınıfı arasındaki bağımsız fakat çatışmacı ilişkiler bizi PYS'nin küçük burjuva sınıfından (eski orta sınıfa dahil

sanatçılar, tüccarlar, kendi işyerine sahip profesyoneller ve bağımsız çalışan çiftçiler) tamamen farklı bir sınıf olduğu konusunda ısrarlı tutumumuzu sürdürmemizi gerektiriyor. Klasik küçük burjuvazi emek ve sermaye kutuplaşmasının dışında kalır. Bu sınıfta yer alan kişiler ne sermaye tarafından istihdam edilmişlerdir ne de önemli ölçüde kendileri emeklerini kullanan işçilerdir. Buna karşın, PYS sermaye tarafından istihdam edilmiştir ve (bu sınıfı direkt olarak istihdam etmemiş olsa bile) yönetimde, kontrolde emek üzerinde tüm yetkiyi elinde tutarak hep o vardır. Klasik küçük burjuvazi sermaye birikim ve kapitalist toplumsal ilişkilerin yeniden üretim süreçlerine tamamen ilgisizdir.

III. PYS'in Yükselişi

PYS ve diğer sınıflar arasındaki ilişkileri daha keskin bir biçimde tanımlayabilmek için, şimdi, PYS'in ilk ortaya çıkışının, ideolojisinin ve kurumlarının daha yakından incelenmesine geri dönüyoruz. PYS, tarihçilerin İlerlemeci Çağ diye adlandırdıkları 1890 ile 1920 yılları arasındaki dönemde çok aniden ortaya çıktı. (Tablo 1, bu dönemde, seçilmiş profesyonel ve yönetsel mesleklerin genişlemesini gösteriyor).*

Halihazırda bu mesleklerin büyümesi ve gelişmesini sağlayan koşulları ortaya sermiş bulunuyoruz; bunlar gittikçe merkezileşen ve büyüyen toplumsal artı değer ve burjuvazi ve proleterya arasında yoğunlaşan mücadele. Fakat, PYS'yi sadece tekelleri kapitalizminin ge-

* ak. Richard Hofstadter, *The Age of reform* (Knopf, 1955), s.215-216. 1870'den 1910'a kadar, A.B.D.'lerin nüfusu üçte iki ya da bir oranında arttı, eski orta sınıf -işadamları, bağımsız çalışan profesyoneller- iki kattan daha fazla arttı; işçi sınıfı ve çiftçiler üç kattan biraz daha fazla arttı; çiftlik kiralayanların sayısı iki kat arttı. 756,000'den 5,609,000'e kadar artarak orta sınıf (teknisyenler, maaşla çalışan profesyoneller, devlet memurları, satış elemanları, kamu hizmetlerinde çalışan işçiler) sekiz kat daha büyüdü. Yeni orta sınıf 1870'de tüm orta sınıf yüzde 33 iken, 1910'da yüzde 63'e çıktı. Ek olarak, bkz. Robert H.Wiebe, *The Research for Order* (Hill and Wang, 1967). s.111.

Meslekler	1870	1880	1900	1910	1920	1930
Mühendisler	5.6	7	38	77	134	217
Yöneticiler* (Üretim)	57	-	-	126	250	313
Sosyal, spor, din işçileri	-	-	-	19	46	71
Üniversite	5.6	11.6	24	-	49	82
Muhasebeciler ve mali denetçiler	-	-	23	39	118	192
Devlet memurları, Yöneticiler, Müfettişler	-	-	58	72	100	124
Editörler ve Raportörler	-	-	32	-	41	61
Toplam	39.9	50.3	76.1	92.4	106.5	123.1

Kaynak: U.S Burau of Census, Historical Statistic of the United States, Colonial Times to 1957; U.S.Bureau of Census, Statistical Abstract of the United States, 1975; H.D. Anderson and P.E.Davidson, Occupational Trends in the United States (Stanford, 1940).

*1870 yılı için yöneticiler ve sanatkarları da kapsaiken, diğer yıllar için sadece yöneticileri kapsıyor.

rektirdiği mesleksel roller için pasif bir şekilde istihdam edilen kişiler olarak düşünmek oldukça yanlış olur. Oluşum süreci içerisinde olan kişiler daha eski orta sınıf üyeleridir. Bu kişiler, işadamları, bağımsız çalışan profesyoneller, hayatından memnun olan çiftçiler gibi, sermaye ile emek arasındaki korkunç mücadelede

kendilerinin sönüp gideceğinden korkan gruplarda yer alan kişilerin çocuklarıdır. 1890 ile 1920 arasında yönetsel ve profesyonel rolleri üstlenen kuşak bilinçli olarak oynamak zorunda oldukları rolleri oynadılar. Kendi çıkarlarının kapitalizmi reforme tabi tutmaktan geçtiğini anladılar ve düşüncelerini kapitalist sınıftan çok daha açık ve kalıcı bir biçimde dile getirdiler. Yeni belirginleşen PYS'nin rolü, kendi anlayışlarına göre, kapitalist toplumların temel sınıf çatışmalarına aracılık etmek ve rasyonel yeniden üretilebilir bir toplum yaratmaktı.¹⁶ Yüzyılın başlarındaki kapitalizmin üç kağıtçılığını ve çelişkilerini inceledikten sonra, ünlü bir profesör ve İlerlemeci düşüncenin ideoloğu olan Edward A. Ross 1907'de şunları yazdı:

Toplumsal savunma bir uzmanlık sorunu olmaya başladı. Üç kağıtçılığa ve güvensizlik önünde duran engelleri kaldırması zeki bir toplumsal mühendisliği gerekli kılıyor. Bu yolda, eğer kamuoyu çabuk bir biçimde akılcı davranışlar geliştirmezse, toplumun savunusunu profesyonellerinin dışında hiçbir şey yapamayacak.¹⁷

Her sınıftan bir yığın insan bu düşüncenin bir parçası durumuna geldiler ve bunun etrafında gelişen İlerlemeci reformlardan şu veya bu biçimde yararlanabilmek için kendilerini ayarladılar. Bu çalışmadaki amaçlarımız açısından, İlerlemeci reformların dikkat çekici özellikleri şu şekilde sıralanabilir: (1) Profesyonel ve yönetsel mesleklere ilişkin işlerin yaratılması ve genişlemesine direkt ve maddi katkıda bulundular. (2) PYS'a özgü ideolojilerin söylenmesinde ve ortaya çıkmasıyla yakından ilişkileri vardı. (3) PYS'nin sınıf örgütlerinin yaratılması bağlanıyldılar (örneğin, meslek örgütleri).

(1) PYS'in Büyümesi: Sınıf çatışmasını yumuşatmak ve kapitalizmi "rasyonelleştirmek için yapılan her çaba reformcuların yeni kurumsal roller yaratmalarına hizmet etti-yani PYS'nin genişlemesine. Fakir evleri, ev ekonomisi yetiştirme kursları, İngilizce'de, yurttaşlık bilgisi ve edebiyat konularında yetişkinler için açılan sınıflar, (1911'de Ulusal Sosyal Çalışmacılar Konfe-

ransını oluşturan) sosyal çalışmacılar ve (1909'da Amerikan Ev Ekonomistleri Derneğini kuran) ev ekonomistleri için yeni işler ortaya çıkardı. Çocuk işçiler kanunu, okullara devamlılığı zorunlu kılan kanun, fabrikada güvenlik önlemleri çeşitli türden danışman öğretmenler, öğretmenler ve müfettişler için yeni işler yarattı. Aynı şekilde, sağlık işlerini, boş zamanları, cv edindirme ve büyük şehir hayatının diğer yanlarını bir plana tabi tutmak amacıyla çıkan belediye reformları da, daha fazla, şehir planlamacısı, mimar, mühendis, istatistikçi, sosyolog anlamına geldi. Tüm ülke düzeyinde, (diğerleri gibi henüz yeni ortaya çıkan mühendislik mesleğinin itici gayretleri ile) tutucu talepler, kaynak kullanımını planlayan ve gözetleyen mühendisleri istihdam eden şirketlerin ortaya çıkmasını doğurdu. The Pure Food and Drug Act ve The Bureau of Labor Statistics'in kurulması, The Trade Commission, hayatının düzenlenmesinde ve bilgi toplamadaki etkilerine ek olarak binlerce iş yarattılar. Genel olarak kamu politikaları profesörler, uzmanların söylediklerine bağımlı oldu. "Bu ülkede bir yığın ekonomi uzmanının olduğunu ve kamuoyunun ise bunlara iş verilmesini arzuladıklarını"¹⁸ yazan 1898'de kongre tarafından kurulan A.B.D sanayi Komisyonu'nun raporunu okurken, diğer bir önemli ilerlemeci-dönem ideoloğu olan siyaset ekonomisi profesörü Richard T. Ely "bu muhteşem birşey" diyerek coşkusunu dile getirdi.

Henüz ortaya çıkmaya başlayan PYS'nin rasyonelleştirme dürtüsü iş hayatının içine kadar sindi. Yüzyılın ilk yıllarında hızla gelişen yöneticiler ordusunun -yani bilimsel yöneticiler, hukukçular, mali uzmanlar, mühendisler, çalışma hayatı uzmanları vb.'nin-ellerindeki şirketlerin içsel çalışmaları dönüşüm geçirdi. Daha 1886'da Henry R.Townes, "bir dükkanın yönetilmesi sorununun mühendislikle aynı öneme sahip olduğunu" söyleyerek Amerika Makina Mühendisleri Derneğine tavsiyelerde bulundu. 1900'ların ilk yıllarında, Townes, Taylor, Gantt Gilbreths ve diğer mühendisler iş dünyasının nasıl bütün açılardan rasyonelleştirilebileceği konusunda bir yığın evrak karıştırdılar. Üniversite düzeyinde okullar ve iş yönetimi bölümleri oldukça hızlı bir şekilde bu yeni inancı

öğretmek için ortaya çıktılar. (1916'da, Amerikan İş Okulları Mezunları Derneği kuruldu). Yöneticiler konferanslar düzenlediler, dernekler kurdular, (örneğin, 1923'de mevcut birkaç dernek dışında, 1912'de Yönetim Bilimini Geliştirme Derneği ve Amerikan Yönetim Derneği) ve dergiler yayınladılar (örneğin, 1891'de Engineering Magazine, 1908'de Factory, 1916'da Bulletin of the Taylor Society).

Modern yönetim metodlarının sisteme sunulması, çağdaş gözlemcilerin bütün bir ilerlemeci hedeflerin bir parçası olarak anlaşılan bir tür reformdu. Gerçekten de, kamu, bilimsel yönetimi ilkin şirketsel açgözlülüğe ilerlemeci bir saldırının aracı gözüyle baktı: 1911'de "Eastern Rates" olayında, Interstate Commerce Commission, bilimsel yönetim uzmanı daha iyi bir yönetimin yükleme maliyetlerinden bir günde bir milyon dolar tasarrufu yapabileceğini bildirmesinden sonra, demiryolu ücretlerinde talep edilen bir artış kabul etmedi. Yeni iş okullarında öğretildiği gibi, bilimsel yönetim, hem H.Emerson'u hem de reformcuların coşkusuna kapıldıkları gibi, Amerikan iş hayatını "ticaretleşme pisliğinden" kurtulmasına yardımcı olabilecek bir profesyonel yönetici soyunu üretebilirdi. Yöneticiler açısından:

.....bilimsel yönetim bir tür "hareket" haline geldi. Fizik biliminin başarısının arttığı çağda, nesnel ilkeleri de kullanarak sanayi sorunlarının çözümünde bir umut oldu. Genç ve hayal gücü yüksek mühendisler açısından hayatta bir anlayış ve bir misyon oluşturdu. İlk zamanlardaki gösterilen dirençten sonra Birleşik Devletler'deki eski moda sanayi yönetimin kalelerini fethetti ve sanayi uygulamalarında çok önemli etkilerde bulundu. Kamu yönetiminde büyüyen reform ve ekonomik hareketlerde de başlıca etkiyi bu bilimsel yöntem anlayışı yaptı.¹⁹

(2) Sınıf Anlayışının Gelişmesi: Daba olgunlaşmamış döneminden itibaren PYS kapitalist sınıftan farklı ve çoğu zaman buna karşıt bir sınıf anlayışına sahipti. İki sınıf arasındaki nihayi uyuşmanın bazılarını şaşırtacağı doğrudur. Hatta o zamanlar bile,

New Republic editörü Herbert Croley, "İlerlemeciliğin işçi sınıfı devrimini tehdidini dengelesin diye ortaya çıkartıldığını" belirtti.²⁰ Ve Jane Adams'in gerçekten insansever dostu da "Adams'in şehrin lüks semtlerinde yaşayan kişilerle işçi sınıfı arasında bir aracı olduğunu" söyledi ve de çevresinde yaşayan kişilere, "kapitalist" diye adlandırılan insanlara ilişkin gerçekten oldukça farklı düşüncelerini aktardı.²¹ "Sınıf uyumu" birçok ünlü PYS sözcülerinin dile getirdiği bir amaçtı: şurası da açıktı ki "profesyoneller" uzun dönemde Pinkerton'lardan daha etkili olacaktı. Fakat, PYS sadece hizmetçilerden oluşan bir sınıf değildi; kapitalistler, kendi sınıf çıkarlarını tehdit edeceklerini düşündükleri PYS destekli reformları değiştirmek ya da engellemek için çok şiddetli mücadeleler verdiler. PYS'ye gelince, kapitalist sınıfa kendi rollerini tanıtan, "nesnel", "akılsallık" gibi idealler kendilerini kapitalistlerle çatışmaya sürükledi.

Teknik buluş yapma, toplumsal aracılık etme, kültür yaratımı gibi kendileri için uygun gördükleri roller en azından yasal sınırlar içinde kalabilmek için, yüksek düzeyde bir özerklik gerektirdi. "Nesnel" olma isteği tabi ki nesnel bir hizmetçi konumundan yapılamazdı. Mesleksel bir özerklik isteği özellikle üniversitelerde daha belirgindi. Ondokuzuncu yüzyılın son yıllarında ve yirminci yüzyılın ilk yıllarında yüksek eğitimin inanılmaz ölçüde genişlemesi John Hopkins, Leland Stanford ve bunların da ötesinde John D. Rockefeller ve Andrew Carnegie gibi isimlerin üzerinde önemle durdukları bir konu olmadı. Özerklik talep eden, konularında uzman profesörlerin akademik özgürlük için yaptıkları mücadele, fakülteleri çoğu zaman kapitalist mütevellî heyetleri ile burun buruna getirdi.

Fakat, PYS ile kapitalist sınıf arasındaki çatışma mesleksel otonomi meselesinden daha derine gider. PYS'nin ilk liderleri, hayatın bütün boyutlarının "uzmanlık bilgisine" göre rasyonelleştirileceği toplumun teknokratça bir dönüşümünü fark ettiler. Örneğin, bilimsel yönetim hareketinin ileri, Frederick Winslow Taylor, bilimsel yönetimi üretimi yoluna koyacak bir yığın teknikten daha farklı birşey olarak gördü:

Aynı ilkeler, eşit bir biçimde bütün toplumsal etkinliklere uygulanabilir: örneğin küçük ya da büyük ticaret erbabının yönetimine, kiliselerin yönetimine, hayır kurumlarına, üniversitelerimize ve hükümet dairelerimize. Diğer reformlar, refahı artırmak, fakirliği azaltmak ve acıyı dindirmek için başka ne yapabilirler?²²

Ya da Amerikan Maden Mühendisleri Derneğinin Başkanı E.D.Meier'in 1911'de dediği gibi; "altın kural mühendisliğin yan kullarları aracılığıyla uygulamaya aktarılacak".²³

Şüphesiz ki, "etkinlilik", "düzen" ve rasyonellik kendi içlerinde kapitalist bir amaç değildir. Hatta bilimsel yönetim kendi özerkliklerine dışardan gelebilecek mümkün tehditler olarak görüldüğünden, iş dünyasında ilkin düzenlemelerle karşılandı. (Halihazırda belirtildiği gibi, ilk başlarda kamu bilimsel yönetimi şirketlerin adil fiyatlandırma yapmalarını sağlamak için kullandıkları popüler bir araçtı). Belki de, kapitalistlerle günlük samimiyetlerinden dolayı, mühendisler, sermayenin direnci çok daha açık bir şekilde gördüler. Önemsiz fakat bilgi verici bir örnek vermek gerekirse; Amerikan Makina Mühendisleri Derneği bir grup reform yapmak isteyen mühendislerce metre sistemine geçme kampanyasına destek vermesi için ikna edilmeye çalışıldı, fakat bu çaba kapitalist muhalefet grubunca reddedildi. (Birçok alet halihazırda İngiliz sistemine göre ayarlı idi). 1904'de Engineering News'te bir yazar, "iş adamları ustalarımız ve mühendisler de onların iyi huylu köleleridir" diyerek şikayette bulundu.²⁴

Akademik özgürlük, ilerlemeci reformlar, tüketici sorunları gibi sürekli devam eden çekişmelerin dışında, PYS'da birçokları daha sistematik bir biçimde anti-kapitalist bir düşünce geliştirdiler. En geniş biçimde basılan PYS anti-kapitalizmden bir örnek Thorstein Veblen'in "teknokratik" eleştirisi idi. Veblen, çağdaş kapitalistleri, kokuşmuşluğu Avrupa aristokrasisinden daha az olmamak üzere parazit bir sınıf olarak tanımladı. Ona göre, sanayinin kaptanları;

Teknoloji uzmanlarını, kabiliyetleri ölçüsünde, ya da maddi koşullarca belirlenen sınırlar içerisinde ya da toplumun toplu-

mun ihtiyaclarına göre değil ancak kendi ticari çıkarlarına hizmet ettikleri sürece hesaba kattılar. İşlerini gerektiği yapabilmek için, sanayinin başında bulunan bu insanlar -yani mühendisler ve yöneticiler- özgür olmalı ve ticari düşünceler ve çekincelerce engellenmemelidirler. Şu bilinen bir gerçektir ki, bugün bir ölçüde özgür üretim uzmanları sanayide üretimi birkaç misline artıracak güce sahiptirler; bazıları bu artışın yüzde 300'den 1200'e kadar olabileceğini hesaplıyorlar. Ve hizmetlerin ve üretimin bu şekildeki artışının önünde duran şey sadece her zaman olduğu gibi iş dünyasının kendisi.²⁵

İlçleme süreci, işçi sınıfı için değil ama sayıları gittikçe artan uzman sınıflar çıkarına bir yer açılabilmesi için kapitalistlerin süpürülüp yok edilmesini gerektirdi. Fakat, Veblen'in teknokrazi (yani teknik uzmanlardan oluşan hükümet) görüşü çok açık bir şekilde sınıf içerisinde bile daha geniş bir izleyici kazanabilmek için PYS'in çıkarlarını dile getirildi. Gerçekten de, 1907'de kendisi yaygın bir "toplumsal mühendislik" çağrısında bulunan Edward Ross, 1920'de, bir dereceye kadar da savunma halinde şunları yazmaya zorlandı:

Şüphesiz ki "uzmanlardan oluşan hükümet" diye bir şey yoktur. Bu kötü bir deyim olmakla beraber, orta düzeyde bir gelire sahip eğitilmiş araştırmacıların kendi dürüstlükleri içinde yolları üzerinde gördükleri engeli bertaraf etmek için çevirdikleri dolapları da ifade eden küçümseyici bir deyimdir.²⁶

PYS'nin anti-kapitalist ideolojisinin en güçlü dile geldiği yer yirminci yüzyılın ilk yıllarında (Amerika'da Sosyalist Parti'nin temsil ettiği) sosyalist siyaset içerisinde bulunabilir. 1907'de parti lideri Morris Hillquit "Birleşik Devletler'de sosyalist partinin, dünyanın diğer ülkelerinden çok daha fazla, toplumun üst kesimlerinden gelenlerce dolup taşıdığını" öğrenerek söyledi. Partinin işçi sınıfından çok sayıda üyesi olsa ve bizim PYS diye tanımladığımız kişilerden oluşan üyeleri açıkça bir bütün olarak parti içinde azınlıkta kalmış

olsalar bile, partinin üsteki liderleri ve çok büyük sayıda üyeleri PYS(ve eski orta sınıf) içerisinde kalan mesleklerde(ya da full time parti görevi almadan önce) çalışıyorlardı.^{27*}

Gerçekten de, Birinci Dünya Savaşı öncesinde Sosyalist Parti'nin vurguladığı gibi, sosyalizm çoğu zaman PYS'nin teokratik bakış açısında çok uzaklarda yer almıyordu. Sosyalizm, hükümetin (hala uzmanlar tarafından yapılan) üretimin araçlarının mülkiyetine sahip olması, (Hillquit'in adlandırdığı gibi, "entelektüel proleterler" ya da profesyoneller tarafından yerine getirilen) hükümetin toplumsal hizmetlerinin artması anlamına geliyordu.

Bu görüşte, sosyalizm, sosyalist olamayan İlerlemecilikle birlikte bir süreklilik arz etti. Parti lideri William Ghent, Teddy Roosevelt'in İlerlemeci Parti Platformu'nun (ki bu platform temel kapitalist öncelikleri fazlaca rahatsız etmeden orta sınıfın reformcu oylarını almak için ortaya çıkmıştı) kendi programına Sosyalist Parti'nin yürürlükteki programının yarışını utanmaz bir biçimde çaldıklarından şikayet etti. Parti'nin sağ kanadında, sınıf mücadelesi gibi geleneksel sosyalist kavramlar çok radikal bulundu ve İlerlemeci düşüncenin sınıfsal uzlaşma kavramı ile yer değiştirdi. Sosyalist bir işçi ve Parti Ulusal Yönetim Kurulu üyesi, John Spargo, "sınıf düşmanlığının sağ düşünceli herkesçe reddedilmesi gerekli canavarca birşey olduğunu" yazdı.²⁸

3. Profesyonel-Yönetici Sınıfın Sağlamlaştırılması: Yüzyılın ortasına kadar, profesyonel yönetici meslekler bir bütün olarak iş gücünden çok daha hızlı büyüdü*. Bu meslekleri dolduran kişiler, her geçen gün daha fazla toplumsal olarak tutarlı bir sınıf

* Bunun ünlü örnekleri şunlardı: Victor Berger bir öğretmendi; Moris Hillquite hem hukuk hem gazeteci idi; Robert Hunter, A.M. Simons ve William Ghent editor ve gazeteci idiler; hatta Victor Debs bile demiryolu işçiliğinde sadece dört yıl çalıştı; sosyalist olmadan önceki hayatında ise Midwest'te bir toptancıda hesap uzmanı olarak, Terre Haute 'de hükümet dairesinde seçilmiş bir katip ve sendika gazetesinde editor olarak çalıştı.

oluşturdular. Her bir yandan, danışman, psikolog, öğretmen vb. gibi PYS'yi oluşturan kişiler kendi kültürlerini geliştirerek işçi sınıfı üzerinde bir egemenlik kurdular. Fakat, PYS'nin ilk zamanlar düşünüyorduğu teknokrat toplum rüyası gerçekleşmeyecekti. PYS'nin yirminci yüzyıl Amerika'sında gerçek bir sınıf olarak kendini oluşturma şansı, kapitalist sınıfın koyduğu kurallara bağlı olacaktı.*

Bireysel olarak, birçok PYS üyesi gücün doruklarına tırmandılar, ya danışmanlık yaparak geçici olarak geldikleri yerin tadını çıkardılar ya da yönetici sınıfın sürekli bir üyesi durumuna geldiler. Başlangıçta, Andrew Carnegie gibi kendi ayakları üzerinde kapitalist olmuş birisi, şirketlerinde "uzman" ya da "üniversiteliler" den hiç yararlanmadı. Birinci dünya savaşı sonrasına kadar, "uzmanlar"- üniversite hocaları, araştırmacılar, PYS reformcuları- (daha önceki dönemin din adamlarının yerine geçerek) kapitalistlerin desteklediği

* PYS'nin gelişmesinin tam bir açıklaması şu noktalar üzerinde durmalıdır: (1) Birinci Dünya Savaşı, Bunalım Dönemi ve İkinci Dünya Savaşı sırasında devlet aygıtının görülmemiş düzeyde genişlemesi (ve çok basitleştirerek söyleyecek olursak, bununla birlikte gelen şirketler temelinde gelişen liberal ideolojinin zaferi); (2) Şirketler temelinde gelişen bürokrasi aygıtının genişlemesi ve üretimin kontrolünden talebin yönlendirilmesi ve dağıtımının kontrolüne doğru kayması; (3) İkinci dünya savaşından sonra, kitle araçlarının ve üniversitelerin büyüüp genişlemesi vb.

Bu noktada şunu vurgulamak gerekiyor: PYS (ya da bunun yönetici kısmı), (Berle ve Means, Burham, Galbraith ve diğerlerini iddia ettiği gibi) yeni bir yönetici(rulling) sınıf olmadı. En yüksekte yer alan şirket yöneticileri yöneten sınıf içinde yer aldılar (bkz. önceki dipnot ve Paul Sweezy, "The Illusion of the Managerial Revolution" in the Present As History, p.39-66; C.Wright Mills, The Power Elite (Bölümler 6 ve 7 s.118-170), fakat, ücretle çalışan ve yönetici olamayan profesyonellerle birlikte, çoğu yönetici PYS içinde idiler ve ikincil ve bağımlı bir sınıf oluşturdular. Bununla birlikte, PYS yönetici sınıf karşısında tamamen güçsüz değildi.

kurumların mali bölümlerinin vazgeçilmez, olağan üyeleri haline geldiler. 1918'de Başkan Wilson Paris Barış Konferansı'na giderken yanına bir çok alanda uzman danışman olarak, açık bir şekilde PYS'nin önemini kabul etmiş oldu.²⁹ Şirketlerin boyutu ve karmaşıklığı artarken, sanayi içinde, mühendislik, hukuk ve finansal yönetim gibi PYS meslekleri yüksek düzeydeki yöneticilerin rağbet ettiği görevler oldu yani bir tür yönetici sınıf içine girdiler.

Bunun yanı sıra, PYS'nin büyük bir çoğunluğu açısından, (özerklik gücü bir yanda dursun) tek güvenlik garantisi kolektif eylemlerde yatar. PYS'nin tipik kendi kendine yaptığı örgütlenme biçimi eğitim gerektiren mesleklerdir (profession). Bu tür mesleklerin belirgin özellikleri aynı anda PYS'nin hedeflerini ve bu hedeflerin kapitalist toplumun diğer sınıflarına kabul ettirmesi gerekli olan istekleri temsil eder. Bu özellikler kısaca şunlardır; (a) uzmanlaşma gerektiren, sadece uzun bir eğitim boyunca elde edilebilecek bir bilgi; (b) kamu hizmetlerine bağlılığı vurgulayan etiksel standartların varlığı; (c) mesleğin icrasında dışardan yapılabilecek müdahaleleri önleyecek özerklik ilkesi (yani sadece mesleğin bir üyesi diğer meslektaşının çalışmasını yargılayabilir). Uzmanlık bilgisi ve etik standartlara duyulan istek istihdam eden (ya da kapitalist) sınıfı hedefleyen, özerklik için yapılan pazarlıkları haklı çıkarmaya hizmet eder. Daha, özel bir bilgiye sahip olma (ya da bunu isteme), PYS'nin bir sınıf olarak kendini yeniden üretme sürecini kontrol edebilmesini garantiler; uzun süreli eğitim işçi sınıfının bu tür mesleklere girişini engeller ve PYS üyelerinin çocuklarına belirli bir avantaj sunar. Yüksek standartlara erişme isteği, kendi çıkarlarının toplumun bütünün çıkarlarına denk düştüğü yolundaki inancı temsil eder. Son olarak, mesleklerin bu üç özelliği profesyonel ile müşterisi (öğrenci ya da hasta gibi) arasındaki ilişkinin, iyi niyetli bir ayrım olduğunu onaylamaya yöneliktir.

Modern anlamda, tıp, hukuk, sosyal çalışmacılık, mühendislik ve öğretmenlik, 1880 ile 1920 arasında, ortaya çıktı ve meslek örgütlerini, gazetelerini ve yasal olarak ileri sürülen mesleğe kabul kurallarını oluşturarak (yani meslek kurumlarının programlarını ya-

parak ve uygulayıcılara belge vererek) tam bir meslek oldular. Aynı zamanda, eğitim gerektiren meslekler türlere ayrılıyor ve örgütsel bir biçim alıyorlardı: "doğa felsefe"si modern doğa bilimlerine ayrıldı; psikoloji felsefeden ayrıldı; sosyoloji, tarih ve siyaset bilimi kendi yollarına gittiler vs.

Profesyonelleşme oyunu evrensel olarak örnek oluşturabilecek bir şekilde başarılı değildi. Hemşirelik gibi meslekler tam bir meslek olamadılar. Mühendislik gibi diğer PYS meslekleri profesyonel düzeyde bir özerklik talebinde bulunamadılar. 1900 ve 1920 arasında, bir A.B.D. mühendislik derneği, kendilerini ilkin profesyonel daha sonra memur olarak gören profesyonel yönelimli kişiler ile kendilerini istihdam edenlere karşı sadakat duyan iş yönelimli mühendisler arasındaki mücadele yüzünden dağılıp gitti. İş yönelimli kişiler büyük çapta zafer kazandılar çünkü profesyonel mühendislik örgütlerine hiçbir eğitim görmemiş iş adamlarını kabul ettiler.^{30*}

* Bugün bile, çoğu hekimin bağımsız girişimci (yani klasik küçük burjuvazi) olduğu düşünülürse, ilk bakışta, profesyonelleşmenin PYS'in kendisi yerine sahip olma sürecinin bir şekili olduğu yolundaki kendi görüşümüzle tıp mesleğinin çatışma halinde olduğu sanılabilir. Şüphesiz ki profesyonelleşme, çok eski dönemlerdeki tekelci kapitalist bir kökene sahip. Fakat, Amerika'daki tipin profesyonelleşmesi sadece bir avuç PYS doktorları tarafından hızlandırıldı. Hemen Birinci Dünya Savaşı öncesinde Amerikan tipi üzerinde bir egemenlik kurnayı başaran Amerikan Tıp Derneği akademik hekimlerce kontrol edildi. Ve doktorların uzmanlığına ilişkin kamu inancı resmi olarak kamu sağlığı kurumlarında (maaşlı) çalışanlarca ve tıp okullarındaki profesörlerin propagandası ve başarıları sayesinde arttı. Ak: Rosemary Stevens, *American Medicine and the Public Interest* (Yale University Press, 197). Maaşla çalışan hekimler hiçbir dönemde olmadık bir biçimde tıp mesleğinin en geniş bölümünü oluşturdu; ve hala da özel sektördeki doktorlar, çoğunluğu PYS ağırlıklı hastahanelere, tıp okullarına ve hükümete bağlı sağlık kuruluşlarına bağımlı ve buraya tabidirler. Ak: *Health PAC, The American health Empire*, (Random House, 1971).

Daha geniş bir sınıfsal bakış açısından, profesyonelleşme sınıfsal ilerleme stratejileri bakımından büyük bir dezavantaja sahiptir. Uzmanlaşma, PYS üyelerinin dayandıkları en güçlü destek ve toplum içinde talep ettikleri mevkiyi onaylayan bir nitelikti, fakat, bir bütün olarak sınıflar üzerinde merkezci bir kuvvet olarak hareket etti. Örneğin, 1900'de William James gibi biri akademik, Harvard yönetimini gereksiz yere sınırlendirmeden, fizyoloji öğretiminden, psikolojiye ve daha sonra da felsefeye geçti. 1919'da (Mühendisler ve Ücret Sistemi'nde) Veblen'de mühendislerle, bu ortak ad altında toplanabilecek her tür yönetici ve memurla birlikte hareket ediyordu. Fakat, yüzyılın ortasına doğru, bu sınıf o kadar ince bir şekilde parçalandı ki, "bilimadamı" "mühendis" gibi kavramlar ortak bir çalışma alanı ve ortak bir dili olan grupları ifade etmez oldu. En büyük çatlak ya da en bilinen mesleksi alt uzmanlaşma bir yanda alt ve üst düzeydeki yöneticiler arasında ve diğer yanda, liberal sanatlarla hizmete yönelik meslekler arasında idi. Bu iki grup arasındaki maddi fark ilk kategoridekilerin direkt olarak iş ve sanayi dünyasına bağlı olmalarıydı. Bu işler yönetici sınıfa doğru giden yoldaki dinlenme yerleri gibiydiler. İkinci kategoridekiler daha büyük bir olasılıkla, bir tür sığınak olan üniversitelerde ve kâr amacı gütmeyen kurumlarda çalışmaktan ve PYS'ye sıkıca bağlanmış olmaktan mutluydular. Gelir kaynaklarındaki bu açık farklarla birlikte, genel siyasi görüşler açısından da farklılıklar ortaya çıktı: Yönetici/teknik sınıf, anlaşılmasız işlerle uğraşıyor olmanın ve hatta emeğinin farklı toplumsal özellikleri olmasından dolayı kendince bir övünç payı çıkardı. Daha liberal çizgide olan ikinci grup ise, PYS'nin kapitalistlerle olan klasik çatışmasının yegane temsilcisi oldu. Bir yanda mühendisler ve yöneticiler diğer yanda liberal akademikler, birbirlerine karşı müthiş bir güvensizlik ve aşalayıcı tavır içerisine girdiler.

Fakat, bu bölünmenin önemini mübalağa etmemeliyiz. Yüzyılın ortasında PYS hala tek ve kendi içerisinde tutarlı bir sınıf oluşturabiliyordu. Yönetici ve mühendislerin iş hayatındaki gerçek deneyimleri ve toplumsal davranışları örneğin, memurlar ya da çelik

işçileri gibi işçi sınıfından olan kimselerinkinden farklı değildir. Fildişi kulelerinde yaşayan yönetici olmayan profesyonellere ilişkin imaj ya da bir dereceye kadar uygulamaya dönük olmayan entelektüellerin benzerlerine gerçek hayatta rastlamak mümkün değildi. (Mühendisler dışarda bırakılsa bile, hekimlerin onbeşte biri ve canlılar üzerine çalışan bilim adamlarının onbeşte ikisi üniversitelerce istihdam edilmişti). Bütün alanlardaki profesyoneller ve bilim işçilerinin yarısından biraz azı, eğitim alanlarında ve diğer kâr amacı olmayan kurumlarda çalışmakta idi. Çoğunlukla profesyonelleri istihdam eden hükümet ve iş dünyasında yer alan kuruluşlarda, profesyoneller tipik olarak yönetim ya da yan yönetim alanlarında çalışıyordu. Akademiklerde ve benzer kurumlarda çalışan profesyonel azınlıklara gelince, onlarda, C.Wright Mills'in "yönetici yaratıcılar" diye adlandırdığı kişilerden çok farklı değildiler. Ancak müthiş bir gururla sanayi ve hükümetlerin danışmanlık önerilerini kabul ederlerdi. Ve kendi kurumları içerisinde, verilecek kredileri yönlendirerek, araştırma ve öğretim yardımcılarını denetleyerek, bölümler ve kurumlar yöneterek, birçok yönetsel işlevler üstlenirlerdi.³¹

Akademik dünyadan şirketlerdeki orta sınıf yönetici imajı silindi ancak bu birazda abartılı. Büyük şirket yöneticilerinin (her düzeyde) yüzde sekseninden fazlası üniversite mezunu idi -yaklaşık yarısı bir sanat dalında, diğer yarısının yarısı mühendisliklerden diğer kısmı ise iş dünyası ile ilgili bir bölümden (Doğru bir şekilde, öğrencilerine "uygulanabilir sosyal bilimlerde" eğitildiklerini söyleyen). Hukuk, mühendislik ve iş dünyası ile ilgili okullarda yürütülen 'Profesyonel eğitim yönetim merdiveninde başarılı olmak için her geçen gün artan bir şekilde zorunluluk haline geldi.'³²

Dahası, PYS içinde birçok grup toplumsal olarak tutarlı bir hale geldi. Paul Sweezy, bir evlilik için iki ailenin aynı sınıfa ait olup olmadıkları sorusunun iyi bir fikir verdiğini belirtiyor. PYS çocukları büyük bir çoğunlukla kendi sınıfları içerisinde evlilik yapma eğilimindedirler: aşağıya doğru işçi sınıfına dönük ya da yukarıya doğru, yönetici sınıfına dönük evlilikler görece olarak nadir-

dir. Sınıf içi evliliklerden dolayı, bu sınıf, kendi içerisinde çok büyük ölçüde dengelilik sergiler: PYS ailelerinin çocukları işçi sınıfı çocuklarının iki katı düzeyinde baba mesleğini seçmektedirler.³³

Bunun da ötesinde, bu sınıf ortak 'kültürleri' ve 'hayat tarzları' ile tanımlanabilir. Sınıf içi hayat, sınıfsal yeniden üretim problemi ile şekillenir. Yönetici-sınıf mesleklerinin aksine, PYS meslekleri kesinlikle kalıtsal değildir: bir Yönetim Kurulu üyesinin oğlu büyürken, kendisinden beklenen başarılı bir iş adamı olması olabilir, bir araştırmacı bilimadamının oğlu ise, ancak büyük bir çaba sarfederse babasına benzer bir konuma geleceğini bilir. Geleneksel olarak, bu çabanın çoğu kadınlardan gelir. Psikologlara göre, bir çocuğun gelecekteki başarısı, onun ilk çocukluk yıllarında aldığı eğitimindeki küçük farklılıklara bağlıdır, bu yüzden bu sınıftaki (yani PYS içindeki, çn) kadınlardan evde oturarak çocukları büyüme konusunda uzmanlaşmaları beklenir. Bunun yanında, her iki cinsten de okula ya da iyi bir okula gitmeleri ve iyi bir performans göstermeleri beklenir, çünkü, ancak böyle bir okulda genç insanlar kendi sınıfları adına itibar kazanabilirler ve genç kadınlar kendi sınıf itibarlarına ek olarak itibarlı kocalar istemektedirler.*

Sınıfsal yeniden üretime ilişkin bu tür kaygıların sonucunda, -büyüme, doğurma, çocuk büyüme gibi -hayatın bütün sıradan dene-

* Betty Friedan'ın kitabı *The Feminine Mystique* (Norton, 1963) bu tür sınıfsal yeniden üretimdeki 'süregelen çelişiklere' değiniyor: sınıf içindeki kadınlar erkeklerle aynı eğitimden geçirilmişlerdir fakat el emeğine dayalı ev işleri gibi ödeme yapılmayan işlerde çalışmaktadırlar. Friedan'ın kendisi, PYS kadınlarının aşağılatılmasının 'çocukların kötüleşmesi ve bu şekilde bütün bir sınıfın kötüleşmesi ile sonuçlanacağından korkmaktadır. Kitap aslında tamamen sınıf bilinci temelinde yazılmış ve kendi sınıfın geleceğinden çok bütün sınıflardaki kadınların geleceğine yönelik yazılmış. Yine de, isabetli bir şekilde, yirminci yüzyılın sonlarındaki kadın hareketlerinin hızlı bir şekilde artmasındaki ana etkenleri belirtiyor: yani PYS kadınların "aşırı eğitimi" -ya da yetersiz istihdamı

yimleri diğer sınıfların bilmediği çok öncünli dışsal etmenlerce aşırı doldurulmuştur. Bu yüzden, özel hayat, özel bir şekilde yaşanamayacak kadar çekilmez olur: PYS içindeki hayat, sayıları giderek artan -çocuk yetiştirmede, aile hayatında, cinsellik konularında, kendini gerçekleştirme vb konulardaki- uzmanlarca sürekli bir şekilde yeniden şekillendirilmeli, güncelleştirilmeli ve düzenlenmelidir. Bu durumda, sınıfın bu güvensizliği, sınıf genişlemesi için yeni temeller sağlıyor. Yüzyılın ortasında, PYS, kendi hizmetlerini yönelik yeni bir kitlesel pazar yaratmada oldukça başarılı, fakat onları kullanmada başarılı değildi.*

(Radical America'da Mayıs-Haziran 1977 sayısında basılacak) bu denemenin ikinci kısmında, PYS ve kurumlarının (örn, üniversitelerin) 1960'lardaki büyümesini tartışacağız. PYS (öğrenciler ve PYS için eğitim alanlar da dahil) temelinde gelişen Yeni Sol'un ortaya çıkışını ve tarihini incelemek için burada geliştirdiğimiz teorik çerçeveyi kullanacağız. Son olarak, bugün PYS ile işçi sınıfı arasında var olan öznel ilişkilere tartışacağız ve bunun sol için bazı stratejik dolambaçlarına değinmeye çalışacağız.

* Şüphesiz ki, bir toplumsal sınıf olarak, PYS'nin özellikleri özel sektörde çalışan doktorlar gibi klasik küçük burjuvazinin bir kısmınca paylaşılmaktadır. Toplumsal olarak PYS küçük burjuvazinin bu üst tabakaları ile bütünleşmiş durumdadır (üst tabakadan, küçük burjuvazinin en geniş alt bölümlerini değil, küçük dükkanlara sahip ve kendi işyerinde çalışan milyonlarca kişiyi, vb. kastediyoruz). Fakat, daha önce de belirttiğimiz gibi, bu, PYS'nin kendisini "Küçük Burjuvazi" diye adlandırmamız için gerekli zemini hazırlamaz.

Referanslar

- 1 Andre Gorz, *Strategy For Labor* (Beacon Press, 1967), s.104.
- 2 Benzer görüşler için bkz. Pierre Belleville, *Une Nouvelle Classe Ouvriere* (Juilliard, 1963); Serge Mallet, *Essays on the Working Class* (Telos Press, 1975); Alain Touraine, *The May Movement* (Random House, 1971); Stanley Aronowitz, *False Promise* (McGraw-Hill, 1973); Francesca Freedman, "The Internal Structure of the American Proletariat: A Marxist Analysis", *Socialist Revoution* No.26 (Vol. 5, No.4), Oct.-Dec. 1975, s.41-84.
- 3 Nicos Poulantzas, *Classes in Contemporary Capitalism* (Humanities Press, 1975), s.27.
- 4 Stephen Marglin, "What do Bosses do", *Review of Radical Political Economic*, Vol.6, No.3(Summer 1974); ve de, Kathreine Stone, "The Origins of Job Structures in the Steel Industry", *Radical America*, Vol.7, No. (Nov.-Dec. 1973).
- 5 Andre Gorz, "Technical Intelligence and the Capitalist Division of Labor", *Telos*, No.12 (Summer 1972), s.27-28.
- 6 Nicos Poulantzas, "On Social Classes", *New Left Review*, No.78 (March-April 1973), p.78.
- 7 E.P.Thomson, *The Making of The English Working Class* (Vintage, 1966), p.9.
- 8 Üretim araçlarının yasal sahipliği arasındaki ilişki hakkında daha fazla bilgi için, bkz.Ross Grundy, "More on the Nature of Soviet Society", *Monthly Review*, May 1976.
- 9 Paul Sweezy, *The Presedent as History* (Monthly Review Press, 1953), s.124.
- 10 Harry Braverman, *Labor and Monopoly Capital*, (Monthly Review Press, 1975), s.85-123 ve s.155-168.
- 11 Barbara ve John Ehrenreiech, "Work nad Consciousness", *Monthly Review*, July-August 1976.
- 12 U.S.Bureau of the Census, *Historical Statisticals of the United States, Colonial Times to 1957* (U.S. Government Printing Office, 1960).
- 13 *Education Reform and The Contradictions of Economical Life* (Basic

- Books, 1975); Barbara Ehrenreich and Deirdre English, *Complain and Disorders; The Sexual Politics of Sickness* (Feminist Press, 1973).
- 14 Barbara Ehrenreich and Deirdre English, *Withches, Nurses and Midwives: A History of Women Healers* (Feminist Press, 1973).
 - 15 Stuart Ewen, *Captains of Consciousness: Advertising and the Social Roots of the Consumer Culture* (McGraw-Hill, 1976); Paul Baran and Paul M. Sweezy, *Monopoly Capital* (Monthly Review Press, 1966, Chapter 5).
 - 16 Ak: Richard Hofstadter, *The Age of Reform* (Knopf, 1955), s.236-237; Christopher Lasch, *The New Radicalism In America (1889-1963)* (Knopf, 1965), s. 147-149, 162, 168-177; Robert H. Wiebe, *The Search For Order, 1877-1920* (Hill and Wang, 1967), s.11-132, 145-155.
 - 17 Edward A. Ross, *Sin and Society* (Houghton-Mifflin, 1907), Expected in Otis L. Graham Jr. *The Great Capaigns* (Prentice Hall, 1971), s.237.
 - 18 Richard T. Ely, "A Government Investigation of Labor", in Robert M. La Follette, Ed. *The Making of America, Vol. VIII: Labor* (Arno, 1969), S.26.
 - 19 Bertram Gross, *The Making of Organizations* (London, 1964), Vol.I, s.127-128, Ak; D. Gvishian, *Organization and Management* (Progress Publishers, Moscow, 1972), s.184.
 - 20 James Weinstein, *The Corporate Ideal In the Liberal State, 1900-1918* (Beacon, 1968), s.9.
 - 21 Anthony M. Platt, *The Childsavers* (U. of Chicago Press, 1969) s.87-88.
 - 22 Frederic W. Layton, *Principles of Scientific Management*, Ak; Edwin T. Layton, *The Revolt of the Engineers: Social Responsibility and the American Engineering Profession* (Press of Case Western Reserve Univ., 1971), s.143.
 - 23 Layton, *Revolt of Engeneeer*, s.67.
 - 24 *Ibid.*, s.110. 213, ; Raymond E. Callahan, *educatio and the Cult of Efficiency* (U. of Chicago Press, 1962), s.19-22; Samuel Haber, *Efficiency and Uplift* (U. of Chicago Press, 1964).
 - 25 Thorstein Veblen, *The Engineers and The Price System* (Viking 1932), s.61, 69-71.

- Edward A. Ross, *The Social Trend* (The Century Co., 1922) s.171.
- 27 Ak. Philip Foner, *History of the Labor Movement In the United States*, Vol. III (International, 1964), s.391; Ira Kipnis, *The American Socialist Movement, 1897-1912* (Monthly Review Press, 1972), s.173-177, 306-307, 312; David A. Shannon, *The Socialist Party of America* (Quadrangle, 1967) s.53-54; James Weinstein, *The decline of Socialism In America* (Monthly Review Press, 1967) s.79-83.
- 28 Kipnis, *American Socialist Movement* s.216, 227-228.
- 29 Joseph F. Wall, *Andrew Carnegie*, (Oxford, 1970), s.834, 884; Hofstadter, *The Age of Reform*, s.155.
- 30 Layton, *Revolt of Engineers*, s.133.
- 31 U.S. Bureau of Census, *Statistical Abstract of The United States*, 1975 (U.S. Government Printing Office, 1975); National Industrial Conference Board, *Economic Almanac, 1967-68* (New York, 1967).
- 32 David Granick, *Managerial Comparison of Four Developed Countries: France, Britain, United States, and Russia* (MIT Press, 1972), s.173, 207.
- 33 Paul M. Sweezy, *The Present As History*, s.123; Otis Dudley Duncan, *The Trend of Occupational Mobility in The United States*, *American Sociological Review*, Vol.30, No.4 (Aug. 1965), s.491-498; *ve de*, C. Wright Mills, *"The Middle Classes in the Middle-Sized Cities"*, *American Sociological Review*, Vol.11, No.5 (Oct. 1946).

Seçilmiş Bibliyografya

- Abbot. A.(1988), *The System of Professions*, Univeristy of Chicago Press.
- Abbott, A.(1986), "Jurisdictional Conflicts: A New Approach to the Development of the Legal Professions", *American Bar Foundation Research Journal*, 2, 187-224.
- Abel-Smith,B. and R.Stevens. (1967), *Lawyers and The Courts*. Cambridge: Harvard University Press.
- Bell, D. (1973), *The Coming of Post-Industrial Society*. New York: Basic Books.
- Ben-David, J. (1963), "Professions in the Class System of Present day Societies" *Current Sociology* , 12:247-98.
- Ben-David, J.and R.Collins. (1966), "Social Factors in the Origin of a New Science" *American Sociological Review* 31"451-65.
- Berlant, J.L. (1975), *Profession and Monopoly*. Berkaley: University of California Press.
- Bledstein, B. (1976), *The Culture of Professionalism*. New York: Norton.
- Braverman, H. (1974), *Labor and Monopoly Capital*. New York: Monthly Review Press.
- Bucher, R. and J. Stelling. (1969). "Characteristics of Professional Organizations" *Journal of Health and Social Behaviour* , 10:3-16.
- Bucher, R. and A.Stauss. (1961), "Professions in Process" *American Journal of Sociology* , 66:325-34.
- Caplow, T. (1954), *The Sociology of Work*. Minneapolis: University of Minneapolis.
- Carr-Saunders.A.D. and P.A.Wilson. (1933), *The Professions*, Oxford, reprinted by Frank Cass in 1964.
- Chernomas, R. (1986), "An Economic Basis for the Proletarianization of Physicians", *International Journal of Health Services* 16(4):669-74.
- Child, J., M. Fores, I.Glover, and P.Lawrence. (1983), "A Price to pay? Professionalisms and Work Organization in Britain and West Germany." *Sociology*, 17; 63-78.
- Child. J. and J.Fulk. (1982), "Maintenance of Occupational control" *Work and Occupations*, 9: 155-92.
- Cipolla, C. (1973), "The Professions-The Long View" *Journal of European Economic History*, 2:37-51.

- Cogan, M.L.(1953), "Towards a Definition of Professions" *Harvard Educational Review*, 23:33-50.
- Cogan, M.L. (1955), "The problem of Defining a Profession" *The Annals* 297:105-111.
- Collins, R. (1979), *The Credential Society*, New York: Academic Press.
- Colvard, R. (1961), "Foundations and Professions: The Organizational Defense of Autonomy" *Administrative Science Quarterly* , 6:167-84.
- Corwin, R. (1970), *Militant Professionals*, New York: Free Press.
- Cullen, J.B. (1978), *The Structure of Professionalism*, New York: Petrocelli.
- Denzin, N.K. (1968), "Incomplete Professionalisation: The Case of Pharmacy" *Social Forces* 46:375-81.
- Derber.C. (1982), *Professionals as Workers: Mental Labor in Advanced Capitalism*. Boston:G.K.Hall.
- Derber.C. (1982), *Toward a New Theory of Professionals as Workers: Advanced Capitalism and Postindustrial Labor*, in C.Derber(ed) *Professional as Workers*"*Mental Labor in Advanced Capitalism*, Boston: G.K. Hall and Co., pp. 193-208.
- Dingwall, R. (1977), "Atrocity Stories and Professional Relationships", *Work and Occupations* , 4:371-96.
- Dingwall, R. and P.Lewis, (eds.), (1983), *The Sociology of the Professions*. London:St. Martins.
- Ehrenreich, B. and J. Ehrenreich. (1977) *The Professional and Managerial Class*. *Radical America* 11(2):7-32.
- El Sayed, Mustafa K.(1988), "Professional Association and National Integration in the Arab World, with Special Reference to Lawyer's Associations" in Adeed Dawisha and I.William Zartma, *Beyond Coercion: The Durability of the Arab State*. London:Croom Helm, p.103.
- Elias, N. (1950), "Studies in the Genesis of the Naval Profession." *British Journal of Sociology* 1:291-309.
- Engel, G.V. (1969), "The Effect of Bureaucracy on the Professional Autonomy of the Physician." *Journal of Health and Social Behavior* 10:30-41.
- Engel, G.V. (1970), "Professional Autonomy and Bureaucratic Organization" *Administrative Science Quarterly* 15:12-21.
- Engel, G.V. and R.H. Hall. (1973), "The Growing Industrialisation of the Professions" pp. 75-88 in *the Professions and Their Prospects* , ed. E.Freidson Beverly Hills,CA: Sage.

- Etzioni, A. (1969), *The Semi-Professions and Their Organization: Teachers, Nurses, and Social Workers* (New York).
- Etzioni, A. (1969), *The Semi-Professional and Their Organization*. New York: Free Press.
- Fielding A. and D.Portwood. (1980), "Professions and the State" *Sociological Review* 28:23-53.
- Freidson, E. (1961), *Patients' Views of Medical Practice*. New York: Russell Sage Foundation.
- Freidson, E. (1968), *The Impurity of Professional Authority*. In *Institutions and the Person*, ed., H.S.Becker, B.Geer, D.Riesman, and R.S. Weiss, 25-34. Chicago: Aldine.
- Freidson, E. (1970), *Profession of Medicine*, New York: Dodd, Mead.
- Freidson, E. (1970), *Professional Dominance: The Social Structure of Medicine*, New York: Atherton.
- Freidson, E. (1984), "The Changing Nature of Professional Control". *Annual Review of Sociology* 10:1-20.
- Freidson, E. (1985), *The Reorganization of the Medical Profession*. *Medical Care Review* 42:11-35.
- Freidson, E. (1986), *Professional Powers: A Study of the Institutionalisation of Foral Knowledge*. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Freidson, E. (1986), *The Medical Profession in Transition*. In *Applications of Social Science to Clinical Medicine and Health Policy*, ed.L.Aiken and D.Mechanic, 63-79. New Brunswick: Rutgers University Press.
- Freidson, E. and J.Lorber, eds. (1972), *Medical Men and Their Work*, Chicago; Aldine.
- Freidson, E.(1983), *The Reorganization of the Professions by Regulation, Law and Human Behaviour*, 2/3, 279-290.
- Guode.J.W.(Apr 1957), "Community within a Community: The Professions" *American Sociological Review*, xxii.
- Perkin.H. (1989), *The Rise of Professional Society*, Routledge, London and New York.
- Hall, R.H. (1967), "Some Organizational Consideration in Professional Organization Conflict." *Administrative Science Quarterly* , 12:461-78.
- Hall, R.H. (1968), "Professionalisation and Bureaucratization" *American Sociological Review* 33:92-104.
- Halmos.P. (1970), *The Personal Service Society* , London.
- Haskell, T.L. (1977), *The Emergence of Professional Social Science*, Urban-

- na: University of Illinois Press.
- Haug, M.R. (1976), "The Erosion of Professional Authority, Health and Society", *The Milbank Memorial Quarterly* 54:8-104.
- Haug, Marie R. and Marvin B. Sussman. (1969-1970), "Professional Autonomy and The Revolt of the Client", *Social Problems*, 17, p.152-160.
- Haug, M.R. (1976), "The Erosion of Professional Authority: A Cross-Cultural Inquiry in the Case of the Physician", *Milbank Memorial Fund Quarterly/ Health and Society*. 54:83-106.
- Haug, M.R. (1973), "Deprofessionalization" pp. 195-212 in Halmos 1973.
- Haug, M.R. (1973), "Deprofessionalization: An Alternative Hypothesis for the Future", *Sociological Review Monograph*, 20:195-211.
- Haug, M. R. (1988), A Re-examination of the Hypothesis of Physician Deprofessionalization, *The Milbank Quarterly*, Suppl.2, 48-56.
- Hoffman E.B. 1976. *Unionization of Professional Societies*, New York: The Conference Board.
- Holmes, G. (1982), *Augustan England: Professions, State and Society 1680-1730*. London: Allen and Unwin.
- Hughes, E.C., B. Thorne, A.M. DeBaggio, A.Gurin, and D. Williams. (1973), *Education for the Professions of Medicine, Law, Theology, and Social Welfare*. New York: Mcraw Hill.
- Hughes. E.C. (1958), *Men and Their Work*, New York Free Press.
- Jackson, J.A., eds. (1970), *Professions and Professionalization*, Cambridge: Cambridge University Press.
- Jarvis, P. (1976), "A Professions in Process" *Sociological Review* 24:351-64.
- Johnson.T., (1982), "The State and the Professions, Peculiarities of the British" in A.Giddens and G. Mackenzie(eds) 'Social Class and the Division of Labour', Cambridge University Press.
- Johnstone, Q., and D.Hopson. (1967), *Lawyers and Their Work*. Indianapolis, Bobbs-Merrill.
- Kadushin, C. (1962), "Social Distance Between Client and Professional" *American Journal of Sociology* 67:517-31.
- Klegon, D. (1978), "The Sociology of Professions." *Sociology of Work and Occupations* 5:259-83.
- Krause, Elliott A. (1986), "Professional Autonomy: A Comparative Socio-Historical Approach" Paper Delivered at the Meetings of the International Sociological Association, New Delhi, India, August, 1986.

- Krause, Elliott A. (1988), "Doctors and the State" An Italian-American Comparison" *Research in the Sociology of Health Care*, 2, 227-245.
- Krause, E. (1988), *Doctors, Partitocrazia and the Italian State*, *The Milbank Quarterly*, Suppl.2, 148-166.
- Krause, E.A. (1977), *Power and Illness*. New York: Elsevier.
- Larkin, G.V. (1983), *Occupational Monopoly and Modern Medicine*. London: Tavistock.
- Larkin, G.V. (1988), *Medical Dominance in Britain: Image and Historical Reality*, *The Milbank Quarterly*, suppl. 2, 117-132.
- Larkin, G.V. (1978), "Medical Dominance and Control: Radiographers in the Division of Labour." *The Sociology Review* n.s. 26:843-58.
- Larkin, G.V. (1988), "Medical Dominance, Image and Historical Reality" in the *Milbank quarterly*, Vol 66, Supplement 2. *The Changing Character of the Medical Profession*.
- Larkin, G.V. (1983), "Occupational Monopoly and Modern Medicine" Tavistock Publications, London and New York.
- Larkin, G.V. (1992), "Orthodox and Osteopathic in the Inter-war years", in M.Saks (ed.) *alternative Medicine in Britain*, Oxford University Press, Oxford and New York.
- Larson, M.S. (1977), *The Rise of Professionalism: A Sociological Analysis*, Berkeley: University of California Press.
- Larson, M.S. (1980), "Proletarianization and Educated Labor". *Theory and Society* 9:131-75.
- Lees, D.S. (1966), *The Economic Consequences of the Professions* (Institute of Economic Affairs), London.
- Lewis, J.R. (1982), *The Victorian Bar*. London: Robert Hale.
- Lewis, R. and A. Maude. (1952). *Professional People*, London.
- Light, D.N., S. Liebfried, and F. Tennstedt. (1986), "Social Medicine Versus Professional Dominance" *American Journal of Public Health* 76:78-83.
- Light, D.W. (1979), "Uncertainty and Control in Professional Training", *Journal of Health and Social Behaviour* 20(4):310-22.
- Light, D.W. and A. Schuller. (1986), *Political Values and Health Care: The German Experience*. Cambridge: MIT Press.
- Light, D.W. (1974), *Professional Superiority*. Paper presented at the Annual meeting of the American Sociological Association, Montreal, August 27.

- Light, D.W. (1986), Corporate Medicine for Profit. *Scientific American* 255 (6):38-45.
- Light, D.W. (1988), Social Control and the American Health Care System. in *Handbook of Medical Sociology*, ed., H.E. Freeman and S. Levine. Englewood Cliffs, N.J.: Prentice-Hall.
- Light, D.W. (1988), "Turf Battles and the Theory of Professional Dominance", In *Research in the Sociology of Health Care*, vol.7, 203-25. Greenwich, Conn.: JAI Press.
- MacKinlay, J.B. (1982), Towards the Professionalization of Physicians, in C. Derber (ed), *Professionals as Workers: Mental Labor in Advanced Capitalism*, Boston: G.K. Hall and Co., pp. 37-62.
- McCormick, T.H. (1956), "The Druggists' Dilemma." *American Journal of Sociology* 61:308-15.
- McKinlay, J.B. (1977), "The Business of Good Doctoring or Doctoring as good Business: Reflections on Freidson's View of the Medical Game" *International Journal of Health Services* 7(30):459-87.
- McKinlay, J.B. (1986), "Historical Change in Doctoring: A Reply to Milton Roemer", *International Journal Of Health Service* 16(3):473-77.
- McKinlay, J.B. and J. Arches. (1985), Toward the Proletarianization of Physicians. *International Journal of Health Services* 15(2):161-195.
- McKinlay, J.B. and J.D., Stoeckle. (1988), "Corporatization and the Social Transformation of Doctoring". *International Journal of Health Service* 18(2): 191-205.
- McKinlay, John. (1982), "Toward the Proletarianisation of the Physician", in C. Derber, ed. *Physicians as Workers*. Boston: G.K. Hall.
- McKinlay, J.B. (1988), "Introduction", *The Milbank Quarterly*, Suppl.2, 1-9.
- McKinlay, J.B. (1976), "Who is Really Ignorant-Physician or Patient?", *Journal of Health and Social Behaviour* 16:3-11.
- Millerson, G. (1964), *The Qualifying Associations, A Study in Professionalization* London: Routledge.
- Montagna, P. (1968), "Professionalization and Bureaucratization in Large Professional Organizations." *American Journal of Sociology*, 74:138-45.
- Montagna, P. (1975), "The Public Accounting Profession." *American Behavioral Scientist* 14:475-91.
- Montagna, P. (1974), *Certified Public Accountancy*. Houston: Scholars

Book Co.

- Montgomery, K. (1990), A Prospective Look at the Specialty of Medical Management. *Work and Occupations*, 2, 178-198.
- Navarro, V. (1976), *Medicine Under Capitalism*. New York: Prodist.
- Navarro, V. (1978), *Class Struggle, the State and Medicine*. New York: Prodist.
- Navarro, V. (1986), *Crisis, Health and Medicine*., New York: Tavistock.
- Navarro, V. (1988), Professional dominance or Proletarianization?: Neither., *Milbank Quarterly* 66(Suppl., 2) 57-75.
- Olson, W.E. (1982). *The Accounting Profession*. New York, AICPA.
- Oppenheimer, Martin (1973). "The Proletarianization of the Professional" in Paul Halmos (ed) *Professionalization and Social Change*, *Sociological Review Monograph* 20:213-238.
- Parsons, T. (1954), "The Professions and Social Structure " in *Essays in Sociological Theory*, rev. ed , Glencoe, Ill, pp.34-49.
- Perrucci, R. (1973), "In the Service of Man: Radical Movements in The Professions.": Pp.179-94 in Halmos 1973.
- Perrucci, R. and J. Gerstl. (1979), *Profession Without Community*, New York; Random House.
- Podmore, D. (1980), *Solicitor and the Wider Community*. London: Heinemann.
- Portwood, D., and A. Fielding. (1981), "Privilege and the Professions", *Sociological Review* 29:749-73.
- Powell, M.J. (1986), "Professional Divestiture: The Cession of Responsibility for Lawyer Discipline", *American Bar Foundation Research Journal*, 1, 31-54.
- Powell, M.J. (1979), "Anatomy of a Counter-Bar Association" *American Bar Foundation Research Journal* 1979: 501-41.
- Powell, M.J. (1985), "Development in the Regulation of Lawyers." *Social Forces* 64:281-305.
- Prandy, K. (1965). *Professional Employees*., London: Faber.
- Reid, D.M. (1974). "The Rise of Professions and Professional Organizations In Modern Egypt." *Comparative Studies in Society and History* 14:71-96.
- Ritti, R.R., T.P. Ference, and F.H. Goldner, (1974), "Professions and Their Plausibility." *Sociology of Work and Occupations* 1:25-51.

- Ross, R.J.S. (1976), "The Impact of Social Movements on a Profession in Process." *Sociology of Work and Occupations* 3:429-54.
- Roth, J.A. (1974), "Professionalism: The Sociologist's Decoy." *Sociology of Work and Occupations* 1:6-51.
- Rueschmeyer.D. (Feb 1964), "Doctor and Lawyers: A Comment on the Theory of the Professions", *Canadian Review of Sociology and Anthropology*, I, 17-30.
- Rueschmeyer.D., (1987), On the power of Knowledge, *Contemporary Sociology*, 4, 461-463.
- Rueschmeyer. I. (1983), "Professional Autonomy and The Social control of Expertise" in R.dingwall and P.Lewis (eds) *The Sociology of the Professions*, MacMillan, London.
- Siegrist,H. (1986), "Professionalization with the Bakes on: The Legal Professions in Switzerland, France and Germany in the Nineteenth and Early Twentieth Centuries", *Comparative Social Research*, 267-298.
- Sigel, E.O. (1964), *The Wall Street Lawyer*. New York:Free Press.
- Sorensen, J.E., and T.L. Sorensen. (1974), "The Conflict of Professionals in Bureaucratic Organizations." *Administrative Science Quarterly* 19:98-106.
- Spangler. Eve (1986). *Lawyers for Hire: Salaried Professionals at work*. New Haven: Yale University Press.
- Stone, D.A. (1980), *The Limits of Professional Power*, Chicago: University of Chicago Press.
- Daedalus, (Fall, 1963), *The Professions*.
- Toren, N. (1975), "Deprofessionalisation and Its Sources." *Work and Occupations* 2:323-37.
- Vollmer.H.M. and D.L.Mills. (1966), *Professionalisation* (Englewood Cliffs, N.J.
- Weisz, G. (1983), *The Emergence of Modern University in France, 1863-1914*. Princeton: Princeton University Press.
- Wilensky,H.L. (Sep-1964), "The Professionalisation of Everyone?", *American Journal of Sociology*, LXIX.
- Wilensky, H.L. (1967), *Organizational Intelligence*, New York: Basic.
- Wilensky, H.L., and C.W.Lebeaux. (1958), *Industrial Society and Social Welfare*, New York: Russell Sage.
- Zander, M. (1984), *The State of Knowledge About the English Legal Profession*, Chichester, Sussex: Barry Rose.

Zafer CİRHİNLİOĞLU

MESLEKLER VE SOSYOLOJİ

Bu kitapta temel olarak iki ana bölüm var. İlk bölümde işlevselci önermeleri kuramlarının çıkış noktası yapan yazarlara yer verildi. İkincisinde ise, işlevselci kuramları eleştiren neo-Marxist eğilimli kuramları bulacaksınız. Çok özet bir biçimde söylenecek olursa, mesleklerin işlevsel yorumları, profesyonelleri toplumsal uyumu artıran, 'genel'in çıkarını koruyan, çağdaş gruplaşmalar olarak tanımladılar. Bu grup açısından, profesyoneller özerk kuruluşlardır ve güvenirliliklerini koruyabilmek için özerk kalmak zorundadırlar. İkinci gruptaki yazarlar ise, Profesyonelleri üst ya da burjuva sınıfının elinde bir oyuncak olarak gördüler. Bu görüşte, profesyoneller ister istemez, devletin onayladığı düzene hizmet etmek zorunda kalırlar. Dolayısıyla, neo-Marxistler, profesyonellerin, en kaba deyişle, devletin ve üst sınıfın kölesi durumunda olduklarına inandılar. Onlara göre, geçtiğimiz yüzyılda çok önemli toplumsal statülere sahip zeneatçılar gibi bu gruplarda yok olup gideceklerdir.

Her okuyucu ya da araştırmacı, bu iki eğilim içerisinde kendi hayat anlayışına uygun olanını seçip alacaktır. Ancak şu da unutulmamalı ki, henüz ülkemiz gibi gelişmekte olan ülkelerdeki profesyonelleşme sürecini açıklayan genel bir kuram yaratılmış değildir. Meslekler Sosyolojisi'nde özellikle ülkemiz açısından araştırmaya açık bir çok konu ve sorun bulunmaktadır. Örneğin, hemen hemen hiçbir profesyonel mesleğin tarihi derli toplu bir biçimde yazılmamıştır. Tıp, hukuk, mühendislik ve eğitim mesleklerinin uygulayıcılarının toplumsal, ekonomik, siyasi ve kültürel kökenlerine ilişkin bir iki örneğin dışında kapsamlı herhangi bir araştırmaya rastlanmamaktadır. Kısacası, Meslekler Sosyolojisi neredeyse bakir bir alan olarak karşımızda durmaktadır.